

GESCHIEDENIS VAN ENGELANDT, SCHOTLANDT EN IERLANDT;

Met een kort begrip der aanmerkelykste zaken, in andere Ryken
en Staten voorgevallen.

JACOBUS DE I.

1603.
Jacobus
de I op-
volger
van Eli-
zabeth,
met den
tytel
van kon-
ing van
Groot-
Britan-
nie.
Wilson.
Baker.
Spott-
wood.
De Jaar-
boeken
van
Cambden
van den
koning
Jacobus.
Geschied-
kundige
Aanteek-
ningen
van Eli-
zabeth
en van
Jacobus.
De Waar-
heit aan
het licht
gebragt,
of Ge-
schiedenis
van de
14 eerste
jaren van
koning
Jacobus.
Coke.
Wegwy-
zer der
geschied-
schryver.
Timanus
Gebuime
Geden-
schriften
van Vit.
Siri.
Gehi-
me Ge-
schiede.

Lizabeth hadt *Jacobus* tot haren opvolger, met welken het vierde geslacht, of de vierde tak der koningen van Engelandt sedert *Willem* den Veroveraar, die de stam van alle vier is geweest, een beginnam. Zyne manlyke atkomst eindigde met *Henrik*

den I, wiens dochter, *Matilde* genaamt, de kroon aan *Henrik* den II, haren zone, van den stam der *Angevins*, die den bynaam van *Plantagenet* aannam, overbragt. De zelve verdeelde zich in twee takken, in dien van *Lankaster*, en in dien van *Jork*, die zich onderscheidden door de vermaarde zinspreuk van de *Rode* en *Witte Roos*, en standt hielden tot op *Henrik* den VII, in wien de zelve door het dubbelde recht van zyne moeder en van zyne gemalinne, erfgenamen van het eene en van het andere (a), wierden vereenigt. Maar ter zelve tydt begon een nieuw koninklyk huis onder den name en van het bloedt van de *Tudors*, waar van hy afkomstig was, en die de oude Geschiedenissen van de oude koningen der Britten doen af dalen. *Elizabeth*, zyne kleindochter, was de laatste van de *Tudors*; met haar ging deze naam onder, om plaats te maken voor dien der *Stuarts*, welke *Jacobus* den I tot den troon van Engelandt en Ierlandt, uit kracht van de benoeming van *Elizabeth* en de uitroeping der Engelsche natie, en uit hoofde van zyne geboorte uit zyne grootmoeder *Margareta* van Engelandt, oudste dochter van *Henrik* den VII, bragt.

Hy regeerde rechs met den name van *Jacobus* den VI in Schotlandt, en wierdt tot koning van Groot-Britannië, met den name van *Jacobus* den I, uitgeroepen. Zyn overgrootvader *Henrik* hadt de verdeeldheit van de *Rode* en *Witte Roos* weggenomen, met de twee huizen van *Lankaster* en van *Jork* te vereenigen:
III Deel.

(a) Zyne moeder was van dat van *Lankaster*, en zyne vrouw van dat van *Jork*.

Jacobus deedt nog meer; hy vereenigde de twee kronen van Engelandt en van Schotlandt, die van onnadenkelyke tyden af het vermaarde eilandt van Albion, aan het welke de Britten in het vervolg hunnen naam hebben gegeven, uitmaakten. Maar de Engelschen, of *Angel-Saxen* ontnamen hen op hun beurt deze eer, en sedert het begin van de IX eeuwe * wierdt het beste en grootste gedeelte van het Britanni sche eilandt Engelandt genoemd. Men zocht den ouden naam met de aankomst van *Jacobus* den I, wanneer men hem tot koning van Groot-Britannië verklaarde, te doen herleven; maar het zou alleen geweest zyn om de yverzucht tusschen de twee kronen weg te nemen, met haar onder een naam, die haar vereenigde, te begrypen, zonder de eene of de andere eenigen voorrang te geven. Echter bleven de beide namen van Engelandt en Schotlandt, met welke de beide natiën zich zo beroemd in Europa en door de gansche wereldt hadden gemaakt, in gebruik.

Wy hebben rechs gezegt, dat eenige Engelschen van het oude hot, ziende *Elizabeth* op haar uiterste leggen, haar al te ligt hadden verlaten, en met groten haast vertrokken waren naar den prins, die haar opvolger moest zyn, meer denkende om door dezen yver in de gunst van den nieuwen koning te geraken dan om hunnen plicht tot erkentenis aan eene stervende koningin te bewyzen. De ridder *Robert Cary* *, de laatste der zonen van *My-lord Hunsdon*, was mede een van deze vleiers. De Geschiedenis kan hem zulk een kwaad gedrag niet vergeven, doordien hy de eer hadt van aan de koninginne vermaagschapt te zyn: daarenboven was hy verplicht by haren koninklyken persoon te blyven, wegens de bediening van grootkamerling, die *My-lord Hunsdon*, zyn vader, bekleedde. Naauwlyks kon hy wachten tot dat *Elizabeth* den geest hadt gegeven, om de tyding daar van spoedig aan haren opvolger over te brengen.

Voorts bleef gansch Engelandt in rust, het zy het zelve over zyn verlies verzet stontt, het zy het zyne rust aan de overledene koninginne, ryk.

1603.
nis van
alle ko-
ningen
en ko-
ningin-
nen van
Engel-
landt.
enz.
* in het
jaar
1603, on-
der den
koning
Egbert.

* of
Carew.

Staat van
Engel-
landt
en van
Frank-
ryk.

1603.

ginne, die zelfs tot in het graf het geluk van haar volk was, of aan haren erfgenaam, daar men het zelve geluk van verwachtte, verschuldigt was. Vrankryk was niet veruoegt de twee kronen vereenigt te zien; zyne staatzucht vereischte de zelve altoos in een tegenwigt en tegenstelling te houden. De Roomschegezinde Engelschen leefden in vreeze, en hadden zich wel willen bewegen, maar de schielijke aankomst van den nieuwen koning liet niet toe noch aan Vrankryk, noch aan de aanhangers van den paus zich tegen zyne inhuldiging te kantten.

Bezending der heeren van den Raadt van Engelandt aan den koning *Jacobus*.

Elizabeth op den 24 Maart des morgens te drie uren gestorven zynde, vergaderden de heeren van den Raadt, besloten *Jacobus Stuart*, koning van Schotlandt, tot haren opvolger te verklaren, en deden hem ten zelve dage te Westmunster, te Whitehal, en op de markt van Cheapside voor koning uitroepen. Na dit verrecht te hebben machtigden zy de ridders *Karel Perci*, zoon van den grave van Northumberlandt, en *Thomas Sommerfet*, zoon van den grave van Richemond, die des avonds ten tien uren van Richemond vertrokken met brieven, waar in de nieuwe koning tot de opvolging van zulke heerlyke domeinen wierdt genodigt. Zy laakten in deze brieven het al te haatig vertrek van den ridder *Cari*, gansch niet overeenkomende, zeiden zy, met den plicht, dien hy aan de gedachtenisse van de overledene koninginne, en aan de heeren van haren Raadt, daar hy zich r'onrechter tydt van hadt onttrokken, verschuldigt was, in plaats van hunne toeflemming te verzoeken, en hunne bevelen af te wachten, om geen tyding van hare doodt te brengen, zonder daar benevens het uitroepen van haren opvolger bekend te maken. Hunne brieven begonnen met de betuiging van hunne smert wegens het verlies van eene koninginne, welker heldhaftige deugden, en welker lange en gelukkige regering, die de natie in eene rust en achting, die zy sedert vele eeuwen niet hadt genoten, gelaten hadt, zy roemden. Zy voegden daar by, dat zy ontroostelyk zouden zyn, indien de Hemel geen zorg hadt gedragen zulk een groot verlies weder met een vorst, aan wien de kroon uit hoofde van het bloedt en volgens de wetten van het ryk toekwam, te vervullen. Vervolgens betuigden zy hunne onderwerping en gehoorzaamheit, mitsgaders die van den adel en van de gemeenten, en wel zo, dat iedereen de uitroeping van den heraut met toejuichingen hadt beantwoord. Verder drukten zy in hunnen brief uit het verlangen, dat zy hadden om hem bezit te zien nemen van den troon, en de hoop, die zy hadden op den name, die van hem uitgegaan was, dat zy onder zyne regering niet min gelukkig zouden zyn dan zy geweest waren onder die van de uitmuntende koninginne, die het ryk in rust en in een bloeienden staat hadt nagelaten. De brief was van vier en dertig heeren ondertekent, aan wier hoofd de hoofdschout * stondt, in gevolge van het voorrecht van deze heerlyke bediening, dat hem den voorrang by het overlyden van een koning boven alle officieren van de kroon en al den adel geeft. De hoofdschout van Londen is in zulk een geval de eerste persoon in Engelandt, en als een tusschenkoning, of hooggezaghebber, zo lang de nieuwe koning nog niet aangekomen is.

* *Robert Lat.*

Eene diergelyke bezending kon niet dan aange naam zyn. De koning *Jacobus* maakte dit aanstonts aan zynen Raadt bekend, en op des zelfs aanra-

ding deedt hy deze grote tyding, die hem in Engelandt riep, om de kroon, die *Elizabeth* hem hadt nagelaten, en waar van de afgezondene Engelsehe heeren hem voor wettigen erfgenaam waren komen erkennen, te Edenburg afkondigen. Hy vermaande de Schotten gedurende zyne afwezendheit de openbare rust en de trouw, die zy hem schuldig waren, te handhaven, hen verzekerende van zyne aanhoudende genegenheit, en dat de nieuwe kroon, daar hy bezit van ging nemen, hem deze, die hy door zyne geboorte hadt verkregen, niet zou doen vergeten.

Na deze afkondiging gaf hy de nodige bevelen omtrent de waarneming der regering van Schotlandt, en op den 4 April vertrok hy, verfelt van den hertog van Lenox, de graven van Marr, van Murray en van Argile, van Mylord *Home*, en verscheide ridders, die hy kort daar na Pairs van het ryk maakte. Op zyne intrede in Engelandt en langs alle wegen vondt hy het land vol menschen, die met grote macht toeliepen om hunnen nieuwen souverain te zien. Deze toeloop mishagde hem geenzins, maar maakte, dat hy zyne reis met kleine dagreizen vervolgde, om zyne nieuwe onderdanen het genoegen te geven van hem te zien, en hunne toejuichingen te ontfangen; zo dat hy niet voor den 7 May te Londen kwam. Vyf dagen te voren waren de grootzegelbewaarder, de grootfchatmeester, de zeevoogdt, nevens verscheide Mylords, hem te gemoet gegaan, en des anderen daags bragt de ridder *Robert Cecil*, in wiens huis hy zyn verblyf hadt genomen *, al de heeren van den Raadt van *Elizabeth* voor hem, die hem begroetten, en de grootzegelbewaarder deedt eene aanspraak aan hem.

Hy maakte op zyne reize en by zyne aankomst verscheide heeren Raden van zynen geheimen Raadt van Engelandt, en sloeg verscheide heeren ridders. De hertog van Lenox, de graaf van Marr, Mylord *Home*, en Mylord *Kiniosse*, nevens de Lords *Zauch* en *Burleigh*, waren van het getal der eersten. Men telde over de honderd pertonen, die hy ridders hadt gemaakt, waar op men aanmerkte, dat hy by zyne komst tot de kroon meer ridders maakte dan *Elizabeth* gedurende hare regering van vyf en veertig jaren, niettegenstaande de oorlog van Spanje haar zomtyds verplichtte de dapperheit der Engelschen te vergelden, daar zy in het tegendeel aan haren opvolger een vreedzaam ryk, dat zo veel ridders niet nodig scheen te hebben, naliet. Zo spaarzaam was de koningin, hoe krygshaftig zy ook was, in het uitdeelen van deze eertekenen, die zy niet wegchonk dan na eenige jaren dienstbewyding, en die deze koning in het tegendeel, een minnaar van vrede, al te mild uitdeelde, zonder te wachten, dat zy verdient waren. Die hem prezen zeiden, dat hy den tempel van de Eer, daar *Elizabeth*, om zo te spreken, de poorten van hadt gefloten gehouden, daar door wilde openen. Maar wy weten niet of men den zelve, met hem voor de gansche wereldt open te zetten, niet in verachting bragt.

Hy was niet minder mild in het wegschenken van andere waardigheden. Op den 20 May maakte hy den ridder *Robert Cecil* Mylord *Esfindon*, den ridder *Robert Sidney* Mylord *Penhurft*, den ridder *William Knolles* Mylord *Greys*, en den ridder *Eduard Wotton* Mylord *Morley*. Kort daar na maakte hy Mylord *Henrik Howard* graaf van Northampton, en Mylord *Bukburft*, van het huis van *Sakkeville*, graaf van Dorset. Hy richtte ter zelve tydt ook het ampt van meester der plegtigheden † op, waar mede de

1603.

Betuiging van den koning *Jacobus* op zyn vertrek van Schotlandt.

Zyne reis uit Schotlandt naar Engelandt.

* in zyn huis Theobalds, vyf mylen van Londen, dat naderhandt een koningshuis wierdt.

† of ceremoniemeester.

1603. ridder *Lodewyk Letwconor* het eerste wierdt voor- zien. zo ten aanzien van zynen vluggen geest, als om dat hy de meeste talen van Europa verstondt en sprak. Kortom, de koning maakte voertien meesters in de rechten *. Wy zullen haast andere aanstellingen en verscheide gunstelingen den eenen na den anderen, met de eerste bedieningen van de kroon bekleed, te voorschyn zien komen.

* *Ser- vientes legi,* alle by- zitters; maar die van den koning hebben den voor- rang. † Hy was geboren in Juny 1566.

Zyne afbeel- ding vol- gens de schry- vers, die hem gunstig zyn.

* Deze naam was ook aan *Stan- ris* den VII ge- geven. Zie zyne regering fol. 69.

Een an- der af- beeldsel van die hem to- gen zyn.

Hy tradt toen in zyn zeven en dertigste jaar †, en in het zes en dertigste van de regering van Schotland: want hy was naauwlyks een jaar oud, wanneer de Staten van het ryk de konin- ginne zyne moeder dwongen het koninkryk aan hem af te staan. Men kan zyne afbeelding niet wel maken, en nog veel minder daar in aan iedereen voldoen. Nooit heeft eenig vorst, zelfs by de schryvers van den grootsten name, noch meer aanhangers, noch meer berispsers gehad, en men kan niet gunstiger dan eenige, noch verachtelyker dan andere van hem spreken.

Naar het gevoelen van de eersten was hy welge- maakt en van een aangenaam gelaat, maar wierdt op het laatste van zyn leven wat ingebogen. Hy hadt bruin haar, een vol aangezicht, en een minnelyken opslag van oogen. Hy was zeer tot de jagt gene- gen, hoewel velen van gedachten zyn, dat hy in deze lyfsoeffening minder zyn vermaak dan de rust en eenzaamheit zocht. Dit was het eenigste vermaak, daar hy op gezet was: voorts hieldt hy zich zo ingetogen en gematigt, dat hy eer als een wysgeer dan als een koning leefde. Hy was spaarzaam, kuifsch, zachtzini- nig, een goed vader, een goed gemaal, een goed meester, en een oprecht en vreedzaam vorst; wys, bekwaam, verstandig, en die door alle de- ze heerlyke hoedanigheden den bynaam van den *Salomon* * van zyne eeuw verdiende. Hy kroon- de alle deze deugden door zyne geneigtheit tot den Godsdienst. Zyn yver bleek niet alleen in zyne belydenisse, die hy zeer naauwkeurig onder- hieldt, maar ook in het verdedigen van de waar- heden in het boek, dat hy maakte, en waar in zyne geleerdheit en Godvrucht te gelyk uitblonken. Hy was, voegen 'er deze schryvers by, een groot Godgeleerde, een groot wysgeer, een groot staatkundige, die betoonde, dat de hoedanighheit van koning iets, dat het priesterlyke met het koninklyke vereenigt, in zich bevat. Dus was het, dat Mylord *Egerton*, grootzegel- bewaarder, zich uitdrukte, gelyk wy haast zul- len zien.

Anderen maken van dezen vorst eene gansch tegenstrydige afbeelding. Deze laatste zeggen, dat hy van eene middelbare gestalte was, met minder vet dan met klederen beladen, die hy gemeenlyk van een ongemene lengte aan hadt, daar geen aangenaam gezicht by kwam, hebbende grote oogen, gansch niet levendig, en altydt in zyn hoofd draaiende, zo dat hy dikwils als gansch ontroerd scheen te zyn. Hy hadt een be- lemmerde tong, die zyne spraak onaangenaam maakte, voornamentlyk als hy at, of dronk. In zyne maaltyden was hy niet overdadig; maar hy hadt eene kwade gewoonte van zeer dikwils frontignak-en kanarie-wynen, en andere zeer sterke dranken in zo eene menigte te drinken, dat de genen, die hem daar in wilden navolgen, niet alleen hunne gezondheid, maar ook hun ver- standt voor eenige dagen daar door kwyd raakten.

Het is waar, dat hy eer kuifsch was door im- borst dan door deugd. Voorts gaf hy al te grote macht aan de koninginne zyne gema- linne, eene hoogmoedige vorstin, die te veel naar den kant van Spanje en van den paus helde,

en die hy niet kon wederstaan.

De zelve schryvers komen met de eerste om- trent zyne tederhertigheid voor zyne kinderen niet overeen: in het tegendeel beschuldigen zy hem, dat hy over de genegenheit, die de En- gelschen voor prins *Henrik*, zynen zone, lieten blyken, yverzuchtig was, en dat hy zich met de rampen van zyne dochter en den koning van Bohemen, haren gemaal, door het huis van Oostenryk verdukt, niet bemoeide. Hy han- delde niet beter met zyne staatsdienaren, voor welke hy de meeste liefde scheen te hebben. Zy- ne gunstelingen ondervonden niet minder, nadat zy zich van zyne gunst en verkwistingen ten vol- le hadden bedient, zyne afkerigheid en ongesta- digheit. Hy was veel eer een bygelovig dan een deugdzaam man; hy verzuimde gene der openba- re leerredenen en gebeden, doch meer uit enkelen schyn van Godsdienstigheid dan uit oprechte God- vrucht. Voorts was hy zo onstandvastig in zyn geloof, dat hy zich dikwils by de Protestanten en by de Roomschgezinden verdacht maakte. Zyne kennis in de Godgeleerdheit maakte hem hoogmoedig en twistgierig: ook was zy niet we- zentlyk, en hy bezat eene uiterlyke geleerdheit. Hy was een groot vyandt van den paus, dien hy den Antichriest noemde, wanneer het op de ker- kelyke opperhoofdigheit aankwam, gereed om zich met den stoel van Rome in de leerstukken des geloofs weder te verzoenen, mits zyne ker- kelyke opperhoofdigheit daar geen nadeel by kwam te lyden.

Hy was zeer gene- gen tot de vrede, dewyl hy geen grootschheit, noch moedt genoeg bezat, die hem tot den oorlog, om roem te behalen, aan- porden. Hy was vreesachtig van aardt, tot zo ver, dat hy bezweek wanneer hy een bloten de- gen zag (a); eene blohertigheid, die hy van zy- ne moeder hadt, welke van hem zwanger was, wanneer men haren gunsteling *Riccio* in hare te- genwoordigheid dood stak, waar door hy den schrik, daar zy op het zien van deze droevige vertoning mede bevangen was, hadt overgeërf. De spotters, die met zyne bloheit lichten, had- den een Latynsch vaars op hem gemaakt, waar van de steek hier op uitkwam: *Dat Elizabeth een groot koning was geweest, en Jacobus eene goede koningin.* Maar hy bedekte zyne zwakheit onder de schynbare uiterlykheit van een rechtmatig en vreedzaam vorst, daar hy den naam van wilde dragen. Tot geringe zaken hadt hy bekwaam- heit en verstandt; maar in grote zaken stondt hy verlegen, geen moedt hebbende de zelve te kun- nen horen, veel minder te kunnen nagaan; ge- vinst uit zwakheit en wantrouwen, niet met die doorslepe staatkunde, die de grote voornemens, welke zy heeft, geheim houdt; zonder pracht in zyn gevolg, klederen, en tafel. Hy was na- latig in zyne legers te landt en zyne vloten ter zee in staat te houden, die *Elizabeth* zo veel geldt hadden gekoft, en daar zy zulk een groten naam door hadt gekregen. Echter wist hy zyne in- komsten en de onderstanden van de Parlementen met nodeloze gezantschappen, of andere dierge- lyke, en nog onnodiger zaken te verspillen. Men zag in zyne regering het geen men onder de andere niet hadt gezien, namentlyk, twee grootschatmees- ters, twee grootzegelbewaarders, en twee zeevoog- den, op een en den zelven tydt, om dat hy geen moedt genoeg hadt om de eerste af te danken,

Zzz 3 hoc-

(a) Het moet evenwel maar op zekere tyden of gelegen- heden geweest zyn: want men heeft hem aan het hoofd van zyn leger gezien toen hy nog maar koning van Schotland was.

1603. hoewel hy onbedachtzaamheit genoeg hadt om de andere aan te stellen.

De zelve schryvers lagchen met de genen, die hem by *Salomon* vergelyken, en vragen waar in men eenige overeenkomst tusschen zulke twee verschillende vorsten kan bespeuren? Zy zeggen, dat het in geen rykdom kan bestaan, naardien de eene Jeruzalem de aanzienlykste stadt des werlds maakte, en de andere zyn ryk verarmde; veel minder in het verstand: want de eerste overtrof alle de wyzen van het Oosten, daar de andere tegen de middelbare geesten niet opmogt.

Maar het meeste, dat men hem te last leide, raakte zyne eeden, die zelfs Godlatterlyk waren, en zyne hoofdigheit om tot eene volstrekte macht te komen. Men beschuldigt hem, dat hy daar den eersten grondslag van heeft gelegd, dien zyne nazaten in tep hebben willen voeren, tot dat zyn kleinzoon, van gelyken name als hy, dit ontwerp met de kroon, die hy geërft hadt, en door eene wettige machtoeffening voor zich bewaart zou hebben, zag te gronde gaan.

Zodanig was volgens deze laatste schryvers *Jacobus Stuart*, wiens regering sedert zyne komste tot den troon van Engelandt wy nu zullen beschouwen, dat een denkbeeld zal geven, zeer verschillende van dat hy vertoonde toen hy Schotlandt regeerde, het zy om dat hem een groter regering bedwelmde en bedurf, het zy om dat hy zyne mislagen tot dezen tydt toe hadt bedekt, het zy ten laatste om dat de schryvers, die hem niet gunstig zyn, met al te grote ingenomenheit van hem spreken. Wat ons betreft, wy zullen de onzijdigheid, die wy in den ganschen loop van deze Geschiedenisse hebben getracht te bewaren, ook omtrent hem in acht nemen.

Voor dat wy tot het verhaal van eene regering, die twee en twintig jaren duurde, komen, is het dienstig, dat wy het sterke en het zwakke van de naburige staten nagaan. Wy rekenen onder dat getal noch Ierlandt, dat cynsbaar aan Engelandt was, noch Schotlandt, dat door de komst van *Jacobus* tot de kroon van Engelandt met de zelve vereenigt wierdt. Wy zullen echter als in het voorbygaan zeggen, dat de onderwerping van den grave van Tyrone het eerste in stilte hadt gebragt, en dat de oproeren in het andere t'eene-maal gedempt waren: de verdeeldheden, die onder de geestelykheit overbleven, waren niet bekwaam de openbare rust te storen. Maar wy zullen in de beschryving van het voorgellene in Spanje, Vrankryk en de Nederlanden, voor zo verre deze drie staten betrekking tot Groot-Britannië hebben, dat meester van de macht van de eene en van de vryheit van de andere tot op de doot van *Elizabeth* was, breder uitweiden.

Staat van Spanje.

Deze ontzagchelyke macht van Spanje, begonnen onder de regering van *Ferdinand* en *Izabelle*, en geëindigt met *Karel* den V, hieldt zich onder *Philips* den II staande, en vermeerderde zelfs door het innemen of veroveren van Portugal. Maar de strafheit van het geloofs-onderzoek * tegen de Moren van Granada en Andalusië, en de schrik, dien de Nederlanders daar voor kregen, ontvolkte de provinciën, en scheurde het schoonste en rykste deel van de Nederlanden van het huis van Oostenryk af. Daarenboven was *Elizabeth* zo gelukkig in den oorlog tegen Spanje, dat sedert de rampen, de overwinnelyke vloot overgekomen, men gedurende den tydt van veertien of vyftien jaren niet anders dan eene aaneenschakeling van gestadige zegepralen zag. Spanje, indie

* Inquisitie.

men het zeggen van eenige landbeschryvers 1603. mag geloven, is in zyne uitgetrektheit eens zo groot als Vrankryk; maar hadt het vyfde deel der inwoonders niet, die door de tochten naar Amerika en den oorlog in de Nederlanden dagelyksch verminderden; zo dat Engelandt, met Vrankryk vereenigt, van Spanje, dat den oorlog voordeeliger dan de vrede dacht te zyn, niets te vrezen hadt. Daarenboven bezat de opvolger van *Philips* den II noch de kennis, noch den moedt van zynen vader, om machtige legers te landt en vloten ter zee te doen bestaan.

Belangende Vrankryk; het zelve trachtte zich gedurende de vrede wegens de verliezen, die het sedert een tachtigjarigen oorlog en de gevangenis van *François* den I, tot op het einde van de ongelukkige regering van die van *Valois* hadt geleden, te herstellen. Gelukkig, dat het in een goed verstandt met Engelandt leefde, en de verbonden, tusschen *Elizabeth* en *Henrik* den IV gesloten, nakwam. Het is waar, dat deze ongeruiste en ondernemende natie niet lang zonder oorlog, het zy met hare naburen, het zy met die van binnen in haar ryk, kon zyn. Maar *Elizabeth* hadt hare staten beveiligd met zich tegen de toerustingten ter zee te stellen, die de Allerchristelykste koning voornemens was te maken, en met hem te dreigen, dat zy zelfs zyne schepen tot in zyne havens zou laten verbranden. Op dezen hogen toon sprak deze vorstin, en dus wilt zy hare eer en de rust van de natie te bewaren.

Staat van Vrankryk.

Door de bezettingen, die *Elizabeth* in den Briel en Vlissingen hadt, was zy toen meester van de Maas en van de Schelde, zo dat Nederlandt, dat de Spaanische regering hadt verlaten, gedwongen was de kroon van Engelandt als beschermer te erkennen, en het geen nog onder Spanje was gebleven vreesde de zelve tot een vyandt te maken; waarom het eene zo wel als het andere reden hadt hare vriendschap te onderhouden, of te zoeken. Dit was de gesteldheit der naburige staten by het overlyden van *Elizabeth*. Zy liet al de macht aan haren opvolger, van wien het alleen afhing den naam van scheidsman van gansch Europa zo wel als van de kronen van Engelandt en Ierlandt van haar te erven.

Staat van de Nederlanden.

Daarenboven liet zy hem deze kronen niet alleen in een geruften, maar ook in een bloeienden staat, en wel zo, dat Engelandt zich zo machtig niet hadt gezien sedert den koning *Jan*, indien men de regering van *Henrik* den IV en *Henrik* den VI uitzondert, waar in men door eene veraarlyke omwenteling de schoonste provinciën van Vrankryk in handen van deze twee koningen zag, doch die weder met de zelve snelheit, met welke zy zich hadden onderworpen, afvielen. De gesteldheit, waar in *Jacobus* Engelandt vondt, verscheelde veel van die, waar in *Maria* het aan hare zuster hadt gelaten. Wanneer *Elizabeth* den troon beklom was alles in verwarring. Nooit was de natie in groter neerslagtigheit, of de kroon in meer gevaar geweest. De schatkist was leeg, *Eduard* en *Maria* hadden de schulden vermeerderd; Vrankryk hadt Calais wedergekregen, en deze kroon, die van Schotlandt aan de hare willend hechten, hadt haar uitzicht op de regering van Groot-Britannië. Spanje, nog staatzuchtiger, stelde alles in het werk, en smeedde meer dan eens aanslagen om daar een inval in te doen. Maar de wysheit en voorzichtigheit van *Elizabeth* deden alle deze stormen overwaaien, bragten de rust en den over-

Staat van Engelandt.

1603. overvloedt in Engelandt, herstelden de verliezen, onder de twee laatste regeringen geleden, en bragten het ontzag voor hare wapenen tot aan het einde der aarde. Deze koningin hielp Vrankryk, behieldt de Vereenigde Nederlanden, en bragt Spanje in zulk eene verlegenheit, dat het zelve haar gaarne de helft van zyne veroveringen in de andere wereldt zou hebben willen afstaan, om vrede met haar te hebben; zo dat haar opvolger een ryk vondt, dat van binnen en van buiten in eene volmaakte rust was, hebbende onvertzagde soldaten, bevelhebbers van veel ondervinding, vloeten, die meester van de zee waren, weinig of geen schulden om te betalen, vier onderstanden, door het laatste Parlement aan de koningin toegeestaan, daar zy zich om haar afsterven niet van hadt kunnen bedienen, behalven verscheidene millioenen, die zy aan de algemene Staten hadt opgeschoten.

Eene vergelyking van Jacobus met Elizabeth.

Ondertusschen, in het midden van deze rykdommen, deze macht en dezen roemryken staat, trachtte *Jacobus* met allen spoedt vrede met Spanje te maken, latende den naam der Engelschen zodanig versterven, dat Engelandt een speelpop van deze kroon en van die van Vrankryk wierdt. De laatste verdrukte als in zyn gezicht en met zyne toestemminge de hervorming, die *Elizabeth* in dit overzeesche ryk hadt gehandhaaft, en de andere ontnam den koning van Bohemen zyne kroon en zyn keurvorstendom, zonder dat de koning van Engelandt, zyn schoonvader, zich daar tegen stelde. Van waar kwamen deze verscheidene uitwerkselen en wisselvalligheden, die men zo weinig van de gesteldheit der zaken hadt te verwachten? Indien men de vryheitlievenden mag geloven, het was om dat *Elizabeth*, alleen het welvaren van haar volk in het oog hebbende, niet anders dacht dan om de staatzucht van hare naburen te beteugelen. *Jacobus* in het tegendeel sloeg geen acht op hunne macht en grootheid, indien hy de zyne alleen de wetten kon doen te boven streven. Dus was het, zegt men, dat *Henrik* de III, om eene volstrekte macht te verkrygen, beroerten en samenhangen, die byna eene eeuw hadden geduurt, hadt verwekt, en die oorzaak waren geweest, dat Engelandt Normandië * en het beste deel van Guiënnne kwyd was geraakt. Maar het wordt tyd, dat wy eene regering beschouwen, daar de Engelschen zo jammerlyk en zo spotachtig van spreken.

* of de hoop om het zelve oot weder te krygen.

De verwachting van de Roomsgezinden en Presbyterianen bedrogen.

Sedert langen tyd was 'er geen prins, zo aangenaaan aan het volk, en daar het zo veel van verwachtte, op den Engelschen troon geklommen. Wy hebben gezien met wat schielykheit de heeren van den Raadt van *Elizabeth* hem voor den waren opvolger hadden erkent, en met wat toejuichingen deze afkondiging binnen Londen was geschied. Maar indien de adel, de gemeenten en de geestelykheit zich over zyne komste tot de kroon hadden verblyd, waren 'er nog twee andere partyen, die men als byzondere leden kan aanmerken, die zich vleiden, dat hun Godsdienst onder zyne regering zou boven dryven. Niets was echter tegenrydiger dan de hoop van de eene ten aanzien van die van de andere. Men moest, om de Roomsgezinden, die het vurigste en het meeste bezig waren, te begunstigen, eerst de Puriteinen, hunne onverzotelyke vyanden, die geen minder yver, noch vertrouwen toonden, verdelgt hebben. De eersten verwachtten alles van een zoon, wiens moeder zich voor hun geloof hadt opgeoffert,

1603. behalven dat een prins, die altydt de wetten van het Parlement van Schotlandt, tegen hen gemaakt, hadt weten te matigen, of op te schorten: zelfs dachten zy, dat hy met *Phillips* den II in een goed verstand leefde, om het Pausdom te herstellen: daarenboven wierdt de koningin zyne gemalin van die van deze party waren voor Roomsgezind gehouden, niettegenstaande zy in den Protestantschen Godsdienst was opgevoed. Daarentegen dachten de Puriteinen * in hem een yverig voorstander, die de bekwaamste van hunne gemeente tot leermeester hadt gehad, en die uit een ryk kwam, waar in zy de overhandt boven de Roomsgezinden en de hervormde bisschoppen hadden, te vinden. De eenen en de anderen vonden zich bedrogen, voornamentlyk de laatste, van welke de koning niet dan uit verachting, of met verfoejing sprak, hen aanzierende als vyanden van zyne kroon. Met deze gedachten herhaalde hy het woordt, daar hy zelf de uitvinder van was: *Geen bisschoppen, geen koning*; eene spreekwyze, die hy ontleent hadt van die men in den mond der verdedigers van de kerkelyke heerschappy legt, de welke zeyden: *Geen bisschoppen, geen kerkplegtigheden*. Zelfs handelde hy de Roomsgezinden gunstiger dan de Presbyterianen, en hy toonde hen zo veel afkeer niet. Des niettegenstaande verkregen zy niet het geen zy wenschten.

* Wy verstaan door dit woordt de Presbyterianen.

Haat van Jacobus tegen de Presbyterianen.

Naauwlyks was hy te Londen aangekomen, of zy gaven hem twee smeekschriften † over, om hunne altaren weder te mogen oprechten. *Sire*, zeyden zy, *wy werpen ons voor de voeten van uwe Majesteit, om van U met een diep ontzag te verzoeken, niet de bescherming van onze goederen, noch van ons leven; dit zyn geenzins de redenen, die ons aanporren; maar wy verzoeken uwe gunst en koninklyke goedheit, Sire, ontrent onveranderlyke voorwerpen, en die geen andere bepaling of duurzaamheit dan de eeuwigheit hebben. Het raakt onze zaligheit en de oefening van onzen Godsdienst. Dit is een vrydom, overeenkomende met het recht der volkeren, zo wel als met dat van Godt, dat de Heidenen zelf aan de Christenen, die onder hen woonden, niet hebben geweigert, en de Turken ten huidige dage aan die onder hen zyn toestaan. De zelve toelating heeft ook plaats in het Duitsche Ryk voor die den ouden Godsdienst hebben verlaten, en die men in hun gewisse niet heeft willen dwingen: een dwang, weder dan de doodt voor die genen, die eene ware Godvrucht bezitten. Niets is 'er in het tegendeel, dat meer tot opstandt aanzet dan de geloofsdwang; daarentegen niets, dat de genegenheit van het volk meer aanmoedigt, dan de vergunning van een souverein ten aanzien van hunnen Godsdienst. Vergun ons dan, Sire, dat wy uwe Majesteit mogen verzoeken, ons in de vrye oefening van ons oude geloof, dat door uwe voorzaten sedert Donald den I beleden is, te handhaven. Deze vorst omhelsde het zelve in het begin van de derde eeuw *, en heeft het aan zyne nazaten nagelaten, daar de zelve sedert zo vele eeuwen ook by gebleven zyn. De koningin uwe moeder, roemruchtiger gedachtenisse, heeft deze waarheit met haar bloedt verzeget, en de kerk herwaart nog hare hoogloffelyke gedachtenis in de gedenkschriften van hare martelaren en doorluchtigste helyders.*

† Adressen. Smeekschrift van de Roomsgezinden aan den koning.

* in het jaar 203.

Deze woorden kwamen zeer stout voor; waarom hun verzoek, zonder daar op te antwoorden, verworpen wierdt. Het bleef daar niet by: om uit de gedachten der Roomsgezinden dit vermoeden, of vertrouwen, waar in zy of al te onvoorzichtig te werk gegaan waren, of van de geneigtheit van den vorst te ligtvaardig geoordeelt hadden, weg te nemen, kwam 'er eene geloofs-

1603.

Staat van Vrankryk.

Staat van de Nederlanden.

Staat van Engelandt.

1603. loofsbelydenis te Londen uit, op zyn bevel gedrukt, ganfch frydig met het gene, daar zy zich mede hadden geveit. De paus wierdt daar in de Antichrift genoemt: men erkende geen Sakramenten dan den Doop en het Nachemaal: men verwierp de Mis en de pauffelyke regering, en de befluiten van de kerkvergadering van Trente wierden daar in voor ketterfch en bloeddorftig verklaart. Toen verviel de hoop der Roomfchgezinden; hunne genegenheit voor den nieuwen vorft veranderde in haat en verwoedheit, en zy fpraken niet anders dan van hem van kant te maken, daar zy zo zeer naar haakten, dat het mogelyk zou gelukt hebben, indien het niet door een wonderwerk ontdekt was geweest, gelyk wy haast zullen zien.

Ondertuffchen, de koning de genegenheit van het volk, by het welke de gedachtenis van *Elizabeth* in zegeninge was, willende winnen, en zich ten andere verplicht ziende zyne erkentenis aan deze vorftinne, die hem tot haren opvolger hadt verklaart, te bewyzen, deedt hy haar eene koninklyke uitvaart bereiden. Men zag haar beeldtenis, naar het leven gemaakt, op een praalbedde, dat op een open wagen van vier witte paarden wierdt voortgetrokken, naar Westminster, daar de graven der koningen zyn, gevoert. De heeren en de vrouwen van het hof verfelde deze lykitate, en de biffchoppen trokken aan het hoofd van deze uitvaart. De plegtigheit eindigde door het lezen van het vyftiende hoofdstuk van den eerften Brief van *Paulus* aan die van Corinthen, daar de leer der opftanding zo heerlyk in wordt verklaart, en door eene lykreden over de koninginne, welker ligchaam in het graf van *Henrik* den VIII haren vader wierdt bygezet. Op den 27 Juny des jaars 1606 rechte koning *Jacobus* een prachtig gedenkteken voor deze koninginne op. Mogelyk is het toen geweest, dat hy het graffchrift maakte, waar mede wy de regering van deze vorftinne befloten hebben.

Kort na deze begravenis zag men de gezanten der meefte vorften van Europa komen om den koning over zyne komft tot de kroon geluk te wenschen. Daar kwamen 'er niet alleen van de hoven, waar mede Engelandt in bondgenootfchap was, gelyk dat van den keurvorft van de Palts, het gemenebest van Venetië, de Vereenigde provinciën, en den groot-hertog van Toskane, maar ook van het Spaanfche hof en van de Roomfchgezinde Nederlanden, die met Engelandt in oorlog waren. Zelfs kwamen de gezanten van *Philips* den III en van den aartshertog eer aan dan de andere. De graaf van *Artemberg* kwam van wegen den aartshertog, en *Philips* zondt den konneftabel van Castilië. De Allerchrieffelykfte koning verzuimde zyn belang niet in acht te nemen; zyn bondgenootfchap met de twee kronen, en zyne ftatkunde, eer dan zyne genegenheit, verplichtten hem vriendschap met een koning te onderhouden, doordien hy de zelve van de uiterfte noodzakelykheit oordeelde te zyn naar wat kant hy zich ook keerde, het zy van Frankryk, het zy van Spanje. Hy zondt hem *Rosni*, die te Calais gekomen zynde, daar niet alleen de Franfche fchepen, die de onderzeevoogdt * hadt gereed gemaakt, maar ook nog zes Nederlandfche en twee Engelsche fchepen, waar van een de admiraalsvlag liet waaien, vondt. Op dit laafte ging de gezant fcheep; op de andere liet hy zyn gevolg en reiftuig overbrengen. De ftadvoogdt van

Calais verfelde hem tot aan Douvres. In het wederkeren ontmoette hem een byzonder geval door de trotschheit of wildheit van den Engelschen onder-zeevoogdt. Het fchip van den ftadvoogdt, fcheidende van dat, daar *Rosni* aanboordt was gegaan, heifte de vlag op, en groette hem met cerfchoten uit al zyn gefchut, waar over de Engelsche onder-zeevoogdt zo boos wierdt, dat hy zeide, niet te zullen dulden, dat iemandt in zyne tegenwoordigheit in de zeën van Engelandt de vlag zou voeren. Ter zelve tydt deedt hy zyn gefchut gereed maken, en dreigde het Franfche fchip in den grondt te fchieten, indien het de vlag niet aanftonts ftreek. Men moest gehoorzamen; de gezant, die onmogelyk zulk een trotsch man kon verzetten, gaf een teken aan den ftadvoogdt om de vlag te ftryken. Naderhandt verontfchuldigde zich de koning *Jacobus* hier over by *Rosni*, en het bleef daar by.

Van Douvres kwam de gezant te Kantelberg, onder het geleide van drie honderd ruiters, die hem te gemoet waren getrokken. Hy wierdt door den ridder *Sidney* in den name van den koning verwelkomt. Van Kantelberg vertrekkende † ging hy den Teems op in een vaartuig, dat hem met den froom te Londen bragt, daar hy aan landt tredende tachtig koetsen voor hem en zyn gevolg vondt, die hem naar de voor hem toebereide verblyfplaats geleidden. Des anderen daags vertrok hy van daar naar Greenwich, daar de koning was, die hem met alle tekenen van hoogachting en genegenheit, die hy aan een ftatstdienaar van zulk een groten vorft, en met wien hy in een zo naauw verbondt was, verfhuldigt meende te zyn, gehoor verleende.

Hy zat onder een verhemelte op zyn koninklyken ftoel, waar van hy opftondt, en twee treden afging, om den gezant te omhelzen. Vervolgens was hy met den koning meer dan een uur in gefprek, en gedurende veertien dagen hadt deze ftatstdienaar verfehiede malen het zelve onderhoudt met zyne Majesteit terwyl hy op de jagt was. Ondertuffchen maakte men toebereidfelen tot zyne kroning. Een Franfch gefchiedfchryver * zegt, dat *Rosni* al wat hy begeerde verkreeg, en dat de oude verbonden wierden vernieuwt, maar dat de Spaanfche gezant het zelve geluk niet ontmoette. Echter zullen wy op zyn plaats zien, dat hy meer bekwaam dan de ftatstdienaar van den Allerchrieffelykften koning, ten minfte indien men de gefieldheit dezer beide kronen in aanmerkinge neemt. Een ander fchryver van deze natie † verhaalt de artykelen van het verdrag, dat *Rosni* floot, en zegt, dat, behalven de bevestiging van de oude verbonden, beide de koningen overeengekomen waren, dat de langftlevende de zorg over de regering van het ryk, van de weduwe en kinderen van den anderen op zich zou nemen, om hen niet alleen met zynen raad, maar ook met al zyne macht, indien het nodig was, te ondersteunen.

Maar het verwonderlykfte in het gezantschap van *Rosni* was, dat hy, niettegenftaande hy Proteftantsch was, nochtans den koning, die het mede was, riedt zich met den paus te verzoenen, en dat deze vorft daar zeer genegen toe fcheen. De fchryver *, die ons dit verhaalt, heeft aangemerkt, dat de gezant deze verzoening aandrang op bevel van den koning zynen meefter, die de zelve zeer noodzakelyk oordeelde, om zyne grote ontwerpen tegen het huis van Ooffenryk, waar van wy in het vervolg zullen fpreken, des te beter uit te voeren. Hoe het zy, het fchynt na dit alles, dat het niet zonder reden is geweest, dat men en dezen Franfchen ftatstdienaar,

Geloofsbelydenis van den koning *Jacobus*.

Hy houdt de uitvaart van *Elizabeth*.

Gezanten van verfehiede plaatfen.

Gezantschap van *Rosni* door *Henrik* den IV. * de onderftadvoogdt van Calais en

1603. onder-zeevoogdt in het Kanaal.

† op de Stour, die zich in den Teems ontaft.

Gehoor, dat de koning *Jacobus* hem verleent.

* de biffchop van Rhodex.

† *Thoum*.

Byzonderheden van dit gezantschap.

* *Sivi* in zyne Gedenschriften.

1603. naar, en den Engelschen koning verdacht heeft gehouden van den hervormden Godsdienst niet al te wel toegedaan geweest te zyn.

De kroning van den koning en de koningin geschiedde te Westminster den 25 July op den dag van St. Jakob, die om de dubbelde eer, die de zelve hadt van den naam van den heilige, daar het feest van wierdt gevierd, en van den naam van den vorst, dien men kroonde, te dragen, voorbedachtelyk verkozen was.

Aanstel-
ling van
de gra-
ven van
Suffolk
en van
Devon.
† Zie
fol. 525.

* of
Montjoye.

Rede-
nen, die
de kro-
ning van
den ko-
ning
doen uit-
stellen.

† De ge-
schied-
schryvers
zeggen
niet wat
voor een
dienst het
is ge-
weest.
* Trots-
heit van
de ko-
ninginne.

Hare
aan-
komst te
Londen.

Voor de zelve ging de herstelling van den grave van Southampton en van den jongen grave van Essex † en de aantelling van *Thomas Howard* tot Mylord Montjoye. De eerste van deze tweelaatsten wierdt graaf van Suffolk, ende tweede graaf van Devon gemaakt. De koning dacht deze erkentenis schuldig te zyn om het geen de hertog van Norfolk, vader van *Howard*, ten aanzien van *Maria Stuart* hadt geleden, en om de roemruchtige daden van *Montjoye* * in Ierlandt. De dienstvergelding van den laatsten was het volk zeer aangenaam; maar het zelve kon zich niet wederhouden van te murmureren tegen de verheffing van den anderen, dien het oordeelde te veel den Roomschen Godsdienst toegedaan te zyn, niettegenstaande hy anders veinde.

Twee zaken hadden de kroning doen uitstellen, namentlyk, de pest te Londen en de afwezendheit van de koningin, die door ziekte verhindert den koning niet hadt kunnen volgen. Deze besmetting was even na de doodt van *Elizabeth* begonnen. De bygelovigen, of kwaadgezinden bleven in geen gebreke daar uit jammerlyke en nadeelige voortekenen voor de regering van haren opvolger te voorspellen. Wat de ziekte van de koningin aangaat, de zelve sproot uit een byzonder toeval. Zy was te Sterling gekomen, met gedachten van haren oudsten zone, prins *Henrik*, die daar onder het opzicht van den grave van Marre was, met haar mede te nemen: maar deze Mylord, geen order daar toe van den koning hebbende, weigerde haar den prins. Zy vergramde zich daar over zodanig, dat zy daar ziek van wierdt, en haar misnoegen zo ver bragt, dat zy den koning, genoodzaakt geweest zynde haar deswegen te ichryven, en te verzoeken den grave van Marre te verschonen, zeggende, dat hy het met geen kwade mening om haar te vertoornen hadt gedaan, en dat hy hem groten dienst † tot verkryging van de kroon van Engelandt hadt bewezen, antwoordde: * *Ik wil liever geen kroon dragen dan de zelve aan een verachten onderdaan verschuldigt zyn.* Deze drift was te groot om lang te duren: zy vergaf alles wanneer zy te Windior kwam, daar zy den grave van Marre zag, en den prins *Henrik*, oud negen jaren, nevens de princeffe *Elizabeth*, hare dochter, medebragt.

Behalven haar gevolg wierdt zy op haren weg door het Engelsche hof van heeren en van vrouwen, dat de koning haar te gemoet hadt gezonden, en dat haar naar Londen geleidde, ontfangen. *Ratclif*, graaf van Suffex, en *Fiennes*, graaf van Linkoln, waren aan het hoofd van de heeren. De vrouwen waren de gravinnen van Worcester en van Kildare, nevens nog vier andere vrouwen, of dochters van Mylords. Behalven deze, die de koning hadt benoemt, waren nog veel meer andere haar te gemoet gegaan, om de handen van de koningin te kussen, dat den trein veel groter en prachtiger maakte. Met dezen heerlyken stoet kwam zy den 27 Juny te Londen, daar de besmettelijke ziekte sedert eenige dagen hadt beginnen te minderen.

De kroning van den koning en de koningin geschiedde, gelyk wy hebben gezegt, op den III Deel.

25 July te Westminster. De koning, met de koninklyke versierfelen omhangen, wierdt met de gewone plegtigheid gezalfd. Men nam eerst het koninklyke zwaardt, leggende op den altaar of de tafel in het koor, dat hem van Mylord *Montjoye*, laatst van Ierlandt gekomen, tot graaf van Devon verheven, en met de bediening van geheime Raadt bekleed, aangeboden wierdt. Hy hadt met zich genomen den vermaarden *O-Neal*, graaf van Tyrone, die aan koning *Jacobus* de onderwerping kwam doen, die hy anders volgens het verdrag, gesloten met den regent, daar wy de omstandigheden van hebben verhaalt †, aan *Elizabeth* zou gedaan hebben.

Om weder tot de plegtigheid der kroning te komen, na dat de koning het zwaardt hadt ontfangen, deedt hy zyne geloofsbelofenis naar de wyze van de Engelsche kerk. Vervolgens wierdt hy van den aartsbisschop aan het hoofd, het voorhoofd, de borst, de schouders, de armen, de handen, en de benen gezalfd. Dit geschiedde onder de toejuichingen van die daar tegenwoordig waren, en in het byzyn van den hoofdschout, in het karmosyn fluweel, nevens de schepenen, in het inkarnaat, en twaalf van de voornaamste burgers, mede prachtig gekleed. De besmettelijke ziekte, die nog niet t'eenemaal ophieldt, en zo gewoed hadt, dat zy in minder dan een jaar omtrent veertig duizend menschen binnen de stad Londen hadt weggesleept, was oorzaak, dat 'er geen meer toeloop van volk was, naardien men op alle toegangen wachten hadt gestelt, uit vrees, dat de kwade lucht van de stad tot het hof mocht overslaan.

Deze plegtigheid was van het gezantschap van den grave van Ruthlandt, en van Mylord *Spenser*, gezonden naar den koning van Denemarken, en den hertog van Wirtemberg, aan wien zy de ridderorde van den Koufbandt bragten, en van de doodstraffe van *Valentyn Thomas*, die in het jaar 1598 den koning van Schotlandt als een hoofdvandyant van *Elizabeth* hadt aangeklaagt *, voorgegaan.

Een andere veel zwaarder misdaadt wierdt ten tyde der kroning, ten minste indien men de schryvers mag geloven (want het is met dit verraad byna gestelt als met dat van den grave van *Gowri* †, dat van velen in twyfel wierdt getrokken) ontdekt. Wat ook het gevoelen van de eenen en de anderen omtrent deze zamenzwering mag geweest zyn, zie hier de omstandigheden, die de schryvers volgens het uittrekiel van het vonnis der gevangenen daar van geven.

Mylord *Gray*, Mylord *Cobham*, en *George Brook*, broeder van den laatsten, de ridders *Raleigh*, *Markam* en *Parham*, *Brokesby* en *Copley*, edellieden, nevens twee priesters, genaamt *Watson* en *Clerk*, hadden zich te zamen verbonden, zegt men, om de regering en den Godsdienst omver te stoten. Om hun voornemen uit te voeren zouden zy *Arbelle Stuart*, afkomstig uit het huwelyk van *Karel Stuart*, oom van den koning, met *Elizabeth Candish* †, om welke reden *Elizabeth* de gravinne van *Lenox*, moeder van *Stuart*, naar den Tour hadt gezonden, gelyk wy elders hebben gezegt *, tot den troon hebben gebragt. Een weinig voor hare doodt hadt zy *Arbelle Stuart* zelf daar in laten zetten, om dat zy, naar het voorbeeld van hare moeder, zonder hare beuilliging en in het heimelyk met den ridder *Willelm Seymour*, kleinzoon van den grave van *Hartford*, zo bekend onder de regering van *Eduard den VI*, getrouwt was. Na de doodt van *Elizabeth* wierdt zy in vryheit gestelt, en vericheen

† op het
laatste
der rege-
ring van
*Eliza-
beth*. Zie
fol. 533.
Kroning
van den
koning
en de ko-
ninginne.

* Zie
fol. 510.

† Zie
fol. 535.

Zamen-
zwering
ontdekt.

† of *Candish*.

* Zie
fol. 230.

1603.

† Het zy dat zy eene weduwe was, of dat zy haar eerste huwelyk wilde vernietigen.

mede by hare lykstatie: maar deze zamenzwering kostte haar een tweede gevangenis voor al haar leven. Men zegt, dat de zamengezworenen hadden befloten haar aan den hertog van Savoije †, met goedvinden van den koning van Spanje, dien zy haren beschermer noemde, uit te trouwen: zy wilden de opvolging in het bloedt van *Henrik* den VIII bewaren (a). Men voegt daar by, dat de graaf van *Aremberg*, gezant van den aartshertog te Londen, ook in deze zamenzwering tradt; dat de ridder *Raleigh* met hem in onderhandeling was, om zes duizend Spanjaarden in Engelandt te doen landen, en dat *Mylord Cobham* naar Vlaanderen en Spanje zou vertrekken, om daar over het goedvinden van den koning van Spanje en van den aartshertog te halen.

Uit deze onderneming kon niet anders, indien zy hadt gelukt, dan eene gansche omkeering, zo in de regering, daar de Spanjaarden het beste deel van zouden willen hebben, als in den Anglikaanschen Godsdienst, die door den hertog van Savoije en zyne aanhangeren zou uitgeroeit zyn, om den Roomschen Godsdienst te herstellen, gevolgt hebben. Zodanige aanslagen onderstelt zynde, konden de zelve niet dan voor eene misdaadt van gekwetste hoogheit en van hoogverraadt opgenomen worden. Echter dorst de priester *Watson* in zyne ondervraging staande houden, dat hier mede niets tegen de wetten was begaan, om dat, zeide hy, zo lang de koning niet gekroont was, hy niet anders dan een gemeen persoon in Engelandt kon aangezien worden.

Verscheide gevoelen over deze zamenzwering.

Eenige schryvers willen, dat deze zamenzwering niet anders dan een gevolg is geweest van het geen voor langen tydt in Italië en Spanje op het verzoek der Engelsche en Schotsche Roomschgezinden, om *Jacobus*, die zich voor vyandt van hunnen Godsdienst en van de Jesuiten hadt verklaart, van de kroon te beroven, gefineed was. Anderen zeggen, dat zy was aangelegt van eene party, die uit haat tegen Schotlandt geen koning van deze natie wilde erkennen, en by haren afkeer haar ongenoegen over de gunst, bewezen aan *Robert Cecil*, dien *Jacobus* tot *Mylord Effendon*, en kort daar na tot graaf van *Salisbury* hadt verheven, voegde.

Hoe het zy, men heeft misschien eene zo verschillende verbindtenis, en waar van de verbondelingen van zulk een verschillenden tegenstrydigen imborst zyn, nooit gezien. *Mylord Cobham* en zyn broeder waren bisschoppelyke Protestanten, vermaard door hunne bekwaamheit en verstandt. *Mylord Gray* was een yverig Presbyteriaan, *Watson*, Clerk en de ridder *Markam* waren Roomschgezind, en, dat meer is, de twee eersten waren om hun priesterchap den Roomschen Godsdienst ganschelyk toegedaan. De ridders *Parham* en *Raleigh* waren zonder Godsdienst. Men hielt hen voor ongodisten, ten minste den eersten: wat belangt den tweden, het zy het een laster was, het zy het gevangenhuis hem hadt bekeert, hy stierf vyftien jaren daar na als een goed Christen. Het was onmogelyk, dat zulk eene gemeenschap van langen duur kon zyn. Zy was ook zo wanschapen, dat zy eene reden van twyfel- of ongelovigheit was by de genen, die deze zamenzwering als een hersenschim aanzagen, en niet konden begrypen hoe het mogelyk was, dat menschen, als *Raleigh*, *Gray* en *Cobham*, zich met Papisten zouden hebben kunnen verbinden om den hervormden Godsdienst uit te roeien;

(a) *Margareta van Douglas*, gravin van *Lenox*, en grootmoeder van *Arbella Stuarts*, was eene nicht van *Henrik* den VIII.

1603. daar men byvoegde, dat zy al te wys waren om zich in een zo onwaarschynlyk en buitensporig ontwerp in te laten. Want waar in bestondt hunne macht? waar op was hunne hoop geveitigt? wat leger, of wat stadt zou hen geholpen hebben? en wat voor een strydende Godsdienst, die van onderscheide zamenzweerdere wordt beleeden, zou malkander hebben durven vertrouwen? Men antwoordde daar op, dat de koning hen alle misnoegt hebbende gemaakt, zy zich alle tegen hem zouden verbonden hebben; behalven dat de yverzucht der Engelschen in het algemeen tegen het Schotsche bloedt, en de haat van eenige zamengezworenen in het byzonder tegen een gunsteling, waar van zy de verachting niet konden verduwen, hen in weêrwil van andere redenen, die voor krachtiger beweegoorzaken moesten wyken, te zamen verbondt. Wat belangt de mogelykheit der uitvoering, zy zeiden, dat dit het eerste verwaand ontwerp niet was, dat men hadt zien ondernemen, en dat men alle dagen de menschen niet met hun verstandt, maar met hunne drift, of hunne wraak zag te rade gaan. Dewyl men zich van de schuldigen, voor dat zy hun voornemen werkstellig maakten, verzekerde, kan men niet weten op wat wyze zy dit werk zouden begonnen hebben. Het is waarschynlyk, dat zy de aankomst der zes duizend Spanjaarden, waar over zy met den grave van *Aremberg* in onderhandeling waren, zouden afgewacht hebben. Dit zo zynde, was hunne zamenzwering vruchteloos, naardien de vrede met Spanje in het volgende jaar wierdt getroffen. Men kan niet geloven, dat eene kroon, die zo begeerig naar de vrede was, het oor aan zulk een wanhopig voorstel zou geleent, noch den opstandt ondersteunt hebben. Indien men echter de aanspraak, die men zegt dat de ridder *Raleigh* aan zyne zuster deedt, wanneer hy afscheidt van haar te Londen nam, mag geloven, zou het werk haast aangegaan zyn. Hy zag het gevaar, daar hy zich, zonder hoop van uitkomst, in wierp, als tegenwoordig aan. *Myne zuster*, zeide hy, ik beveel my in uwe gebeden: ik vertrek om eene zo gevaarlyke onderneming te doen, dat ik twyfel of ik wel zal wederkomen. Zyne zuster, denkende, dat dit gevaar bestondt in een tweegevecht, daar hy zyn leven en welvaren aan ging wagen, vloog in aller yl naar het hof, om het zelve daar kennis van te geven. Maar het hof, dat reets eenig vermoeden van den aanslag hadt, begreep den rechten zin van de woorden van *Raleigh*, en deedt hem gevangen nemen. Zyne openhertigheit liet hem niet toe te veinzen; hy deedt aantonts eene ronde belydenis van de zamenzwering, en noemde alle de medestanders. Anderen verhalen dit geval ganich anders, en zeggen, dat hy niets, tot dat men hem de verklaring van *Cobham* hadt vertoont, hadt willen bekennen. Hy zeide, dat dit een kunstgreep van *Cecil* was, die een blad wit papier, getekent van *Mylord Cobham*, met de omstandigheden van de zamenzwering hadt doen vullen. Kortom, daar zyn schryvers, die, noch van den eenen, noch van den anderen aanslag sprekende, alleen zeggen, dat de zamengezworenen door bewyzen wierden overtuigt, die zy niet konden wederleggen.

Zy wierden ook alle gevonnit, maar niemandt dan de twee priesters en *Brooke*, broeder van *Mylord Cobham*, wierden gerecht. Aan de anderen bewees de koning genade. *Cobham*, *Gray*, en *Marham* kwamen de een na den anderen op het schavot. Men las hen het vonnis voor; zy bereidden zich ter doodt, en deden hunne gebeden. Zy wierden ontkleed.

Men

De straf van de eenen, en het vryspreeken van de anderen.

1603. Men deedt hen een doek voor de oogen, en zy leiden hun hoofd op het blok; en zo als zy den doodslag verwachtten, kwam de hoofdschout van Hampton, die als eerste by deze gerechtsuitvoering tegenwoordig was. Hy gebodt hen op te staan, en zondt hen weder naar de gevangenis. Zy wisten niet wat dit beduidde, en wat zy van deze nieuwe plegtigheid zouden denken, tot dat de beurt van den laatsten gekomen zynde, na dat hy, gelyk de anderen, de doodt voor zyne oogen hadt gezien, gereed, gelyk zy, om den slag te ontfangen, men hem ook deedt opstaan en ontblinden, waar op men de twee eersten te voorschyn liet komen. Toen las de hoofdschout hen het geschrift van den koning voor. De misdadigen stonden verbaast te horen, dat de koning hen genade hadt verleent. De koning zeide, dat hy hen de zelve schonk uit eene zuivere beweging van goedertierenheit, waar op hy zyne regering liever dan op strafheit wilde grondvesten. Hy voegde daar by, dat hy verplicht was geweest het bloedt der drie schuldigen tot wraak over zulk een schrikkelijken toelag te storten; maar dat hy verblyd was, dat van de anderen, uit aanmerking van hunne geboorte en de verdiensten van hunne voorouderen, te sparen. Al de aanschouwers prezen de goedertierenheit van den koning, en de misdadigen, hunne oogen naar den hemel slaande, voegden by hunne dankzeggingen betuigingen van eene onverbrekelyke trouwe en eene altoosdurende erkentnisse.

Ongelukkige gevallen van den ridder Raleigh. * in het jaar 1614.

† in het jaar 1618.

* in het jaar 1600.

Verraadt van Mylord Gouerneri voor verdacht gehouden. † de ridder A. W.

Volgens het zeggen van de meeste schryvers was 'er meer verwaandheit dan wezentlykheit in deze blinkende genade-bewyzing, en het schynt in het vervolg, dat men hun leven alleen hadt verlengt om hun lyden te verlengen. Mylord Gray stierf in de gevangenis, Markam in zyne ballingschap, en Mylord Cobham in zulk eene armoede, dat hy zomtyds klederen en levensmiddelen, niettegenstaande hy ryk was, om dat men hem zyne goederen niet wilde wedergeven, gebrek hadt. Wat aangaat den ridder Raleigh, hy zou gelukkig zyn geweest, indien hy altydt was gevangen gebleven. Daar was het, dat hy de Geschiedenis der Wereldt schreef, waar van het eerste Deel alleen in druk is uitgekomen*, het tweede Deel verbrand hebbende, het zy uit spyt, dat men hem zo kwalyk handelde, het zy om dat het gemeen niet veel gevallen in het eerste hadt gehad. Wanneer hy in vryheit was gestelt, ondernam hy een tocht naar Amerika, die voor hem zeer ongelukkig uitviel ten aanzien van het misnoegen van den koning van Spanje, die zyn hoofd eischte en verkreeg. Maar deze voorvallen zullen wy op hunne plaats zien †.

Hoe de zamenzwering, die wy hebben verhaalt, mag geweest zyn, de zelve wierdt ontdekt ten tyde der kroning van den koning; maar de schuldigen wierden niet voor den 17 November gerecht. In dezen tusschentydt schreef de koning een dag van dankzegginge uit, om Godt te danken voor de verlossing, die hy hem drie jaren te voren* uit het verraadt van den grave van Gowri hadt verleent. Deze dag wierdt op den 5 Augusty vastgesteld; maar, gelyk wy hebben gezegt, deze aanslag wierdt zeer in twyfel getrokken, en het getal der genen, die dezen heer onschuldig oordeelden, was veel groter dan dat van die genen, die hem schuldig erkenden. Ook ziet een Engelsch schryver † deze Godvrucht als Godslasterlyk aan, en bidt Godt, dat hy ze de natie niet als een schuldigt wil toerekenen.

In dezen tydt wierden verscheide ridders tot III Deel.

Pairs verheven, en eene vergadering van de orde van St. George, of van den Koulicbandt, te Windsor gehouden, waar in de oudste zoon van den koning, prins Henrik, nevens de graven van Lenox, van Southampton, van Marre, en van Pembroke, ridders wierden gemaakt.

Het was byna op den zelve tydt dat de Spaansche gezanten aankwamen, zynde van den hertog van AreMBERG, dien de aartshertog Albert, als naast by zynde, en ook de vaardigste van de naburige prinsfen om den koning Jacobus over zyne komst tot de kroon van Engelandt geluk te wenschen, hadt afgezonden, voorgegaan. De Katholyke koning maakte zo veel haast niet met zyne gezanten te zenden. De graaf van Taxis, naderhandt door den keizer Matbias* algemeen postmeester gemaakt, was de eerste, en kwam in de maandt van September. De konnestabel van Castilië, die met kleine dagreizen, doch met veel groter gevolg, zyne reis voortzette, kwam niet voor in het volgende jaar. Zy kwamen beide minder om den koning geluk te wenschen dan om over eene vrede te handelen. De eerste baande daar den weg toe, en leide den grondslag tot het verbondt, dat de konnestabel voltooide. Zy vonden beide weinig moeite daar toe. De koning was 'er zo toe geneigt, dat hy voor hunne aankomst een gebodt hadt laten uitgaan, waar by hy alle vyandelykheden tegen Spanje hadt doen ophouden; zo dat de vrede in korten tydt getroffen wierdt, en Spanje zeer gemakkelyk verkreeg dat het begeerde, hoewel de Franche geschiedschryver †, van wien wy reets hebben gesproken, het tegendeel verzekert.

Gezanten van Spanje te Londen.

* in het jaar 1616.

† de bisschop van Rhodex. 1604.

Voor dat wy van dit verdrag, dat niet voor den 18 Augusty van het volgende jaar 1604 wierdt gesloten, spreken, moeten wy de vergadering der geestelykheit, die in de maandt van January te Hamptoncourt gehouden wierdt, en de beroeping van een Parlement, dat op den 19 Maart te Westminster vergaderde, zien.

De geestelykheit kwam op het bevel van den koning te zamen, om de klagten over de misbruiken, die de niet overeenkomende* met de kerk van Engelandt zeiden in den dienst en de regering van de Engelsche kerke ingeslopen te zyn, waar van zy de verbetering verzochten, te onderzoeken. De koning wilde, dat men hun verzoek zou horen, en hen in eene zamenkomst, daar zy de vryheit zouden hebben van hunne belangen voor te dragen, voldoen: doch de geestelykheit bleef des niettegenstaande opperste rechter van de geschillen. Deze vergadering bestondt in den aartsbischop van Kantelberg, acht bisschoppen en een diergelyk getal van dekenen. De koning zat daar in voor, uit hoofde van zyne kerkelyke opperhoofdigheit, en het was aan hem, dat de beledigden, wier getal men op vier der gematigste van de party hadt gestelt, hunne klagten deden.

Vergadering der geestelykheit. * Non-confirmisten.

Na eene korte vermaning van zyne Majesteit, om hen de liefde en eenigheit van al de hervormers in eenen dienst en in een gelove aan te pryzen, vielen meester Reynold en zyne drie medegenoten op hunne kniën. De eerste, het woordt doende, stelde in het kort de artykelen voor, waar van zy verzochten dat de Engelsche kerk zich wilde zuiveren. De geestelykheit, de zelve onderzocht hebbende, maakte eene verklaring van haar geloof en van hare gebruiken, waar in de anderen schenen genoegen te nemen. Men ziet uit het verhaal, dat de Geschiedenis ons daar van geeft, dat het de kerkelyke gebeden en het gezag der bisschoppen wegens den kerkelyken ban raakte. De koning nam hier uit

1603.

De straf van de eenen, en het vryproken van de anderen.

1604.
Reden-
voering
van den
koning
aan de
vergade-
ring.

gelegenheit van aan beide de partyen hunnen wederzydichen plicht te vertonen, vorderende van de niet overeenkomende met de Engelsche kerk hunne onderwerping omtrent dingen, die alleen de tucht raakten, en waar aan zy hunne toeflemming niet konden weigeren, zonder zich oproerig en halfterrig aan te stellen. Aan den anderen kant vermaande hy de prelaten hun gezag met veel gematigheit te gebruiken. Voor het overige vervolgde hy: *Wat schreeuw men tegen het koorkleedt, of het maken van het teken van het kruis. Indien men dit in Schotland heeft moeten afschaffen, het is om dat deze plegtigheden door den tyd by het volk in onbruik waren gevaakt. Maar zo is het in Engelandt niet, daar zynze verboden, als strydende met het gebruik, dat men 'er tegen ingevoert heeft, en ik zou niet verstaan, dat door de drift van eenigen de rust van de kerk zou worden gestoort.*

Vleie-
ryen van
den ze-
gel-
bewaard-
der en de
geestel-
ykhheit.

Na deze reden zeide de grootzegelbewaarder, dat hy in het nazien van vermaarde schryvers hadt gevonden, dat de priesterlyke waardigheit aan de koninklyke vast was, en dat hy daar ten volle van overtuigt was geworden door de redenen van zyne Majesteit, die door zynen yver den naam van *Verdediger van het geloof* verdiende. Het was ook by deze gelegenheit, volgens het zeggen van de geschiedschryvers, dat de geestelykheit, de hovelingen in vleierey te boven gaande, dezen prins de heerlyke tytels van *geheilide Majesteit*, van *wys*, van *verstandig*, en van de *Salomon van zynen tyd* gaven. De onderhandeling viel ook ten voordeele van de bisschoppelyke geestelykheit uit: maar dat het meeste genoegen gaf was, dat de andere party mede scheen voldaan te zyn, waar door men welvergenoegt van elkander scheidde.

De ge-
meenten
op den
koning
misnoegt.

Het was met het Parlement zo niet gestelt. De gemeenten waren niet te vrede hare vryheit, gelyk zy geloofden, verkracht te zien door de bewoording van den koning in zyne lastbrieven ten aanzien van het aanstellen van hare gemachtigden; zyne aanspraak by het openen der zittingen verbitterde de gemoederen nog meer, en de trotschheit, daar men haar mede behandelde, verwekte ten volle haar ongenoegen, zo ver, dat, indien het hof niet wat bygechoten hadt, het zelve mogelyk uitgeborsten zou zyn. Het Parlement bleef tot den 27 May des jaars 1606 vergadert, wanneer het tot de maand van Maart des jaars 1607 verlengt wierdt, en eindelyk den 31 December des jaars 1611, na dat het de zaken met veel rust hadt afgedaan, vernietigt. Des niettegenstaande ondervondt het Lagerhuis de inbreuk van zyne voorrechten, daar het sedert altydt tegen morde, en nog heden dezen vorst beschuldigt, dat hy naar de volstrekte macht heeft gestaan. Het kwam zyne nazaten duur te staan van daar naar getracht te hebben; de omwentelingen ten tyde van *Karel den I* en *Jacobus den II* hebben ons doen zien, dat deze natie het juk, dat men op hare vryheit en gewisse heeft willen leggen, niet kon verdragen.

* Zie een-
ne om-
standige
en
naauw-
keurige
verhaan-

Om te weten, waar in de verkrachting van het recht van het Lagerhuis, dat den koning *Jacobus* van nieuwigheden en van ondernemingen beschuldigde, bestondt, moeten wy tot den eersten oorspronk en de instelling der Parlemen-ten opklimmen, en daar van een kort verhaal doen*. Eenigen stellen de zelve zo oud als het ryk te zyn: anderen brengen de zelve, zo wel als den naam, tot de regering der Normannen: doch de meesten stellen der zelve instelling op het achttiende jaar der regering van *Henrik den I*, die toen, gelyk men verhaalt, de gemeenten be-

gon zamen te roepen. Alle komen zy daar in overeen, dat de koning het hoofd, de ziel en het begin van het Parlement is, bestaande in wereldlyke en geestelyke Pairs in het Hogerhuis, en gemachtigden uit de gemeenten in het Lagerhuis, die uit krachte van zyne beroeping zamenkomen. Daarenboven weet men wat steden of burgten het recht hebben van hunne gemachtigden te zenden, en hoe veel in getal. Kortom, het wordt van niemandt tegengeproken, dat de oppermacht van de natie in deze plegtige vergadering, voor welke de Engelschen zo veel achtting hebben, berust, gelyk de oppermacht van het Roomsche volk in hunne *Comitia** was. Zy maken wetten voor het algemene welzyn; zy schaffen de gene, die daar aan nadeelig zyn, af; verplichten het volk tot de onderhouding van de eerste, en ontslaan het van het niet nakomen van de andere. Dit zyn de *waakzame oogen*, zegt een verdediger van het parlementaire gezag, door welke de vorsten, zonder zich te bedriegen, de mislagen zien, die zy begaan, om de zelve te kunnen verbeteren, en zich ontdoen van die bedriegelyke vooringenomenheit, die hen door hunne pluimstrykers gemeenlyk wordt ingeblazen. Het is door de oogen en ooren van hunne Parlemen-ten dat zy het belang van het ryk moeten in acht nemen, en des zelfs verzoek niet afwyzen, indien zy gerust en met roem willen regeren. Hunne gunstelingen spreken hen niet dan van het gene met hun belang overeenkomt, en veeltyds onrechtmatig is. Zy vinden geen volmaakte openbertigheit dan by hunne Parlemen-ten. Even zeer geneigt tot het welzyn van den vorst, en dat van het vaderlandt, doen zy het gezag van den eersten ontzien, en handelen by hem als middelaars van de andere. Zy hebben vier oogmerken, waar over alle beraadslagingen lopen, namentlyk: I. De verbetering van de bezwaarnissen van de natie; II. De straf der muitmakers, booswichten, en verstoorders van de algemene rust; III. De zorg van wetten te maken om zich tegen het kwaad, dat men voorziet, te wapenen, en die, daar men by onder-vinging het nadeelige van kent, af te schaffen; IV. Onderstanden, die de koning by bovengewone gelegenheden moet hebben. Dit zyn zo veel voornamste noodzakelykheden, en die zeer dikwils gebeuren, zo dat de Parlemen-ten of dikmaals moeten vergadere, om daar in te voorzien, of indien men verzuimt de zelve byeen te roepen, ziet men dikwils de droevige gevolgen daar van, het zy ten aanzien van den vorst, het zy ten aanzien van den Staat. Sedert *Eduard den III*, tot op *Henrik den IV*, telt men twee en zeventig Parlemen-ten in minder dan vyf en tachtig jaren, en onder de gelukkige regering van *Elizabeth* was het zelve meest altydt vergadert. Dit waren de aanmerkingen der Parlementsgezinden. Zy gingen wyders over tot de verkiezing der gemachtigden in het Lagerhuis. De zelve moet met zo veel vryheit geschieden, zeiden zy, dat de minste sibyn van dwang, of oppermacht genoeg zou zyn de zelve krachteloos te maken. Indien de koning, of zelfs een Pair van het ryk, iemandt hadt voorgedragen, daar moest niet meer van noden zyn om den verkoren als een, die zich onwettig heeft ingedrongen, te doen verwerpen. Zyne Majesteit moet alleen aan de landvoogden en aan de voornaamste overbeden der provincien den dag en de plaats der vergadering bekend maken, op dat de gemeenten in tyds bekwame gevormachtigden, en in getal volgens de wetten, verkiezen †. *Jacobus* was de eerste, afvolgden deze gewoonten, waar over de gementen zo yverzuchtig waren, hadt verandert. Hy schreef haar de hoedanigheden der genen, die men moest

1604.
deling
van den
oorspronk
der Par-
lemen-ten
achter
het eerste
Deel de-
zer Ge-
schiede-
nisse.
Gerag
der ge-
meenten
in het
Parle-
ment.
* alge-
mene
vergade-
ringen
van het
Room-
sche volk
by stam-
men, of
by hon-
derd-
tallen.

Vrydom
in het
verkie-
zen der
gevol-
machtig-
den.

† Zie in
het Dag-
register
der Par-
lemen-ten
onder
moest

1604. moest verkiezen, voor, belassende de ridders en burgers, daar het recht der verkiezing aan stond, zich naar des zeifs bevelen te gedragen, op straffe van nigtigheid en van verwerping van den verkoren, en van gevangenis, indien by de stoutheit hadt van zitting in het Lagerhuis te komen nemen. Men schreeuwde zeer tegen deze afkondiging, daar men zeide geen weerga ooit van onder de regering der oude Britten, noch onder die der Saxen, Denen, of Normannen gezien te hebben, hoewel hunne overwinningen hen een groter voorwendfel om zich diergelyk een gezag aan te matigen hadt verchaft. Maar het hof liet dit ongemerkt doorgaan, en ging zynen gang.

Het bleef daar niet by: als of men voorgenomen hadt de gemeenten te drukken, of hare ongeduld te toetsen, handelde het de afgezonden, wanneer de zelve in het Hogerhuis kwamen om de aanspraak des konings te horen, met zeer veel verachting. Burgers, zeide een van de lyfwacht (a), die aan de deur stondt, en de zelve voor hunnen neus toefloot, gy moogt daar niet in gaan.

De aanspraak misnoegde haar nog meer dan al het overige. De koning bedankte haar niet voor het genoeg, dat zy hadden getoont by zyne komite tot de kroon, maar gaf haar alleen te kennen, dat hy haar geen verplichting hadt voor den troon, die hem uit het volstrekte recht van zyne geboorte, als afkomstig van Henrik den VII, hoofdt van het huis van Lankaster, en van Elizabeth, erfgenaam van dat van York, toekwam. Zy waren niet minder geërgert van den lof, dien hy aan de Roomsche kerk gaf, de zelve de moeder van alle andere kerken noemende. Is het aldus, zeiden zy ten aanzien van het eerste, dat deze vorst den zamenloop der Parlementen by de aanstelling der koningen vernietigt. Des niet-tegenstaande, vervolgden zy, heeft nooit eenig vorst meer nodig gehad om daar van hygeslaan te worden, en indien men ten nauwkeurigste dit erfelyk recht, waar op by zyne koninklyke waardigheid alleen grondt, wilde onderzoeken, zou men mogelyk bevinden, dat hy op een zandgrondt hadt gebouwt. Het is waar, dat hy afkomstig is van Henrik den VII, maar was het niet van het Parlement, dat Henrik de VII de kroon ontving? ten minste zo veel, of meer als van het huis van Lankaster, waar van by niet afdaalde dan uit een tak der natuurlyke prinsfen, voortgesproten uit de minnarzen van Jan van Gant met zyne minnaresse *, en uit hoofde van zyne gemalinne Elizabeth van York, die by zelf by de opene brieven van zyne aanstellinge niet eens wilde genaamt hebben. Ten aanzien van den lof, dien hy aan de Roomsche kerk gaf, vroeg men: Of het aldus was, dat by het belang der hervorming handhaafde, en wat staat de Engelsche kerk kan maken op een vorst, die tuschen de beide gemeenschappen zich scheen te verdeelen? om niet te zeggen, dat al het voordeel voor de Roomsche kerk strekte.

Maar om van deze berisping recht te oordeelen zullen wy de aanspraak van den koning aan zyn Parlement + nazaan, en het wezentlyke daar van hier kortelyk aantekenen, zonder de zelve, het welk te langwylyg ente verdrietig zou zyn, hier geheel aan te halen. Hy begon met eene dankzegging aan de gansche Engelsche na-

* Catharina Swinfort, die hy naderhand trouwde, en door het Parlement de kinderen, die by haar hadt, liet wettigen. † door Thuanus bygebragt. Aanspraak

Zy berispen den koning.

(a) In het Engelsch: The Yeoman of the Guard. Het zyn koninklyke traavanten te voet, en zy versien den koning als hy uitgaat. Zy zyn omringt als de honderd Zwaefers aan het hof van Frankryk: dragen een rodeu rok en een zwarte sluwede bonet, of muts, met linten van andere verwen.

tie voor het genoeg, dat zy hadt getoont in hem een opvolger van de koningin Elizabeth te zien. Vervolgens prees hy zich zelve bovenmaten, als die den overvloed en de vrede voor zyn volk met zich bragt, om het zeerst van de naburige vorsten aangezocht, en die het lot van zyne onderdanen, om hen gelukkig te maken, en dat der naburige koningen, om hunne staatzucht te beteugelen, in zyne handt hadt; daar hy byvoegde, Dat by het roemruchtiger rekende met een olyfak als een vredelievend vorst te komen, dan met laauwrieten en den tytel van overwinnaar. Dat Henrik de VII het geluk hadt gehad van onder zyne regering twee rozen *, die Engelandt zo lang hadden verdoelt, te vereenigen; maar dat zyn geluk groter was dan dat van dezen vorst, dewyl hy niet alleen twee koninklyke huizen, maar ook twee grote ryken onder eenen zelveu vorst vereenigde. Dat indien men zo veel werk hadt gemaakt van het landt van Walles, dat Henrik de VIII voor zynen prins erkende, by zyne komst tot de kroon met Engelandt vereenigt te zien, wat dank kwam hem niet toe voor de vereeniging van Schotlandt met Engelandt? daar hy met vertrouwendheit van zeide: „Dat Godt heeft vereenigt mag de menich niet scheiden“. Dat by het gansche eilandt van Groot-Britannie als zyne vrouw aanzag; dat het zelve een ligchaam uitmaakte, waar van hy het hoofdt, en eene knode, waar van hy de berder was, en dat, wel ver dat een van de beide ryken iets van zyne waardigheid of voorrechten door deze vereeniging verloor, zyn het tegendeel malkander aanzien en wederzydsche hulp byzeten; dat hy zyne eerste jeugdt aan Schotlandt gegeven hadt; maar dat by met ryper jaren in Engelandt was gekomen, en dat beide deze ryken hem even aangenaam zynde, om gelyke beweegredenen, die hem verplichtten de zelve te beminnen, hy al zyne zorg zou aanwenden om de zelve in eene zo volmaakte eenheit te houden, dat het welzyn van het eene dat van het andere zou zyn. Dat hy zulk eene gelukkige regering van Godt verwachtende was, en dat zyn koninklyk huis, waar mede Godt hem hadt gezegent, hen daar van tot verzeerde en aangename panden verstrekte. Vorsten, berooft van zulke nazaten, zeide hy verder, kunnen noch zelf een vast geluk genieten, noch hun volk dat beloven, en dat, hoe gelukkig hun leven mag zyn, het zelve als een bloem, die afvalt, zonder vrucht voort te brengen, en als een schaduw, als een damp, of als het kaf, dat de windt versprooit, voorbygaat.

Dit was op eene bedekte wyze de regering van Elizabeth aantasten, en haren ongehuwden staat honen, zond r te denken, dat, dewyl hy haar de kroon verschuldigt was, de welvoeglykheit hem verplichtte hare regering te eeren.

Vervolgens ging hy over tot aanmerkingen op de Engelsche kerk. Hy dankte Godt de zelve in een zo goeden staat en zo algemeen vastgesteld, in welk wil van degenen, die onder schyn van Roomschegezindt te zyn niet anders dan aanbangers van den paus waren, en vaneenderde soort, dat een hoop van Puriteinen en nieuw-opgevoopenen was, onwaardig den naam van Godsdienstige te dragen, een onrustige, woelige aanhang, vervolgte hy, die, onder voorgeven van eene zuiverder hervorming, in blote plegtigheden de eendragt van de kerk brak, en de rust der regering sloorde. Dat hy veel onderscheidt tuschen hen en de Roomschegezinden, die zich binnen de palen van hun geloof hielden, maakte. Dat by de Roomsche kerk als de algemene moeder van de andere, hoewel met vele vlekken besmet, waar van men haar onmogelyk kon zuiveren, aanzag. Dat het volk, in deze onzuivere gemeenschap geboren, niet verdiende beklagt dan gehaat te worden, in-

1604. van den koning, en berisping van de zelve.

* De witte en de rode.

1604. deling van den oorspronk der Parlementen achter het eerste Deel dezer Geschiedenis. Gerag der gemeenten in het Parlement.

* algemene vergaderingen van het Roomsche volk by stammen, of by honderdtallen.

Vrydom in het verkiezen der gevolmachtigden.

† Zie in het Dag-register der Parlementen onder

1604.

dien het voorts volgens de wetten leefde, en dat men niet dan muitmakers en oproerigen behoorde te straffen. Het is waar, zeide hy, dat hunne geestelykheit, t'eenemaal den paus toegedaan, haar werk maakte de verfoeilijke leer van koningen, die zy voor ketters aanzagen, af te zetten, of te doden, te verdedigen; waarom zulk soort van menschen in gene staten konden geduld worden, ten zy, dat zy van den geest van verwoedheit afzagen, die hen niet dan naar het bloed van hunne medelandgenoten deedt dorsten, en hunnen wetigen souverein afvallen, om onder de dwingelandy van Rome over te gaan, en des zelfs bloedige bevelen werkstellig te maken. Dat hy echter gereed was naar eene oprechte vereeniging van deze verwoede menschen te luisteren, indien zy een zachter en onderwerpelyker leven aan de regering wilden bewyzen, en dat hy tegen een voetstap, dien zy zouden doen, om hun berouw over hunne afswalinge te tonen, en van alle vooroordeelen af te zien, van zynen kant gaarne twee zou doen, om hen in genade aan te nemen en te omhelzen. Voorts wilde hy wel hebben, dat de Roomschegezinden wisten, dat hy noch hunnen Godsdiens, noch hunne vergaderingen goed vondt, op dat zy zyne goedheit niet mogten misbruiken, met zich te veel vryheit aan te matigen, die hy niet zou toestaan, maar wel weten te bedwingen.

Het overige van zyne aanspraak behelsde de handhaving van de gerechtigheit, en de waarneming der wetten, aan welke, zeide hy, de vorsten niet alleen hunne bescherming verschuldigt zyn, maar ook tot een voorbeeld moeten verstreken. Dat hy in het ryk als het hoofd van het ligchaam was, voor het welke het zelve was gemaakt geweest, en niet het ligchaam voor het hoofd. Dat also de koningen voor het volk geschapen waren, en het volk niet voor de koningen, en dat hy zich niet schaamde, hoewel hy een souverein was, te zeggen, dat hy niet meer dan de eerste staatsdienaar van het algemeene best was, waar van Godt hem de regering hadt toevertrouwt.

Men moet bekennen, dat niets vliender voor het volk dan deze laatste woorden waren, en dat, indien de koning anders naar eene volstrekte macht trachtte, hy de zelve door dit zeggen weder omsliet. Maar het gevolg krachtiger zynde dan de woorden, was men opletterend op het eerste dan op het laatste. De gemeenten konden zynen toelag op de krenking van hare voorrechten, noch de verfmadelijke wyze, met welke hy hadt toegelaten, dat hunne gevolmachtigden gehandelt wierden, noch de trotschheit, met welke hy sprak, wanneer hy zyn volkomen recht tot de kroon, zonder gewag van het Parlement te maken, hadt beweert, niet vergeten. De schryvers zeggen, dat deze gevoelens hem door de geestelykheit van het ryk wierden ingeblazen, en stellen als oorzaak van dezen verderffelyken raadt Bancroft, die op *Whitegift* in het aartsbisdom van Kantelberg was gevolgt, al zo staatzuchtig, als zyn voorzaat gematigt was geweest, een andere *Julius de II*, die op de geestelykheit van Engelandt gelyke macht wilde oeffenen, als deze te Rome gewoon was te doen. Zy zeggen verder, dat hy den koning uit den name van de geestelykheit vyf en twintig artykelen, om daar de macht van uit te breiden, aanbodt; dat hy de zelve de artykelen van de geestelykheit noemde, en de toestemming van den koning verzocht, met hem de volstrekte macht toe te eighenen, tot nadeel van het gezag van het Parlement, dat toen vergadert

Misnoegen van de gemeente.

Men beschuldigt de geestelykheit van den koning kwade gevoelens ingeblazen te hebben.

was. Dus was het, zeide men, dat de geestelykheit en de koning de handen in een sloegen om zich boven de wettige macht te verheffen; zo dat het niet zonder reden was, dat *Jacobus* deze spruk hadt verzonnen: *Geen bisschop, geen koning*: ten minste volgens de gedachten, die hy van de koninklyke waardigheit hadt. Het voornemen van *Bancroft* wilde echter niet gelukken; de Raadt vondt niet goed, dat de koning daar over in geschil met zyn Parlement zou raken, en het Parlement, aan het welke de aartsbischop voor de tweede maal de zelve artykelen aanbodt, was hem niet gunstig.

Van het begin der zittingen was 'er geschil ontstaan over het verkiezen van den ridder *François Goodwin*, daar mogelyk de koning te ver in was gegaan, en daar hy al zo min dank mede behaalde als met de zaak van *Bancroft*. Het Lagerhuis begunstigde deze verkiezing; maar het Hogerhuis, in het belang van het hof zynde, was daar tegen, en zondt het zelve zyne vertogen, verzockende, dat deze zaak door gevolmachtigden, daar de Pairs de hunne mede zouden hebben, mogt onderzocht worden. Maar het Lagerhuis bleef by zyn besluit. Het antwoordde met veel standvastigheit, dat het aan niemandt verplicht was rekenschap van zyn doen te geven, en dat noch hunne vryheit, noch hun gezag geenzins toeliet een verder nazock toe te staan; dat by alle andere gevallen, indien het Hogerhuis hen iets rakende het algemene welzyn hadt voor te dragen, zy geenzins zouden weigeren gemachtigden ter tydt en plaats, by hen beraamt, te zenden. De koning, die de verkiezing wilde doen, waagde zyn gezag daar aan, begerende, dat men de zelve zou door laten gaan. Het was te vergeeffich, dat hy eene zamenkomst aan het Lagerhuis met het Hogerhuis, of met de vrederechters † voorstelde: te vergeeffich was het ook, dat hy het, by hunne weigering, geboodt; zy verzochten zyne Majesteit, dat hy hen van alle zamenkomst buiten hem en de heeren van zynen Raadt wilde verschonon.

De voorzichtigheit van den heer, om wiens benoeming geschil was getezen, vondt een middel uit om het zelve te vereffenen, bewarende de eer van den koning, zonder de vrydom van het Lagerhuis te benadeelen. Dit bestondt in eene andere verkiezing te doen, afstaande van die, daar het hof geen behagen in vondt. Maar hoewel het geschil bygelegd was, bleef het nadenken niettemin in ieders gedachten. Het Lagerhuis, dat zich door de verkrachting, die men het hadt willen aandoen, dacht beledigt te zyn, zondt een verdedigfschrift aan zyne Majesteit, waar in het minder zyn gedrag omtrent eene verdediging, die het rechtmatig en natuurlyk meende te zyn, verschoonde, dan het over het gedrag van het hof tegen de rechten van de natie klaagde. De koning kon van zynen kant de trotschheit van het Lagerhuis en des zelfs tegenkantingen, die zyn voornemen om tot eene volstrekte macht te geraken hinderlyk was, niet verdragen, waar door hy zulk een afkeer van de Parlementen opvatte, dat de zelve hem altoos bybleef.

Dit misverstandt met het eerste Parlement, dat hy sedert zyne komst tot de kroon hadt beroepen, was de oorzaak, die hem deedt besluiten vrede met Spanje te maken, als of hy vrees hadt voor twee oorlogen te gelyk, den eenen met zyne vyanden van buiten, en den anderen met zyne onderdanen van binnen, willende liever deze onder de knie houden, dan overwinnigen

1604.

Het Lagerhuis verdedigt zyn rechttegen het Hogerhuis en tegen het hof.

† Dus noemt men de rechters, die vier maal des jaars hunne zittingen hebben.

1604. gen op zyne vyanden behalen, gelyk men hem naderhandt verweert. Voor dat wy van dit verdrag spreken, moeten wy vervolgen te zien wat by de zittingen van het Parlement in dit jaar voorviel.

Overlegging van het Parlement aangaande de vereeniging der twee ryken. De eerste en de voornaamste akte was die van de vereeniging der beide ryken. Daar kwam aanstonts zwaarigheid over op. De koning was daar wel begeerig naar, en hadt het in zyne aanspraak niet alleen als eene wenschelyke zaak voorgedragen, maar ook zelfs als reets in zyn persoon vervult. Ondertusschen, de Engelschen, deze verandering naauwkeuriger onderzoekende, vonden de zelve zo voordeelig niet als men hen hadt willen wys maken: zy waren beducht voor de gevolgen. Deze vereeniging kon niet geschieden dan door een algemenen naam, daar beide der ryken onder begrepen zouden zyn, waar toe men den ouden naam van Britannië, daar het gansche eilandt voor dezen onder bekend was geweest, verkoos. Maar de Engelschen vertoonden voor eerst, dat, hoe roemruchtig ook deze naam in zynen oorspronk was geweest, de zelve door dien van Engelschen, onder welken de natie zich naderhandt zo vermaard hadt gemaakt, was uitgewischt geweest, en dat men derhalven dezen niet kon afschaffen, zonder den roem van zo vele veldslagen en overwinningen, waar door zy den zelve te water en te landt tot aan het einde der wereldt hadden verheerlykt, te verliezen. Daarenboven zagen zy in deze gemeenschap van naam eene gelykheit, die hen niet behaagde. Zy zeiden, dat Schotlandt, het welk nooit den voorrang aan Engelandt hadt betwift, hier uit een voorwensel van met het zelve gelyk te staan zou kunnen nemen. Zy gingen nog verder, en vreesden, dat het naar de opperhoofdigheit zou willen staan. Deze ryken eens onder een vermenst zynde, zeiden zy, wie zal ons verzekeren, dat het Schotische bloedt, dat in Engelandt niet dan uit hoofde van onze koningen, met welke het in bloedverwantschap vereenigt is, daar in zyne regering, zelfs na dat deze nabestaantheit uit zal zyn, niet zal willen behouden?

Dewyl deze vereeniging de beide natiën raakte, kon zy ook niet zonder beider bewilliging, uit hoofde van eene behoorlyke macht, door het Parlement bekrachtigt, geschieden: weshalven op den zelve tydt, dat het Engelsche Parlement te Westmunster vergadert was, dat van Schotlandt zyne zittingen te Edenburg hieldt. Het besloot gemachtigden te benoemen, die naar Engelandt zouden vertrekken, om met die van deze kroon de artykelen, om beide de ryken te vereenigen, op te stellen. Deze gemachtigden wierden uit het ligchaam der drie Staten, den adel, de geestelykheit en de gemeenten, verkozen. De graaf van Montrosse, zegelbewaarder, was aan het hoofd van den eersten, nevens drie graven en zeven andere Mylords. De aartsbischof van Glasgow was de voornaamste in rang onder de geestelykheit, en men hadt hem twee bisschoppen en een prior toegevoegt. Tien ridders, nevens hunne rechtsgeleerden, en twaalf der voornaamste kooplieden verbeeldden de gemeenten.

Onder wat bedingen deze vereeniging geschiedde. Het Parlement van Engelandt benoemde van zyn kant ook gemachtigden, genomen uit de wereldlyken, de geestelyken, en de gemeenten. Zy vergaderden te zamen, en kwamen in de vereeniging overeen. Zy besloten, dat beide de ryken gedurende de regering van *Jacobus* en zyne nazaten met den naam van *Groot-Britannië* zouden vereenigt blyven. Vervolgens traden

1604. zy tot de artykelen, daar zy het ook eens in wierden, namentlyk: I. Dat men alle wetten, ten tyde, dat men in oncenigheit leefde, gemaakt, zou vernietigen. II. Dat men de gene, die ten aanzien van de grenzen waren gemaakt, zou intrekken, en dat men niet meer enige uitloopen, of invalen, die men of gemachtigt, of door de vingenren hadt gezien, zou vendragen. III. Dat de koophandel tusschen beide de ryken gelyke vryheit zou genieten, en dat de onderdanen zonder onderscheid tot de genieting der voorrechten zouden toegelaten worden. Dit artykel ontmoette eenige zwaarigheid ten aanzien van de ongelykheit van eenige van deze voorrechten rakende het naburige landt, dat de Engelschen, of Schotten min of meer begunstigde. Men bedacht een middel, waar door aan de eene zyde de daar in belang hebbende partyen te goed zou gedaan worden het geen zy aan de andere verloren. Ten aanzien van het geen 'er tusschen beide de staten verhandelt wierdt besloot men geen onderscheid tusschen Engelschen of Schotten te maken, en de uitvoering van alle levensmiddelen, of koopmanschappen van het eene naar het andere ryk onbelemmert te laten. Men zonderde echter eenige uit, als de wol, die onbewerkt uit Engelandt niet mogt gevoert worden. IV. Men bepaalde ook het inboorlingschap ten aanzien van de nalatenschappen en de bedieningen, dat de zelve in bezit zouden worden genomen en genoten door de ingezetenen der beide staten, die sedert de regering van *Elizabeth* geboren waren, of nog zouden geboren worden. Aangaande de genen, die te voren geboren waren, liet men aan het goetvinden van zyne Majesteit hen met bedieningen, of inkomsten te voorzien in het ryk, daar zy zelf niet in geboren waren. Men verzocht hem alleen de zelve niet weg te schenken dan aan mannen van ongemene bekwaamheit, of ondervinding, en na dat de tydt de vereeniging tusschen beide de natiën zou bekrachtigt hebben.

De artykelen wierden van den koning toegestemt, en men liet gedenkenningen ter gedachtenisse van deze vereeniging slaan. Op de eene zyde van de zelve stonden deze woorden: *Godt heeft vereenigt, mag de menscb niet scheiden**, en aan de andere zyde las men de volgende: *Godt handhave dezen bandt* †. Daar kwam nog een andere penning uit, van de munt, die men *Angelois* noemde, om wiens randt gestempelt stont: *Ik zal hen tot een volk maken**. Een derde verscheen 'er met deze woorden op de goude ryksdaalders: *Henrik heeft de twee Rozen, en Jacobus de twee ryken vereenigt* †.

De akte van vereeniging gemaakt zynde, droeg het Parlement zorg voor den Godsdienst, en beval, dat alle priesters uit het ryk zouden vertrekken, het welk nagekomen wierdt. Men zegt, dat de koning en de koningin, tot nu toe hun verblyf te Westmunster en omtrent Londen houdende, hunne intrede niet wilden doen voor dat de geestelyken vertrokken waren.

Het was in dit Parlement, dat de koning *Thomas Sakkeville* † tot graaf van Dorset, en *Henrik Howard* tot graaf van Northampton verhefte. Hy schonk ook de orde van den Kouffebandt aan *Cosmus*, groothertog van Toskane, aan wien hy de versierfelen, daar toe behorende, zondt.

Ter dezer tydt eindigde de Engelsche geestelykheit hare zittingen. De leer der hervorming, gelyk die ten tyde van *Eduard* en *Elizabeth* was vastgesteld, wierdt bevestigt, en het artykel van de kerkelyke opperhoofdigheit des konings eenstemme-

* Quod Deus conjunxit homo non separet.
† Tunc unum erunt.
* Faciam tot in gentem unam.
† Henricus Rosas, Reges Jacobus.

† Mylord Bukhurst.

Akte van de vergadering der geestelykheit.

1604.

Het Lagerhuis verdedigt zyn rechttegen het Hogerhuis en tegen het hof.

† Dus noemt men de rechtters, die vier maal des jaars hunne zittingen hebben.

1604. stemmelyk toegestaan. Men stelde ook vast de straf tegen de wederspannigen, die deze macht zouden weigeren te erkennen, gelyk ook tegen de vergadering der nieuwgezinden, of die hen begunstigten. Men beval de naauwkeurige onderhouding der kerkelyke gebeden; men itelde daar in vast op wat wyze men het Nachemaal op de kniën zou ontfangen, en men besloot het zelve ten minste drie maal des jaars te houden. Men hieldt het gebruik der priesterlyke klederen en het teken van het kruis in den Doop, maar met zo veel omzichtigheit tegen de bygelovigheit, dat het scheen, zegt een Roomschgezind schryver*, dat men het zelve waarnemende scheen te vernietigen. De waarneming van de Vasten voor Paaschen wierdt daar ook vernieuwt. Daar wierden ook wetten van minder belang vastgesteld, daar wy de Geschiedenis niet mede zullen beladen.

Aankomst der Spaansche gezanten. Kort daar na zag men den grave van Taxis, en *Rovida*, gemachtigden van *Philips* den III, die in Vlaanderen *Velasco*, konnestabel van Castilië, als de eerste van het gezantschap, gelaten hadden, aankomen. Hy hadt zich daar met de twee eersten opgehouden tot dat de koning van Engelandt zich over den voorrang van de gemachtigden der beide kronen, die by de onderhandeling over de vrede tegenwoordig zouden zyn, verklaart zou hebben. Na dat deze zwaarigheid uit den weg was geruimt, begaf hy zich echter niet op reis, minder om reden van zyne voorgegevene ziekte dan wel uit Spaansche grootscheit, of om dat hy zich niet wilde bloot geven gedurende eene onderhandeling, die geen gelukkigen uitslag kon hebben.

Trotsche aanspraak van den Spaanschen gezant. Het was met de twee anderen zo niet gestelt. Zo haast als *Jacobus* zich omtrent den voorrang tot genoegen van het hof van Madrid hadt geuit, vertrokken de graaf van Taxis en *Rovida* van Brussel naar Grevelingen, daar zy half May scheep gingen, en drie dagen daar na te Londen kwamen. Het was *Rovida*, die de aanspraak aan den koning deed; hy wierdt tusschen de graven van Taxis en van Northampton naar het hof geleid. Zyne redenvoering bestond niet dan in belescheden en gelukwenschingen over de vereeniging van de ryken van Engelandt en Ierlandt met dat van Schotlandt, de achtbaarheid van deze drie kronen tot den hemel verheffende. Maar hy sprak nog veel hoogmoediger van *Philips* den III, dien hy den machtigsten koning van de ganse wereldt noemde. Vervolgens vertoonde hy de begeerte, die de koning zyn meester hadt om met zyne Britanniësche Majesteit eene goede verstandhouding, als 'er altydt tusschen de twee koninklyke huizen was geweest, te onderhouden, en boodt hem al de macht van zyn ver uitgestrekt ryk aan. Het antwoordt van *Jacobus* bestondt in weinig woorden, zeggende, dat hy verheugt was over de aankomst der gezanten, dewyl hy verhoopte, dat de vrede, die zy waren komen bevorderen, niet alleen het geluk van beide de natiën, maar ook dat van het ganse Christendom zou zyn, wensschende, dat zy algemeen mogt wezen.

Onderhandeling over de vrede met Spanje. Des anderen daags benoemde hy Mylord *Burgh*, graaf van Dorset, grootschatmeester, Mylord *Howard*, zeevoogdt, Mylord *Montjoy*, graaf van Devon, *Henrik Howard*, graaf van Northampton, en *Robert Cecil*, eersten geheimschryver van Staat, om als gevolmachtigden de onderhandeling, die in het huis van Sommerset, daar men een vertrek voor den konnestabel van Castilië hadt bereid, zouden gehouden worden, by te wonen. Wat de reden van

zyne afwezendheit ook mag geweest zyn, zy belette hem daar by te zyn. De graaf van Taxis en *Rovida* waren van wegens *Philips* den III, nevens den grave van Aremberg, *Richardot*, en *Verreiken* in den name van den aartshertog *Albert* daar by tegenwoordig. De opening van deze zamenkomst geschiedde op den zelve dag, dat de Engelsche gemachtigden benoemt waren. Zulk een spoedt deedt de koning blyken voor eene vrede, daar hy zich zo veel van beloofde, in plaats van daar het eerste aanzoek van door Spanje te laten doen, dat de zelve meer dan Engelandt nodig hadt.

Rovida deedt voor de tweede maal het woordt, maar op een veel opgeschikter en wydlopijger wyze dan hy daags te voren by de gehooring van den koning hadt gedaan. Hy wenschte, dat hunne onderhandeling tot het algemeen genoegen zo van den eenen, als van den anderen mogt uitvallen; hy vernieuwde de verzeerde genegenheit en den bystandt van den Katholyken koning by alle gelegenheden, waar in zyne Britanniësche Majesteit den zelve, het zy te water, of te landt, mogt nodig hebben. Hy roemde de vredelievendheit van den koning *Jacobus*. Eene genegenheit, zeide hy, die Godt, als de ware vorst des vredes, die de herten der koningen in zyne handt heeft, die de bergen kan verzetten en het zwaardt in een olyftak doen veranderen, hem hadt ingestort. Hy nam daar uit gelegenhheit om eene vergelyking tusschen dezen prins en de overledene koningin te maken, welker gedachten hy niet spaarde, haar al de schuld der rampen van den oorlog, dien haar haat, zo hy zeide, tusschen beide de natiën, te voren goede vrienden, hadt ontfoken, maar die door hare doot was geëindigt, gevende. Hy zeide wyders, Dat haar opvolger haar niet geleek, en geen deel aan deze vyandelykbeden hadt gehad, en dat zyne Katholyke Majesteit niet twyfelde, of hy zou de oude verbonden, die deze koninkryken altydt met het huis van Oostenryk voor den ontfanen tweespalt onder de laatste regering hadden onderhouden, met yver helten herstellen. Dat, wat aanging zyne Katholyke Majesteit, hy zeer begeerig was het einde van een oorlog, zo nadeelig aan het Christenryk, te zien, en dat zy, hunne wederzydsche belediging vergetende, hunne gedachten moesten laten gaan om zich van den algemenen vyandt te wreken, en hunne wapenen tegen den Turk wonden. Dat 'er maar al te veel Christen bloedt was gestort, en dat men het voorledene niet kunnende herroepen, ten minste in het toekomende een beter gebruik van zynen moed en zyne wapenen behoorde te maken.

Hy verschoonde het achterblyven van den konnestabel van Castilië, die door ziekte nog belet wierdt over zee te steken, maar die echter zulk een lang gewenscht werk, als dat van de vrede, ten welken einde zy zamen waren gekomen, niet hadt willen uitsstellen. Daarom, zeide hy, hadt by hem en Taxis gezonden om daar aan te arbeiden met de gemachtigden van zyne Britanniësche Majesteit, wiens rechtmatigheit, zachtzinnigheit en matigheit, gevoegt by andere koninklyke deugden, die hem de verwondering van de ganse wereldt deden zyn, hem een goeden uitslag, overeenkomende met hunne verwachting, verzekerden. Dat Godt, die de vredelievenden bemint, hunne voornemens, mits de zelve van herten wierden gemeent, zou zegenen, en dat men, zonder zich met ydele zwaarigheden op te houden, het welzyn der beide natiën zou bevoltygen, en haar eerste vertrouwingschap herstellen. Dat de oorlog nooit voerde dan met tegenzin, om dat al zyne zorg niet machtig was de ongebondenheit der soldaten, noch de rampen

1604.

Redenvoering van eenen der Spaansche gezanten by het openen der onderhandeling.

Hy laat Elizabeth, en pyt den koning Jacobus.

Vervolg van zyne aanspraak.

1604. *pen zynen of geplunderde, of met belastingen overlade onderdanen te beletten. Dat het alleen van de vrede afhangende de kunsten en den koophandel, mits gerechtigheit en vryheit doende gegeven, te doen bloeien. Dat zy het voorwerp der wenschen van weduwen en wozen was, en dat alle welmenenden hunne tranen en gebeden by die van deze onschuldige menschen bemelwaarts zonden om de zelve te verkrygen. Laten zy zich dan zamen beyven om de zelve aan hun volk te geven, verzekert zynde, dat Godt, die een kenner der herten is, de genen zal straffen, die de zelve door hunne arglistigheden trachten te loor te stellen, en in het tegendeel de oprechte mening van de anders zegenen. Zodanig een geest, zeide hy ten laatste, verlene Hy ons in dit Christelyk voornemen; Hy, die ten bemel varende ons de vrede als een groot goeds heeft nagelaten. Hy bevryde onze ryken van tweespalt, die de kwaadaardigen daar in kunnen zaaien, en make onze vyanden beschaamd, die deze vereeniging trachten te verbinderen.*

Gevoelen van den koning Jacobus omtrent Elizabeth.

Zwarigheden, die zich omtrent de vrede met Spanje oploen.

*Zie fol. 503.

De graaf van Northampton gaf alleeneen kort antwoord op deze opgepronkte redenvoering. Hy bleef het meeste staan by de plaatsen, die de gedachtenis van de koningin Elizabeth zwart maakten, en die de staatsdienaars, welke haar den oorlog tegen Spanje hadden aangeraden, van ter zyde hoonden. Hy sprak 'er echter niet dan zeer zedig van, en dat veel meer om dat het zyn plicht was dan uit yver voor de eer van de overledene koningin, voor welke men oordeelde, dat noch hy, noch de koning Jacobus eene ware genegenheit hadden.

Op dezen dag viel niets anders voor; maar des anderen daags kwam men weder byeen, en van weerkanten met even veel ernst aan de verzoening der beide kronen arbeidende, wierdt het verdrag in de vyftiende byeenkomst gesloten. Doch dit geschiedde niet voor dat de toestemming van den konneftabel van Castilië en van den aartshertog Albert kwam, aan wien de gezanten van alles, dat 'er in de onderhandeling omging, kennis gaven. Het scheen of verscheide hinderenissen de gezanten meer werk zouden hebben verschaft. Spanje stelde een verdedigend en aanvallend verbondt voor, dat tegen het nieuw gemaakte verdrag met Vrankryk streedt. Engelandt eischte van zyn kant den vryen koophandel zonder eenige bepaling, en Spanje wilde den handel op Oost- en West-Indië niet zonder bepaling toestaan.

In het verdrag, met Vrankryk gemaakt, waren des zelfs bondgenoten mede ingesloten, bygevolg de algemene Staten, op welke Engelandt uit kracht van een verwerend en aantastend verdrag met Spanje niet zou hebben kunnen aanvallen, zonder het verdrag, met de eerste kroon gemaakt, te schenden. Daarenboven met wat glimp zou Jacobus zich tegen een gemenebest, met het welke hy het laatste verbondt, met Elizabeth gesloten, hadt vernieuwt, kunnen verbinden? Niets was slijpter dan de artykelen van dit verbondt. De algemene Staten verbonden zich in den daar toe geltelden tydt * het geldt, het welk de koningin hen hadt opgeschoten, te betalen. Van haren kant hadt zy beloofd hen haren bystandt niet te onttrekken. De steden en sterkten Vliifingen, Rammekens, en de Briel bleven als een waarborg in hare handen, en de Engelsche benden dienden den Staten tot waarborgen van den kant der koningin, zo dat Jacobus, dit verdrag hebbende vernieuwt, zyn volk niet kon wederom roepen, zonder zich te beroven van de wederkryging van dit geldt. De goede trouw liet ook niet toe Spanje plaatsen in te ruimen, daar men alleen bewaarder van was, tot nadeel van

III Deel.

het verbondt, met het gemenebest gemaakt, 1604. daar men zyn pandt weder aan moest overgeven, ten zy men het recht der volkeren wilde ichenden.

De uitvlucht, die Spanje omtrent den koophandel bedacht, om de Engelschen buiten de vaart op Oost-Indië en Amerika te sluiten, scheen nog minder bygelegd te kunnen worden, naardien niets meer tegen de sicheit, de vrye zeevaart en het belang der Engelschen was.

Alle deze zwarigheden wierden echter in weinig dagen uit den weg geruimt. Men zegt, dat het goudt van Spanje meer dan de bekwaamheit der gemachtigden daar toe heeft geholpen, en dat Philips de III zich van de woorden van Philippus van Macedonië, die voorgaf alle steden te kunnen veroveren, indien hy daar alleen een ezel, beladen met geldt, kon binnen krygen, bediende. Men beschuldigt de Engelsche gevolmachtigden, dat zy zich door geldt hebben laten omkopen, en wel voornamentlyk den grave van Northampton, die, zo men zegt, een heerlyk gebouw deedt maken: een gedenkteken van zyne gierigheit en schande, indien het waar is, meer dan van zyne pracht.

Hoe het zy, het verdrag tusschen Engelandt en Spanje wierdt den 18 Augusty * tusschen de wederzydsche gemachtigden te Londen gesloten, en den volgenden dag door den koning van Groot-Britannië bekrachtigt. Het middel, dat men vondt om de eer van den koning en van de Britsche natie ten aanzien van de geslote verbonden met Vrankryk en met de Vereenigde provinciën te bewaren, bestondt voor eerst in dit verdrag geen verwerend en aanvallend verdrag te noemen, en ten tweede in geen gewag van de Engelsche troepen * te maken. Behalven dat dit alleen diende om zich voor het verwyrt der bondgenoten te dekken stondt men Spanje toe wat het eischte, als uit de volgende voorwaarden, zynde de voornaamste van dit verdrag, zal blyken. In de twee eerste beloofden de twee koningen deze vrede heiliglyk te onderhouden, en niets te doen, of door iemandt anders te laten doen, het geen daar tegen streedt. By de derde verbonden zy zich, geen bystandt van volk, schepen en geldt, noch van eenige andere noodwendigheden, aan de vyanden van de beide koningen, onder wat voorwendfel het ook zou mogen zyn, te geven. Belangende de stad Vliifingen, het kasteel Rammekens, den Briel, en de andere sterkten in de Nederlanden, waar in zyne Majesteit, de koning van Engelandt, bezettingen onderhieldt, hy verschoonde zich by het vyfde artykel de zelve aan den koning van Spanje niet te kunnen overgeven, doordien de koningin Elizabeth, welke hy was opgevolgt, zich plegtelyk hadt verbonden, deze plaatsen aan niemandt anders dan de Staten der Vereenigde provinciën, van welke Engelandt de zelve in pandt hieldt, over te leveren: doch hy beloofde den koning van Spanje, met de gezegde Staten een nieuw verdrag te zullen maken, waar in hy hen een tydt zou stellen, binnen welken zy met den aartshertog over eene eerlyke vrede zouden moeten overeenkomen; en byaldien zy dit weigerden, zou zyne Engelsche Majesteit zich van alle voorgaande verbindtenissen, met hen aangegaan, achten ontslagen te zyn, en omtrent de voorgemelde plaatsen zo eene schikking maken, als hy zou goedvinden. In het zesde artykel wierdt den Engelschen nogmaals in het byzonder verboden de Hollanders, of andere vyanden van zyne Ka-

Bbbb tholy-

Men komt die te boven

De vrede gesloten. * naar de oude styl. *Atta Publ. Tim. XVI, fol. 585 etc.*

* Behalven eens van de Engelsche bezettingen in de Nederlandsche plaatsen. Voorwaarden van de vrede.

1604.

Reden-voering van eenen der Spaansche gezanten by het openen der onderhandeling.

Hy laakt Elizabeth, en pyll den koning Jacobus.

Vervolg van zyne aanspraak.

1604.

tholyke Majesteit, kruidt, loot en schietgeveer te geven. De volgende voorwaarden raakten voor het grootste gedeelte den koophandel, de welke daar in tuschen Spanje en Groot-Britannië volkomenlyk herstelt, maar met de Vereenigde provinciën ten eenemaal verboden en afgesneden wierdt.

Aanmerkingen over deze vrede.

Dit was het verdrag van *Elizabeth* met de Vereenigde provinciën gemaakt, en door *Jacobus* by zyne komste tot de kroon bevestigd, openlyk tēgenspreken, en zich stilzwygende verbinden de Engelschen eerlang uit de Nederlanden te huis te roepen, dat hy echter niet deedt. Men zegt, dat het by gebrek van moed was. Even bekommert omtrent het opeischen van de penningen, die de algemene Staten hadden beloofd weder te geven, en over het weder te huis roepen van zyne krygsbenden, dorst hy op het eene, noch op het andere niet sterk aandringen. Maar indien men het verhaal van eenige geschiedschryvers mag geloven, deedt hy nog veel slimmer. Hy bewilligde, dat de Spanjaarden in zyne drie ryken volk wierven, gevende aldus het bloedt van zyne onderdanen, zeggen deze schryvers, aan de beleeftheit, die hy voor den Katholyken koning hadt, en aan het voornemen, dat hy hadt om hen van hunne vryheit te beroven, ten beste.

Belangende de steden, die het gemenebest van Hollandt aan de Engelschen als waarborgen hadt toevertrouwt, hy leverde de zelve aan de Spanjaarden, die ze verzochten, niet over, zich verschonende met den eedt, met welken hy het verdrag van *Elizabeth* hadt vernieuwt; maar hy baande zich een weg om het in het vervolg te doen. Hy gaf, als wy in het vyfde artykel hebben gezien, zyn koninklyk woordt van middelaar te zullen zyn om de vrede tuschen de algemene Staten en zyne Katholyke Majesteit uit te werken; dat hy de bedingen zelf zou opstellen, en hen een tydt bepalen om de zelve aan te nemen, en by weigering van dien meende hy gemachtigt te zyn deze steden aan den ouden souverein weder te geven. Maar wy zullen dit verdrag in het jaar 1609 zien sluiten, zonder dat het aan het gemenebest zo veel kostte, dat in een stilstandt van wapenen voor den tydt van twaalf jaren overeenkwam, en zyne steden behieldt, die het zelve den 31 May des jaars 1616 wierden wedergegeven.

* in het leven van Henrik den VII, fol. 14.

Het artykel van den koophandel was, gelyk wy hebben gezegt, het tederste en moeielykste van alle. De Spanjaarden bedienden zich van de verdeeling, die paus *Alexander* de VI tuschen de koningen van Castilië en van Portugal omtrent Oost- en West-Indië, daar wy reets van gesproken hebben*, hadt gemaakt, en zy wilden de Engelschen daar buiten sluiten; maar deze vorst, den aardt der Engelschen kennende, wist wel, dat zy van zulk eene voordeelige scheepvaart niet zouden afstaan. Het geen hem dan niet mogelyk was voor de vuist te doen deedt hy door omwegen. Hy belastte voor eerst zyne gemachtigden, hen aan alle gevaren aan de andere zyde van de Linie over te geven. In de tweede plaats beloofde hy in een geheim artykel niemandt deze scheepvaart toe te staan. Dit belette nochtans de Engelschen niet zich in de Nicuwe Wereldt vast te maken; de koning zelf deelde het landt met hen, gelyk wy haast zullen zien.

Klachten der Engelschen tegen het oprichten van eene zekere

Indien de Engelschen morden over de weinige zorg, die men voor hunnen koophandel hadt gedragen, waren zy kort daar na nog misnoegder, dat 'er eene maatschappy was opgerecht, die den ganschen handel van Italië en Spanje, met uitsluiting van alle anderen, naar zich

wilde trekken. Zy noemden deze oprichting een alleenkoop*, en maakten omstandige verhandelingen om de onrechtmatigheit daar van aan te tonen. Zy zeiden, dat de mensch niet dan van de vruchten, of goederen, die het landt, daar hy in geboren is, voortbrengen, kan leven, mitsgaders van zyne naartigheit, om het zelve wel te doen bebouwen. Ieder landt verschafte aan zyne inwoonderen eene eige kennis om zich van de nuttigheit van het zelve te bedienen. Dat derhalven de lust der scheepvaart den Engelschen om de welgelegenheit van hun ryk, het gemak hunner zeehavenen, en het vertieren van lakenen en tin aangeboren was; dat deze lust hunne naartigheit om zich ten eenemaal op den koophandel en de scheepvaart toe te leggen ook aanspoerde; waar uit men vast stelde, dat 'er niets onrechtmatiger was dan te zeggen: „Zet uwen koophandel voort, bevaart de zee met uwe schepen; maar men verbiedt u het inkomen der havenen van Spanje, en van Italië; even als *Pharao* tegen de kinderen Israëls ziede: *Gy zult, al geeft men u geen stro, echter het opgelegde getal iibelen maken*. Dat deze bepaling, ten aanzien van de eersten, hen buiten staat itelde van hunne bekwaamheit in de scheepvaart te doen blyken, gelyk het, ten aanzien van de anderen, hen onmogelyk was aan het hen opgelegde werk te voldoen. Zy bragten hunne klachten voor het Parlement, dat hen gelyk gaf, deze uitsluiting wegnam, en de opgerechte maatschappy vernietigde. Maar zy kon de zelve gunst omtrent de maatschappy, die naar Oost-Indië, Afrika en Hamburg was opgerecht, niet verwerven; de zelve behieldt haar recht, dat ze nog tegenwoordig bezit, schoon zy daar de vernietiging ook van verzochten.

Om weder tot de byzonderheden rakende het vredesverdrag te keren, de artykelen wierden wel door de gemachtigden by de afwezenheit van den konnestabel van Castilië opgesteld, maar niet dan by zyne aankomst bezworen, noch bekrachtigt. Deze heer, een der hoogmoedigste van zyne natie, hadt zich altydt te Gent opgehouden. Hy verwaardigde zich zelf ook niet eens met den aartshertog *Albert*, die door het beleg van Sluis, door graaf *Maurits* ondernomen, van dezen kant was beleemert, raadt te plegen. Hy vergenoegde zich met eene bezending aan hem te doen, waar door de aartshertog zyne gedachten over de vredehandeling der gemachtigden vernam, en hem de zyne te kennen gaf. Hy kwam eindelyk op het laatste van July te Duinkerken, en van daar te Grevelingen, daar *Ribera* hem van wegens den grave van *Taxis* kwam begroeten. Hy bleef daar drie dagen, om zyne paarden, zyne huisfieraden en al zyn gevolg in Engelsche schepen te doen gaan, belastende met grote strengheit uit een belagchelyken haat en verwaandheit niets in Hollandse schepen, die zich daar mede bevonden, te laden.

Hy ging op een zondag onder zeil, en kwam den zelven dag voor Duins; maar de windt hem tegen zynde, moest hy den nacht aan boord slapen. Des anderen daags ging hy te Douvres aan landt. De gezanten van *Philips* en *Albert* kwamen hem te Kantelberg begroeten. De gebieder van de Vyf havenen*, met den grave van Northampton, aan het hoofd van vyf honderd ruiters, kwamen hem te gemoet, en geleidden hem naar Londen. Aan den oever vanden Teems vondt hy vyf en twintig schepen van den koning voor hem en zyn gevolg, met welke zy de rivier opvoeren, en des avonds in de stadt kwamen.

1604. maatschappy van kooplieden. * *Monopolie*.

Hoogmoed van den konnestabel van Castilië.

* Deze havenen zien op Vrankryk en Vlaanderen; en schoon men

1604. men. De konnestabel wierdt van den zeevoogdt *Howard* van wegens den koning, die op de jagt was, en van den grave van *Suffolk* van wegens de koningin verwelkomt.

Na de wederkomst van den koning wierdt hy ter gehoor geleid, zynde verselt van de andere gezanten van Vlaanderen en van Spanje, en de graaf van *Southampton* ontving hem in den name van den koning. De konnestabel zegt in de *Geneskriften*, die hy van dit gezantschap uitgegeven heeft, dat de koning optondt zo haast als hy hem zag, en dat hy lang bleef staan, tot dat deze trotsche Spanjaardt, die met een gemaakte tredt naderde, naby genoeg was om hem te groeten. Aldus misbrakte deze verwaande Spanjaardt de beleeftheit van een groot koning, vernederende de koninklyke hoogheit, om zynen hoogmoedt op te veifelen. Men zegt niet waar in zyne aanspraak bestondt; maar de koning sprak niet dan in het Fransch met hem.

Gedurende deze plegtige gehoorgeving was het dat de gezanten de laatste handt aan het verdrag leiden. Alles afgehandelt zynde, beëdigde men het zelve op eene plegtige wyze. De konnestabel kwam ten dien einde met de andere gezanten in het paleis, en van daar in de kapel, daar de koning aansonts mede verscheen, met den jongen prins, voorgegaan zynde van de wapendragers. De koningin begaf zich ook derwaarts met haar gansche hof, en vermeerderde alzo den juister van deze aanzienlyke byeenkomst. Ieder zyn plaats genomen hebbende begonnen des konings muzykanten lofsangen en vreugdeliederen, op de gemaakte vrede toepasselyk, te zingen. Het muzyk geëndigt zynde boodt *Cecil*, geheim-schryver van Staat, den koning het verdrag aan, die het aannam, en aan den konnestabel gaf, die het zelve weder aan *Rovida* overhandigde. Toen bragt men den Latynschen vertaalden Bybel van *St. Hieronymus*, by *Plantyn* gedrukt, gelyk men met den konnestabel, die de andere drukken verwierp, en veel werk van deze ydele bygelovigheit maakte, overeengekomen was. De koning, de handt op het H. Euangelie gelegd hebbende, zwoer het verdrag te zullen onderhouden. Hy vatte den konnestabel by de handt, ter betuiging van het bondgenootschap, dat de beide kronen vereenigde. De plegtigheit eindigde met de toejuichingen der aanbouwers, die onder hun vreugdegeschal den koning allen voorspoedt toewenichten.

Klein-
achting
der
Span-
jaarden
voor de
gedach-
tenisse
en eer
van *Eli-
zabeth*.

Vervolgens was 'er een heerlyke maalydt, daar de konnestabel met een pracht, die de waardigheit der genodigden en de plegtigheit van zulk een aangename dag voegde, onthaalt wierdt. Maar wy twyfel, of de koning by deze gelegenheit de verplichting, die hy aan eene grote koningin, welke hem den troon, dien hy bezat, hadt nagelaten, niet vergat. Het is ten minste zeker, dat hy niet ongaarne tot hare verachtinge hoorde spreken, schoon hy het zelf niet deedt, het zy hy, hoe het by hem lag, onder een glas wyn ontdekte, het zy hy door eene onwaardige lafheit niet droevig was den roem, daar hy niet by kon reiken, te zien verdonkeren. De Spanjaarden namen naauw acht om alle deze hekelachtige steken op te rapen; en niet te vrede zynde, de zelve op een maalydt, waar in men hen mogelyk om de vryheits wille kon verschoonen, te vertellen, gaven zy de zelve te Antwerpen in het licht, nevens het vredesverdrag, dat niet dan tot een dekmantel en inleiding verstrekte. Dit was echter eene zwakke wraak voor al de schade, die deze koningin door hare wapenen hadt veroorzaakt.

III Deel.

Des anderen daags ging de koning den konnestabel, dien eene geveinde of ware jicht het bedt deedt houden, bezoeken. Deze hoveling, die te gelyk een verwaande pluimstryker was, ziende hem inkomen, zeide: *Heere, ik ben niet waardig, dat gy onder myn dak komt; ontheiligende alzo de woorden van het Euangelie, die hy met zo veel opgeblazenheit tot den koning richtte, als de hoofdman over honderd de zelve nederig tot CHRISTUS hadt gezegt.*

Weinig dagen daar na nam de konnestabel zyn afscheidsgehoor, en kreeg kostelyke geschenken. Hy ging te *Douvres* sloop, en kwam te *Calais* aan. Verder over *Grevelingen* en *St. Omer* voortreizende kwam hy te *Gent* op den zelve tydt, als *Oostende* overging. Hy ging den aarts-hertog, met wien hy een kort gesprek hadt, daar opwachten, en besloten hebbende over *Vrankryk* naar *Spanje* te reizen, vertrok hy naar *Arras*. Zynen weg vervolgende kwam hy te *Fontainebleau*, daar *Henrik de IV* hem met veel achting ontving; maar des avonds wierdt hy nog veel heerlyker ten huize van *Zamet* onthaalt. Deze vermaarde pachter, zo beroemd door zyne rydommen en overdaadt, verzocht den konnestabel op een avondmaalydt, daar de koning zich zonder gevolg ook liet vinden. De konnestabel wilde hem het servet met de eene knie ter aarde aanbieden; maar de koning kwam hem voor. *Wy zyn hier, zeide hy, om u eer aan te doen, en niet om ze van u te ontfangen; vleiende woorden, daar deze staatzuchtige Spanjaardt van bekoort was; duizend maal meer vernoeft, zegt de geschiedschryver †, de zelve naar Spanje te brengen, dan al de geschenken, die hy van zyne Britannische Majesteit hadt ontfangen.*

Hoe trotsch hy echter ook was, wilt hy ook op zyn tydt beleefte te zyn, en geen minder scherpzinnigheit dan hoogmoedt te tonen. Daar van gaf hy blyken in de zelve ontmoeting. *Henrik de IV* zeide hem, om hem te vleien, dat het huis van *Velasco* aan dat van *Navarre* was vermaagschapt, waar door hy hem voor een bloedverwant erkende. *Sire*, antwoordde deze slimme hoveling, *de koningen zyn als de goden: zy hebben niet dan onderdanen en dienaren, maar geen vrienden.*

Velasco was niet in Engelandt gekomen dan om den eedt van den koning by te wonen, dien hy zelf niet deedt. Dit was het werk van een koning, dat niet dan door een souverain kan verrecht worden, het geen in het volgende jaar, in de tegenwoordigheit van de Engelsche gezanten, die naar Spanje vertrokken, geschiedde. *Mylord Howard*, graaf van *Nottingham*, en zeevoogdt van Engelandt, was de voornaamste van dit gezantschap. Op den 14 April zette hy voet aan landt in de *Corunna*, en wierdt naar *Valladolid*, daar *Philips* zyn hof hieldt, geleid. De Spanjaarden, die in beleeftheit voor de Engelschen niet wilden wyken, hadden hem *Don Pedro de Zuniga* te gemoet gezonden, en de konnestabel, zeer verblyd zynde gelegenheit gevonden te hebben om de eer, die hy te Londen hadt genoten, te erkennen, ontving hem buiten de stad, en verwelkomde hem van wegens den koning.

Na dat de gezant de geschenken, die in zes schone paarden, welker zadels, dekkleden en tomen met goudt waren gestikt, hadt overgeleverd, wierdt hy ter gehoor geleid, en eenige dagen daar na was hy by den eedt tegenwoordig. De zelve wierdt van den Katholyken koning met byna de zelve plegtigheit, als het jaar te voren door zyne Britannische Majesteit was ge-

Bbbb 2

schied,

1604.
Viciery
en ver-
waand-
heit van
den kon-
nestabel.

* om de
handen
te dro-
gen.

† *Tou-
nus.*

Heerly-
ke woor-
den van
dezen
Span-
jaarst
aan *Hen-
rik de
IV.*
1605.
Gezant-
schap
van den
grave
van *Not-
tingham*
naar
Spanje.

Plegtig-
heit om-
trent het
doen
van den
eedt
door den
Katholy-
ken ko-
ning.

1604.
maat-
schappy
van
kooplie-
den.
* *Monop-
olie.*

Hoog-
moedt
van den
konnes-
tabel
van *Cas-
tilie.*

* Deze
havens
zien op
*Vrank-
ryk* en
*Vlaande-
ren*; en
schoon
men

1605.

schied, gedaan. De koning hadt voor zich een tafel, daar een Bybel en een *CHRISTUS* aan het kruis op waren. De aartsbischop van Toledo las den eedt in de Spaansche tale. Gedurende deze lezing hieldt de koning altydt de handt van den gezant in de zyne. Dit gedaan zynde leide hy de zelve knielende op het H. Euangehe, en in deze gestalte bezwoer hy het verdrag. De maaltyden, spiegel- en stiergevechten, en steekspelen volgden op deze plegtigheid. Het hof van Spanje trachtte in pracht dat van Londen, op een diergelyken dag getoont, te boven te gaan. Het zelve wilde ook uitmunten in geichenken. De koning vereerde aan den gezant een diamant en eenige edelgesteenten ter waarde van dertig duizend goude kronen, buiten de vereeringen aan de gemalinne van den gezant, zyne dochters, zynen zwager en zyn gansehe gevolg. Men zegt zelfs, dat *Phillips* hem een jaarlykch inkomen van twaalf duizend goude kronen toeleide; het zy dit hof van oordeel was, dat het met zyne eer overeenkwam, de schade, door den Engelschen zeevoogdt aan het zelve toegebracht, te vergeten, en de verdiensten van den overwinnaar te eeren, het zy het een man in zyn belang wilde brengen, dien het gevaarlyk was tot vyandt te hebben, en wiens vriendschap men niet te duur kon kopen. Het was de koning alleen niet, die hem tekenen van zyne achting door deze pracht gaf, de hertog van Lerma vereerde hem ook twee ichone Spaansche paarden van eene grote waarde, en met zeer kostelyke tuigen. Dus was het dat de zeevoogdt *Howard*, die de *onverwinnelyke vloot* van *Phillips* den II hadt geslagen, en groten schrik in zyne vloten en in zyn ryk gebragt, zyne dapperheit door *Phillips* den III gekroont, en van ieder, die daar ontzag voor hadt gehad, geroemt zag.

Terwyl hy nog in Spanje vertoefde, hieldt de koning *Jacobus* een Kapittel van de orde van den Kouflebandt te Greenwich, en gaf deze orde aan zynenschoonbroeder, den prins van Noorwegen, en aan den grave van Northampton. Hy maakte ter zelve tydt den ridder *Robert Cecil* graaf van Salisburi, en zynen oudsten broeder *Thomas Cecil*, die den tytel van Mylord *Barleigh* voerde, graaf van Excester. Hy vereerde *Phillips Herbert*, den jongsten zoon van den grave van Pembroke, met het graafschap van Montgommery †, en *Robert Sidney*, kamerling van de koninginne, met dat van burggraaf van Lisle. De ridders *Jan Stanhope* en *George Carew*, *Thomas Arundel* en *Willem Cavendish* wierden ook tot de waardigheid van Pairs en Mylords verheven.

Prins *Karel*, tweede zoon van den koning, niet meer dan vier jaren oud, die den naam van hertog van Albany droeg, wierdt hertog van Jork gemaakt, en ter eere van deze aantelling maakte de koning verscheide ridders van het Badt, waar onder deze jonge prins was.

In dezen tusschentydt gaf een Doctoor in de geneeskunde in de hogeschole van Oxford voor, dat hy eene inblazing van den Geest hadt. Van alle tyden zyn 'er bedriegers geweest, boven al in het stuk vanden Godsdienst, en wel het meeste in Engelandt, het zy de vlugge en onrustige geesten van deze natie ligter tot de geestdrievry dan andere vervallen, het zy het volk, verleid door eene geveinsde Godvrucht, gunstiger is aan deze geestdrievende inbeeldingen dan in andere landen. D'ze man, *Richard Heydok* genaamt, raakte tot deze meimeryen door een diepen slaap, wanneer hy gehele predikatiën van een uur lang deedt over

plaatien uit de H. Schrift, daar hy de leer en zedelessen op eene behoorlyke wyze van verklaarde, na dat de Geest, gelyk hy zeide, hem den zin en de verborgendheden daar van ingaf; of veel eer volgens het ontwerp, dat hy, om zyn oogwit te bereiken, hadt gemaakt. Uit het uittrekkel van eene van zyne leetredenen ziet men, dat hy het niet alleen op de Roomsche kerk toeleide, welker dwalingen en bygelovigheden hy open leide, maar ook op de Engelsehe kerk, welker kerkdienst hy veroordeelde, voor zo ver de zelve met de plegtigheden van de Roomsche kerk overeenkwam. Gedurende zyne redenscheen hy ongevoelig, zonder beweging, en zonder oplettendheit te zyn op al wat men hem deedt, en al wat men hem zeide, om hem van zyn stuk te helpen, gelyk een man, die droomt, in wien de inbeelding alleen schynt te werken, en alle andere vermogens stil staan. Iedereen was ooggetuige van deze seldzaamheit, en men sprak niet dan van den *slapenden leeraar*. Het was niet alleen het volk, dat daar in bedrogen was, maar de verstandigten stonden daar over verbaast, niet wetende wat daar van te denken. Maar de koning ontdekte het bedrog. Hy nam hem alleen, en bragt hem door vragen, die hy hem deedt, tot bekenenis, waar door hy te gelyk vergiffenis verkreeg.

De ontdekking van het vermaarde buschkruidverraadt, gelyk het gemeenlyk genoemd wordt, gebeurde kort daar na. De Voorzienigheit bleek daar in op eene byzondere wyze ten beste van het ryk. Nooit was eenige zamenzwering met meer verwoedheit en met groter geheim en yver, en gereder om schrikkellyk uit te barsten en onvermydelyke rampen na zich te slepen, aangelegt, wannecr Godt wilde, dat de vrouw van eenen der zamengezwoeren het onwetende, toen het op het punt stondt om uitgevoert te worden, aan den dag bragt. Dit is een der grootste voorvallen onder deze regering, waar van men de omstandigheden zonder schrik niet kan lezen: ook viert Engelandt de gedachtenis van deze verlossing nog ten dezen dage als een der grootste wonderwerken, die Godt voor het zelve heeft uitgewrocht. Voorts is het te verwonderen, dat men eenige onder de Roomsche geschiedschryvers vindt, die, met een blinden yver omtrent dezen Godsdienst aangedaan zynde, deze verfoeielyke onderneming voorpreken, en de Jesuiten pryzen, de welke de gene van hun genootschap, die over dit werk gestraft zyn, als heiligen en martelaars te boek stellen. Alle eerlyke lieden van die kerk zyn van gansch andere gedachten, en het zal naar het verhaal, dat zy van deze wonderlyke geschiedenisse geven, zyn, dat wy het onze zullen opmaken, of dat wy ons richten zullen naar dat gene, het welk de Protestantische schryvers daar van geven.

Deze zamenzwering was al in het jaar 1602, om de koningin *Elizabeth* van kant te helpen, en om den koning *Jacobus* van zyn kroonrecht op Engelandt te beroven, beraamt. *Thomas Winter* en de Jesuit *Oswald Tesmond* waren ten dien einde, gelyk wy hebben gezegt*, van de Roomsegezinde Engelschen naar Spanje gezonden. Zy gingen op het laatste van December schiep. De zamengezwoeren hadden tot hun voornaamste werktuig den Jesuit *Garnet*, provinciaal, bestierder van zyn genootschap in Engelandt, daar hy in onbekend gewaadt was om zyne bevelen te geven, nevens *Baudouin* en *Creswel*, twee andere Jesuiten, waar van de eerste in Vlaanderen, en de tweede in Spanje woonde, behalven den Jesuit *Tesmond*, dien men ook *Greenwel* noemde: want

Heerlyke vereeringen van den koning aan den Engelschen gezant.

Verheffingen door den koning *Jacobus*.

† Dit Paarschap kwam weder in dit huis door de erfenis van Mylord *Eglinton* ter gunste van Mylord *Seron*.
Ridders van het Badt.

Bedrog van een dwalgeest ontdekt.

Verhaal van het ontdekte buschkruidverraadt.

* Zie fol. 543.

1605.

want het was een der streken van de geestelykheit dezer orde zich onder verscheide namen bedekt te houden. Dertien wereldlyken hadden zich by de geestelyken gevoegt. *Catesby* en *Tresham*, twee Engelsche edellieden, waren de voornaamste, met *Winter*, den medegefel van *Tesmond* in de reize naar Spanje. *Thomas Percy*, van het doorluchtige huis van de graven van Northumberland, was daar mede onder. Het zou te verdrietig vallen alle de namen der medestanders, die ons mogelyk in het vervolg, wanneer wy van hunne straffe zullen spreken, zullen voorkomen, hier na malkander op te tellen.

De twee afgezanten wierden zeer wel in Spanje ontfangen. Zy maakten een verdrag met *Don Pedro Franceca*, geheimschryver van Staat, den hertog van Lerma, en den grave van Miranda. Deze laatste verzekerde hen, dat de Katholyke koning besloten hadt tot deze onderneming een millioen goude kronen te koste te leggen. Van hunnen kant beloofden zy twee duizend paarden gereed te houden voor zo veel soldaten, die zich na de landing daar van zouden kunnen bedienen. De staatsdienaren van *Philips* beloofden niet alleen deze twee duizend man, maar nog een veel groter getal, die de Spaansche batallions zouden uitmaken, by welke de zamengezwoorenen vercheide regimenten Roomschegezinden zouden voegen. Kortom, men kwam omtrent de havenen, daar men zou landen, overeen; men verkoos die van de provincien van Kent en van Essex, of die van Mylford, in de provincie van Walles, zonder echter een vast besluit te nemen.

De doot van *Elizabeth* kwam in dezen tydt voort te vallen: doch de zelve maakte geen verandering in het besluit der zamengezwoorenen; de kwade uitslag van het verzoekchrift der Roomschegezinden aan den koning by de aanvaarding van zyne regering was de reden, dat zy eene tweede bezending aan *Philips* den III deden. Zy vertoonden, dat hunne gedachten niet verandert waren door de verandering van souverein, en dat zy in *Jacobus* al zo groot een vyandt van hunnen Godsdienst als in *Elizabeth* vonden. Dit hadt de Jesuit *Garnet* al te voren gezegt, wanneer hy, van een Roomschegezind Engelschman aangezocht zynde om dezen vorst in de opvolging, dewyl *Elizabeth* ziek en op sterven lag, te begunstigen, zeide: *Het is my onmogelyk; want hy is zulk een verbarde ketter, dat men geen bekeering van hem te verwachten heeft.* De gemachtigden verzochten derhalven den Katholyken koning zyne beloften na te komen, en zich daar mede te haasten, hebbende zynen bystandt niet minder in dezen tydt dan ten tyde van *Elizabeth* nodig. Zy verzekerden hem, dat hy van hunnen kant alles in een goeden staat, gelyk men met zynen geheimschryver en den hertog van Lerma was overeengekomen, zou vinden, en dat zyne schepen zeer gunstig in de haven van Mylford zouden ontfangen worden.

Maar *Philips* was van deze gedachten niet: welk een yver hy ook voor zynen Godsdienst hadt, nam hy echter zyn belang in acht, en geloofde, dat de vrede met Engelandt voordeeliger voor zyn ryk was dan de oorlog. Daarenboven was hy in verwachting, dat de nieuwe koning gunstiger voor zyne belangen dan de overledene koningin zou zyn, en hy hadt hem even de gezanten, daar wy van gesproken hebben, gezonden. Om deze reden vondt hy niet goed een ontwerp, tegen eene vorstinne, die niet meer in het leven was, gefineed, ter uitvoering te stellen,

en zich in te wikkelen in een opstandt, die haren opvolger te gronde zou doen gaan; zo dat hy de afgezondenen antwoordde, dat dewyl zyne gezanten reets op weg waren om den koning *Jacobus* over zyne komste tot de kroon van Engelandt geluk te wenschen, het hem onmogelyk was naar hun verzoek te luisteren, noch hen te helpen om hem buiten de opvolging te sluiten. Daar zyn echter schryvers, die zeggen, dat het hem niet onaangenaam zou zyn geweest, indien deze aanlag gelukt was; het welk de paus in het vervolg aan den kardinaal *d'Ofsar* te kennen gaf: want toen hem wierdt gezegt, dat *Philips* de III gezanten aan den koning *Jacobus*, om zyne vreugde over het ontdekte verraadt te betuigen, hadt gezonden, kon deze paus niet zonder lagchen van dit gezantschap, dat hy als een spel aanzag, horen spreken. Hoe het zy, de zamengezwoorenen veranderen niet van voornemen, schoon zy hunnen beschermmer hadden verloren, maar trachtten het zelve werksellig te maken.

Het was echter niet voor dat zy met hunne zielbezorgers op nieuw hadden raadgepleegt, en hun gewisse gerust gestelt, zegt de Roomsche geschiedschryver, om geen bezwaard gemoedt te hebben over de schrikkelijke euveldaadt, die zy stonden uit te voeren. Deze vremde Godgeleerden spraken daar niet van dan van eene der heerlykste en heiligste zaken des werlds. *Men moet*, zeiden zy, *de kerk en den H. Vader, die alle jaren dezen ketterfchen koning in den ban doot, en hem van zyne koninklyke waardigheit afzet, geboorzamen. Wie trekt de oppermacht van den paus in twyfel? wie kan hem, zonder zyn onwederprekelyk gezag te betwiften, zyne handt weigeren om dezen Godverloochenaar van den troon te stoten? De paus, indien by het begeert, zal zyne ziel behoeden. Wy stellen ons geenzins tegen dit liefdadige werk: maar zyne kroon is verbeurt, zonder dat by ze ooit weder kan krygen. Alle afvalligen van den Roomschen Godsdienst, alle ketterfchen zyn onbekwaam om te regeren, en hunne misdadaat wordt tot in hun wagslacht, dat het zelve vonnis onderworpen is, gestraft.*

Op zulk eene goddeloze redenvoering volgde een edct, die nog godlozer was; en om zich nog strafbaarder te maken oordeelden deze booswichten zich verbonden den zwaarsten en plegtigsten van alle eeden te doen. *Wy zwoeren*, zeiden zy, *by de heilige Drieenheit, en by het Sakrament des Altaars, het welk wy staan te ontfangen, dat wy op geenderhande wyze, bedekt of onbedekt, onze zamenzwoering, waar in wy getreden zyn, aan den dag zullen brengen, noch ons van een scheiden dan met de toestemminge van ons allen.* De edct wierdt in handen van vader *Gerard*, Jesuit, gedaan, en den 1 May van het jaar 1604 ontfingen vyf der voornaamste † van deze zamenzwoering daar op het Nachemaal.

Dus gemoedigt, en hunne verwoedheit door hunne drift nog meer aangezet zynde, kwamen zy te zamen om de bekwaamste middelen ter uitvoering van hunne voornemens te beramen. *Percy*, de yverigste en de onbedachtzaamste van alle, wilde, dat men zonder omwegen regt naar den koning zou gaan, om hem om het leven te brengen, biedende zich aan om dezen vorstenmoordt uit te voeren. *Catesby*, die niet minder stout en wreed was, maar doorslepende, en die van zynen aanhang als de ziel en het voornaamste radt, daar alles op draaide, wierdt aangezien, was van andere gedachten. *Godt beware ons*, zeide hy tegen *Percy*, *een zo dierbaar hoofdt, als gy zyt,*

Bbbb 3

1605.

† Zie de Brieven van den kardinaal d'Ofsar.

* in de bul in Curia Domini.

Schrikkelijke edct der zamengezwoorenen.

† *Catesby*, *Winter*, *Percy*, *Whright*, en *Fawcett*.

aan

1605.

Verhaal van het ontdekte buisch-katuid-verraad.

* Zie fol. 543.

1605. aan zulk een gevaar bloot te stellen. Gy zyt al te noodzakelyk aan de gemene zake om uw leven op deze wyze te wagen; roemruchtig inderdaadt, maar roekeloos, mitsdien uw val my onvermydelyk schynt, en waar van de gevolgen mogelyk zo voordeelig niet zullen zyn als gy u inbeelst. Het is niet door de doot van een man, dat men het algemene welzyn moet verzekeren; de kerk heeft nog andere vyanden, die men te gelyk met hem moet verdelgen, indien wy oprechtelyk hebben besloten de altaren te herstellen.

Hun schrikke-lyk be-
sluit.

Vervolgens zich tot de gansche vergadering kerende zeide hy: Heeren, de doot van den koning kan ons van weinig nut zyn, indien de prins van Wallen en de hertog van York, zyne zonen, het Parlement, zo geneigt om den hervormden Godsdiensst te handhaven, zo vele Mylords, yveraars van dit gelove, ons ontsnappen. Het is dan niet op een leven, dat men moet toeleggen; ook is het niet alleen het koninklyke huis, dat wy moeten uitroeien, maar het gansche Parlement, de Pairs, wier macht en rykdom bekwaam zyn om het overschot van het koninklyke huis te doen berleven; de gemachtigden in het Lagerhuis, zo gretig om ons te bannen, die zich tegen het herstellen van den Roomschen Godsdiensst met zo veel vlyt, dien wy niet kunnen bedriegen, aankanten. Myn voornemen is groot, ik beken het; maar het is daarom noch onmogelyk, noch zwaar om uit te voeren: ik ben verzekert, dat gy het zelve, zo baast ik u het ontwerp daar van zal hebben medegedeelt, zult moeten toestemmen. Het Parlement, vervolgde deze guit, is tot de maandt van February uitgesteld om te Westmunster gebouwen te worden. De koning zal niet nalaten met de twee prinsfen daar tegenwoordig te zyn. Men kan het paleis, daar de twee kamers zullen vergaderen, ondermynen, en het zelve van onderen met buschkruidd vullen, en maken, dat dit gebouw, met alle de naast by staande huizen, in de lucht springt, waar door wy met eenen slag in een oogenblik alle onze vyanden zullen verdelgt zien. Het geen nog gelukkiger voor ons in deze onderneming zal zyn, is, dat de uitflag, die my als onseilbaar voorkomt, ons niet zal ontdekken, en dat wy, om zo te spreken, achter de gordyn van het toneel schuillende, de uitwerking van dit treurspel zullen aanschouwen.

Dus sprak deze onbeschaamde verrader. Hy wierdt van alle de anderen geprezen, zonder dat zy van eenige achtting voor hunnen souverein, noch mededogen voor hunne landgenoten, van een en den zelve Godsdiensst, die onder de anderen vermengt zouden zyn, geraakt waren. Men zegt, dat 'er, indien het verraadt hen gelukt hadt, meer dan dertig duizend menschen onder de puinhopen van het paleis en de naast by staande huizen begraven zouden zyn geweest, en dat onder dit getal de doorluchtigste van het ryk, het koninklyke bloedt, de bloem van den adel, en de kern uit de gemeenten zouden omgekomen zyn. Maar deze dulle menschen, die gereed waren nog groter offerhanden aan het Pausdom, dat zy weder op den troon wilden verheffen, te doen, gaven nergens om. Zy waren zelfs tot dezen moordt door een liedt, dat de Jesuït Garnet hadt gemaakt, en dat zy achter hunne openbare gebeden zongen, aangeemoedigt. Het zelve bestondt in deze vier vaarzen:

* Gentem
auferte
perfidam
Creden-
tium de
finibus,
Ut Chri-
sto laudes
debitas
Perjovca-
mus ala-
criter.

* Verjaagt de ketters uit den Staat,
Waar in 't geloof te gronde gaat;
Herstelt de Roomsche leer aldaar,
Zo dient men Christus op 't altaar,

Percy wierdt mede van de gedachten van Car-
tesby, en precs, gelyk de anderen, een zo wel-
bedacht voornemen. Hy deedt nog meer; zyn
yver, of zyne oplopendheit, waar door hy al-
tydt boven zyne medegezellen wilde streven, deedt
hem de huizen, naast aan het paleis staande, en be-
kwaam om ondermynt te worden, huren. Men gaf
daar het bewindt van aan vier in het byzonder †,
die mede onder het getal der zamengezwoorenen
wierden aangenomen, en weinig dagen daar na
kwamen daar nog twee anderen by *.

Het was eene stoute onderneming; maar niets
was bekwaam om deze verraders af te schrikken.
Zy zouden echter in hunnen aanslag gemist heb-
ben, indien het Parlement, dat gereed was om
in de maandt van February te vergaderen, niet
van tydt tot tydt tot den 5 October, en nader-
handt nog eens tot den 5 November was uit-
gesteld geweest. Deze tusschentydt gaf hen ge-
legenheit om de dikke en sterke muren, die 'er
waren, te doorgraven, en eindelyk onder de ka-
mer, daar de heeren vergaderden, te komen.
Maar terwyl zy zich over dezen gelukkigen
voortgang verheugden, meenden zy verloren te
zyn door zeker gerucht, dat zy ter zyde af hoor-
den, vrezende ontdekt te zyn. Fawkes, een der
zamengezwoorenen, wierdt gezonden om alles te
doornuffelen, en te zien van waar deze bewe-
ging, die hen zo hadt ontfelt, kwam. Hy bragt
hen ten antwoordt, dat het door een kelder was,
daar men de kolen, daar zy vol van was, uit
haalde, om dat de huurder gestorven was. Per-
cy, altydt even yverig, maakte aansfints een
huurceel met den verhuurder. Naar al de om-
standigheden scheen het als of het geluk hen
niet gunstiger kon zyn: want deze kelder was
regt onder daar de koninklyke stoel stondt, het
welk hen den koning en de twee prinsfen, die hy
aan zyne zyde hadt wanneer het Parlement ver-
gadert was, in handen gaf. Zy deden daar dan in
brengen het geen noodzakelyk was om tot hunne
hellsche voornemens, gelyk de Engelsche schry-
vers spreken, te dienen, als verscheide vaten met
buschkruidd, eene grote menigte takkebosschen,
het zy om de vaten te dekken, het zy om overal
vlam te veroorzaken, en by het geweld van de
myn van alle kanten verwarring en schrik te
verwekken.

De naarstigheid van deze werkbazen was zo
groot geweest, dat alles voor de maandt Au-
gustus gereed was. De zamengezwoorenen ble-
ven gedurende den tydt, die tot de vergade-
ring van het Parlement verliep, niet stil zit-
ten. Zy trachtten meer aanhang te maken;
hunne zaken zo wel te beleggen, dat hen
niets miste; zich van penningen te voorzien,
en om bystandt van de naburige vorsten te
bekomen.

Men moet niettemin bekennen, dat hun-
ne zorg naar mate van deze stoute onderne-
ming niet groot genoeg was geweest, en de
middelen, daar toe aangelegt, schenen met het
werk niet overeen te komen, tot zo ver, dat
de Jesuïten zelf hier van spraken als van eene
ingebeelde zamenzwering; maar men ziet ge-
meenlyk in diergelyke gevallen minder voor-
zichtigheid dan verwoedheit. De bystandt van
Spanje scheen te ver af, en die van Vrankryk
te onzeker, om op den eenen of op den an-
deren staat te maken; waarom de zamenge-
zwoorenen hulp in Vlaanderen zochten, daar zy
Stanley en Fawkes naar toe zonden; maar te ver-
geeffich. Wat aangaat hunne eige macht, de
zelve was van weinig belang. Tresham be-
loofde twee duizend en Digby vyftien hond-
pon-

1605.

† Bates,
Kestel,
Rock-
wood, en
Grant.
* Wright
en Ra-
bert
Winter.

Naastlig-
heit der
zamen-
gezwo-
renen.

Aanmer-
king op
deze on-
derne-
ming.

1605. ponden Sterlings te zullen geven. *Percy*, die reets veel haat uitgechoten, beloofde nog meer. Maar deze onderstandt was niet machting om de party, die gemaakt was om den Staat en Godsdienst het onderste boven te keren, staande te houden; waarom zy besloten geen gewag van den laatsten te maken, en hunnen aanslag op den eersten geheim te houden; de jonge prinses voor koninginne, na dat men den koning haren vader en de twee prinses haren broeders van kant zou gemaakt hebben, te verklaren; zich ten dien einde van haar persoon te verzekeren, het welk de ridder *Digby* aannam uit te voeren; haar in hunne bewaring te houden, en aan hun hoofd te stellen, om zich ontzagchelyk te maken; haren naam in de openbare bevelschriften, om de belastingen af te schaffen, of te verminderen, te gebruiken, om daar door vrienden en aanhangers te maken, verwachtende den tydt om het momaangezicht, tot herstelling van den ouden Godsdienst, af te nemen, tot dat zy meer verstandhouding in het ryk, om den zelve te dulden, of een machtig leger, om den zelve te doen boven dryven, zouden verkregen hebben.

Dit besluit genomen hebbende scheidden zy van een. Eenigen gingen op het landt; anderen buiten het ryk over zee, om de minste gedachten aan het hof niet te geven, tot dat deze ongelukkige vastgestelde tydt, by hen beraamt, zou aangekomen zyn om weder te vergaderen. Zy trachtten den zelve door hunne wenschen te verhaasten, levende ondertuschen in grote verzekerdheit. Het is eene vreemde zaak, zegt een Roomschegezind geschiedschryver †, dat in zulk een groten tuschentydt niemandt berouw, noch mededogen kreeg over de slagting van zo vele onschuldige menschen: vrouwen, Roomschegezinde kinderen, vrienden, weldoenders, alle moesten in deze verwarring met de vyanden van hunnen Godsdienst verdelgt worden. *Laten zy verdelgt worden*, antwoordde de verwoede *Garnet*, wanneer hem *Catesby* over het jammerlyke noodlot van zo vele menschen aansprak; *laten zy verdelgt worden*, nademaal het onmogelyk is hen te behouden, zonder den Roomschen Godsdienst, die zyne verlossing door dezen groten slag verwacht, in gevaar te stellen. *Laten zy tot de offerhande van eene algemene vrymaking versprekken*; en naardien zy nevens ons het genot daar van niet kunnen hebben, laten zy dan de eer hebben van het ons door hunne doot verschafst te hebben. Dit is eene noodzakelykheit, die de wet te boven gaat, en hun ongeluk moet aan de wisselvalligheden der tyden toegeschreven worden: want dit is onder onze uitleggers eene vastgestelde waarheit, vervolgde hy, dat men de uitwerking van een groter goed niet moet vertragen uit vreeze van een minder kwaad; en wanneer het op de voortplanting van het gelove en het welvaren van de Roomsche kerk aankomt, staat het vry de onschuldigen met de schuldigen, indien men de zelve anders niet kan behouden, te verdelgen. Afshuwelyke gewoonten, niet alleen met den aardt van een Christen niet overeenkomende, maar daar het Heidendom zelf zich niet van bedient zou hebben, en dien veldoverste van die van Athene * doen schrikken, die hen verhinderde de vloot van hunnen vyandt in brandt te steken, gelyk *Tbermistocles* wilde doen, om dat, zeide hy, het voorstel wel nuttig, maar niet betamelyk is.

* *Aristides* des *Lic*
Cicero
van de
Plichten.

Kortom, het schrikkellyk oogenblik naderde,

waar in Londen zynen koning, zynen adel en zyne voornaamste burgers onder de puinhopen van het paleis van *Westminster* en van de naburige huizen zou begraven zien. Daar ontbraken alleen tien dagen aan, en de zamengezwoorenen waren reets van hunne reizen wedergekeert, of uit hunne schuilplaatsen voor den dag gekomen, gereed om zich van dezen uitslag te bedienen. Zy waren reets vervult met de hoop van deze zeer naby zynde uitkomst, die zy dachten niet te kunnen missen. Zy zongen lofzangen ter eere van den vader *Garnet*, als een voorspel van hunne zegepraal, wanneer de Voorzienigheit met haren bystandt tot den Staat en den Godsdienst naderde, en een der aanhangeren van de zamengezwoorenen ingaf een brief te schryven, waar uit alles ontdekt wierdt: doch dit was echter des schryvers voornemen niet; zyn oogmerk was het leven van *Mylord Monteagle* †, een der *Pairs*, die mede in het Parlement moest zyn, te behouden. Deze brief luidde aldus:

MYLORD,

De genegenheit, die ik voor U en voor eenige van uwe vrienden heb, verplicht my zorg voor uwe behoudenisse te dragen. Ik rade U derhalven, indien gy uw leven lief hebt, eenige uitvlucht te zoeken om niet tegenwoordig te zyn by het openen van het Parlement: want Godt en menschen hebben zamengespannen om de goddeloosheit van deze eeuw te straffen. Nog eens, verwerp mynen raadt niet; vertrek naar het landt, daar gy veiliglyk den uitslag van deze zake kunt afwachten: want niettegenstaande gy geen tekenen of toebereidselen zult gewaar worden, zo verzeker ik U nochtans, dat 'er een verschrikkellyke slag in het Parlement zal geschieden, zonder dat men zal weten waar de zelve van daan komt. Let dan op het geen ik U zeg: deze bekendmaking kan U geenzins schadelijk, maar zeer voordeelig zyn. Myd het gevaar: want het zelve zal binnen zo korten tydt voorby zyn, als gy nodig zult hebben om dezen brief te verbranden. Ik hope, dat Godt U de genade zal doen, dat gy U van mynen raadt zult bedienen. Ik beveel U in zyne bescherminge.

De brief was niet ondertekent, en hadt geen opschrift, en was daarenboven van zulk eene slechte handt, om hem geheim te doen blyven, geschreven, dat het byna onmogelyk was den zelve te lezen. De bode, die den brief bragt, vertrok zo haast als hy den zelve hadt overgeleverd, waar door men niet heeft kunnen weten wie daar de bringer van was geweest. Dit bleef lange jaren verborgen. Maar naderhandt is men te weten gekomen, dat het de zuster van *Mylord Monteagle*, gemalin van *Abington*, eenen der medestanders, ongerust voor het leven van haren broeder, is geweest, die dezen brief geschreven hadt. *Monteagle*, den zelve ontfangende, was daar over zeer aangedaan. Hy zag daar zo weinig waarschynlykheit in; de uitdrukkingen zelf kwamen hem zo buitensporig voor, voornamentlyk, dat het gevaar binnen zo korten tydt voorby zou zyn, als hy van noden hadt om den brief te verbranden, dat de eerste gedachten, die hem in den zin schoot, was, dat hy van een zinneloos mensch geschreven was, waarom hy den zelve verachtte. Maar by nader opmerking ziende, dat hy hem niet alleen raakte, maar het gansche Parlement, en dat het leven van den koning daar by in gevaar was, vertoonde hy den brief aan den grave van *Salisbury*, eersten geheimschryver van Staat, om daar zodanig een gebruik van te maken, als zyne voorzichtigheit en voorts de plicht van zyne bedie-

1605.
Hoe de
ze za-
menzwo-
ring door
een won-
derwerk
wierdt
ontdekt.

† of
Monteagle.

Brief,
die daer
de oort-
zaak van
was.

1605.

diening vereischte. Ter zelve tydt zeide hy hem zyne gedachten, en het weinig werk, dat hy 'er van maakte. De graaf van Salisbury was van het zelve gevoelen. Hy wilde zich echter aan zyne gedachten niet overgeven, en sprak daar over met den zeevoogdt *Howard* en de graven van *Worcester* en van *Northampton*. Zy oordeelden daar van gelyk hy en *Monteagle*. De brief kwam hen zelfs als verachtelyk voor; maar dewyl daar in van het leven van den koning en het algemene welzyn gewag wierdt gemaakt, verdiende hy meerder opmerking; zo dat zy alle van gevoelen waren de wederkomst van den koning, die op de jagt was, af te wachten, om de zaak met hem nader te overwegen.

De heeren van den Raadt verachten dezen brief.

De koning, daar anders van denkende, ontdekt de mening.

De vorst wedergekeert zynde, sprak de graaf van Salisbury hem van dit geval, en vertoonde hem den brief, te gelyk hem het gevoelen van de heeren van den Raadt en het zyne zeggende. De koning oordeelde daar anders van. Na dat hy den zelve gelezen hadt zeide hy: *Daar steekt een monster onder dit raadsel, dat men moet zoeken te ontvouwen*; en terwyl de graaf van Salisbury den schryver van den brief voor een zot bleef houden, en vroeg: *Wat kwaad kan een gevaar veroorzaken van zo een korten duur en van zulk een schielijke uitwerking, als 'er van noden is om dit papier te verbranden?* vroeg de koning hem wat hy van de andere woorden dacht, in welke de schryver van den brief verzekerde, *Dat 'er een verschrikkelijke slag in het Parlement zou geschieden, zonder dat men zou weten waar de zelve van daan kwam*. Hy wandelde ondertusschen met grote treden, peinzende en vol gedachten, om achter de ware oorzaak van dit dreigement te komen, het welk een groten indruk op zyn gemoed hadt gemaakt. Gelovende eindelyk, dat hy het hadt ontdekt, zeide hy: *Deze slag, zo baaftig, zo onverwacht en zo geweldig, kan nergens anders door dan door buschkruidt worden veroorzaakt, en al het gezegde komt met de eigenschap van het buschkruidt, gelyk de donder, die zich doet gevoelen, voor dat men den zelve gewaar wordt, overeen*.

Men vindt de vaten met het buschkruidt onder de kamer, waar in het Parlement vergaderde.

De Raadt wierdt des anderen daags vergadert, en men besloot naar het gevoelen van den koning, dat men het paleis van *Westminster* en de nabyliggende huizen zou onderzoeken. De grootkamerling ging met *Monteagle* daags voor dat het Parlement zou vergaderen derwaarts, en zynde in de kelders gegaan, daar de zamengezworenen de vaten buschkruidt in hadden gebragt, vonden zy eene grote party takkebosschen, die de vaten bedekten, waar door zy nadenken kregen. Het zelve vermeerderde, wanneer zy een soort van schildwacht in het oog kregen, die zich in een hoek van de kelder hieldt. Dit was *Fawkes*, die zeide, dat *Percy* hem by zyne afwezendheid dit huis hadt toevertrouwt. Het slechte gelaat van dezen knecht en de naam van zynen meester vermeerderden hunnen achterdocht. Zy dachten, dat de eerste daar niet zonder eenig voornemen was gekomen, en *Monteagle*, aangemerkt hebbende het goed verstandt, dat 'er tusschen hem en *Percy*, een der grootste yverzaars voor den Roomschen Godsdienst, was, oordeelde, dat hy de schryver van den brief wel mogt zyn, en dat bygevolg deze kelder de schuilplaats van het buschkruidt was, waar van men geloofde dat gesproken wierdt. De Raadt was van zyn gevoelen op het verflag van den grootkamerling, en beval een naauwkeuriger onderzoek te doen.

† van de stad Westminster.

Dit geschiedde door den ridder *Knevet*, edelman van de kamer, en een ander heer, gewoon rechter van de stad †. Men vondt daar het geen

men zoekt. Ter zelve tydt verscheen daar *Fawkes*, maar met een anderen naam *, en anders gekleed, houdende zich gelaarst en gespoort aan den ingang van den kelder, hoewel het laat in den nacht was, om zo haast, als hy dit dodelyk voornemen zou werkstellig gemaakt hebben, dat Godt niet wilde toelaten, te paardt te steigen. Men nam den valschen *Johnson*, gelyk *Fawkes* zich noemde, gevangen; men vondt by hem drie stukken lont, met een vuurslag om de zelve aan te steken, en by nader onderzoek vondt men zes en dertig vaten met buschkruidt. Deze schelm, ziende, dat het met hem gedaan was, en dat het veinzen niet kon helpen, zeide tegen de genen, die het onderzoek deden: *Gy zyt gelukkig, dat gy my voor de deur gevangen hebt: want indien ik in de kelder was geweest wanneer gy daar in kwamt, zou ik u en my zelve onder de pijnboop van het huis begraven hebben*. Dus was het dat de afgryfselykfte zamenzwering, daar men ooit van heeft horen spreken, na dat ze meer dan een jaar was geheim gehouden, en zelfs weinig uren voor dat het ongelukkig oogenblik van des zelfs uitvoering gekomen was, wierdt ontdekt.

De gemachtigden gingen aanstonts hun wervaren aan den grave van Salisbury en aan den grootmeester bekend maken. Zy vlogen beide naar de kamer van den koning, om hem dit grote nieuws mede te delen. De koning kon zyne tranen van vreugde over deze wonderbare ontdekking, na dat zy hem daar een verhaal van hadden gedaan, niet wederhouden. Terwyl het hof zich verheugde, wachtten eenige der zamengezworenen, de welke zich naar het landhuis, waar in de prinses *Elizabeth* zich toen onthieldt, hadden begeven, maar naar de gelukkige uitkomst van het verjaard, van voornemen zynde om zich, op de eerste tyding daar van, van de prinsesse te verzekeren, haar voor koningin uit te roepen, en haar voorts in het Roomsche gelove op te brengen, het welk zy met den tydt † in het koninkryk ten eenemaal meenden te herstellen. Zy wierden door *Percy*, *Catesby*, *Winter*, *Tresham*, *Wright*, en eenige andere medeplichtigen, de welke in de eerste verwarring buiten de stad waren geraakt, tot hunne uiterste verbaaftheit onderrecht, dat hun aanslag mislukt was, het welk hen tot vertwyfeling bragt. Zy moedigden de Roomschegezinden aan om de wapenen op te nemen, en stelden zich, schoon zy niet meer dan honderd gewapende mannen te paardt konden byeen brengen, in staat om nog iets uit te voeren: maar zy wierden terstondt door den stadvoogdt van Worcester bezet. Zy vochten als wanhopigen, en verloren in dit gevecht *Catesby* en *Percy*, gelukkig voor hen, dat zy van de galg bevryd waren, en met de wapenen in de handt stierven. De twee broeders *Wrights* wierden ook gedood. *Thomas Winter*, *Grant*, *Digby*, *Rockwood*, *Bates*, en *Tresham* wierden gevangen, en naar Londen gebragt, daar men hun rechtsgeding opmaakte.

Men hadt reets de omstandigheden van deze zamenzwering uit de bekentenisse van *Fawkes* ontdekt: weshalven het niet zwaar viel de anderen te overtuigen. Maar alle bleven daar by, dat zy geen een priester onder de zamenzweerders wilden beklappen. Dit was, zegt de Roomsche schryver, een uitwerksel van den eedt, waar door zy zich hadden verbonden. Hy voegt daar by, dat *Tresham*, die openhertig *Garnet* hadt genoemt, voor zyne doodt, die in het gevangenhuis voorviel, een brief aan den grave van Salisbury schreef, om zyn woordt

1605. Hy noemde zich Johnson.

† Zie fol. 567.

Bekentenisse der zamengezworenen, welke rechtsgeding men opmaakt.

1605. woordt weder in den hals te halen, betuigende, dat hy sedert zestien jaren dezen Jesuit niet hadt gezien. Maar Garnet sprak op de pynbank deze verklaring van *Tresham* tegen, zeggende, dat hy sedert zes maanden verscheidene malen in het geselschap van *Tresham* was geweest, en men kwam te weten, dat deze edelman zyn woordt niet hadt ingetrokken dan op het verzoek van zyne vrouwe. Voorts, de geweldige doot, daar de loftuiters van deze zamenzwering zeggende dat hy aan gestorven is, door zyne vyanden veroorzaakt, komt niet overeen noch met den brief, dien hy schreef, wanneer hy zyn einde voelde naderen, noch met het byzyn van zyne vrouwe en zyne bedienden, die hem tot het einde toe bybleven.

Digby beleedt de zamenzwering zeer wydloppig, en betuigde zyn leedwezen. Hy trachtte de zelve echter door de wanhoop der zamengezwoorenen, aan welke de koning, zeide hy, zyn woordt niet hadt gehouden, in hen de vrye oeffening van hunnen Godsdienst toe te laten, te verschonen. Maar de graven van *Salisbury* en van *Northampton* en de andere *Peirs*, die by de rechtsgedingen der schuldingen tegenwoordig waren, vertoonden hem de ongegronde gedachten, die hy van den koning hadt, die nooit in den zin hadt gehad iets te beloven, dat tegen de wetten van het ryk streedt.

1606. *Digby*, *Robert Winter*, *Grant* en *Bates* wierden den 30 January des jaars 1606 voor de kerk van *St. Paulus* gerecht, en des anderen daags moesten *Thomas Winter*, *Rokwood*, *Keies* en *Fawkes* te *Westmunster* op het plein, dat op het paleis, daar het Parlement zyne vergadering hieldt, uitzag, de zelve straf ondergaan. Verscheiden vluchtten naar andere landen, daar de Voorzienigheid wilde dat zy onwederprekelyke en levendige getuigen van eene misdaadt zouden zyn, daar hunne medestanders dode en twyfelachtige getuigen van waren van wegens de onbeschaamdheit van hunne loftuiters, die van hen onschuldige en martelaars maakten. De verklaring, die deze gevluchten aan den stadvoogdt van *Calais* * gaven, toont hunne koppigheid en verwoodheit, en geeft te kennen hoe ver zulk een wrede Godsdienst, als de hunne, een mensch kan brengen. Namentlyk, wanneer de stadvoogdt hun lot beklagde, zeide een van hen: *Indien wy te beklagen zyn, het is niet om dat wy wegens zulk eene beerlyke zake gebannen zyn, maar om dat zulk een beerlyk vooruemen, als wy hadden, en zo nuttig voor den Godsdienst, geen beter uitslag heeft gehad.* De schryver †, die dit verhaalt, zegt, dat hy het uit den mond van den stadvoogdt zelf heeft gehoord, daar hy byvoegt, dat 'er weinig aan scheelde of hy hadt deze verwoede menschen, die roem dorsten dragen op een schelmstuk, dat de gansche wereldt verfoeide, in zee doen smyten.

De koning deelt eene deffige aanspraak aan het Parlement over de wonderbare verlossing van deze schrikkelijke zamenzwering, daar de blinde yver tot den Roomschen Godsdienst de zamengezwoorenen toe vervoert hadt. Des niettegenstaande betuigde hy, dat hy geenzins de onschuldigen met de schuldigen daar onder wilde begrypen, noch de schuld op alle de Roomschegezinden leggen, doordien hy verzekert was, dat geen goede burgers en getrouwe onderdanen daar onder wierden gevonden; daar hy byvoegde, dat hy de Godgeleerdheit der Puriteinen, die geloofden, dat 'er geen genade voor een

III Deel.

Roomschgezinde is, laakte. Hy vermaande ook de gemachtigden in het Parlement hunne uitdrukkingen, wanneer zy van deze gezindheit in hun vonnis tegen de schuldigen zouden spreken, wat te matigen, om de genen, die in deze zamenzwering geen deel hadden, niet moedeloos te maken. Mengelooft, dat de achting, die hy voor den koning van Spanje hadt, en die hy in het vervolg al te ver liet gaan, hem deze laatste aanmerkingen hadt doen maken. Aangaande de Puriteinen, of Presbyterianen, men kan zekere gevoelige steek, maar die niet wel geplaatst schynt te zyn, niet dan aan den haat, dien hy tegen hen hadt opgevat, wyten. Wyders komt het gevoelen, dat hy hen toeschryft, zeer weinig overeen met het gene de Roomsche kerk hen te last legt, zeggende, dat men in hunne gemeenschap kan zalig worden, om daar door reden te hebben van hen te beschuldigen, dat zy daar van afgeweken zyn. De koning voegde daar by, dat hy niemandt, die in stilte leefde, die onschuldig was, en met de verraders geen gemeenschap hadt gehouden, wilde ontruften, maar dat het algemene welzyn vereischte, dat men de voornaamste aanleiders van deze verfocielyke onderneming, met name de Jesuiten *Garnet*, *Gerard* en *Tesmond*, vervolgte. Zy wierden gebannen door een openbaar geschrift, waar in eene vergelding beloofd wierdt aan de genen, die hen zouden overleveren, gepaart met eene zware straf, met welke de genen, die hen zouden verbergen, of hen voor de vuist of bedektelyk eenigen bystandt geven, gedreigt wierden.

De naspeuring was zo naauwkeurig, dat *Garnet* weinig dagen daar na gevangen genomen, en met eenen van zyne huisbedienden in den *Tour* gezet wierdt, nevens den Jesuit *Hall*, bekender met den name van *Oldcorn*, die hem in het martelaarsboek der Jesuiten gegeven wordt. De bediende stak zich met een mes in den buik dood, het zy om de pynbank te ontgaan, het zy om niet gedwongen te worden zynen meester te beschuldigen. Men hadt veel moeite om *Garnet* te overtuigen; hy kon niet ontkennen, dat hy kennis van de zamenzwering hadt gehad; hy hieldt staande, dat de zamengezwoorenen daar niet dan onder het geheim van de biecht van hadden gesproken, het welk om geen wereldlyke inzichten mag geopenbaart worden. Wy zullen ons niet onderwinden deze leer, die de vorsten en gemenebesten aan alle gevaren bloot stelt, te onderzoeken. In het vonnis van *Garnet* kwam het niet aan op het gene tusschen hem en de medestanders in de biecht was voorgevallen, maar op onwederprekelyke bewyzen van de verstandhouding, die hy met hen hadt gehad.

Hier van wierdt hy door zyne brieven en woorden overtuigt. In de eerste, die onderichept wierden, schreef hy aan *Rokwood*, mede gevangen; en denkende, dat de bode getrouw was, sprak hy hem daar in openhertig en zonder eenige bewimpeling van de zamenzwering. Echter hadt hy zorg gedragen daar niet van in den brief zelve te melden, maar deze gevaarlyke byzonderheden met het zap van limoen op den kant van den brief te schryven; doch het zy de achterdocht van deze loosheit in den zin van de staatsdienaren opkwam, het zy dat zy daar van gewaarschouwt wierden van den gene, die hem den zelve hadt gebragt, deze kunstgreep kwam met den brief tegen het vuur te houden aan den dag, waar door al het schrift te voorschyn kwam. Men bediende zich van de list van dezen bode om den Jesuit *Garnet*, die hem vertrouwdt, te doen klappen, en uit zyn

Cccc

ge.

Gevangenen van den Jesuiten *Garnet* en *Oldcorn*.

Het middel om *Garnet* te overtuigen.

1605. Hy noemde zich *Johnsen*.

† Zie fol. 567.

* De *Fr.*

Verwoodt wordt der genen, die gevlucht waren, aan den stadvoogdt van *Calais*. † *Thuanus*.

Aanspraak van den koning aan het Parlement.

Bekentnis der zamengezwoorenen, welker rechtsgeleding men opmaakt.

1606.

gesprek met *Hall* de overtuiging van beide te trekken. *Garnet* hadt te kennen gegeven, dat hy zeer wenschte met dezen waarden medegevangen te spreken. Dit wierdt hem door den gewaanden vertrouweling, aan wien het hof het bewindt van deze zake liet, toegestaan. Hy stelde twee mannen op een plaats, daar zy alles konden horen, zonder gezien te worden, en hunne verklaring diende om beide deze Jesuiten te overtuigen. Zy stonden zo verwondert te horen, dat de gemachtigden hen ieder in het byzonder op alle de omstandigheden van dit gesprek ondervraagden, dat zy meenden, dat zy malkander hadden beklapt. *Hall* beleedt eerst de waarheit. *Garnet* antwoordde langen tydt dubbelzinnig, maar wierdt eindelyk gedwongen te bekennen, dat *Catesby* hem het voornemen om den Roomschen Godsdienst in Engelandt door een groten slag te herstellen hadt bekend gemaakt; daar hy verder op vervolgde, dat de Jesuit *Tesmond*, die ook *Greenwel* wierdt genaamt, hem vyf maanden geleden den aanslag van de zamengezwoorenen hadt medegedeelt. Zyne brieven en getuigen overtuigden hem ten volle. Hy verscheen voor de laatste maal voor de rechters op den 29 Maart, na alvorens meer dan twintig maal ondervraagt geweest te zyn. Hem wierdt nogmaals toegestaan tot zyne verdediging te spreken; maar hy kon de bewyzen, die hem veroordeelden, niet wederleggen. Toen deedt de graaf van Northampton, hoewel hy Roomschegezind was, eene krachtige redenvoering tegen de dwingelandy der Roomschegezinden, die zich aangematigt hadden koningen af te zetten, en voer geweldig uit tegen de pausselyke bul, die met deze woorden begint: *Nos Sanctorum* *; de grondslag, zeide hy, van deze verfoecielyke zamenzwering, en van alle andere van de zelve natuur. Wanneer hy ophieldt met spreken, las men het vonnis van *Garnet*, om hem de straf der verraders te doen lyden.

* Daar zyn'er twee, die aldus be- ginnen.

Straf van *Garnet*.

Hy onderging de zelve op den 3 May voor de kerk van St. Paulus op den dag der Kruisvinding, waar uit hy gelegenheit nam te zeggen, dat hy daar was om een eindt van het kruis te zien, dat hy in den ganschen loop van zyn leven hadt gedragen. Hy bekende zich schuldig den aanslag der zamengezwoorenen aan den koning niet te hebben bekend gemaakt, maar hy ontkende in dezen aanslag, dien hy betuigde van ganscher herte te verfoeien, bewilligt te hebben. Terwyl hy zich met deze redenvoering ophieldt, en zich van tydt tot tydt tot bidden begaf, zyne oogen naar alle kanten wendende, dacht Mylord *Montaigne*, ter oorzaak van zyne ongeruikheit en zyne weinige aandacht, dat hy de genade, die hy hoopte te verkrygen, verwachtte, waar op hy hem zeide, dat hy daar te vergeeffich op wachtte; dat hy zich tot de doot moest bereiden, en dat hy hem riedt zyn gewisse te ontlasten, zonder eenige dubbelzinnigheden te gebruiken op een plaats en in een oogenblik, daar de zelve van geen nut konden zyn. Deze woorden ontroerden hem; maar hy verbeet zich zelve, en antwoordde met eene grote standvastigheit. Hy ontschuldigde den Jesuit *Tesmond*; hy wenschte, dat hy geen oorzaak mogt zyn, dat de Roomschegezinden straffer in Engelandt wierden gehandelt; en het teken des kruiffes gemaakt hebbende gaf hy zich aan den scherprechter over.

Zodanig was het einde van een man, by alle Engelschen, die den koning en hun vaderlandt getrouw waren, van wat geloof zy mog-

ten zyn, verfoeit, maar als een martelaar van die van zyne orde en hunne aanhangeren gehouden. Zekere *Wilkinson*, een der anschouwers, bewaarde als een heilig overblyffel een korenair, geveert in zyn bloedt, afgelopen op het bos strooi, waar mede het vuur van den houtstapel, daar zyn hert op verbrandt wierdt, na dat het door beuls handen uit zyn ligchaam was gerukt, aangestoken was. *Wilkinson* bragt deze korenair aan eene Engelsche vrouwe, die daar een kas van kristal voor liet maken, omze daar in te bewaren. Het wonderwerk volgde op deze bygelovigheit; men verbreidde kort daar na, dat men onderscheidelyk het wezen van den Vader Jesuit in de droppelen van zyn bloedt kon kennen; maar die zich zo niet lieten doeken dreven daar den spot mede, en zeiden, dat dit niets ongemeens was; dat men zich niet moest verwonderen, dat een Engelschman, onder de weggelopenen in de kweekscholen van Vlaanderen opgevoed, en nog meer te Rome aangezet om den Engelschen Godsdienst te haten, het hoofd van eene zamenzwering, die aangelegt was om zyn gansche vaderlandt het onderste boven te keren, niet anders verlangende dan naar de doot van zyne landgenoten, en dorstende in zyn leven naar hun bloedt, zich na zyne doot nog met bloedige tekenen hadt willen verwen. Een zeker schryver van dit genootschap * spreekt 'er gansch anders van. *Het was*, zegt hy, een man, die om zyne eenvoudigheit en ongeveinsheit, die met vreugde en onvertzagtheit, als een martelaar, naar de doot ging, verdiende geprezen te worden. Maar de Engelschen verwyten de Jesuiten, dat zy aldus alle verraders, die de eer hebben onder eene zo grote bevoorrechte orde te zyn, voor heilig verklaren.

Bygelovig overblyffel van een korenair, geveert in zyn bloedt.

* *Phil. Alesandre*, geboren te Brussel.

Hall, of *Oldcorn*, wierdt ook, nevens drie anderen, gerecht. *Littleton* en *Winter* waren het drie dagen te voren geweest. De Jesuit *Gerard*, of *Everard*, en *Tesmond* vluchtten naar Rome, daar zy met de eerste bedieningen van het pausselyke hof wierden voorzien †.

Andere gerechtsuitvoering.

Verscheide verhandelingen kwamen voor en tegen de doot der zamengezwoorenen in het licht, alzo het hen aan geen verdedigers, of loftuiters ontbrak. De voornaamste verdedigingschriften waren die van *Andreas Eudemon-Johannes*, te *Kanea*, in het eilandt *Kandië*, geboren, van een Jesuit, en van *Fronto le Duc* *. *Casaubonus* kwam in dezen tydt in Engelandt, en antwoordde den laatsten in een brief, waar in hy wezentlyk de misdaadt van *Garnet* en de goddeloosheit van hunne dubbelzinnige lere klaar bewees. Dit bleef ook van den kant der loftuiters onbeantwoord, en die nog zyn belang wilde voorstaan †, deedt het niet dan door schelden. Wat voorts het gevoelen te Rome, en overal, daar de Jesuiten in aanzien zyn, omtrent deze schrikkelijke zamenzwering mag geweest zyn, de Engelschen vierten den 5 November, waar op de zelve ontdekt wierdt, als den gelukkigsten dag, dien het ryk ooit heeft gehad, indien het in de zelve maandt en op den zelve dag van het jaar 1688 niet eene nog wonderbaarder verlossing hadt gezien, als of de 5 November * voor hen een dag van wonderwerken was. *Godt geve*, zegt daar op zeer wel een van hunne leeraars †, dat zy nooit twee zulke verwonderenswaardige en aanmerkelyke dagen mogen vergeten.

† Met die van biechtvader en penitencier. Verweerschriften ten voordeele der zamengezwoorenen. * Hy was een Jesuit, en zoon van een Raadsheer van Bourdeaux. † *Eudemon-Johannes*.

Mylord *Mordant* en Mylord *Stourton* wierden verdacht gehouden kennis van dit verraadt gehad, maar het zelve verzwegen te hebben. In de Gesternde kamer *, daar men hun rechtsgeding

* naar de oude styl. † *Sander-son*.

* of Ster- rickamer.

1606. opmaakte, wierden zy in eene boete geflagen, en gevonnift zo lang gevangen te blyven, als zyne Majesteit het zou goedvinden. De zelve kamer vonnifte ook den grave van Northumberlandt in eene boete van dertig duizend ponden Sterlings, verklaarde hem van alle zyne ampten en waardigheden vervallen, en verwees hem tot eene gevangenisfe naar het goedvinden van den koning. Hy was het hoofd van het huis van *Percy*, en een nabestaande van eenen der zamengezwoeren, van den zelve naam. Daar was een sterk vermoeden niet alleen, dat deze aanslag hem niet onbekend was geweest, maar dat hy dien zelfs hadt begunftigt, hebbende *Percy*, zynen neef, onder de loontrekkende edellieden, tot des konings lyfwacht behorende, aangenomen, zonder hem den eedt der opperhoofdigheit, dewyl hy wift, dat hy het, om dat hy Roomfchgezind was, zou geweigert hebben, af te nemen.

Philips de III. wensicht koning Jacobus gelukt over het ontdekte verraadt.
* Zie boven fol. 565.

Al de naburige vorften waren met koning *Jacobus* verblyd over de ontdekking van zulk eene gevaarlyke zamenzwering; maar niemandt toonde daar meer vreugde over dan *Philips de III.* Mogelyk was het om dat de zelve gewinst was, ten minste indien men de spottery van den paus in zyn gefprek daar over met den kardinaal *d'Ofsat* * mag geloven. Hoe het zy, *Mendoza*, marquis van St. Germain, kwam te Londen van wegens den Katholyken koning als buitengewoon gezant, beladen met gebloemde stoffen van fluweel, met goud gronden, en verscheide stukken van amber de gris, die de koningin van Spanje aan die van Engelandt zondt, daar hy op den 24 July aankwam, en getuige was van de doot van den Jesuit *Garnet*, die den 3 May wierdt gerecht; zo dat men zeggen kan, dat de Katholyke koning deze rechtmatige strafoeffening toeltemde.

Aankomst van den koning van Denemarken te Londen.

De koning van Denemarken kwam zelf in Engelandt, om zich met den koning zynen schoonbroeder over zulk eene wonderbare verlossinge te verheugen. Eene vloot van acht fchepen diende hem tot geleide, en op den 17 July tradt hy te Gravezandt aan landt, daar zyne Britannische Majesteit hem des anderen daags kwam zien, en hem met zyn floep naar Londen geleide, gevolgt van die van de heeren en het gevolg van de twee vorften. Hy bleef daar tot den 14 Augusty, onthaalt met maaltyden, vertoningen, spelen, en al de vermakelykheden, die zulk eene ryke stadt, als die van Londen, en zulk een prachtig hof, als dat van Engelandt, konden bedenken.

En van den prins van Lotharingen.

Naauwlyks was hy uit Engelandt weder vertrokken, of men zag daar den prins van *Vaudemont* aankomen. Hy was de derde zoon van den hertog van *Lotharingen*. Zyn gevolg was zeer prachtig; hy hadt daar in zeven graven, tien baronnen, veertig edellieden, en honderd en twintig personen van minder aanzien. De koning ontving hem te *Hamptoncourt*, daar hy veertien dagen met maaltyden en vermakelykheden doorbragt, en van waar hy, zeer voldaan van het goed onthaal en de pracht van zyne Majesteit, wederom vertrok. De prior van *Joinville*, broeder van den hertog van *Guize*, kwam ook in het volgende jaar den koning begroeten. Alle deze prinsfen hadden de eer van zyn maagschap te zyn, naardien zyne grootmoeder uit het bloedt van *Lotharingen* afkomstig was.

Wandelingen te Morfield gemaakt.

Men verferde dit jaar grotelyks de stadt Londen. Men verdeelde *Morfield* in verscheide aangename en gemakkelijke wandelwegen; men bouwde kerken, en men verhoogde het Raad-

HI Deel.

huis, dat een nieuw sieraadt aan deze grote stadt, eene der eerste van Europa, byzette.

De ontdekking van het bulchkruid-verraadt was oorzaak, dat de koning zich in het toekomende daar beter voor verzeerde. Hy bande niet alleen de *Jesuiten*, en alle die uit hunne kweekfcholen kwamen, om het koninkryk te beroeren, maar hy vorderde ook van de andere *Roomfchgezinden* en van alle zyne onderdanen in het algemeen een nieuwen eedt van getrouwheit en van opperhoofdigheit, met veel meer omftandigheden dan men ten tyde van *Elizabeth* was gewoon geweest. De stoel van *Rome* fchudde, en de paus zondt twee brieven, de eene gedagte kent den 22 September des jaars 1606, en de andere den 23 Augusty des volgenden jaars 1607, aan de *Roomfchgezinde Engelschen*, vermanende hen veel eer te fterven dan zich onder zulk een verbandt, zo nadeelig aan hunne zaligheit, te begeven. Hy wierdt van den kardinaal *Belarmus* geholpen, die geweldig tegen dezen eedt uitvoer, als of het eene afzwering van het *Chriftendom* was.

1606.

Nieuwe eedt van getrouwheit door koning *Jacobus* gevordert.

De zelve bevatte echter in zich niets anders dan eene zuivere en eenvoudige belofte van gehoorzaamheit en trouwe, gelyk onderdanen aan hunnen fouverein fchuldig zyn, zonder hun gewiffe omtrent hun geloof, daar niet eens van gefproken wierdt, eenigzins te benadeelen. De zelve bestondt in deze bewoordingen: *Ik erkenne ongeveinst, betuige, en verklaare oprechtelyk, dat ik waarlyk voor Godt en voor de menschen overtuigt ben, den koning Jacobus te houden voor een fouverein heer van alle de ryken en domeinen, die hy bezit, en dat de paus gansch geen macht heeft noch uit zich zelve, noch uit die van de kerk, of den stoel van Rome, om den koning af te zetten, de onderdanen van bunnen eedt van getrouwheit te ontfiaan, noch de kroon aan een anderen te geven, of de inwallen in zyn ryk eenige macht by te zetten. Ik zweer vrywillig en uit grondt van myn herte, aan zyne Majesteit, zyne erfgenamen en opvolgers getrouw te blyven, voor hen te ftryden met al myne macht tegen alle zamenzweringen en inbreuken, om wat reden of voorwensfelen de zelve zonden worden ondernomen, en zo ik daar iets van te weten kome, de zelve aanstonts aan hem bekend te maken. Ik zal my daar niet inlaten, ik verfoei de zelve, en heb daar een afgryzen van, waar toe ik my verplichte, niettegenftaande de bullen gegeven, of noch te geven van den paus, of van de genen, die by daar toe aansfelt. Ik zweer daarenboven voor goddeloos en ketterfch te houden de leer, die leert, dat vorften van den paus kunnen in den ban gedaan, afgezet, of van kunne onderdanen of anderen mogen vermoord worden. Eindelyk betuig ik te geloven, en ten volle in myn gewiffe verzekert te zyn, dat noch de paus, noch iemandt anders de macht heeft om de onderdanen van zyne Majesteit van dezen eedt, het zy voor het geheel, of ten deele, te ontfiaan, door welkers overtuiging ik van alle vrywaarding, of ontfaging, daar tegen ftrydende, belowe af te zien, en zware den eedt, door my behoorlyker wyze gedaan, klaar en voorbedachtelyk naar de betekenisfe der woorden na te kome, afziende van alle dubbelzinnigbeden, uitvluchten, of wat daar tegen zou kunnen bedacht worden. Zodanig zyn myne beloften, die ik doe met myn beste weten, myn vrye wil, en eene oprechtie *Chriftelyke trouw*. Zo waarlyk helpe my Godt almachtig.*

Inhoudt van dezen eedt.

Het Parlement fpende met den koning zamen
Cecc 2

1606.

Bygelo-
vig over-
blyftel
van een
korenair,
geverit
zyn
bloedt.

* *Phil. A-
lezambe*,
gebo-
ren te
Bruffel.

Andere
gerechts-
uitvoe-
ring.

Met die
van
biecht-
vader en
peniten-
cier.
Ver-
weef-
fchiffen
ten voor-
deele der
zamen-
gezwo-
renen.
* Hy was
een *Jesuit*,
en zoon
van een
Raads-
heer van
*Bour-
deaux*.
† *Eude-
mon-Jo-
hannus*.

* naar de
oude styl.
† *Sander-
zon*.

In
ng * of Ster-
p- rekamer.

1606. De Engelfche priesters doen eene bezending naar Rome over den eedt.

Uitspraak van de kardinalen en den paus.

Bul van den paus.

Een tweede brief van den paus.

men om dezen eedt te laten doen. De akte was daar niet zo haast van afgekondigt, of al de priesters, die in het ryk waren, kwamen te Londen by hunnen aartspraeftter *George Blackwel*, om te beramen wat zy zouden doen. Na een lang overleg besloot men eene bezending aan den paus te doen over de verdeelde gevoelens van den aartspraeftter en die van zyne party, die wilden, dat men zou gehoorzamen, en de Jesuiten, die zich daar heftig tegen kantten. De eersten schreven aan een geestelyk persoon, *Fitz-Herbert*, een Engelschman te Rome, om den heiligen Vader tot den zachten kant te brengen, en geen bullen tegen dezen eedt te zenden, dewyl het vergeeffsch zou zyn; dat de zelve nergens anders toe zouden dienen dan om verdeeldheden tusschen de Roomschgezinden zelf te veroorzaken. Maar men gaf minder acht op hunne vertogen dan op die der Jesuiten. Het was aan twee van deze orde, *Bellarmin* en *Person*, dat de paus het onderzoek van deze zake beval, waar over zy eene uitspraak volgens hun vooroordeel deden, die de paus opvolgde. *Fitz-Herbert* hadt meer toegevendheit gewenscht; maar de paus antwoordde, dat hy het voor niemandt dan voor den koning zou hebben, dien hy altoos heuschelyk zou behandelen, zonder den eedt, dien hy op het krachtigste zou tegenstaan, te verschonen, zeggende, dat het op het gezag van den heiligen stoel aankwam, en dat hy liever zyn hoofd wilde verliezen dan daar een stap van afwyken.

Kort daar na kwam zyne bul te voorschyn, houdende aan de Roomschgezinde Engelschen in het algemeen. De zelve begon met uitdrukkingen van mededogen over alle de ongelukken, die zy tot nu toe om de belydenisse van het Roomsche geloof hadden moeten ondergaan, en die onder deze nieuwe regering, zeide hy, nog waren vermeerderd, om welke reden zyne droefheit ook was vergroot. Onder deze rampen, en als de grootste van alle stelde hy den eedt van opperhoofdigheit, dien men van hen vorderde, zeggende, dat zy den zelve niet konden doen zonder hunne zaligheit in de waagschaal te stellen: *wesbalven*, dus vervolgde hy, *wy u vermanen wel op uwe boede te zyn, en den zelve niet te doen om wat reden het ook zou mogen zyn.* Vervolgens prees hy hunne voorgaande standvastigheit, verzekerende hen een einde, met hunnen moedt overeenkomende, te hebben, en dat zy liever de ergste doodt zouden te kiezen hebben dan de zonde, waar toe men hen wilde dwingen, te begaan. Wat vlyt het hof van Rome hadt aangewend om deze bul naar Engelandt te zenden, kwam de zelve te laat: de eedt was reets van een goed getal Roomschgezinden gedaan, die den zelve niet weder wilden inhalen. Andere, die nog niet hadden gezworen, waren benart, en hadden wel gewilt, dat zy zich niet tusschen den paus en den koning hadden ingelaten. Maar het was eene noodzakelykheit; men moest kiezen, of delen. Die tekenden, oordeelden van de bestraffing van het hof van Rome bevryd te zyn, onderstellende, dat zyne Heiligheit was verascht, en dat deze bul niet anders was dan het werk van eenige bedienden van de Apostolische kancelary, die den naam van den paus hadden misbruikt.

Een tweede brief benam hen wel haast deze gedachten. *Waarde zonen*, zeide de paus, *zonen, die wy in het byzonder beminnen, is het mogelyk,*

dat het geen men ons van u heeft gezegt waar is? dat gy, om een voorwendsel te vinden om een onbevoorlyken eedt te doen, onzen brief in twyffel hebt getrokken, en den zelve verdacht gehouden? Hoe kan het zyn, dat gy, die by alle gelegenheden zo gewillig uwe goederen en waardigheden hebt ten beste gegeven, en zelfs uw leven voor de eer van den H. stoel gewaagt, tegenwoordig den zelve zo veel smaadheit aandoedt, met des zelfs besluiten te verachten? Doch wy willen dezen mislag veel liever aan de kwaadaardigheit der vyanden van uw weizyn dan aan uwe ongehoorzaamheit toeschryven. Dat is het gene ons verplicht heeft dezen tweeden Apostolischen brief te schryven, om u uit deze dwaaling, het zy waar, of valsch, waar in gy tot nu toe ten aanzien van den eersten brief zyt geweest, te trekken. Weet dan, dat de zelve niet alleen uit onze eige beweging is voortgekomen, maar dat wy den zelve niet hebben geschreven zonder daarvoor ernstig over gepeinst te hebben. Daarom twyfelt niet meer aan onzen wil, en voldooft aan de zorge, die wy nemen om u den zelve bekend te maken, met ons eene geboorzaamheit te bewyzen, die gy ons schuldig zyt, zonder daar tegen te doen, of de woorden te verdraaien, indien gy uwe zaligheit lief hebt.

De brief belette echter den aartspraeftter *Blackwel* niet den eedt te doen. Het is waar, dat het niet geschiedde voor dat men hem gevangen genomen hadt, en dat deze tweede brief afgezonden wierdt. Hy wierdt van eenige andere geestelyken van de zelve gezindheit gevolgt. De paus was daar over zo vertoornt, dat hy in het jaar 1608 een ander aartspraeftter * in de plaats van *Blackwel* aanstelde, die alle de priesters, die den eedt gedaan hadden, in den ban deedt, ten ware zy leedwezen betoonden, en den zelve in handen van dezen nieuwen aartspraeftter berriepen en weder afzwoeren.

Bellarmin hadt reets *Blackwel* zeer scherp bestraff. Zo haast als hy zyne onderwerping aan den koning en het Parlement hadt vernomen, schreef hy hem een stekelachtigen brief, waar in hy hem zyne lachheit en de ergernis, die hy door zyne lachertigheit aan die genen, die hy hadt behoren aan te moedigen, hadt gegeven, verweet. Hy vroeg hem, hoe hy de opperhoofdigheit van den koning met die van den paus kon overeenbrengen? wat hy tegen de uitspraak van *Gregorius* den Groten, die, sprekende van den H. stoel, een verraadt noemde al wat den zelve verkleinde, hadt te zeggen? daar hy de getuigenissen van *Basilius*, van *Gregorius* van *Nazianze* en van *St. Leo* byvoegde, en om meerder indruk door voorbeelden, die niet vreemd, maar eenigzins huisfelyke voorbeelden waren, te doen, bragt hy den bisschop van *Rocheester* † en *Thomas Morus* by, die deze leer met hun bloedt hadden bevestigd, hebbende liever willen sterven dan den eedt van opperhoofdigheit aan *Henrik* den VIII doen.

Blackwel, toen in den Tour gevangen, was zeer te onvrede over deze bestraffing. Hy kon niet, zeide hy, dan met de uiterste droefheit zich op het einde van zyn leven, dat hy altoos in eene gestadige vervolging om het geloof * hadt doorgebracht, en dat men op het laatste hem nog verdrietiger, door hem van ongetrouwheit te beschuldigen, trachtte te maken, zo verachtelyk zien handelen. Echter zeer onrechtmatiglyk: want dat 'er groot onderscheid was tusschen een eedt, die de opperhoofdigheit voor de wijs verwerpt, of zo een, waar door een vorst alleen eene wettige geboorzaamheit komt te vorderen; dat het gezag der pausen zyne palen hadt, dat

* *George Brier.*

Berisping van den kardinaal *Bellarmin* aan den aartspraeftter *Blackwel*, die den eedt hadt gedaan.

† *Fisher.*

Verdediging van *Blackwel*.

* Zie fol. 542.

1606. dat het zelve niet dan geestelyk was, dat men het niet dan in de uiterste noodzakelykheit over het wereldlyke moest uittrekken, dat nooit zonder gevaar geschiedde; dat dit het gevoelen der leeraars was, die het meeste den pous waren toegedaan, zelfs van Bellarmin in de vyf boeken, die hy hadt geschreven om bunnen eisch te verdedigen; van den kardinaal Alan, van Cajetanus, van Sixtus van Siena*, van Alphonsus van Mendoza, van Pieter van Arragon, en van Johannes Pedresiano, die alle sedert korten tydt voor de opperhoofdigheit van den pous tegen de Venetianen geschreven hadden. Behalven een oneindig getal andere, onder welke men moest tellen Suares en Sanderus, dezen yverigen man, dien Bellarmin hem voorstelde als een voorbeeldt, dat hy altoos behoorde voor vogen te hebben. Hier uit besloot hy, dat hy met een goed gewisse den eedt van getrouwheit en gehoorzaamheit aan zynen wettigen vorst hadt mogen doen, zonder zynen plicht omtrent den pous in zaken, die het geloof en de regering van de kerk, daar hy het hoofd van is, betreffen, te benadeelen.

Deze geschillen waren oorzaak, dat de koning, die daar het meeste belang in hadt, mede daar in tradt. Hy schreef ten dien einde eene verhandeling daar over, die den tytel voerde van: *Verdediging voor den eedt van getrouwheit*, in welke hy de twee brieven van den pous en die van Bellarmin aan Blackwel aantastte. Deze kardinaal bleef in geen gebreke te antwoorden: men zag toen zyn boek, onder den naam van *Mattheus Tortu*, gevolgt van een ander, dat den tytel hadt van: *Verdediging voor de Roomschegezinden*. Noch de koning, noch de kardinaal wilden zich in het eerst niet bloot geven, maar wierden in het vervolg gedwongen het momaangezicht af te ligten, en de eerste, in deze stof zo wel niet onderwezen, wierdt door de beste hervormde pennen in Vrankryk, die ondernamen hem over zulk eene machtige tegenparty te doen zegeprelen, geholpen.

1607. Het jaar 1607 begon met droevige overstromingen. De stad Bristol, die men voor de derde in Engelandt stelt, wanneer men Londen en York voor de twee eerste neemt, was byna overstromt. De kermis, die jaarlykch op den 27 January wierdt gehouden, was naby, en de pakhuizen waren reets met koopmanschappen uit Ierlandt opgevult, die alle bedurven, of weggespoelt wierden, en men zag de granen en het strooi onder malkander dryven. De beesten verdrongen, de huizen met de inwoonders, die in het water smoorden, stortten in, kortom, al het landt wierdt vier uren ver verwoest. De overstroming der landen in de provincie van Sommerfet, daar Bristol in gelegen is, was nog schrikkeliker. Zy strekte zich uit tot twintig mylen in de lengte en vyf in de breedte, en overstromde het gehucht van Hunsveldt, nevens vier grote naburige dorpen, en alle de huizen, in de vlakten gebouwt. Het was een droevig gezicht de menschen tegen de stromen te zien worstelen, trachtende op planken van hunne neêrgevalle ne huizen hun leven te behouden. Men zondt aan verscheide van deze ongelukkigen schuiten om hen in het leven te bewaren. Voorts maakte men geen onaangename beschryvingen van de vermenging der beesten, die zich door deze overstroming by elkander vonden, en malkander bytonden, of te gelyk vergingen. De duiven, die geen droge plaats konden vinden, vlogen op de ruggen van de varkens, zoekende door dit behulp eenig koornd onder het strooi tot hun onderhoudt, het welk zy in het wa-

ter niet konden vinden; maar de loosheit van de konynen gaat alles te boven. Deze zwakke beesten, die geen water kunnen verdragen, waren uit hunne holen door den schrikkeliken storm gejaagt, en zouden wel haast verdrongen hebben, indien zy zich niet op eene kudde schapen hadden geworpen, die meerder tegenstandt konden bieden, en aan welke wolle zy zich vast hielden. Doch het droevigste in dit geval was, dat de schapen, na dat zy eenigen tydt gezwommen hadden, met de konynen te gelyk verdrongen.

In de volgende maandt van April zag men eene derde overstroming, die geen minder verwoesting in de provinciën van Kent, Essex en Nordfolk veroorzaakte. De laatste leedt de grootste schade. De overstroming geschiedde naby Marklandt met zulk een geweldt, dat de inwoonders, van de rovers, die daar omtrent 's nachts stroopten, opgewekt, naauwlyks tydt hadden om naakt te vluchten, trachtende alleen hunne vrouwen en kinderen, die zy by de handt leidden, of op hunne schouders droegen, te behouden. Het kwam hen zeer wel te stude, dat zy een half myl van daar den berg Trunchil hadden, die hen als een andere Zoar verstrekte. Die daar naar toe gevluht waren bleven in het leven, terwyl de anderen, die halfsterrig, als de inwoonders van Sodom, waren, om in hunne stad te blyven, verdrongen. Men zag hen van den top van den berg uit de vensters van hunne huizen om bystandt smecken aan de genen, die zich door de vlucht hadden behouden. Zy staken de armen naar hen uit, en maakten een geschreeuw, dat de berg daar van daverde; maar het was te vergeefsch. Het was de anderen onmogelyk hen te helpen. Het water tusschen beide was te breed en te diep, en deze gevluhten hadden zelf bystandt van noden. Zy zouden, schoon zy het geweldt van den vloedt ontvlucht waren, echter van honger gestorven zyn, indien men hen niet hadt met schuiten van daar gehaalt, het welk echter niet geschiedde dan na dat zy daar eenige dagen al de ellenden, die niet dan mededogen en schrik konden verwekken, daarenboven geperst door den honger, die hen met nog schrikkeliker dootd dan die zy ontvloden waren dreigde, hadden uitgestaan.

Dit ongeluk wierdt nog van een ander, dat eene algemene verslagenheit veroorzaakte, gevolgt, te weten het verlies van de Engelschen in Amerika. Na den gelukkigen tocht van den ridder Raleigh onder Elizabeth waren verscheide menschen met lust bevangen om mede een diergelyk geluk te zoeken; maar deze stoutte ondernemingen vallen altydt niet even wel uit. Het was vyf jaren geleden, dat Leigh van voortemen was eene volkplanting in Guiana, eene der provinciën van Terra Firma, of van Goud - Castilië, op te rechten. Hy hadt de broeders Olivier, ryke kooplieden van Londen, tot zyne medegenoten. Maar naauwlyks was hy op de kust gekomen, daar hy zich dacht neder te slaan, of hy stierf aan eene besmettelyke ziekte, waar van de meesten van deze volkplanting mede sterven.

De oudste Olivier, die in Engelandt was gebleven, stontt echter daarom niet af van het voornemen, dat hy met zyne broeders genomen hadt; hy deedt een schip uitrusten, waar van hy het bestier aan eenen Chambers gaf. Hy zondt met het zelve soldaten, onder het bevel van kapitein Cataline, en eenig nieuw volk, bestaande in mannen en vrouwen voor de volkplanting, waar van hy de bestiering aan St. Jan en aan zynen broeder gaf. Deze tocht was niet gelukkiger

C c c c 3 dan

Vervolg van deze overstroming.

Engelsche volkplanting ongelukkig in Amerika.

506.

* Een verstandig priester, een Dominicaan, in het jaar 1569 gestorven.

De eedt voorge-sproken.

* George Birket.

berisping van den kardinaal Bellarmin aan den aarts-priester Blackwel, die den eedt haait gedaan.

Fisher.

Verdediging van Blackwel.

* Zie fol. 542.

1607.

dan de eerste; daar ontstondt oneenigheid tusschen het volk, dat voor de volkplanting geschikt was, en die van het schip, en de laatste de andere te St. Lucie, een der Karibische of Kannibalische eilanden, in de Noordzee gelegen, aan landt gezet hebbende, keerde weder naar Engelandt. Die van de volkplanting raakten naderhandt met die van het landt in geschil, en St. Jan sneuvelde in een tocht, verliet van zestien van de zynen, in eene hinderlage van de Amerikanen, die kort daar na ook zynen broeder, nevens achttien soldaten, die hem volgden, mede doodden. Daar was alleen een man van alle ontvlucht*, die ons dit geval, en op wat wyze hy wonderbaarlyk weder in Engelandt geraakte, heeft verhaalt.

Wedergekeert zynde naar de volkplanting van St. Lucie, daar niet meer dan twintig man van overig waren, besloten zy te zamen met een klein bootie, van een stam van een boom gemaakt, dien het landvolk hen hadt verkocht, in zee te steken, zonder stuurman, zonder kompas, zonder eenige kennisse van den hemelloop, en zonder lysbehoefden te hebben, levende alleen van zekere vogels, die in hun vaartuig kwamen vallen. Hun drank was alleen het water, dat van den hemel viel. Zy kwamen nochtans binnen veertien dagen aan landt, daar zy eenige dagen van schildpadden leefden. Een van hen kwam te sterven, en dertien wierden ziek, die zy in deze wildernisse moesten laten. De zes anderen hadden moeds genoeg om weder scheep te gaan, en wierden tot op vier dagen van Tokai gedreven, van waar zy kwamen te Coro, in de provincie van Venezuela, een van die van Terra Firma. Een Hollander, dien zy daar vonden, verwittigde hen, dat zy tegen de Spanjaarden niet zouden zeggen, dat zy van voornemen waren geweest zich in Guiana neder te zetten, doordien het hen zekerlyk het leven zou kosten, het welk zy deden. Zy bedachten iets anders, en deden een verhaal van hunne ongelooflyke reize, vertellende wat ellenden zy met hun klein vaartuig hadden uitgestaan. Hunne toehoorders, hoewel vyanden van de Engelschen, wierden daar door met mededogen aangedaan. Hun priester, die daar van, gelyk de anderen, geraakt was, riep uit, dat men hen onder het getal der martelaren, indien zy van het Roomische geloof waren, moest stellen, maar dat men hen om hunne kettery voor geen heiligen kon houden. Hy zag hen als zo vele duivels aan, om dat geen menschen, naar zyne gedachten, bekwaam waren zo vele gevaaren uit te staan, noch zo vele ongemakken te overleven. Men bragt hen van daar naar de Havana, hoofdstadt van het eilandt Cuba, en vyf van hen, raakten gelukkig weder in Engelandt; de zesde kwam voor hun vertrek van Amerika te sterven. Zy lieten daar ook hunne zieken, die de Spanjaarden de bekeetheit hadden van het woefte eilandt af te halen, van waar zy niet hadden kunnen komen om hunne makkers te Tokai en te Coro te volgen.

Deze ongelukkige uitlagen schrikten de Engelschen niet af: de koning deelde met hen het ver uitgestrekte landt, dat den naam van Virginië draagt, en om hen des te meer aan te moedigen, zouden zy de helft bebouwen, gelyk hy zyne helft zou doen. De redenen, die hem daar toe bewogen, hebben wy elders gezegt*. Virginië, dat geen eilandt is, gelyk eenigen hebben geloofd, is gelegen in de zee van Kanada. Het heeft ten Noorden de grote rivier Potowmek, ten Oosten de zee, deswegen genaamt de Virginiësche zee, ten Westen de Californische zee, en

* De Geschiedenis noemt hem Jan, of Janus, zoon van Nicolaus. Wonderbare scheepvaart van die het ontkwamen.

De koning deelt Virginië met de Engelse maatschappij. * onder de regering van Elizabeth fol. 343.

ten Zuiden het Noordelyke Carolina, bestaande in zynen omtrek negen graden tusschen de 34 en 45 breedte. De koning stondt het landt, en de eilanden, tusschen de 34 en 41 graden gelegen, aan de twee maatschappijen af, die daar haren koophandel vast maakten, behoudende het overige voor zich. Hy liet tusschen zyn deel en dat der twee andere een afschutsel van dertig mylen maken, om de invallen en de overweldigingen te beletten. Hy stelde daar ook twee rechtbanken, of hoven, het eene voor het landt, dat hem toebehoorde, en het andere voor dat van de twee maatschappijen, met bevel van zich naar de wetten van Engelandt te gedragen. Ieder van deze twee hoven hadt de macht om geldt te slaan, naar de munt van Engelandt, met het wapen van den koning, mits aan hem gevende het vyfde deel van het goudt en van het zilver, en het vyftiende deel van de andere metalen. Het eerste jaar viel niet wel uit; de Engelschen wierden zeer kwalyk van de Spanjaarden gehandelt. In het tweede jaar ging het beter: honderd en vyftig hadden zich onder het geleide van *Nieuwpoort*, een kapitein van eene grote ondervinding, scheep begeven, kwamen na eene gelukkige reize aan landt, en rechtten de Zuider volkplanting, also om hare gelegenheit genaamt, op. De andere bevolkingen geschieden vervolgens met het zelve geluk in een zeer vermakelyk en vruchtbaar landt. Het Turksche koorn groeit daar in overvloedt, gelyk ook onze tarwe: daar zyn wyngaarden en eene menigte vruchtbomen. Het landt geeft ook pik, velerhande gommen, drogeryen, en inzonderheit die uitstekende tabak, de welke door den naam van het landt van alle andere onderscheiden is †. Daar zyn ook mynen, waar in men aluin, en andere, daar men yzer en koper in vindt*. De Engelschen hebben in dit landt een opperbesterder, die met eenen het ampt van onder-zeevoogdt bekleedt, en het hoofdt is van den Raadt, of het hoogste gerechtshof van het landt. Behalven dezen opperbesterder en de Raadsheeren zyn 'er nog andere amptenaren, en ieder stad heeft hare regeerders in het byzonder. De hoofdstadt van het landt is *James-town*, dat is *Jakobs-stadt*, ter eere van den koning, wiens regering wy thans beschryven, aldus genoemt. Maar het wordt tydt de zaken, onder deze regering in Engelandt voorgevallen, weder by de handt te nemen.

De inbraken van de zee, die de overstroming, daar wy van gesproken hebben, hadden veroorzaakt, wierden van een opstandt van het volk gevolgt. De zelve geschiedde in de maandt van May in de provinciën van Northampton, Warwick, en Leicester, en hadt voor oorzaak, of voorwendfel de waranden en afschutselen, waar van wy dikwils onder de regering van *Henrik* den VII en *Henrik* den VIII gesproken hebben. Verscheide boeren rotten zamen, en na eenigen tydt als oproermakers heen en weder gelopen te hebben, kaptten zy de heiningen af, vulden de grachten, die de weilanden beïchermden, en verkoren een hoofdt, onder het welke zy alle zouden staan. Zyn naam was *Jan Reinold*, maar hy nam den naam van kapitein *Pouch* aan, uit hoofde van de zak †, die hy aan zyn gordel droeg. Zyne uitvoeringen kwamen geenzins met hun besluit, of wel met zyne verwaandheit, of dwaasheit, waar over hy kort daar na naar verdiensten wierdt gestraft, overeen. De koning bande deze muitmakers door een openbaar geschrift, belastende de graven van *Huntington* en van *Excester*, Mylord *Zouch*, en den ridder *Cook*, opperrechter, met deze uitvoering. Hy gaf hen

1607. Beschryving van Virginië.

Vruchtbaarheid van het landt.

† Virginië-tak.

* Men heeft 'er zelfs, naar het bericht van eenigen, zilveraderen ontdekt.

Opstandt wegens de waranden en afschutselen.

† *Pouch* betekent in het Engelsch een beurs.

1607. de macht van gewapenderhandt deze oproermakers te vervolgen, en hen naar de strengheit der wetten te straffen. Zy dorsten niet meer in het veldt verschynen, zy scheidden van een, en ieder trok naar zyne provincie en naar zyn dorp. Men nam de schuldigen gevangen. Ecnige wierden in eene boete gellagen, en andere strenger gehandelt. Kapitein *Pouch* wierdt als een verrader gestraft, zo dat alles in stilte raakte, zonder meer bloedt te kosten dan dat van dezen snoden aanvoerder. Dus wierdt de rust in de provinciën herstelt.

Engelsche zee-rovers gevangen en gestraft.

De doot van deze muitmakers wierdt van die van negentien zeeovers gevolgt, even als of men de zee en het landt te gelyk in rust wilde brengen, en de eene zo wel als het andere volkomen veilig maken. Daar zyn echter eenigen, die deze gerechtsuitvoering in het volgende jaar stelden. Hoe het zy, nooit is 'er rechtmatiger straf geoeffent. Deze ongelukkige menschen waren Engelschen. Zy hadden hun vaderlandt en Godsdiens afgezworen, zich in Tunis geworpen, dienst onder deze rovers en het Mahomethanendom aangenomen. Het geen het meeste te verwonderen was, is, dat hun hoofdt een bisschop, *Ward* genaamt, was geweest, en dat onder hen twee ridders, *Verney* en *Glanville* genaamt, wierden gevonden. Zy roofden verscheide Spaansche en Engelsche schepen voor dat zy zelf wierden genomen. Men zegt niet of de bisschop en de twee ridders mede onder het getal van deze negentien, die men in Engelandt hadt opgebracht, en daar als rovers en verlaters van hun vaderlandt en Godsdiens opgehangen wierden, zyn geweest. Daar waren niet alleen Engelschen onder deze rovers, maar verscheide Christenen van verscheide natiën, die het naauw van de Straat van Gibraltar bezetten, en alle schepen der Europeanen aantastten. Deze gerechtsuitvoering benaam hen den moedts, en het verlies, dat zy in het jaar 1609 leden, sloeg hen t'eenemaal neder. De Franschen van St. Malo, nevens die van Spanje, besloten naar Tunis te gaan, en daar hunne schepen te verbranden, het welk zy gelukkig uitvoerden.

De koning wordt een lid van de maatschappij der lakenwevers.

Den 22 Juny van het jaar 1607 wierdt de koning prachtig van den opperschout, die hem na de maalydt een beurs met goude stukken vereerde, onthaalt. Hy verzocht ter zelve tydt den koning een lidt te willen zyn van het genootschap der lakenwevers. Wy hebben reeds gezegt, dat de winkeliers te Londen in verscheide maatschappijen zyn verdeelt, waar van twaalf de voornaamste zyn, en dat men, om opperschout te worden, gezworen meester van een van deze twaalf moet zyn. Die van de lakenwevers is de laatste, en het was van dit ligchaam dat de ridder *Jan Wats* tot opperschout van Londen was verkoren. De koning stondt hem zyn verzoek toe, en roepende den ridder *Willem Stone*, toen gezworen meester van deze maatschappij, zeide hy: *Stone, geef my de handt, ik ben ook een lakenwever.* Deze gewoonte was niet nieuw. *Henrik* de VII *, en voor hem verscheide koningen van Engelandt, hadden mede dit vermaarde gildt der kooplieden van hunne natie deze eer aangedaan, dat in het vervolg in gebruik is gebleven. Op deze verplichtende wyze is het dat deze vorsten zich op den troon trachten te bevestigen, wanneer het scheen, dat zy daar van nederdaalden.

* Zie de geschiedenis van *Henrik* den VII fol. 24.

Hy legt de penningen door *Elizabeth*

De betaling van zestig duizend ponden Sterlings, die de koning drie weken daar na voor de stad Londen, daar de koningin deze som van hadt geleent, bezorgde, maakte, dat het volk

nog meer tot hem genegen was.

Den 16 July wierdt hy op de maalydt van de maatschappij der kleermakers genodigt, de zevende van de twaalf, daar wy van gesproken hebben. Hy wierdt in hun gildehuis, dat in pracht wel naar een paleis geleek, kostelyk onthaalt. Na het eindigen van de maalydt boodt de meester, verselt van zyne *Wardens*, of ondermeesters, den koning een beurs aan van omtrent de zelve waarde als die van den opperschout, wanneer hy by hem ter maalydt was. Hy deedt hem ook het zelve verzoek aangaande zyne maatschappij, als de opperschout omtrent die van de wevers hadt gedaan; hy vertoonde hem een lyst van alle de genen, die mede onder deze maatschappij waren geweest. Men vondt 'er zeven koningen, eene koningin, zeventien zo prinsen, als hertogen en hertoginnen, een aartsbisschop, dertig graven, zes en zestig baronnen, zeven abten, en een gelyk getal prioren, behalven een groot getal ridders en stalmeesters. Zyne Majesteit verschoonde zich, dat hy het verzoek van den meester niet kon toestaan, doordien hy reets een lidt van eene andere maatschappij was; maar hy boodt zynen zoon, den prins van Walles, aan. De jonge prins nam dit aanstonts aan, en deedt zynen naam, na dat de meester en de *Wardens* hem hunne dankbaarheid door eene gelyke gift, als de koning zyn vader hadt ontfangen, hadden betuigt, op de rol schryven. Verscheide Mylords, naar het voorbeeldt van den prins, wierden mede tot leden van deze maatschappij aangenomen.

1607. geleent, af.

De prins wordt een lidt van het genootschap der kleermakers.

Gezanten van de algemene Staten. *Penfianari*.

In dezen tydt kwamen de gezanten van de algemene Staten te Londen. *Berk*, loontrekkend Raadsman † van Dordrecht, was het hoofdt van dit gezantschap. Hy hadt met zich *van Maldre*, die de eerste in het hof van Zeelandt was, verbeeldende de ridderschap in de Staatsche Raadsvergadering van deze provincie. *Noël de Caron* was de derde in deze bezending aan den koning van Engelandt over de vrede, waar mede men tusschen deze provinciën en den aartshertog in onderhandeling was. Maar naardien dit verhaal tot de omwentelingen van de Nederlanden behoort, zullen wy het verhaal daar van uitsstellen, tot dat wy de zaken van de gezamentlyke Nederlanden zullen verhandelen, en hier alleen spreken van de wederzydsche gezanten van die der Vereenigde provinciën aan zyne Britannijsche Majesteit, en van die van zyne Majesteit aan de Vereenigde provinciën, die sedert eenigen tydt een onafhankelyk en vry volk waren geworden. De begeerte, die zy hadden om zich in hunne soevereiniteit te handhaven, en naar geen voortstel van vrede dan onder dit beding te luisteren, was de reden van dit gezantschap aan den koning, die in een zeker opzicht wegens de vrede, door hem met den Katholyken koning gesloten *, als goede man wierdt erkent. De gezanten kwamen den 4 July te Londen. Zy wierden door den koning zeer wel ontfangen, die, willende aan het gemenebest de achting, welke hy voor dit gezantschap hadt, en ter zelve tydt zyne geneigtheit tot de vrede betuigen, hen van zynent wegen de ridders *Spenser* en *Wenwood*, in de hoedanigheit van gezanten en gemachtigden, zondt. Maar het was niet voor het jaar 1609, dat het verdrag met Spanje, zynde van het bondgenootschap van de Vereenigde provinciën met Engelandt voorgegaan, wierdt gesloten.

* Zie fol. 561.

Men vernieuwde op het laatste van dit jaar het verbodt, onder de regering van *Elizabeth* gedaan omtrent het bouwen te Londen en daar omtrent niet verder dan op eene zekere tusschenwyde,

Verbodt van in Londen te bouwen.

1607. Beschryving van Virginie.

Vruchtbaarheid van het landt.

† Virginieta-bak.

* Men heeft 'er zelfs, naar het bericht van eenigen, zilveraderen ontdekt.

Opstandt wegens de warden en afschutfoelen.

† *Pouch* betekent in het Engelsch een beurs.

1607. wydte, als de akte medebragt †. Ter zelve tydt deedt de koning het vertrek van het paleis van Whitehal, *Banqueting Hous*, of vertrek der maaltyden genaamt, weder opmaken. De kardinaal *Wolsey* hadt dat paleis gebouwt, daar de koningen sedert, en nog tegenwoordig, hun verblyf in hebben. Deze grote zaal, geschikt tot buitengewone gehoorgevingen en plechtige maaltyden, die men daar aan de gezanten gaf, was zeer verouderd; weshalven de koning zorg droeg de zelve te herbouwen. Men zal bezwaarlyk een diergelyke in Europa vinden, die de zelve het zy in grootte, het zy in welgeschiktheid, het zy in schilderkunst, voornamentlyk die tegen de folder is, zynde het werk van den vermaarden *Paulus Rubens**, evenaart.

Het jaar van 1607 was met eene overstroming van het water begonnen; dat van 1608 † begon met een brandt, die het beste gedeelte van *Edmundburi* verteerde.

Dit ongeluk wierdt gevolgt van de doot van den grave van *Dorset**, grootschatmeester, zo bekend onder de voorgaande regering met den name van *Mylord Bukbursf*, dien hy, gelyk ook het ampt van grootschatmeester, van *Elizabeth* hadt ontfangen; maar zyne waardigheid van graaf van *Dorset* hadt hy van den koning *Jacobus*. Hy hadt de eer van een nabestaande van de overledene koningin te zyn †, en daar na hadt hy hare gunst gewonnen door zyne hoedanigheden en verdiensten. Hy was verstandig, moedig, bekwaam en getrouw. Hy hadt eene grootfche ziel; was ongeveinst, gelyk hy door zyne zinspreuk: *Of begin niet, of volbreng* §, uitdrukte.

Hy hadt alleen een gebrek, te weten dat hy al te mild was. Zyne pracht kende geen palen, en niettegenstaande de ridder *Sakkeville* hem grote schatten hadt nagelaten, zou hy ze alle verkwyft hebben, indien de koningin zyne overdaadt niet hadt ingetoomt. Zy deedt nog meer, wetende, dat hy zyne goederen door buitengewone onkosten zeer hadt vermindert, wilde zy hem in staat stellen om de zelve weder te doen vermeerderen. Met deze gedachten gaf zy hem, overtuigt van zyne bekwaamheit en vroomheit, het ampt van grootschatmeester. De eerste dezer deugden was zodanig, dat men geen staatsdienaar ooit hadt gezien, die in zo weinig tyds, zonder hulp van zyne geheimschryvers, die hem selden konden voldoen, zo veel uitvoerde. Zo schrander waren zyne gedachten en uitdrukkingen, daar zy nimmer den styl van konden nabootzen. Hy was niet min oprecht. Hy hieldt een naauwkeurige rol van zaken en partyen, en gaf gehoor aan iedereen volgens zynen rang, zonder voorkeur, of partyfchap. Kortom, men geeft hem dien heerlyken lof, dat hy te gelyk het welzyn van den vorst en dat van het volk behertigde. Om de schielykheit van de doot, die hem, zittende in den Raadt, overviel, twyfelde men of hy niet vergeven was. Maar zyn ligchaam geopent zynde, bespeurde men geen teken van vergift. Hy liet een zoon na, die zyne goederen en zyn Pairschap erfde, en dit doorluchtige huis is nog heden met luister in standt, hebbende het graafschap van *Middelfex* aan dat van *Dorset* gehecht. *Robert Cecil*, graaf van *Salisbury*, volgde op hem in de bediening van grootschatmeester, waar door men deze voorname bediening weder in het huis van *Sakkeville*, daar het eerst uit gekomen was, zag wederkeren.

Men vernieuwde dit jaar den eedt van opperhoofdigheid, dien de Jesuit *Thomas Garnet* † weigerde af te leggen. Hy was gevangen met een ander priester, mede uit de kweekfcholen ge-

komen, genaamt *George Servis*. Zy waren beide tegen het verbodt, dat het inkomen in Engelandt aan de zendingen van den paus, op straffe des doods, verboodt, gekomen. Men boodt echter *Garnet* genade aan, indien hy den eedt van getrouwheit en gehoorzaamheit wilde doen. Maar hy wilde liever sterven; zo dat hy en zyn medegesel te *Tyburn* wierden gerecht*. De koning gaf de graven van *Dumbar* en van *Montgommery* † de ridderorde van den *Kouffebandt*; maar de eerste overleefde deze eer niet lang, hy stierf twee jaren daar na.

Den 19 February des jaars 1609 zag men als iets byzonders, dat 'er twee maal eb en vloedt in den tydt van een uur in den *Teems* was. Het laatste was mogelyk een overblyffel van het eerste, en beide waren niet dan eene ontlasting van een en den zelve stroom. Doch het geen het zelve op deze wyze in tweeën hadt gedeelt, en waar door de wateren der zee wierden tegengehouden, is zo gemakkelyk niet uit te leggen. Wy vergenoegen ons de zaak als een geschiedfchryver te verhalen, latende aan de natuurkenners over de oorzaak daar van na te sporen.

Het was in de volgende maandt Maart, dat de Katholyke koning en de aartshertog de vermaarde wapenschorffing met de Vereenigde provinciën voor twaalf jaren sloten, door hulp van den koning van Groot-Britannië en zyne gezanten. In dit jaar viel in Engelandt niets aanmerkelyks voor. De Geschiedenis spreekt niet dan van de herftelling der zy-wevery, het bouwen van een nieuwe beurs te *Londen*, en het geheim, dat men vondt om de aluin te zuiveren.

Om het handwerk van de zyde aan te moedigen plantte men in alle plaatsen, die men daar toe bekwaam oordeelde, moerbezie-bomen, welker bladen tot onderhoudt van de wurmen dienen, die de eerste werkbazen van de zyde zyn, makende daar draden van, die zy uit haar lyf trekken, waar van de menschen alleen de moeite hebben om ze te haspelen.

De beurs wierdt aan het strandt ten Noorden van het huis van *Durham*, of het paleis van *Durham*, door den vlyt van den grave van *Salisbury*, maar op des konings kosten, die de zelve den naam van *Britannische beurs* gaf, ter gedachtenisse van den naam der oude Engelschen, dien hy zelf by de aanvaarding van de regering hadt aangenomen, getimmert.

Wat aangaat de aluin, het was de ridder *Jan Bourcbier*, die aan deze bergstof de zuiverheit gaf, die 'er aan ontbrak, wanneer zy uit de mynen wordt gehaalt. Niemandt hadt dit voor hem kunnen doen, ten minste niet in dezen trap van volmaaktheit. De koning vondt deze uitvinding zo heerlyk, en het voordeel zo groot, dat hy al den handel daar van aan zich behieldt, den zelve aan zyne onderdanen verbiedende, als of het een goud- en zilver-myn was.

Den prinsse van *Walles*, vyftien jaren oud geworden zynde, verhoogde de koning zyn onderhoudt achtervolgens de wet, die men in zulk eene gelegenheit gewoon is na te komen, en de bystandt der ridders genaamt wordt, om dat het eenzekere bystandt van penningen is om den prins ridder te maken. Alle de leenmannen van de koning, en alle die onmiddelyk van de kroon afhangen, het zy als ridders, of vrye burgers, zyn verplicht hun deel daar toe te geven. Maar de ligting daar van geschiedde met veel gematigtheit: want de koning ging niet te werk naar de strengheit van zyn recht. De prins begeerde van zynen kant een proef van zyn nieuwe ridderschap te doen. Hy liet een reiperk maken, waar in

1608. busch-kruis-vermaakt gerecht wierdt was *Henrik Garnet* genoemd. * den 11 April. † *Hierbert*, zoon van den grave van *Pembrok*.

1609. Onge-mene eb en vloedt.

Het maken van zyde te *Londen*.

Britannische beurs.

Geheim om de aluin te zuiveren.

De prins van *Walles* ridder gemaakt.

Straf van *Thomas Garnet*. † Die over het

1609. hy van het hoofd tot de voeten gewapend verſcheen, en tegen de andere ridders, tot deze plegtigheit uitgekozen, met grote behendigheit en manmoedigheit vocht.

De doorluchtige mannen, ſedert de komſte van den koning tot de kroon tot het jaar 1610 in Engelandt geſtorven, waren de graaf van Dorſet en de aartsbiſſchop van Kantelberg. Wy hebben reets van de doot van den eerſten geſproken. Belangende *Whitegift*, aartsbiſſchop van Kantelberg, hy ſtierf den 29 February des jaars 1604 van hertzeer, dat hy over het aſterven van *Elizabeth* hadt gezet, en daar hy zich niet over kon trooſten. Hy was een geleerd, Godvruchtig en gematigt prelaat, dien de koningin met hare achting vereerde, hebbende hem tot beſtierder van haar gewiſſe uitgekozen. Hy was het ook, die haar in haar uiterſte byſtondt, en hare doot veroorzaakte hem zulk eene overgrote droefheit, dat hy haar niet lang overleefde. *Bancroft*, biſſchop van Londen, volgde hem in het aartsbiſdom van Kantelberg.

Aldus liepen de eerſte zeven jaren der regering van *Jacobus* in Engelandt voorby. Wy moeten zien wat in dit tydperk in zyne andere ryken van Schotland en Ierlandt en in die van zyne naburen voorviel.

1603. De Schotten konden niet dan met blydſchap, vermengt met droefheit, hunnen koning tot de kroon van Engelandt verheven zien, gelyk het bleek by zyn vertrek om daar bezit van te nemen. *Sire*, zeide *Hall*, die de afſcheids-predikatie voor den koning in de kerk van *St. Gilles* deedt, dat uwe *Majesteit* altoos in gedachten houde, dat de heerlyke kroon, daar gy bezit van gaat nemen, eene weldaadt van Godt is, die in het hart van zulk eene machtige en talryke natie heeft ingegeven het recht van den wettigen erfgenaam te handhaven. *Gaa, Sire, ter goeder tydt de eer genieten, die zulk een machtig ryk u ſchenkt; maar vergeet nooit het ryk, waar in gy geboren zyt, en van het welke gy uwe eerſte kroon met bet loven hebt ontfangen. Schotlandt, dat u ziet vertrokken, wenscht u eene goede reis, die het als een zegepaal aanziet; maar denkende wat deze zegepaal het zelve koſt, door de afwezendheit van zynen vorſt, die het zelve verlaat, kan het zich niet onthouden tranen onder zyne vreugdegalmen te mengen.*

De predikatie gedaan zynde, bedankte de koning den leeraar. Hy verzekerde hem, *dat hy nooit zou vergeten noch den zegen van Godt, wiens machtige handt by in zyne verbeſſing beſpeurde, noch de genegenheit van een ryk, dat zyn eerſte erfgoedt, en ter zelve tydt zyn waarde vaderlandt was; dat, indien zyne getrouwe Schotten hem de vermeerdering van zyne grootheit niet benydden, by van zynen kant hen verzekerde, dat hy, ver van zyne liefde tot hen te verminderen, de zelve naar mate, dat zyne macht aangroeide, zou vermeerderen.* Op deze wyze verliet hy een volk, waar onder hy geboren was, en dat hem in de wieg hadt gekroont. Hy ontſing op alle wegen, daar hy doortrok, niet dan roemruchtige blyken van hunnen yver en van hunne genegenheit.

1604. Wy hebben van de akte, gemaakt in het Parlement, den 11 July des jaars 1609 te Edenburg gehouden, geſproken, waar door de voornaamſten van deze vergadering benoemt wierden om in de hoedanigheit van gezanten, met eene volkome macht bekleed om met de Engelsche gevolmachtigden aan de vereeniging van beide de ryken onder een en den zelve ſouverein te arbeiden, naar Engelandt te gaan, dat naar het genoegen van de twee natiën uitviel.

Het jaar 1605 ging zo ſtil niet voorby als de *III Deel.*

1605. twee voorgaande. Het geſchil der Presbyteriaaniche met de Biſſchoppelyke geeſtelykheit was daar de oorzaak van. Maar voor dat wy tot dit verhaal komen zullen wy het vervolg van de onderneming op het eilandt *Lewis*, een der Hebrides, waar van wy op 't laaſte van de regering van *Elizabeth* geſproken hebben*, weder by de handt vatten.

Norman Maklond hadt de Schotten zo ver gebracht, dat zy hunne overwinningen en het eilandt moeſten verlaten. Zy namen dit jaar voor daar wraak van te nemen. *Lummiſdale* en de ridder *George Hay*, geholpen van drie heeren van het landt §, waren daar de aanvoorders van. Hunne onderneming viel wel uit; de eilanders wierden verjaagt, en om hun leven te behouden gaven zy gylelaars tot verzekering van de beloſten, die zy deden, van daar nooit weder te keren. Maar de Schotten wiſten zich van hunne overwinninge niet te bedienen, zy droegen geen zorg voorlysnoch krygsbehoeften, noch om de ſteden te verſterken. Daarentegen verſterkten zich de verjaagden dagelykſch in de naburige eilanders, daar zy naar toe waren getrokken, en een middel vindende om een van deze drie heeren †, die hunne party hadt verlaten, te winnen, ſtelden zy hem aan hun hoofd. Zy deden hunne landing zonder tegenſtandt, mitsdien al de kusten onbezet waren. Zy trokken naar de hoofdstadt, die niet beter voorzien was, en namen de zelve in. Zie daar hoe zy zich weder in hunne oude woningen herſtelden, en het ontwerp der Schotſche waaghalzen, in het jaar 1602 genomen, verydelden.

Om weder tot het geſchil der Presbyterianen met de Biſſchoppelyken te keren, de eerſte dreven boven, gelyk wy hebben gezien, terwyl *Jacobus* alleen koning van Schotlandt was, hebbende geen macht genoeg om hen tegen te gaan. Hy wilde zyne macht tonen wanneer hy koning van Engelandt geworden was. De geeſtelykheit, te Aberdeen in de maandt van July des jaars 1604 vergadert, hadt hare vergadering tot het volgende jaar, in de zelve maandt, verſchoven. De koning, onderrecht zynde, dat deze geeſtelykheit, die geheel uit Presbyterianen beſtondt, geen ander voornemen hadt dan om de biſſchoppelyke regering uit te roeien, deedt haar zyn voornemen door gemachtigden bekend maken, dat hy eenige biſſchoppen en heeren van zyn hof zou zenden om in hunne kerkvergadering tegenwoordig te zyn. Ter zelve tydt verklaarde hy haar, dat zyne gemachtigden zich als middelaars in de geſchillen tuſſchen beide de partyen zouden gedragen, verzoekende, dat de geeſtelykheit hare byeenkomſt tot hunne komſte wilde uitſtellen. De leeraars waren reets vergadert, wanneer des konings begeerte hen wierdt bekend gemaakt. De meeſten wilden, dat men gehoorzamen, en de vergadering opbreken zou; maar de anderen, hoewel in een kleiner getal, vervolgdten hunne zittingen. De gemachtigden van zyne *Majesteit* † kwamen in de vergadering. Zy belaſtten hen te ſcheiden op ſtraffe van voor oproermakers aangezien te worden; maar zy ſtelden alleen hunne vergadering tot de volgende maandt van September uit, het welk de gemachtigden vooreene ongehoorzaamheit aanzagen. Zy klaagden daar over aan de heeren van den Raadt, en deden den voorzitter* gevangen nemen. Eenige dagen daar na vonniſten zy nog verſcheide andere leeraars tot de zelve ſtraffe, en het ſcheelde weinig, of deze verdeeldheit hadt een burgeroorlog verwekt. Het volk mengde zich daar onder. Het Parlement trachtte daar in te voorzien, behoudende

D d d d dende

1605.

*Fol. 535.

Vervolg der zaken in de Hebridiſche eilanders. § *Mackay*, *Maclean* en *Donald Gordon*.

† *MacKenzie*.

Be-roerten tuſſchen de Biſſchoppelyken en Presbyterianen.

Bevel van den koning aan de kerkvergadering van Aberdeen.

† De ridder *Alexander Stralson*.

* *Forbes*.

1605. dende het gezag van den koning. De Presbyteriaansche geestelykheit hieldt zich echter, niet-tegenstaande eenige van hare leden gevangen waren, standvastig. De Roomschegezinden trachten zich van deze beroerten te bedienen: kortom, alles schein in de uiterste verwarring te zullen geraken. Maar het behaagde Godt alles zonder bloedstorting te bevredigen, zonder dat het in de macht van den koning, noch van het Parlement was de Presbyteriaansche party te dempen. De zelve heeft altydt tegen de Bisschoppelyke onder deze regering en de volgende met verscheide uitkomsten geworstelt, tot dat zy eindelyk onder de regering van *Willelm* den III het hoofdt heeft boven gehaalt. Van de kerkelyke zaken zullen wy niet verhalen dan het geen nodig is om een beter begrip van deze Geschiedenis te hebben.

Brief des konings aan de kerkvergadering.

De koning, zeer vergramt over de halfsterrigheid van de Presbyterianen, schreef hen een wydlopijgen brief, daar hy zyn ongenoegen in te kennen gaf. Hy stelde zyne volstrekte macht in het werk, waar aan hy begeerde dat de geestelykheit niet minder dan zyne andere onderdanen zou gehoorzamen; daar hy byvoegde, dat echter zyne toegevendheit zo groot was, da hy over het geschil van de geestelykheit niet wilde oordeelen dan met de toestemminge der drie Staten, ten welken einde hy eene algemene vergadering tegen den laatsten July van het jaar 1606 beval te beroepen. Hy vernietigde de kerkvergadering van Aberdeen. Zyn brief was gedagtekent den 26 September des jaars 1605.

De gerechts-oeffening van den Raadt tegen de vergadering.

De geestelykheit hieldt echter hare vergadering. De heeren van den Raadt dagvaardden haar door een openbaar geschrift van den 24 Oetober; maar zy weigerden te komen, en verachtten de wereldlyke rechtbank, dewyl dit geschil, zeide zy, zuiver kerkelyk was. Echter wilde zy het gezag der drie Staten wel erkennen. Op deze weigering verklaarde haar de Raadt schuldig aan verraadt, en deedt zes van de oproerigsten, of yverigsten, gevangen zetten.

1606. De koning verbannt de leeraars.

Het hof van Engelandt vondt het gedrag van den Raadt van Schotlandt goed, en de koning verklaarde by een openbaar geschrift van het jaar 1606 niet alleen de ongehoorzame leeraars, maar ook alle de genen, die zyn koninklyk gezag omtrent het straffen van hunne verwaandheit wilden tegenspreken, en zich tegen het genomen besluit van zynen Raadt stellen, schuldig aan gekwetste hoogheit en verstoorders van de algemene rust te zyn.

Het Parlement van Schotlandt handelt de bisschoppen.

In het heetste van deze beroerten vergaderde het Parlement te Edenburg, om daar een einde van te zien. Het maakte daar twee besluiten over. Het eene raakte de voorrechten van de kroon en de souvereiniteit van den koning, en het andere handhaafde de bisschoppen. Dit laatste was genaamt: *Heisjelling der bisschoppen in hunnen ouden staat*; woorden, die door zommigen wierden uitgelegt van hunne bediening en bisschoppelyken dienst, als of de zelve te voren was vernietigt geweest, in plaats dat men het moest verstaan van de goederen en inkomsten der bisdommen, die in zyn Majesteits domeinen waren ingelyft*, en die het Parlement, dat toen zat, de bisschoppen wedergaf.

* Zie fol. 397.

Gemachtigden van beide de partyen aan den koning.

Ondertusschen zonden beide de partyen hare gemachtigden naar Londen. De aartsbisschoppen van St. Andries en van Glasgow, nevens de bisschoppen van Orkney en van Galloway, waren van de zyde der prelaten; *Andreas Melleville* en zes andere leeraars van die der Presbyterianen. Zy kwamen aan het hof te Hampton-

court, en hadden den 22 September gehoor by den koning. Hy verweet aan de leeraars hunne ongeoorloofde kerkvergadering van Aberdeen, hunne ongehoorzaamheit aan de besluiten van den Raadt, en de verwaandheit van eenige van hen, die van zyne handeling als van eene verdrukking spraken, belassende het volk voor hunne broeders, die vervolgt wierden, te bidden.

Melleville antwoordde, dat 'er niets in de vergadering tegen den dienst, of deschuldige gehoorzaamheit aan zyne Majesteit was gedaan. Voorts beweerde hy, dat de zelve wettig was volgens het woordt Gods, en dat men eene diergelyke vergadering, daar niet dan van de tucht en het geloof der kerke wierdt gehandelt, niet kon veroordeelen. Zyne Majesteit beval, dat zy zich ernstig zouden beraadslagen, en hem des anderen daags, na dat zy met de bisschoppen zouden gesproken hebben, hunne gedachten naar waarheit komen zeggen. Dit uitsfel en gesprek deden hen niet van gedachten veranderen. De koning, den eenen na den anderen gehoord hebbende, berispte hen, gaf hen hun afscheidt, en verboodt hen zyn gezag bloot te stellen, niet willende, dat het zelve hun onderzoek zou onderworpen zyn. Zy bleven te Londen als in een soort van gevangenis tot het begin van het jaar 1608.

Het antwoordt des konings aan de Presbyteriaansche gemachtigden.

De beroerten vermeerderden dagelyksch in Schotlandt, en de leeraars wilden in het bidden voor hunne verdrukte broeders geen verandering maken, het welk de koning voor muitery aanzag. De Raadt dagvaardde hen op nieuw, en verklaarde hen ten tweede male voor oproerigen en verraders. Zy veranderden echter de doodstraf, die zy hadden verdient, in eene uitbanning. De Roomschegezinden namen daar gelegenheit uit om het hoofdt op te steken; maar om hen te beteugelen beval de Raadt aan alle de Jesuïtsche priesters uit de kweekscholen, hunne begunstigers en aanhangers aanstonts uit het ryk te vertrekken, en aan alle Schotten hen niet te verbergen, of te helpen, op straff van zyn Majesteits ongenade.

Bevel van den Raadt tegen alle Roomschegezinde geestelyken.

Aan den anderen kant nam men verscheide leeraars, zo in Schotlandt, als in Engelandt, gevangen, en *Andreas Melleville*, die het woordt van de zes Presbyteriaansche gemachtigden hadt gevoert, wierdt naar den Tour gezonden, daar hy drie jaren zat. Wanneer hy daar uit kwam, vertrok hy over zee naar Sedan by den hertog van Bouillon, alwaar hy stierf. De Schotsche geschiedschryver beschuldigt hem, dat hy zeer kwalijk met *Patrik*, aartsbisschop van St. Andries, hadt gehandelt, en indien ik niet wist, zegt deze verstandige schryver, dat men de uitkomst der gevallen aan Godt moet toeschryven, zou ik de ongelukken van *Melleville* als eene straf voor de kwade behandeling, die by aan dezen prelaat hadt bevezzen, aanzien.

Leeraars gevangenen.

De koning, die de rust in de kerk wenschte herstelt te zien, beriep eene algemene vergadering, aan welker goedvinden de Presbyterianen hadden beloofd zich te zullen onderwerpen. De opening daar van geschiedde te Lithquo. Zy stuitte, of stilde de beroerten door eene verzachting, waar in het gezag des konings, zonder dat der Presbyterianen te kort te doen, wierdt bewaart. Zy bleven hunne bedieningen waarnemen; maar hen wierdt verboden eenige kerkelyke vergadering te houden tot dat zyne Majesteit een voorzitter naar zyn welgevallen zou verkozen hebben.

Algemene vergadering te Lithquo.

Deze vergadering, gehoord hebbende het voornemen van de Roomschegezinden onder hunne drie hoof-

1606. hoofden, de graven van Huntley, van Arrol, en van Angus, besloot, dat men zyne Majesteit zou verzocken deze heeren; nevens hunne gemalinnen, in sterke plaatsen op te sluiten, om hen in de gronden van den hervormden Godsdienst te onderwyzen, en buiten staat te stellen verder oproeren by andere te verwekken.

Zyne Majesteit keurde het besluit van de vergadering goed. Hy verzachtte de verzending der drie Roomschegezinde heeren, zich vergevengende met hen het landt tot eene gevangenis te geven, zonder hen in steden te doen opsluiten. Ten aanzien van de Presbyterianen bevestigde de koning, dat hy hen mistrouwde. Zy hunkerden te zeer, zeide hy, naar eene regering, die naar een gemenebest geleek, om eene opreciete onderwerping aan het koninklyke gezag van hen te hopen.

1607. Die van Perth en Fife willen zich daaraan niet gedragen.

Inderdaadt, die van Perth en van Fife bleven hunne vergadering houden, de eersten in de maand van Maart, en de anderen in die van April. Zy verkozen daar een voorzitter, zonder zich naar de besluiten van de vergadering te Lithquo te gedragen. Maar de Raadt dagvaardde de eenen zo wel als de anderen; vernietigde hunne beraadslagingen, en deedt de vergadering scheiden.

1608.

Het hof in het tegendeel, als of het de strafheit van den Raadt wilde verzachten, ontsloeg de gevangene leeraars, die de Presbyterianen hem hadden gezonden, na dat zy beloofd hadden de regering te zullen gehoorzamen, en vreedig in hunne huizen en kerken te leven. Maar Jakob Melleville, neef van dezen Andreas, die zyne dagen te Sedan ging verstyten, stierf te Barwik. Zyn verstandt en zyne gematigheit wierden geprezen: men beschuldigde hem alleen, dat hy te vast de belangen van zynen oom aankleefde.

Gefchilt tusschen den adel.

Gedurende deze geschillen van de geestelykheit was 'er een veel bloediger onder den adel. Al de zorg, die de koning gedragen hadt om den haat tusschen de huizen uit te doven, was van geen ander uitwerkfel dan dat hy den zelve voor eenige jaren opschortte. Die van *Lindsay* en van *Crausford* vernieuwden hunne verbittering, en de oudste van dit laatste huis * wierdt door *Lindsay*, die de doot van zynen oom wreekte, omgebracht. Ter zelve tydt wierdt Mylord *Johnston* door Mylord *Maxwel*, die voor eenige jaren het gerecht ontvluchte, dood gestoken: doch in het Noorden van Schotland, daar hy zich hadt verborgen, gevangen genomen zynde, wierdt hy den 21 May des jaars 1613 te Edenburg onthalt. Dus was het einde van dezen ongeruften en woelachtigen geest, een groot voorstander van het Pausdom, en onverzoenlyk in zynen haat.

De vergadering van Lithquo doet de graven van Huntley van Arrol en van Angus gevangen nemen.

1609.

De algemene vergadering te Lithquo kwam weder te zamen, daar de Presbyterianen zo wel als de Bisschoppelyken tegenwoordig waren; zo dat men niet twyfelde, of de verzoening zou tusschen de twee partyen worden getroffen, dat nog meer bleek in een smeekschrift, aan zyne Majesteit, door beide de partyen ondertekent, overgelevert, waar in zy zyne Majesteit gezamentlyk verzochten hunnen yver tegen de ondernemingen der Roomschegezinden te willen ondersteunen. Deze laatste vermenigvuldigden zeer in het Noorden van het ryk, en de graven van Huntley, van Arrol en van Angus waren op nieuw opgestaan. De eerste wierdt, na dat hy was gedagvaard, en niet hadt willen verschynen, uit de kerk gebannen, en men beval, dat men zyn rechtsgeding en dat van de twee anderen zou opmaken. Zyne Majesteit by eene

III Deel.

gehoorgeving aan hunne afgezonden te Hamptoncourt op den 10 September des jaars 1609 bewilligde in dit voornemen, en bekrachtigde hunne zittingen en hunne akten. Op hunne wederkomst was de Raadt van Schotland met deze vergadering eensgezind, en belastte, dat de drie graven gevangen zouden genomen en naar Sterling, Edenburg en Dumbarton gebragt worden.

Men ontdekte dit jaar het gedrag van den geheimschryver, daar wy op zyn plaats van gesproken hebben *, die aan paus *Clemens* den VIII een valschen brief op den name van den koning hadt geschreven. Het antwoordt van den kardinaal *Bellarmin* op de verdediging van zyne Majesteit aangaande den eedt van opperhoofdigheit gaf aanleiding tot deze ontdekking. De kardinaal beschuldigde den koning *Jacobus* van ongestadigheit, en dat hy te onrecht onvernoegt was over een paus, aan wien hy zelf hadt geschreven wanneer hy hem den bisschop van *Vaison* † tot den eersten kardinaalshoedt, dien zyne Heiligheit mogt begeven, aanbeval. Dit verwyf verbitterde den koning tegen een geheimschryver, die hem hadt verraden. Tot nu toe hadt hy het ontkent, en zich daar mede te vrede gehouden; maar om den laster van *Bellarmin*, gegrond op dezen brief, weg te nemen, begeerde hy, dat men den schryver daar van zou straffen. De Raadt van Engelandt, daar deze geheimschryver in was, dewyl hy door zyne bediening altydt omtrent den koning moest zyn, nam daar kennis van, en zou hem gevonnist hebben, indien de zegelbewaarder hen niet hadt getoont, dat de gevangen tot hunne rechtbank niet behoorde, maar dat men hem naar Schotland moest zenden. Hy wierdt daar niet zachter gehandelt. Inderdaadt, zyne misdaadt was onvergeeflyk. Hy bekende zelf schuld, en verzocht genade van den koning, zeggende tot zyne verschoning, dat hy zich door zynen neef, den ridder *Eduard Drummond*, hadt laten verleiden, zonder dat hy eenig kwaad voornemen daar mede hadt gehad. De rechters namen daar geen genoegen in, en veroordeelden hem om onthalt te worden. Maar op het verzoek van de koningin schonk de koning hem het leven, met verbeurdmaking van zyne goederen: zelfs wierdt hy na eenigen tydt ontslagen, en stierf van droefheit in zyn huis te *Balmerinoch*. Hy was van het huis van *Elphinston*, en voerde den naam van Mylord *Balmerinoch* naar den naam van dat landt, dat in eene barony was verandert.

Daar was geen schyn van nieuwen opstandt in Ierlandt. Mylord *Montjoy* hadt den oproer gedempt, en de onverzettelyke graaf van *Tyrone* hadt zich gelyk de anderen onderworpen, gereed om naar Engelandt te gaan, en de genade van *Elizabeth* af te smeeken, wanneer deze vorstin kwam te sterven. Hy was in de zelve gedachten omtrent haren opvolger, wachtende alleen naar den onderkoning, die hem zou versellen. Behalven dat de Ieren, yverzuchtig over de eer van hunne natie, voorgaven zich tot de Engelsche regering niet te kunnen gewinnen, om dat zy geen vreemd juk konden verdragen, was men van gevoelen, dat zy verheugt zouden zyn een vorst van hun bloedt den troon te zien bekleden; een yorst bygevolg, die hun natuuryke souverein door zyne geboorte zo wel als door het recht van de kroon van Engelandt was: want Ierlandt beweert, dat het koningen aan Schotland heeft gegeven, en dat *Fergus* de I, van wien zy sedert meer dan twee duizend

1609.

Valfche brief op den name van den koning *Jacobus* aan den paus geschreven. * Fol. 510 en 534.

† in het graafschap *Venaissin* in Frankryk.

Rechtsgeding van den geheimschryver, die den brief hadt geschreven.

1603. *Gefchiedenis van Ierlandt* door *Cox*.

1603. De koning van Schotland van Ierlandt afkomstig. * Hy regeerde 33 jaren voor de komste van Christus.

jaren zyn afgedaalt *, een Iersche prins, zoon van den koning *Ferquard*, is geweest, dat de Schotsche geschiedschryvers niet tegenspreken. Wie zou dan niet gedacht hebben, of het verdrag, met Mylord *Montjoy* gemaakt, zou ten volle standt grypen, en de Ieren zouden blyken geven van hunne trouwe en van hunnen yver aan een vorst, die met hen door het bloedt verbonden was, voor dat hy het door de kroon wierdt? Het was nochtans gansch anders; het volk, aan den Roomschen Godsdienst, zelfs tot verwoedheit toe, overgegeven, zondt om raad by de hogeschole van Salamanka en van Valladolid, om te weten, of het een Protestantsch vorst zou gehoorzamen, gelyk wel eer de Romeinen naar de godspraak van Delphos zonden, voor dat zy een besluit omtrent vrede of oorlog namen. Het antwoordt gekomen zynde verstondt men, dat zy hadden gezegt, dat het zeer verdienstelyk was den grave van Tyrone in den oorlog by te staan, dien hy tegen de Engelschen niet dan met goedvinden van den paus hadt ondernomen, en dat het in het tegendeel eene dodelyke zonde was de ketters tegen hem te dienen. Zy besloten zich op nieuw zamen te verbinden om hunne altaren te herstellen. De graaf van Tyrone, op wiens gedrag de onderkoning het oog hieldt, die hem naar Engelandt moest geleiden, wachtte zich wel deel in dezen oproer te nemen; maar men zag in het vervolg, dat de zelve hem niet hadt mishaagt: alle de beleeftheden van den koning *Jacobus* konden niet beletten, dat deze trouwloze zich eenigen tydt daar na niet weder aan het hoofd der oproerigen stelde.

Onbeleeftheit van den opperschoot van Cork.

Voor dat dit gebeurde, en om dat hy zich in de tegenwoordigheid van Mylord *Montjoy* niet dorst bloot geven, liet hy door anderen toebereidselen tot een opstandt, die van alle kanten begon, maken, en wel zo, dat kapitein *Morgan* den 11 April te Cork aangekomen zynde, om de komst van den koning *Jacobus* tot de kroon bekend te maken, de opperschoot zich daar tegen stelde, en tydt verzocht om daar over raad te plegen. *Morgan* antwoordde hem: *Daar is geen raadpleging van noden, die van Dublin hebben al geboorzaamt. Hanne al te grote voorbarigheid, antwoordde de opperschoot, moet men ons tot geen voorbeeldt opdringen; het is ben niet wel bekomen, dat zy den bedrieger Perkin * erkennen.* Deze gelykenis was zeer schimpig, en de reden ten uiterste stout; maar komende van woorden tot de daadt liep hy met al de Roomschegezinde burgers naar de kerken; nam daar al de tekenen van den hervormden Godsdienst, die daar in geoeffent wierdt, uit, en deedt de zelve door hunne priesters weder inwyden. Zy bragten de beelden en schilderyen van hunne heiligen daar weder in; doodden een leeraar; kwetsen een bediende van den bisschop, en pleegden nog veel meer geweld.

* Zie de regering van Henrik den VII fol. 31 en 54.

Die van Waterford deden niet minder, en na eene oproerige predikatie van den leeraar *White*, die de overledene koningin by *Jezabel* vergeleek, deden zy de Mis in de hoofdkerk van de stadt. Limmerik deedt insgelyks; de altaren wierden herstelt, en de Roomschegezinde leer weder ingevoert.

Het was te duchten, dat gansch Ierlandt dezen stroom zou volgen; maar Mylord *Montjoy* voorzag daar zo wel in, en wierdt door zyne stedehouders zo wel geholpen, dat zy deze muiteryen zo haast dempten, als zy ontstonden. Die van Waterford weigerden echter de poorten voor

zyn volk te openen, willende niemant dan hem en die van zyn huis inlaten, gegrond op zekere opene brieven, die zy zeiden van den koning *Jan* gekregen te hebben. Maar de onderkoning liet hen weten, dat hy met het zwaardt van den koning *Jacobus* de brieven van den koning *Jan* zou vericheuren; hunne stadt tot den grondt uitrocien, en de zelve met zout bezaaien. Deze dreigementen maakten, dat zy hem de sleutels bragten.

Waterford gehoorzaamt.

Die van Cork volgden hun voorbeeldt in onderwerping, gelyk zy in oproer hadden gedaan. De trottsche brief, dien de onderkoning den 4 May aan hen uit het leger voor Waterford schreef, benam hen den moedt. Zy dorsten hem niet afwachten. *Het geen men my van uwe ongehoorzaamheit heeft gezegt, zeide hy, verwondert my, niet wetende op wat wyze ik u zal schryven. Zal het zyn als aan onderdanen? Gy hebt daar de boedanigheid van verloren. Ik wilde wel, dat ik niet gedwongen was u oproermakers te noemen. Haast u met tot wven plicht weder te keren, en stelt u zelve in dien staat, dat gy de goedheit des konings waardig zyt, voor dat ik kom om u zyne wraak te doen gevoelen.*

Hy volgde kort op dezen brief, en deze verwoede burgers, die gezworen hadden geen koning te zullen erkennen dan die door den paus was goed gekeurt, geverft met het bloedt van een vermoorden leeraar, en gereed om het zelve met alle de Hervormden te doen, zagen niet zo haast het koninklyke leger aan den voet van hunne muren genadert, of zy gaven zich op bescheidenheit over. Het stondt den onderkoning vry eene voorbeeldyke straffoeffening te doen; maar hy vergeenoegde zich met alleen drie van de schuldigten te bannen.

Limmerik was nog over. Deze stadt, die door de Shanon tot een eilandt wordt gemaakt, en aan het vaste landt niet vast is dan door twee stene sluizen, scheen door hare welgelegenheit de krygsbenden van den onderkoning te trotseeren. Zy hadt echter geen meer moedt dan de andere steden, en omze te veroveren was het alleen nodig haar te naderen.

Na deze verrechtigen keerde de onderkoning naar Dublin, en daar brieven vindende om naar Engelandt te keren, gaf hy de regering aan den ridder *George Cary*. Voor dat hy vertrok deedt hy eene algemene kwydichelding af kondigen, om des te beter de algemene rust te verzekeren, winnende allengskens verder door zyne goedheit de genen, die hy door macht, of door vreeze onderwerpelyk hadt gemaakt. Hy ontving voor zyn vertrek opene brieven van den Lord stedehouder; een tytel, veel aanzienlyker dan die van Lord gemachtigde, met welken hy als landvoogdt, of onderkoning hadt te werk gegaan.

Vestrek van Mylord Montjoy uit Ierlandt.

Hy ging op het laatste van May onder zeil, met zich nemende, gelyk wy hebben gezegt, de graven van Tyrone en *O-Donel*. De koning betoonde veel beleeftheit aan deze twee hoofden van hunne natie: hy maakte den laatste graaf van Tyrkonel, en vermeerdeerde de domeinen van zyn graafschap. Maar deze wilde menschen schreven aan de vreeze, die men voor hen hadt, de eer toe, die zy alleen aan de goedheit van den koning verschuldigt waren. Zy, daar op te moediger wordende, dorsten de stoutheit hebben van de herstelling van den Roomschen Godsdienst te eischen. De koning wees zulks van de handt, en liet hen weten, dat hy dit niet kon toestaan zonder nieuwe beroerten in het ryk te veroorzaken. Hy verzachtte echter de strengheit van

Wilde aardt van de graven van Tyrone en van Tyrkonel.

1603. van de wet, en zag de oeffening van den Roomschen Godsdienst door de vingeren, om niet te zeggen, dat hy den zelven opentlyk toestondt.

1604. Den 3 February des volgenden jaars deedt de Opstandt van de Roomsgezinde Ieren. ridder *Arthur Chichester* den eedt als Lord gemachtigde. Weinig dagen daar na misbruikten de Ieren de goedheit van het hof. Niet te vrede met eene openbare belydenis van hun geloof te mogen doen, gaven zy hun voornemen te kennen, om het zelve wederom in zynen ouden luyter te herstellen, gelyk hun geschiedschryver * zich uitdrukt. Zy wierden door hunne priesters aangemoedigt; matigden zich de vryheit aan, de mening van den Raadt anders uit te leggen, verplichtende het volk hun gezag op straffe van de verdoemenis te erkennen, waar door de genen, die te voren in de Engelsche kerk gingen, daar niet meer in kwamen; men herbouwde de Roomsche kerken; men verbeterde de kloofiers, en men zondt de jeugd over zee om in de kweekfcholen opgevoed te worden, daar hen niet anders dan de geest van oproer en afkeer tegen de regering wierdt ingeblazen.

1605. Deze vryheit verplichtte den Raadt van Dublin den 4 July des jaars 1605 een gebodt af te kondigen, waar door al de priesters het ryk, ten zy, dat zy zich de wet onderwierpen, wierdt ontzegt. Die wegtrokken klaagden over de strafheit van dit bevel. Het was nochtans onder zeker beding: zelfs wierdt het met zo veel zorgeloosheit uitgevoert, dat de genen, die blyven wilden, geen schade noch aan hunne goederen, noch aan hun lyf leden, uitgenomen die als verpieders of zendelingen van den paus te werk gingen.

Het hof van de bank des konings vernietigde dit jaar de hatelyke wetten van *Tanistria*, en van *Gavelet*, of van *Gavelkind*, en de Ieren waren verplicht zich aan de wetten van Engelandt te onderwerpen, volgens de wet van *Painings* †. De eerste dezer woefte gewoonten gaf, gelyk wy elders hebben gezegt, de opvolging van de Pairschappen niet aan den naaften erfgenaam, maar aan den machtigsten. De tweede deelde het landt van minder waarde te gelyk onder de wettige en onwettige kinderen, met uitsluiting van de dochters: het zy deze naam van eenen *Gavelet*, een Angel-Sax, gelyk eenigen willen, afkomstig is, het zy men, volgens anderen, deze bewoording van *Gavelkind* van drie Engelsche woorden *, dat eene gelyke deling onder de kinderen betekent, moet afleiden. Zelfs vindt men eenigen, die zeggen †, dat de zelve onder de leenheeren in gebruik was, die de landen van hunne leenmannen niet alleen onder de kinderen van den overleden, maar ook onder zyne nabestaanden verdeelden.

1606. Op het laatste van het jaar 1606 betrapte men een priester binnen de stad Dublin, genaamt *Robert Lalor*, die den tytel van algemeen plaats-houder * van Dublin en andere bisdommen van de provincie van Leinster voerde. Nademaal hy zich tegen het verbodt schuil hieldt, en daarenboven werkte om de opperhoofdigheit van den koning te vernietigen, om die van den paus te doen boven dryven, was hy de straf der wet onderworpen. Men hieldt zich echter te vrede met hem den eedt van getrouwheit en gehoorzaamheit te doen afleggen, het welk hy vrywillig deedt; maar naderhandt met zyne onderwyzingen voortgaande, en trachtende zynen eedt door dubbelzinnigheit te loor te stellen, zeggende, dat hy door het gezag van den koning geen

ander hadt verstaan dan dat over het wereldlyke, behoudende de macht over het kerkelyke voor den paus, wierdt hy volgens de wet veroordeelt. Des niettegenstaande handelde men ook dit maal genadiger; men hieldt zich te vrede hem schuldig verklaart te hebben, zonder het vonnis uit te voeren.

De goedheit des konings ging nog verder; op het bericht, dat hy van deze gerechtsoeffening kreeg, en gelovende, dat hy de gemoederen door zachtheit meer dan door strafheit zou winnen, zondt hy brieven van kwydschelding, met het groot zegel van Engelandt bekrachtigt, waar in hy de Ieren niet als een koning, maar veel eer als een vader handelde. Hy vergaf niet alleen al het voorledene, maar herstelde hen daarenboven in hunne landen, ontsloeg hen, die verzuimt hadden hem hulde te doen, en het recht van toelating, dat zy hadden verbeurt, te betalen, daar hy hen echter, zonder dat zyeen nieuwen tytel nodig hadden, in handhaafde.

Deze toegevendheit bedorf alles; de Ieren be-waarheeden het spreekwoordt, dat langen tydt geleden ten hunnen aanzien was gemaakt, namentlyk: *Zalft een scburk, by zal u beledigen: beledigt een scburk, by zal u zalven* *. Mylord *Montjoy* hadt hen te onder gebragt; hy vervolgte hen zonder ophouden. De koning maakte door zyne mildheit en beleeftheit, dat zy weder tot hunnen oproer keerden. Wanneer hy de hoofden van deze trouwloze natie zyne goedheit bewees, ontdekte men eene nieuwe zamenzwering van de graven van *Tyrone* en van *Tyrkonel*, zo haast zy van Engelandt waren wedergekeert, zynde van *Mak-Guire* en verscheide anderen ondersteunt. De drie hoofden vluchtten naar Spanje, niet alleen om daar eene verblyf plaats te zoeken, maar om dit hof aan te moedigen hen zulk een bystandt te geven, die bekwaam zou zyn hunne party niet alleen te doen boven dryven, maar zelfs om het ryk te vermeerteren.

Zy bleven niet in gebreke te zeggen, dat zy om de vervolging waren gevlucht, om zich voor martelaren van het Roomsche gelove te doen doorgaan; maar de koning, zich met Spanje niet willende verwarren, en daarenboven zyn gedrag voor gansch Europa verantwoordt, en tonen, dat hy hen niet hadt vervolgt, deedt den 15 November des jaars 1607 eene verklaring afkondigen, waar in hy hen en zyn gedrag wereldkundig maakte. Hy stelde hen daar in als oproerigen, gelyk zy inderdaadt waren, ten toon, als onverzoenlyke vyanden van zyn koninklyken persoon, niet uit hoofde van den Godsdienst, maar uit haat, dien zy het Engelsche bloedt, daar hy uit gesproten was, toedroegen; een haat, die zo verwoed was, dat zy gezworen hadden nooit de wapenen neder te leggen ten zy zy al de Engelsche volkplantingen hadden uitgeroeit, en, gelyk zy zeiden, Ierlandt bevryd van het juk van deze vremde natie. Zyne Majesteit daarentegen betuigde zyne oprechte mening om hen wel te handelen, indien zy in rust bleven; dat hy alle hunne misdaden, indien zy aan die van gekwetste hoogheit in den hoogsten graadt niet schuldig waren, zou vergeten, en alle de Roomschegezinden, die de regering niet meer beroerden, kwydschelden.

In het begin van het jaar 1608 kwam de ridder *St. Leger*, afgezonden van den Lord gemachtigde, te Londen om het hof eene nieuwe zamenzwering bekend te maken. De Ieren, door de straffeloosheit van hun voorgaande bedryf aangemoedigt, weigerden den eedt van opperhoofdigheit te doen. Zy wierden door de

Kwydschelding des konings aan de schuldige Ieren.

Nieuwe zamenzwering.

* *Ungentem punit, punitem, liuermi, cui ungit.*

1607. Verklaring des konings tegen de zamenzwering.

1608. Vervolg van de zamenzwering.

1608. *O-Mores* en de *O-Connors* onderfcent. De jonge *Cabir O-Dobarty* fleide zich aan het hoofd van de stoutmoedigsten. Hy was niet meer dan een en twintig jaren oud. Zyne geringe onder- vinding moest hen belet hebben hem het bevel over hunne benden te geven, indien zy niet al zo verwoed, als hy, waren geweest. De hoop van een haaltigen bystandt van het Spaansche hof, daar zy door de graven van Tyrone en van Tyr- konel van wierden verzekert, deedt hen het ver- waande besluit nemen om den oorlog, zonder hunne macht eerst te onderzoeken, te beginnen. Zy gingen alleen met hunnen haat en met hunne verwoedheit te rade. Zy trokken in het veldt, over- rompelden *Derri*, dat zy verbrandden, en doodden den ridder *George Paulet*, die daar het gebiedt in hadt, nevens alle de Protestanten, uitgenomen de vrouw van den bisschop, die zich voor veel geldt vry kocht. Zy vermeesterden ook *Kilmore* door verraadt, en verbrandden twee duizend ketter- sche boeken, gelyk zy de boeken der Hervorm- den noemden. Zy weigerden het geldt aan te nemen, dat hen voor der zelve behoudenisfe wierdt aangeboden. Zy wierden door hunne geef- telykheit aangemoedigt, die hen van de kroon der martelaren, indien zy in den opstandt kwa- men te sneven, hadt verzekert. Deze laatste stadt wierdt zelfs eerst door de grootste trouw- loosheit des werelds vermeestert. *O-Dobarty*, die zich nog niet hadt verklaart, verzocht kapitein *Hart*, die daar het bevel in hadt, ten eeten. De maalydt geëindigt zynde, openbaarde deze Ier zyn voornemen, en dreigde *Hart*, dat hy hem, nevens zyne gemalinne, die mede op deze maal- tydt was, het leven zou benemen, indien hy de plaats niet in zyne handen overgaf. Gelyk hy hem nu daar toe niet kon krygen, sloot hy hem in een kamer op, en nam zyne vrouw, zeggen- de, dat zy hem naar *Kilmore* moest geleiden, indien zy haar mans leven wilde behouden. Zy hadt geen moedt, of stoutheit genoeg om dit te weigeren; zy bragt dezen muitmaker voor eene der poorten van de stadt, belastende aan de bezetting, die hare stem kende, de poort te openen. De verrader, verselt van zyne soldaten en van zyne moordenaars, vloog met haar in de stadt, deedt de bezetting de wapenen nederleggen, en spaar- de het leven van den broeder van deze vrouwe niet, die alleen gekomen was om zyne zuster te bezoeken.

De plundering van *Derri* volgde kort op die van *Kilmore*, dewyl het op den volgenden dag geschiedde. Het was toen een slechte plaats, aanzienlyk alleen door de twee kasteelen van *Du- nalong* en van *Lifford*, die de zelve verdedigden; maar in het vervolg maakte de Engelsche volk- planting van *Londen* daar eene schone en sterke stadt van, die men den naam van *Londonderri*, genomen van den naam van *Londen* en van dien

* *Derri* der stadt *, gaf.

Gansch Ierlandt, trotsch op dezen goeden uit- slag, stondt van alle kanten op, en voegde zich by zynen jongen veldoverste, dien het als een heldt aanzag. Zyne verrechtigen door zyne stoute onder- nemingen kwamen met de verwachtinge en de genegenheit der Ieren zeer wel overeen; en indien een ongelukkige slag hem in het midden van zyne overwinningen, of verwoedheit niet hadt doen sneuvelen, zou hy een gedeelte van het ryk in de affche hebben gelegd. Gelukkig voor Engelandt, dat hy door een snaphaan, die onvoorziens afging, wierdt gedood; en met zyne doodt eindigden de oproeren. Het geduldt van den koning was door een opstandt, zo on- voorzien en zo onverwacht, en na zo veel goed-

heit hen bewezen te hebben, ten einde. Hy gaf de schuldigen aan de strengheit van de wet over, en het Parlement ontnam hen meer dan vyf honderd duizend morgen lands in de graaf- schappen van *Dongal*, *Tyrone*, *Colran*, *Fer- magh*, *Cavan*, en *Armach*, in de provincie van *Ulster*.

Het jaar 1609 ging stil door, en wierdt met het verdeelen van deze landen en het verbeteren van de ongeregeldheden in de provinciën, waar in de zelve waren ingesloopen, doorgebracht. Maar dewyl dit niet dan in het volgende jaar geschied- de, zullen wy het verhaal daar van tot dien tydt toe uitsellen.

Wy hebben de zyde-wevery in het jaar 1609 in Engelandt herstelt gezien. De zelve wierdt in Vrankryk onder *François* den I in de provin- cie van *Touraine*, na dat zy alvorens in de provin- cie van *Languedok* was begonnen, voortge- zet. *Henrik* de IV wilde de zelve in het jaar 1603 te *Parys* overbrengen. Hy liet daar toe vertrek- ken in de *Tuillerie* en in de kasteelen van *Madrid* en van *Fontainebleau* gereed maken, om daar zy- wurmen in aan te kweken. Hy beval witte moer- bezie-bomen in de naburige parochiën tot hun onderhoudt te planten. Men hadt aangemerkt, dat het gebruik der zyde stoffen, zo gemeen by de *Perfianen*, van den tydt hunner oude regering door de *Romeinen* was verwaarloost, wanneer zy hunne overwinningen in het Oosten voortzet- ten, als niet passende aan krygslieden, die deze verierselen der vrouwen niet voegen. Het was eerst ten tyde van *Justiniaan* dat de zyde stof- wevery in klein-*Asie* en *Griekenlandt* begon, van waar zy niet dan na verloop van eenige eeu- wen † in *Sicilië* en *Kalabrië* overkwam. Ver- volgens zich over gansch *Italië* en *Spanje* ver- spreidende kwam zy in de *Zuider provinciën* van *Vrankryk*.

Wy hebben van het gezantschap van *Rossi* naar *Londen* gesproken. De Geschiedenis van Vrankryk geeft ons eenige byzonderheden daar van aan de handt, die onze opmerking verdienen. *Henrik* de IV was van voornemen het huis van *Oostenryk* binnen de palen van *Spanje* en van zyne erfelyke landen in het *Duitsche Ryk* te bren- gen. Met dat inzicht maakte hy een bondge- nootschap met zyne naburen, waar door hy het te gelyk de *Indiën* en de *Nederlanden* trachtte af te nemen. *Rossi* was gelaft daar van kennis aan den koning *Jacobus* te geven, indien hy hem daar toe geneigt vondt, en, indien hy het tegen- deel bespeurde, het zelve voor hem te verber- gen. De gezant vondt dezen vorst zeer schroom- achtig, zegt de geschiedschryver *, een groot prater, groter liefhebber van de geschillen der Godgeleerdheit dan van den oorlog, en die zich zo vast niet op den troon van Engelandt dacht te zyn, dat hy den *Katholyken koning* zou dur- ven te onvriendt maken; zo dat de uitkomst van deze onderhandeling alleen bestondt in een bond- genootschap, waar van wy reets gesproken heb- ben. Men weet ook uit de aantekeningen van dezen staatsdienaar, naderhandt met den name van *Sully* bekend, dat hy nog een by- zonder verdrag sloot, waar by de twee kon- ington zich verbonden de Vereenigde provin- ciën in hunne bescherming te nemen, zich verplichtende de zelve krachtdadigen bystandt te zenden, waar van het volk in Engelandt geligt, en door Vrankryk betaalt zou worden. Zy verbonden zich ook, indien de zelve van *Spanje* wierden angetast, hem een krachtigen oorlog, *Henrik* in de *Nederlanden* en in de *Mid- delandische zee*, en *Jacobus* in *Spanje* en in

West-

Be- droefde uitvoeringen van de zamen- gewo- renen.

1603. *Thuanus*. *Moxeray*. Het Le- ven van *Henrik* den IV door den bisschop van *Rhodes*. *Bentivo- glia*. Het ge- bruik van zyde in *Europa*. * *Albus* door *François* den I ge- nocmt, die het deedt bouwen, om het woordt, aan *Kar- tel* den V gege- ven, te loor te stellen. † in het jaar 1130. Byzon- derheden van het gezant- schap van *Rossi*.

* *Meze- ray*.

1603. West-Indië, aan te doen. Dit verdrag hadt geen voortgang om een ganfch tegentrydig verbondt, dat de laafte kort daar na met den Katholyken koning maakte.

De Gereformeerden kwynden in Vrankryk, ziende hunne dienften vergeten. De koning, voor wien zy alles hadden opgezet, gaf hen ten prooi van hunne vyanden. De hertogen van Bouillon en van Tremouille, *du Plessis Mornai* en *Lesdigueres* waren aan het hoofd der Hervormden. Om hen van den byftand van *Tremouille*, een yverig Proteftant, te beroven, gaf de koning aan *Rosni* het landvoogdyfchap van Poitou, ten einde hy de achting van den eerften, naardien zy van een geloof, maar geflagene vyanden waren, zou te onderbrengen. De Hervormden zagen geen hulp dan in hunne ftandvulligheid en vereeniging. Ten dien einde hielden zy eene kerkvergadering te Gap in het Dauphiné, waar in zy de Hervormden met die van de Augsburgfche geloofsbelijdeniffe trachtten te vereenigen, hebbende daar mede eenige Duitfche leeraars van het eene en het andere gelove met dit oogmerk toegelaten. Daar wierdt befloten gelykerhandt te arbeiden om den paus zyn aanzien te benemen. Men maakte een artykel, waar by hy voor den Antichrift wierdt verklaart. De gezant van den paus te Parys maakte daar grote opfchudding over, en op zyne klagten verzocht de koning aan de Hervormden dit befluit in te trekken; maar hy kon niet dan eene uitftelling daar van verwerven. Het zelve wierdt vier jaren daar na in hunne kerkvergadering, te Rochel gehouden, op nieuw bevestigd.

1604. De dood van *Tremouille*, in het jaar 1604 voorgevallen, was voor hen een onherftelbaar verlies. Men geloofde, dat de zelve niet natuurlyk was; de trekkingen, die hy na de maaltydt, daar hy door *Rosni* op verzocht was, kreeg, hieldt men voor verdacht. Hoe het zy, het hof, dat zyne bekwaamheit en zynen yver voor zynen Godsdienst en voor de vryheit vreefde, was niet droevig over zyne doodt.

Het inroepen der Jefuiten in Vrankryk was een der voornaamfte gevallen van dit jaar. Het Parlement, dat hen in het jaar 1595 door het vonnis, tegen hunnen leerling *Jan Cbatel* uitgefproken, gebannen hadt, trachtte te vergeeffich hunne herftelling te beletten. *Achilles van Harley*, eerfte voorzitter, deedt aan het hoofd van de afgezondenen uit het Parlement eene aanspraak aan den koning, dien hy door zyne redenen overtuigde; maar deze vorft dorft, of wilde zyn woordt, dat hy aan deze vaders gegeven hadt, niet herroepen; zo dat, zegt de Franfche gefchiedfchryver *, de fchande van hunne verbanning alleen diende om de eer van hunne herroeping te vermeerderen. Zelfs raakten zy in het volgende jaar in zo veel aanzien, dat zy het gedenkteken, ter gedachteniffe van den moordt, aan eenen van hunne fcholieren begaan, oppgerecht, weg kregen. Aan de eene zyde van dat gedenkteken ftondt het vonnis van den moordenaar en hunne verbanning, en aan de drie andere zyden zag men opfchriften in rym en onrym, die zeer fchandelyk voor hen waren. Door het vernietigen van dit gedenkteken wiften zy de gedachtenis daar van in vergetelheit te brengen, en waren zo behendig, dat zy zekere voorwaarden, begrepen in het gefchrift om hen in toom te houden, tot hun voordeel draaiden. Zy waren verplicht altoos een Jefuit, een Franfchman van geboorte, behoor-

lyk van de anderen gemachtigt, in het gevolg van den koning, als gyfelaar voor hunne trouwe, te laten blyven. Maar in het gevolg wiften zy het zo te maken, dat zy altydt een biechtvader aan den koning en zynen opvolger gaven, waar door zy ten eenemaal meeter van zyne gemoedsbewegingen waren.

Men heeft federt dezen tydt kunnen zien by het geval met den vader *Cotton*, den eerften van deze beftierders, waar toe zy bekwaam zouden zyn. Dit is eene zaak, die men nauwlyks zou kunnen geloven, indien zy niet van een geloofwaardig fchryver † verhaalt wierdt, die niets vermeldt dan daar hy zelf ooggetuige van is geweest. Daar was dit jaar in het dorp Gerbigni, zes mylen van Amiens, eene jonge dochter, genaamt *Adriana du Fresne*, van een bozen geest bezeten, de welke men bezig was te bezweren in het kloofter van *St. Victor*, in de voorftadt van de ftadt, daar men haar naar toe hadt gebracht. Gedurende twee maanden gaf zy het verftandt of de nieuwsgierigheit van vele menfchen werk. De vader *Cotton* was mede onder dit getal. Hy kwam alleen in het vertrek, daar de bezetene in was, met het boek der bezwering, dat iemandt van zyne vrienden hem hadt geleent, in de handt. In het zelve hadt hy een papier gelegd, waar op hy de vraagpunten, die hy deze dochter, of den Duivel, die door haar fprak, zou voorleggen, gefchreven hadt. Daar waren vele, die het noodlot van den koning, van het ryk, van de verfcheide Godsdienften, den Roomfchgezinden en den hervormden, van verfcheide heeren van het hof, van het genootfchap der Jefuiten, en van hunnen overfte *, korteling naar Spanje vertrokken, raakten. Hy wilde ook weten, wat Geneve befchoren was; op wat wyze men den koning van Engelandt en zyn ryk zou kunnen bekeeren, en den Turk overtuigen, of uitrocien. Maar niets was aardiger dan zyne vraag aan den vader der leugenen om hem de onwederfprekelykfte plaatfen uit de Schrift, waar mede het vagevuur en de aanroeping der heiligen konden vafgemaakt worden, aan te wyzen. Men zegt het antwoordt niet, dat de vader *Cotton* op zulke vremde vragen ontving. Gelyk dit zonder getuigen tuffchen hem en de bezetene voorviel, is dit geheim verborgen gebleven. Maar door zyn eigen fchrift zyn zyne vragen voor den dag gekomen; ten minfte, men vindt zyne handt gefchreven op het papier, daar wy van gefproken hebben, dat hy bygeval in het boek der bezweringen hadt laten fleken, wanneer hy het aan *Gillot*, Raadsheer van het Parlement, die het aan hem hadt geleent, wedergaf. Maar gelyk deze laafte de handt van den Jefuit niet kende, en hem onbekwaam oordeelde om diergelyke ftrafbare nieuwsgierigheit te hebben, overhandigde hy dit fchrift aan *Rosni*, die het aan den koning gaf. Deze vorft wilde, dat men het wegdeedt, het zy uit vreeze, het zy uit genegenheit voor zynen biechtvader; maar indien dit gefchiedde, was het niet voor dat men het aan het ganfche hof hadt medegedeelt. De fchryver †, die ons dit verhaalt, verzekert ons, dat hy het zelve het eerfte hadt gevonden en gelezen in het boek van den Raadsheer *Gillot*, daar de Jefuit het hadt vergeten uit te nemen. Eenigen hadden een afgryzen van dit werk; anderen befchimpten het, en dit was al de ftraf, die de vader *Cotton* daar voor ontving.

Catharina, hertogin van Bar, zufter van *Henrik den IV*, ftierf den 13 February te Nanci. Haar gemaal leefde in oneenigheit met haar ter oorza-

Staat der Hervormden in Vrankryk.

Zy verklaren den paus voor den Antichrift.

Doodt van *Tremouille*.

Herftelling der Jefuiten.

* Mezeray.

1604.

Aardig verhaal van den vader *Cotton*.

† Thuanus.

* Generaal.

† Thuanus.

1604.

ke van den Godsdienst. Zy verzoende zich niet met hem dan na alvorens de redentwisten tusschen de Roomschgezinde en de hervormde Godgeleerden, zonder zich echter te hebben laten overreden, zo als de hertog uit kracht der redenen van de eerste hadt gewenscht, aangehoort te hebben; zo dat zy in haar geloof, waar van niemandt machtig was haar af te trekken, stierf.

Verraad
edikt
van de
Paulette.

Het vermaarde edikt van het jaarlyksche recht, of van de *Paulette*, aldus naar den pachter *Paulette* genoemd, wierdt dit jaar door *Rosni*, opperbestierder van des lands middelen, ingevoerd. De Geschiedenis stelt dit op zyne rekening als eene der grootste onbehoorlykheden, die 'er bedacht kon worden. Hy maakte eene wet van het verkopen der bedieningen, en opende aldus de deur der ampten voor menschen van geen geboorte, noch bekwaamheit, als zy maar geldt hadden, terwyl andere van verdiensten en van aanzien zich daar van versteken zagen.

Verraad
van de
marquize
zinne
van Verneuil.

Het grootste gedeelte van het jaar ging om met het verraad van den zogenaamden *L'Hote* en de marquize van Verneuil. De eerste was een bediende van *Villeroi*, geheimfchryver van Staat, die aan den Raadt van Spanje alle de besluiten van het hof van Vrankryk openbaarde, om welke reden men *Villeroi* zelf van deze verradery verdacht hieldt. Deze man verdrong in de Marne, terwyl hy vluchtte voor den proovost der kooplieden, die hem achter na was. Zyn ligchaam wierdt des niettegenstaande gevierendeelt; maar zyn meester bleef in gunst, en behieldt zyne bediening.

1605.

Het verraad van de marquize van Verneuil was van meer belang. De koning hadt haar eene ondertekende trouwbelofte gegeven, die hy weder nam, of dacht naderhandt wedergenomen te hebben. Maar het zy dat zy hem bedroog, het zy dat zy den Katholyken koning misleidde, zy liet de rechte of nagemaakte trouwbelofte aan den Spaanschen gezant zien, met wien zy door hulp van een Engelschman, *Morgan* genaamt, een verdrag beraamde, waar in haar vader en de graaf van Auvergne, haar halve broeder, mede tradt, by het welke *Philips* de III zich verbondt haar te helpen, om den zoon, dien zy door hare minnaryen met den koning hadt overgewonnen, op den troon te helpen. Men nam al dezen aanhang gevangen, en by een vonnis van de maandt van February des jaars 1605 veroordeelde het Parlement van Parys *Entragues*, vader van de marquize, en den grave van Auvergne, haren broeder, nevens *Morgan*, om onthalt te worden. Wat haar belangt, zy wierdt veroordeelt om in een klooster opgesloten te worden. Dit geschiedde om geen minnars des konings op een schavot te doen sterven. De koning spaarde het leven van die 'er aan schuldig waren: eenigen raakten met eene gevangenis, en anderen met eene ballingschap vry, en de marquize wierdt onschuldig verklaart.

Verraad
van Meragues.

Het was zo niet gelegen met het verraad van *Jan van Alagon van Meragues*, edelman van Provence. Hy wierdt op de Greve onthalt, zyn ligchaam gevierendeelt, en zyn hoofd naar Marseille gezonden, dat hy beloofte hadt aan de Spanjaarden over te geven, om aldaar op een der poorten gestelt te worden.

Ver-
schynfel.

Het verschynfel in de maandt van October des jaars 1604, dat tot de maandt van February van dit jaar duurde, hadt deze zamenzweringen en al de ongelukken, naderhandt gebeurt, indien men de sterrekylers mag geloven, voorspelt. Men nam het in het eerst voor de planeet *Venus*,

om dat het geen uitschittering noch staart hadt, 1605. gelyk de staartsterren anders gemeenlyk hebben; maar ziende beide te gelyk verschynen, was men overtuigt, dat het geen men voor een waarachtige ster hadt aangezien een nieuw verschynfel was, dat ten einde van vier maanden verdween.

De zonverduistering, acht maanden daar na * gebeurt, veroorzaakte andere voorzeggingen, doch al zo los als de eerste. Het was de grootste zwyming, of verduistering, die men ooit hadt gezien. De zelve begon des middaags ten een uur, en duurde twee uren. De omtrek van de zon was ten eenemaal door de maan, die zich gansch zwart vertoonde, en als met een glinsterenden ring omtrokken, bedekt. Maar deze glinstering was niet krachtig genoeg om de duisterheit te verdryven, waar door het schein, dat men in de diepste donkerheit van den nacht was.

Onge-
mene
zwyming
in
de zon.
* den 2
October.

De hertog van Bouillon was en bleef over- 1606. hoop leggen met het hof. In de maandt van April des jaars 1606 trok de koning aan het hoofd van een leger om Sedan te belegeren. Hy wierdt daar toe door den hertog van Sulley, gelyk men den opperbestierder van des lands middelen begon te noemen, aangehitst; maar door de bemiddeling van *Villeroi* wierdt een verdrag getroffen, waar by de hertog van Bouillon opene brieven van kwydschelding van al het voorledene verkreeg.

Verzoening
van
den hertog
van
Bouillon.

Indien men de geschiedfchryvers mag geloven omtrent de verschynfelen, die half September in de lucht wierden gezien, is het iets ongemeens geweest. Dit teken begon met eene verlichting, waar uit in de lucht pylen te voorschyn kwamen, die naar het Zuiden en het Oosten uitschoten. Vervolgens verschenen 'er verscheide vurige wagens, die tegen elkander stieten. Men verbeeldde zich armen te zien, die speren en pikken uit wierpen. Dit verschynfel wierdt van een uitnemend licht gevolgt, waar door het gansche firmament verlicht wierdt, het welk, na dat het een half uur hadt geduurt, allengskens verdween. Tien dagen daar na zag men weder des nachts, op het zelve uur, eene grote verlichting in de lucht, als of het aangestokene fakkels waren, dienende voor een gevecht tusschen ruiters en voetvolk, dat ordentelyker wyze handgemeen was, waar van men het vuur en de rook, gelyk die van een algemeen salvo uit musketry van benden, die in slagorder zyn gechaart, zag opgaan, het welk in deze geitalte een uur lang bleef duren, en naderhandt eensklaps verdween. Hoe ongelooflyk diergelyke verschynfelen ook mogen voorkomen, kan men 'er zonder vermetelheit de uitwerkselen, die wereldkundig zyn, niet van loochenen. Doch behalven dit alles ziet men dikwils gebeuren, dat menschen uit deze verschynfelen iets naar hunne gedachten willen rapen, en hebben daar veel mede op, en als men het nauwkeurig nagaat, vindt men het loutere giffingen te zyn, het zy de vreemdigheid van het geen hen voorkomt hen als in een soort van verrukkinge brengt, het zy de menschen, gemeenlyk liefhebbers van wonderwerken zynde, vermaak nemen deze ver af zynde voorwerpen te vergroten, en daar heerlyke denkbeelden van te maken.

Ver-
schynfel
in de
lucht.

De koning deedt dit jaar het prinsdom van Oranje aan *Philips Willem van Nassau*, die uit Spanje met den aartshertog *Albert* was wedergekeert, en met *Eleonora van Bourbon*, zuster van den prinsse van Condé, trouwde, wedergeven.

In het jaar 1607 was *Henrik* middelaar in het geschil tusschen den paus en de Venetianen, dat ver-

1607. verscheide jaren hadt geduurt. Het zelve was onder paus *Clemens* den VIII begonnen, maar borst onder *Paulus* den V, zynen opvolger, na de korte regering van *Leo* den XI, wiens verkiezing voor de zyne was gegaan, maar die alleen zeven dagen na zyne verkiezing leefde, recht uit. *Paulus* de V kwam zo ver, dat hy den hertog en den Raadt van Venetië in den ban deedt. Maar de Venetiaansche edelen stelden zich daar tegen, en verklaarden de bulle van den ban van gener waarde te zyn. De koning zondt den kardinaal *Jofeuze* om de verzoening met de Venetianen te maken, terwyl *Alincourt*, zyn gezant te Rome, het zou trachten met den paus te doen. De zelve wierdt den 21 April gesloten, de Venetianen leverden de twee geestelyken over, over wier gevangenis het geschil tusschen de beide hoven opgekomen was †, en de paus trok den ban in. Maar hy was gedwongen van het belang der Jesuiten af te zien, die de Raadt nooit weder wilde herstellen. Zy waren van de andere geestelyken zo afkeerig niet; zy stonden toe, dat zy weder mogten komen. Deze verzoening belette niet, dat de vermaarde *Fra-Paolo*, die zo rechtmatig het recht van het gemenebest hadt verdedigt, van schelmen, die hem verscheide steken met een ponjaardt in den hals en in het hoofd gaven, niet gewond wierdt. Hy kwam 'er echter van op *.

† Zy waren om hunne misdaden gevangen; maar de paus wilde, dat men hen voor zyne rechtbank zou zenden.

Men kweet *Fra-Paolo*, * in het begin van October. † *Extravaganse*.

* *Detretalen*. † *Extravaganse*. † *Vittor. Siri*.

1608. Ongemene koude.

Een byzonder geval. * *Observantia*.

In het verbinden, dat hem de zwaarste pyn, die men kan bedenken, veroorzaakte, toonde hy eene wonderlyke standvastigheid en tegenwoordigheid van geest, wanneer de heelmeeſter, hem aanzieude, zeide, dat de wondt ongemeen † was. " Het is ook met een ongemene styl ge- daan", zeide hy, zinspelende op de *stilet*, of ponjaardt, daar hy mede gestoken was, en op het hof van Rome, van waar de slag was gekomen, dien hy uitdrukte door den styl van zyne besluiten *, die den naam van ongemene † dragen. De Italiaansche schryver §, sprekende van dezen beroemden man, zegt, dat hy niet alleen by den paus, om dat hy het gemenebest van Venetië tegen zynen ban aan hadt verdedigt, zeer was ge- haat, maar ook om zyne kettery: want hy was voor een oprecht Protestant, die met die van Vrankryk in eene goede verstandhouding leefde, bekend. Voorts zyn 'er eenigen, die twy- felen, of *Paulus* de V wel de oorzaak van deze daadt is geweest; maar allen komen daar in over- een, dat de zelve door het bevel van den kardi- naal *Borgeze*, zynen neef, is uitgevoerd.

Het jaar van 1608 begon met eene ongemene koude, diergelyke men nooit hadt gevoelt, en die zonder tusschenpozing meer dan twee maan- den aanhieldt: waarom het nog lang daar na het jaar van den harden winter genoemd wierdt. De wateren waren tot den grondt, en de wyn- gaarden, nevens alle de tedere planten, tot aan de wortel bevroren. De vogelen en de beesten stierven alle in de bosschen en op de velden, zelfs de beesten in de stallen, en eene grote menigte reizigers op weg. Op de Saone, voor de kerk van de *Nakoming* * te Lions, waren de yschollen zo hoog op een gesloten, dat ieder bevreesd was, dat de brug, indien zy los raakten, groot gevaar stondt te lopen, en gevolgelyk de stad onder water gezet te worden. Maar een gemeen ambachtsman bevrydde hen van deze vreeze. Hy ontslak op den oever van de rivier, regt over het ys, twee of drie kleine vuren, met zes takke- bosschen en eenige kolen. Dit gedaan zynde pre- velde hy eenige woorden binnensmonds, waar op deze ysberg een slag gaf als van een kanon, barstende in een oneindig getal stukken, waar van de grootste alleen van drie of vier voeten wa- III Deel.

ren. Maar in plaats van de beloning, die men hem hadt toegezegd, te ontfangen, wilde men hem als een toveraar, die zich van den Duivel hadt bedient om dit wonder uit te voeren, straf- fen, zo dat hy, om zich van de verwoedheit van het volk te bevryden, van zyne beloning moest afzien. Wy zullen niet verder in het onderzoek van deze zake treden; maar het geval onderstelt zynde, gelyk de geschiedschryvers het zelve be- schryven, geloven wy zonder vermetelheit, dat het niet natuurlyker wyze is toegegaan, en dat de beschuldiging van het volk niet ten eenemaal ongegrond was.

Daar was dit jaar eene algemene vergadering der Hervormden te Gergeau, en eene andere van de Roomsche geestelykheit te Parys. De hertog van Sully was in de eerste, daar hy veel eer als een verspieder † dan als een gemachtigde van het hof wierdt aangezien. Zyn geloof was by de Hervormden verdacht. Hy gaf zich uit voor een Protestant; maar des niettegenstaande hieldt hy verstandhouding met den paus, en noemde hem zyne Heiligheit. Hy dwong hen ook zodanige besluiten, als de souverein begeerde, veel eer dan die voor het belang van den Godsdienst waren, te nemen. Hier in verscheelde hy veel om- trent den yver van *Du Plessis Mornai*, die *Henrik* den IV tot twee malen toe afriedt aan den paus te schryven, kunnende niet bewilligen in den tytel van Heiligheit, dien men hem moest geven. Hy bleef altoos het belang van den Godsdienst boven zyn eigen stellen.

Ten aanzien van de geestelykheit, te Parys vergadert, zulks diende alleen om de Protec- tanten uit te roeien, en de kerkvergadering van Trente te doen gehoorzamen. De aartsbisschop van Bourges deedt ten dien einde eene zielroe- rende aanspraak aan den koning. Hy vertoonde de kerk als verdrukt, en gaf daar eene verbeelding van, geenzins overeenkomende met de pracht van vyf kardinalen en een groot getal prelaten, die hen verselden. Hy kon niet verkrygen wat hy verzocht, en zyn aanzoek om de besluiten van deze kerkvergadering af te kondigen wierdt hem kwalyk afgenomen.

De Moren van Spanje deden in het zelve jaar eene bezending aan het hof van Vrank- ryk, biedende aan zich aan het zelve te onderwerpen, indien het hen in hunne bescher- ming wilde nemen. De koning zondt der- waarts *Paroiffant*, een Gasconsch edelman en gereformeed, die daar gekleed als een monnik naar toe vertrok. Maar zyne onderhan- deling reets zeer ver gevordert zynde, wierdt zy van de schynheiligen afgebroken. Zy konden niet dulden, dat de eer van deze verrech- ting aan een Gereformeede wierdt toegeschre- ven; vrezende daarenboven, dat hy den Mo- ren zyne leer mogt aanpraten, wilden zy veel liever, dat zy Mahomethanen bleven dan dat zy Hugonoten wierden. Des weder te huis ont- boden zynde, wierdt *Claverie*, een Roomsche- gezind edelman van het zelve landt, in zyn plaats gezonden. Deze bezending was zon- der vrucht, het zy hy deze ongelukkigen tot een Godsdienst wilde overbrengen, daar zy een onverzettelyken afkeer van hadden, het zy om andere redenen, die men niet weet.

Henrik de IV stondt hen voor zyne doot toe door zyne landen met alle veiligheid te trekken, en aan de genen, die Christenen wilden wor- den, gaf hy de vryheit om zich in de plaatsen, die men hen zou aanwyzen, neder te zetten. De meesten, die daar toe kwamen, verkoren den hervormden Godsdienst boven den Roomschen, Eccc om

Ver- stand- houding van den hertog van Sul- ly met den paus. † Zie den brief van *Villerai* van den 11 Octo- ber 1608 in de *Ni- gatiar* van *Je- annis*.

Waar door het verdrag der Spaan- sche Mo- ren met Vrank- ryk geen voort- gang heeft.

1609. Hunne verban- ning en bedrie- geryen.

1609. om den beelddienst, daar de Turken een afschrik voor hebben. Maar boven en behalven dit alles waren zy noch goede Roomschegezinden, noch goede Protestanten; de Geschiedenis der hervorming zegt ons, dat de kerkvergaderingen verplicht waren besluiten tegen hunne bedriegeren uit te geven*.

* in het jaar 1617.

Het grote voornemen om het huis van Oostenryk te vernederen, en het ontwerp, dat de Fransche geschiedschryvers daar van geven, vervullen hunne Jaarboeken van het gansche jaar van 1609. Wy zullen 'er echter het verhaal van tot het jaar 1610 uitstellen, om dat het toen was, dat men dit voornemen, na de doot van den hertog van Kleef, wiens betwiste opvolging tot een voorwendfel aan de wapenen van Vrankryk diende, zag uitbarsten.

1602 tot 1609.

Thaanai. Mezeray. De Groot. Du Maurier. De ridder de Temple. Bentivoglio. Het Leven van Henrik den IV. De Oorhandelingen van Jeannin. 1602. Belegering van Oostende.

Wy gaan over tot het vervolg van de vermaarde omwenteling in de Nederlanden, die wy in het tydperk van dit jaar, waar van wy het verhaal zullen doen, in het opvatten van den draadt dezer beroemde Geschiedenis, ten einde gebragt zullen zien. Maar voor dat wy tot de omstandigheden van het jaar van 1603 treden, waar mede wy tot het bestandt, gemaakt in het jaar 1609, zullen voortgaan, moeten wy een einde maken van de beschrijving van eenige voornamen voorvallen van het jaar 1602, daar wy op het einde van de regering van *Elizabeth* zyn gebleven.

De belegering van Oostende bleef nog al duren. Men hadt nooit halfsterriger gezien, het zy ten aanzien van de belegerden, het zy ten aanzien van de belegeraars. Nooit is ook eene stad krachtiger aangetast, noch kloekmoediger verdedigt geweest. Het schieen of de ganiche ridderschap der Christenheit of naar de stad, of naar het leger was vertrokken, als of het renperken waren, alwaar zy hunne dapperheit aan het oog van gansch Europa wilden tonen. Behalven dat hadt men nooit beter werken, noch naderingen beter aangevoert gezien. De verstandigste krygsvernuftelingen † gaven daar alle blyken van hunne kunst, die de oorlog by zulk eene afschrikkelyke gelegenheit bekwaam is voort te brengen. Men liep van alle kanten om deze wonderbare belegering, die drie jaren en acht en zeventig dagen duurde, te zien: zelfs de genen, die niet kwamen om hunnen moedt te doen blyken, wierden daar naar toe gelokt om zich als in eene heerlyke vertoning te vermaken. De stad hadt het voordeel, dat zy alle uren te water bystandt kon krygen: ook betwiffen de belegerden aan de belegeraars het landt van voet tot voet, en gaven zich niet over voor dat zy gebrek hadden. De aartshertog, die zelf de belegering geboodt, verzocht hen te vergeeffsch door brieven, aan vuurpylen vast gebonden, die men in de stad schoot, de zelve op voordeelige voorwaarden over te geven: zy verachtten alle zyne aanbiedingen, en hy zelf, wanhopig van zyne onderneming, liet het bestier daar van aan *Spinola*, die het gevaar doorstondt, maar die 'er ook al den roem van wegdroeg.

† Ingenieurs.

Gedurende het jaar van 1602 bragten de schepen van Hollandt, Zeelandt en Engelandt alle noodwendigheden, zo van oorlog als van levensmiddelen, die zy nodig hadden, in de stad. Meer dan honderd schepen kwamen daar in minder dan veertien dagen. Ondertusschen trachtte graaf *Maurits*, dien het onmogelyk was de belegeraars in hunne begravingen aan te taffen, eene afwending te maken, dewyl het verwaandheit zou zyn geweest op het vyandyke leger aan te vallen; of, indien hy Oostende niet kon behouden, het verlies, dat het

gemenebest by het innemen van deze stad 1602. zou komen te lyden; met eene onderneming van groter belang te vergoeden, het welk roemruchtig uitviel door het innemen van de Grave en Sluis. De Grave, eene stad van Brabant, aan de Maas gebouwt, en omringt van moerassen, die de aannadering moeiyk maakten, wierdt den 20 September na eene belegering van twee maanden ingenomen. Dus eindigde de veldtocht van het jaar 1602. Wy zullen het innemen van Sluis niet voor het jaar 1604 zien. Wy moeten voortgaan met het beschouwen van het geen in het jaar 1603 in de belegering van Oostende voorviel.

Innemen van de Grave.

De winter verhinderde de aanvallen niet. Men zegt, dat sedert den 1 January tot den 1 Maart van dit jaar honderd en vyftig duizend kanonschoten door de belegeraars, en honderd duizend door de belegerden zyn gedaan. Ondertusschen ontstondt 'er eene besmettelijke ziekte in het leger en in de stad. De Spanjaarden verloren achttien duizend soldaten, en die van de stad zeven duizend in minder dan een jaar tyds. Maar dit alles beslechtte niets.

1603. Vervolg van het verhaal van de belegering van Oostende.

De marquis *Spinola* kwam van Spanje met den jongen *Frederik*, zynen broeder, dien hy in Vlaanderen liet, terwyl hy naar Duitschlandt en naar het Milanees om volk te werven vertrok. *Frederik*, vol vuur, en in de jaren, daar het bloedt het meeste in gaande is, kon niet verdragen, dat de schepen van Zeelandt die van Sluis in de haven aantastten, en de stad ingesloten hielden. Hy vertrok derhalven den 26 May met acht galeien en eenige oorlogschepen om hen te verjagen. In het begin schieen het geluk hem gunstig; maar de windt opgestoken zynde kwamen de Zeeuwen met volle zeilen op de galeien, die door den harden windt geen zee konden bouwen, aanvallen. Al de moedt van den Spaanschen bevelhebber was niet machtig hem zyn voordeel te doen behouden. Hy verloor eindelijk de overwinning met zyn leven, na dat hy eene gevaarlyke wondt in zyne dye hadt gekregen, en zyn arm door een kanonkogel was afgeschoten, waar door ter zelve tydt zyn degen in zyne handt aan stukken geschoten wierdt. Zyne vloot, deerlyk gehavent, hadt veel moeite zich na een verlies van vier honderd soldaten en twee opperbevelhebbers te bergen.

Op het einde van dezen veldtocht belegerde *Maurits*'s Hertogenbosch. Maar de aartshertog drie duizend man in de stad hebbende geworpen, en de regen van den herfst de legerplaats oversstromende, moest hy de belegering opbreken. De marquis *Spinola* was toen van Italië wedergekeert, en kwam by den aartshertog voor Oostende. Deze prins was verblyd, dat hy hem den uitslag van eene onderneming, daar het schieen dat het Spaansche leger een tegenzin in begon te krygen, mogt toevertrouwen. *Spinola* vleide zich met de vergelding, die de aartshertog hem hadt beloofd: daarenboven begeerig naar roem, nam hy het algemeen bevel, dat hem wierdt aangeboden, aan, en besloot de stad te veroveren, of te sneuvelen. Dit geschiedde nochtans niet voor dat hy met drie der voornaamste bevelhebbers*, die zyne vrienden waren, geraadpleegthad. Hy liet op hunnen raadt aan nieuwe werken, die de stad veel nader zouden zyn, arbeiden. De zelve voltooit zynde liet hy den aartshertog, die naar Brussel vertrokken was, weten, dat hy goede gedachten van den uitslag der belegering moest hebben.

De aartshertog geeft de zorg daar van aan *Spinola*.

* *Catric, Francisci, en Justianus.*

1604.

Inderdaadt, de belegeraars bragten op het eindt van February des jaars 1604 hunne werken tot op den oever van den Westkant van de gracht, waar langs de schepen kwamen, die de belegerden bystandt toevoerden. Reets hadden zy een halve maan, om hunne begravingen te dekken, opgeworpen, wanneer zich op den 1 Maart een storm verhief, die al wat gemaakt was omver wierp. Maar *Spinola* liet zich niet afschrikken; hy stelde zodanige bevelen, dat alles voor het einde van de maandt herstelt was.

Belegering van Sluis door prins Maurits.

Toen was het dat *Maurits*, wanhopende de stad anders dan door eene afwenning te behouden, besloot Sluis te belegeren, dat de Spanjaarden, zonder de belegering van Oostende op te breken, noch zonder zich voor deze stad te wagen, of de andere, die van meer belang was, te verlaten, niet konden beletten. Hy verscheen den 25 April aan den mondt van den zeeboezem, daar Sluis aan gelegen is, met eene vloot van vyf honderd schepen, daar hy twaalf duizend man te voet en twee duizend paarden, met de noodwendigheden, daar toe nodig, hadt ingescheept. Maar de vyandt hem de landing betwiltende, kwam hy des anderen daags met het kriecken van den dag op het eilandt van Kadzandt landen, en vermeerde de sterkte Yzendyk, die van vyf honderd Grifons wierdt bewaart, en vervolgens die van Aardenburg, die van den slootvoogdt wierdt verlaten om naar Damme te wyken. *Velasco* kwam daar met twee duizend ruiters en vyf duizend man te voet by hem, met het voornemen van eene bescheansing, die den toegang naar Sluis voor *Maurits* zou sluiten, op te werpen. Maar deze laatste overviel hem, slechte het reets begonnen werk, en sloeg *Velasco*, die naar Damme, na dat hy negen honderd man van de zynen, zo doden als gevangenen, hadt verloren, vertrok. Tot hier toe was de ware mening van *Maurits*, die van daar hy lag of Oostende kon te hulp komen, of Sluis belegeren, aan de vyanden onbekend. Deze onzekerheit bragt verdeeldheit onder de bevelhebbers, die vercheidentlyk naar hun gevoelen spraken, het welk het voornemen van den prins hielp. Wy zyn niet van voornemen al de heerlyke daden van dezen groten veldoverste te beschryven. Hy kwam dan ten laatste voor Sluis, en den 20 May begon men aan de loopgraven te arbeiden. Dit geschiedde echter niet voor dat hy Godt door een vast-en bededag, die in het leger wierdt afgekondigt, om bystandt hadt gesmeekt. *Spinola* naderde op den 15 Augusty aan het hoofd van acht duizend en vyf honderd soldaten, alle oude krygsbenden; maar hy wierdt geslagen, en liet vier honderd doden op de plaats leggen, onder welke de marquis van Renti was. Drie dagen daar na maakte de stadt een verdrag *, en *Maurits* trok daar des anderen daags in.

Overgaaft der staadt.

* De Spanjaarden hadden de zelve in den jaer 1587 ingenomen. Verovering van Oostende.

Dit ontzette den aartshertog grotelyks, die naar Brugge was getrokken, met gedachten van deze stadt te ontzetten. Het innemen van Oostende vertroostte hem over dit verlies. Den belegerden ontbrak noch macht, noch moedt, noch noodwendigheden, maar landt om zich te dekken; waarom zy op den 20 September gedwongen waren de stadt over te geven. Maar welk eene stadt? een puinhoop, of veel eer een kerkhof. Nooit kwam eenige overwinning zo duur te slaan. Daar zyn schryvers, die zeggen, dat deze belegering aan Spanje honderd millioenen en meer dan zestig duizend menschen kostte. Ecnigen begroten zelfs het getal der doden op zeventig duizend man: ook zegt men, dat de infante,

III Deel.

die toen in Vlaanderen met den aartshertog was, 1604. in de stadt komende, indien een klomp aarde dezen naam verdient, zich niet kon wederhouden van tranen te storten, wanneer zy dacht aan de doot van zo vele dappere mannen, die daar voor gesnevelt, of door ziekte weggerukt waren. Dit was eene kostbare en bloedige zegepraal voor Spanje.

Het was met de algemene Staten by het innemen van Sluis zo niet gelegen; tot een blyk, dat deze verovering hen eens zo veel als het verlies van Oostende waardig was, deden zy penningen met dit opschrift slaan: *Godt hadt ons meer gegeven dan wy verloren hebben* *: ook lieten de Vereenigde provinciën, terwyl de vyanden hunne overwinning betreurden, vreugde over de hunne blyken, om dat zy zonder moeite door eene vrywillige gift van het volk meer dan vier millioenen kregen, die zy nodig hadden om het leger te betalen, de vestingwerken van Sluis te herstellen en te verbeteren, en eenig geldt, dat zy aan de kroon van Engelandt schuldig waren, af te betalen.

In alles waren zy voorspoedig: hunne legers waren in een goeden staat; hun koophandel bloeide, en terwyl hun veldoverste steden in Europa won, stelde de scheepvaart hen in de bezitting van een ryken koophandel in Afrika en in het Oosten. Het landt en de zee spanden om strydt zamen om dit gelukkig gemeenebest te doen aanwassen: maar uit het laatste haalden zy hunne grootste schatten en meette kostelykheit. Het was in het jaar 1602 dat de maatschappy van Oost-Indië wierdt opgerecht. Om te beginnen maakte zy eene beurs van zes millioenen guldens †, en bragt vyftien schepen, half ten oorlog en half ter koopvaardy toegerust, in zee, die in den jaer 1604 met eene ryke lading weder te huis kwamen. Men was nog meer verheugt over de tyding der wederkomst van *Joris* * van *Spilbergen* en *Kornelis van Nek*, die na eene omzwerving van meer dan drie jaren gelukkig in Zeelandt aankwamen, de een op het einde van Maart, en de andere op den 13 July des jaars 1604.

Spilbergen hadt met den koning van Ceilon, of Kandy, de hoofdstadt van dat ryk, en een schoon landt, een verdrag aangegaan, ten welken einde hy brieven van prins *Maurits*, algemeen krygsbevelhebber van het gemeenebest, in het Arabisch door den wyzen *Josephus Scaliger* geschreven, mede hadt genomen. Hy vondt dezen koning daar toe genegen, te onvrede zynde op de Portugezen, die hem eene trouwloosheit hadden bewezen, die onvergeeflyk was. Hy was verheugt een bondgenoot en beschermmer, gelyk prins *Maurits* was, gevonden te hebben, om zich van hunnen algemene vyandt te wreken. De reden van zyn misnoegen nam haren oorspronk uit den toeleg, dien de Portugezen vele jaren te voren op het ryk van Ceilon, of Kandy (want dit landt voert beide deze namen) hadden gehad. De natuurlyke zoon van den overleden koning hadt, om op den troon te klimmen, al het koninklyke bloedt vergoten. De Singalezen †, die de heeren of de adel van het ryk zyn, riepen de Portugezen tot hunnen bystandt tegen den dwingelandt. Maar deze laatste overweldigden hem niet dan om zich zelf van het ryk te verzekeren. De Singalezen, toen hunnen mislag bemerkende, verkozen een koning van hunne eige natie, genaamt *Fimala* *, die in een veldslag in het jaer 1590 de Portugezen en de Spanjaarden sloeg, en *Pedro Lopez de Souza*, landvoogdt of opperbevelheb-

* *Jehova plus de-derat quam perdidimus.*

Voorspoedt van de Vereenigde provinciën.

† Men zegt, dat de zelve in minder dan zes jaren tyds tot op dertig millioenen wierdt vergroet.

* of *Georg*. Reis van *Spilbergen* naar Ceilon, en zyn verdrag in den name van de Staten en graaf *Maurits* met den koning van Kandy.

† of Cingalezen.

* *Fimala Derma*, dien de Portugezen had-

1604. den op-gebragt en gedoopt te Goa, en aan wien zy den naam van *Don Jan van Oostenryk* hadden gegeven. *De Portugezen hadden haar ook laten doen, en genaamt *Donna Catharina*.

hebber van Malakka, die gehuwt was, volgens eenigen, of die, volgens anderen, stondt te trouwen met de dochter van den laatsten koning van Kandy*, doodde. *Fimala* trouwde zelf met haar na zyne overwinning, verkrygende door dit huwelyk een nieuw recht tot de kroon. Het was deze prins, die, toen *Spilbergen* kwam, regeerde, en van wien hy zo veel beleeftheden en vriendelykheden, als men van het welgemanierdste hof van Europa zou kunnen verwachten, ontving: waarom hy, gelyk wy hebben gezegt, met hem een soort van bondgenootschap in den name van graaf *Maurits* sloot, met belofte van wederzydschen bystandt tegen de Spanjaarden en de Portugezen. Van Ceilon vertrok *Spilbergen* naar Sumatra, en kwam aan het hof van Achem, het Noordelykste en het grootste der drie ryken, die dit eilandt verdeelt. Daar is het dat die wonderbare boom waft, dien de inwoonders *Signalis* noemen, die op den dag geen bloem draagt, maar de zelve zo haalt de zon is ondergegaan voortbrengt, gevende den ganschen nacht door de aangenaamste reuk des werlds. Daar zyn ook vericheide goud-en zilvermynen, peper en kaneel in grote menigte. *Spilbergen* wierdt niet min gunstig van den koning van Achem ontfangen, en vondt 'er de Portugezen niet minder gehaat. Hy maakte byna een en het zelve verdrag met dezen koning, als hy met dien van Ceilon hadt gedaan.

Reis van *van Nek* naar de Molukische eilandten.

Zodanig was de reis van dezen Hollander. Zyn medgesel *van Nek* wendde het naar de Molukische eilandten, en zette voet aan landt in het eilandt Ternate, waar van de koning hem verzocht in dat van Tidore tegen de Portugezen te trekken. Dit was alleen door een kleine engte daar van afgescheiden; maar deze onderneming gelukte niet wel. *Van Nek* keerde weder naar Ternate, ligt gekwetst, zonder iets te hebben kunnen verreechten. Het is in dit eilandt dat de kruidnagelen groeien, daar de bomen zo vol van zyn, dat 'er geen zyn, of zy leveren ten tyde van den oogst twaalf of dertien honderd ponden nagelen uit.

Vremd geval van de vrucht van een boom in Indië.

Vervolgens kwam hy op de kust van Ara in Indië, aan de andere zyde van den Ganges gelegen, daar het volk eetende van de vrucht van een boom, wel naar onze pruimen gelykende, in eene vreemde razerny verviel. De een vocht tegen zyne schaduw; de andere schreeuwde om bystandt tegen de vyanden, die hy zich inbeeldde te zien; anderen meenden, dat zy *Pluto* zagen visschen, en wat diergelyke buitensporigheden meer zyn. Deze dolheit bleef hen drie dagen by; maar uitgeslapen hebbende kwamen zy weder by hunne zinnen.

Beschryving van de stad Patane.

Weder onder zeil gegaan zynde raakten zy aan het byna-eilandt Malakka, en landden de Patane, hoofdstadt van een klein ryk van den zelve name, cynsbaar aan dat van Siam. De weduwe van den koning van Patane, korteling gestorven, ontving *van Nek* met veel beleeftheit. Hy nam daar zyne lading van peper voor weinig geldt in, op het bevel van de koningin, die hare onderdanen geboodt hem beleefder te handelen dan zy sedert eenigen tydt omtrent deze koopmanichappen waren gewoon geweest. Voorts was deze stad Patane op eene zeer gemakelyke plaats gebouwt, aangezien zy als een pakhuis van Java, van Borneo, van Siam, van Malakka, van Kambaje, en van China was, van waar de welriekende speceryen, het kostelyk hout, de ryke stoffen, aloë, bezoar, en andere syne

waren, die men uit het Oosten brengt, wierdt gehaalt, zo dat *van Nek* grote diensten aan de Oost-Indische maatschappy deedt, met dit verdrag met de koningin van Patane, die een huis en comptoir voor deze maatschappy aanwees, die zy onder hare bescherming nam, aan te gaan. Maar de Hollanders vergrootten hunne bezitting in het vervolg vry wat, wanneer zy zich meester van Malakka maakten, van waar zy de Portugezen in het jaar 1641 deden verhuizen, en vele sterkten op de kusten van het ryk van Siam bouwden; zo dat de Oost-Indische maatschappy veel eer voor een gemeenbest dan voor een genootschap van kooplieden mag doorgaan. Zy rechtte inderdaadt een soort van souvereiniteit op, deedt de koningen van het landt den oorlog aan, en maakte met hen een verdrag van vrede en bondgenootschap. Zy kon dertig oorlogschepen in zee brengen, en dertig duizend soldaten te landt.

Sebald van Weert, door de verrechtingen van *Spilbergen* aangemoedigt, ondernam den zelve tocht, maar het was niet met het zelve geluk. De koning van Achem vernieuwde het verdrag, met *Spilbergen* gemaakt, en beloofde zynen zoon als gyselaar naar Hollandt te zenden; maar die van Kandy deedt den ongelukkigen *van Weert* vermoorden, dien hy van verraadt beschuldigde, om het zyne goed te maken, waar door men ziet hoe weinig staat op de trouwe en vriendschap van deze woeste menschen is te maken.

In het jaar 1605 besloot de aartshertog, op den raadt van *Spinola*, den oorlog in Vrieslandt over te brengen. Alvorens wierden 'er door den eenen en den anderen eenige onderwindingen in Vlaanderen en Brabantt gedaan. *Maurits* trachtte Antwerpen te overrompelen, en *Spinola* naderde Sluis: doch noch het een, noch het ander gelukte. Deze onderneming mislukt zynde, vertrok het Spaansche leger in het begin van July van Tirlmont, ging over de Maas en den Rhyn, en hielt standt te Keizersweert, om het overige krygsvolk af te wachten. Men hielt een groten krygsraad, waar in besloten wierdt, dat *Spinola* met het gros van het leger, bestaande in tien duizend man te voet en twee duizend te paardt, regt naar Lingen in Westphalen, en de graaf van Buquoi met zes duizend man te voet en vyf honderd paarden langs den Rhyn zou trekken, tot dat de sterkten, die men daar deedt opwerpen, zouden volmaakt zyn.

Achtervolgens dit besluit trok het leger op, en ging over de Roer ende Lippe, en kwam voor Oldenfeel, dat den derden dag verovert wierdt. Men geloofte, dat deze stad zeer oud is, en dat zy haren naam aan de Saliërs*, die haar innamen, verschuldigt is. Men was in verwachting, dat Lingen † meer wederstandt zou bieden, naardien het sterker was; maar *Spinola*, kunnende de grachten noch vullen, noch droog krygen, vondt een middel om door schipbruggen daar over te trekken. Hy legerde zich onder den muur. De bezetting dorst den storm, die des anderen daags zou geschieden, niet afwachten, maar tradt tot een verdrag. De vaardigheid van *Maurits*, die zich naar deze stad spoede, kon dit niet beletten; maar hy stelde zich in den doortocht van West-Vrieslandt en van Overysfel, wierp volk in Koevorden, Groningen, Grol, en Duisburg, en stuitte den voortgang der vyanden.

De twee legers ontmoetten malkander naby Mulheim, en raakten handgemeen. Het ver-

1604. Vaststelling der Hollanders in Malakka en Siam.

Tocht van *van Weert* naar Oost-Indië.

1605. *Spinola* brengt den oorlog over in Vrieslandt.

Verovering van Oldenfeel en van Lingen. *een oud Duitsch volk. † *Maurits* hadt deze stad ingenomen in het jaar 1597.

Ontmoeting der twee legers.

1605. lies was byna even groot. Indien *Maurits* meer volk verloor, daar bleven van de Spanjaarden meer opperbevelhebbers. Echter scheen het of de overwinning aan de laatste was, doordien zy daar op *Wachtendonk* in *Gelderlandt*, dat zich den 28 September overgaf, innamen. Deze overgaf wierdt van die van *Krakovan*, in het gebiedt van *Meurs*, gevolgt. Hier mede eindigde deze veldtocht. De Spanjaarden hadden den uitslag daar van aan de dapperheit en bekwaamheit van *Spinola* te danken, gelyk de *Vereenigde provinciën* het behoudt van *Vrieslandt* en van *Overysfel* aan den moedt en de naartigheit van graaf *Maurits* verschuldigt waren.

Men sprak op het einde van dit jaar veel van de vrede der *Nederlanden*. De aartshertog wenschte daar naar, en de keizer *Rudolph*, zyn broeder, hadt in de voorledene jaren krachtig daar omtrent gewerkt, zelfs zo ver, dat hy de algemene *Staten* dreigde, hen by weigering in den *Ryksban* te doen; bedreigingen, gegrond op den eisch der keizers, dat de *Nederlanden* leenroerig van het *Duitsche ryk* waren. Men zegt echter*, dat *Frederik de III* hen van deze afhankelykheit, die zy nooit wilden erkennen, ontslagen hadt †; dat *Maximiliaan*, die op hem volgde*, de zelve te vergeeffich hadt getracht weder te krygen, en dat zy door *Karel den V* *Duitschlandt* niet waren ingelyft dan om dat zy des zelfs bescherming, zonder iets van hunne vryheit te verliezen, zouden genieten.

Hoe het zy, de dreigementen van *Rudolph* waren niet bekwaam de gemoederen tot eene verzoening te brengen. Men bedacht dan een ander middel. Daar kwam eene verhandeling in het licht, waar in men, na de redenen voor en tegen wel onderzocht te hebben, tot dit besluit kwam: Dat de algemene *Staten* zich aan den aartshertog en aan zyne nakomelingen zouden onderwerpen, met beding nochtans, dat zy nooit zouden geboden zyn den keizer, noch den koning van *Spanje* te geboorzamen, en dat zy, byaldien er in het vervolg geen andere prinsfen van het huis van *Oostenryk* dan deze twee gevonden wierden, dan een vry volk zouden zyn, het welk zodanig een soeverein zou kunnen verkiezen, als het goed zou vinden. By dit byschrift wierden ook de *Jesuiten* en andere geestelyke genootschappen, sedert *Philips den II* oppgerecht, gebannen, en de regering van den aartshertog op den voet van dien der oude hertogen van *Burgundië* vastgesteld. Kortom, men kwam zo ver, dat men de algemene *Staten* toestondt de soeveriniteit aan prins *Maurits* op te dragen, indien de koning van *Spanje* bleef volharden naar geen verzoening te luisteren.

Men zag nog een ander geschrift, dat de Spanjaarden op den naam van den aartshertog wereldkundig maakten, met gedachten om het volk in slaap te wiegen, of te verdeelen door schone beloften, die men de ligtgelovigen voorstelde. Men verzekerde, dat deze prins, van den geest der oude graven van *Vlaanderen* gedreven, niet anders dan de vryheit der *Nederlanden* beoogde, besloten hebbende de wondt, die eene al te strenge regering hadt veroorzaakt, te genezen, en van alle kanten de voorrechten van deze natie te herstellen, en vryheit van gewisse toe te staan.

Het duurde niet lang of men zag daar een antwoord op. Men stelde daar in de loosheit der Spanjaarden voor, die onder een schonen schyn niets anders in het oog hadden dan de *Vereenigde provinciën* weder onder het juk te brengen. *Spanje*, zeiden zy, zal ons alles

toestaan, mits wy ons weder aan zyne regering, 1605. onderwerpen. Maar wat verzekerdheit zal het ons geven, daar het de zelve zo menigmaal heeft gebonden? De aartshertog is een *Duitscher*, het is waar; maar heeft hy te *Madrid* den *Spaanschen aardt* niet ingezogen, en de prinses zyne gemalin is die niet eene dochter van *Philips den II*? Hebben wy het zeggen van *Spanje* tegen het verdrag van *Keulen*, nu 25 jaren geleden, vergeten, toen het opentlyk zeide, dat men de *Protestanten* als *Joden* en gebannenen, die van plaats tot plaats, zonder woning te hebben, vluchtende waren, moest handelen? Weet men niet, dat de onmedogende rechtbank van het geloofsonderzoek nooit vergeeft? *Portugal*, het *Milanees*, de ryken van *Napels* en van *Arragon* hebben dit, zonder dat iets machtig is geweest hen daar van te bevryden, ondervonden. Willen wy ons aan het zelve gevaar bloot stellen? Laat ons veel eer de standvastigheit der *Zwitsers*, die hunne vryheit edelmoedig tegen hunne ontzagebelyke vyanden, die hen wilden verdrücken, hebben verdedigt, navolgen. Zy hebben de *Oostenryksche prinsfen* gedwongen hen in rust te laten. Laten wy het zelve besluit nemen, en wy zullen onweder spreke-lyk den zelven uitslag zien. *Philips de II* is moede van oorlogen gestorven, en zyn opvolger heeft noch zynen moedt, noch zyne bekwaamheit. Nog eens een weinig moedt getoont, en wy hebben overwonnen. Naby de vryheit zynde laten wy ons niet weder aan ketenen laten leggen, die ons zo veel moeite hebben gekost te breken. Dat het bloedt van *Egmond*, *Hoorn*, *Montigni*, den grave van *Bergen*, en van zo vele anderen, die de Spanjaarden aan hunne wreedheit hebben opgeoffert, om nooit uit de gedachten gaa, en dat wy nooit zo lasthertig of lichtgelovig zyn van ons aan een meester, al zo wreed als trouwloos, te onderwerpen.

Ondertusschen vernieuwde de keizer, die ge- 1606. stadig van den aartshertog aangezocht wierdt, en de gelegenheit om vrede tusschen *Spanje* en *Engelandt* te maken gunstig oordeelde, zyne handelingen om die van de *Nederlanden* uit te werken. De oorlog bleef des niettegenstaande duren, en deze veldtocht was niet min roemruchtig voor *Spinola* dan de voorgaande. Zyn geluk verliet hem niet: doch in weérwil van zyn geluk maakte *Maurits*, die wys en naartig was, dat deze uitslag of van geen belang, of onnut was. *Lochem*, *Grol* en *Rhynberk* konden de dapperheit van den *Spaanschen* veldoverste niet tegenstaan; maar graaf *Maurits* hernam *Lochem*, en indien hy gedwongen wierdt de belegering van *Grol* op te breken, dwong hy *Spinola* ook zyne onderneming op *Sluis* en *Zwol* te staken. De *Geschiedenis* pryft de voorzichtigheit van *Maurits*, gebleken by de belegering van *Rhynberk*. Alles scheen hem tot het ontzet van deze stad te nodigen; hare voordeelige gelegenheit op den oever van den *Rhyn*, en van de andere zyde het eilandt, dat deze stroom maakte en bewaarde door eene sterkte, die gemeenschap met deze stad heeft; de roem, dien *Spinola* zich zou aanmatigen, indien hy deze stad veroverde; het verzoek der belegerden, wier moedt en trouw zyn mededogen en zyne genegenheit moesten ontvonken; kortom, zyn eigen naam en zucht om deze plaats te behouden*. Maar alle deze redenen waren niet krachtig genoeg om dezen groten veldoverste tot het wagen van een veldslag te brengen. De gevolgen kwamen hem byzonder twyfelachtig voor; hy wilde veel liever eene stad verliezen † dan al het welvaren van het gemenebest, dat in het behoudt van zyn

Onderhandeling van vrede tusschen Spanje en de Nederlanden.

* De Groot. † Ter gunste van Philips den Goeden, hertog van Burgundië. * Vader en voogdt van Philips den Schonen, afkomstig van het huwelyk met de erfgename van Burgundië.

Ver- toog der Hollands- reg- gen de vrede.

Veroveringen van Spinola.

Innemmen van Rhynberk.

* Hy ha- te twee maal verovert, na- mentlyk in de ja- ren 1597 en 1601. † De Hollan- ders her- namen ze in het jaar 1633.

1606. Doodt en lof van den grave van Hohenlo.

leger bestondt, wagen. De algemene Staten en *Maurits* verloren nog meer by het afsterven van den grave van Hohenlo, zynen schoonbroeder. Hy hadt de eerste vier en twintig jaren met groten moedt en trouwe gediend, en den jongen *Maurits* na de jammerlyke doot van zynen vader, dien beroemden *Willem van Nassau*, tot groot nut verstrekt. Hy was altydt by den zone, hielp hem het gewigt van het algemene bevelhebberschap dragen, waar onder hy, nog jong zynde, anders mogelyk zou bezweken hebben: een groot oorlogsman, die de dapperheit by de ondervinding voegde, maar dien het aan gematigheit en beleidt ontbrak.

Doodt van den grave van Nassau.

Jan, graaf van Nassau, oom van *Maurits*, stierf kort daar na. Hy liet twee zonen na, *Willem*, stadhouder van Vrieslandt, en *Ernest*: twee andere, *Philips* en *Lodewyk*, waren voor hem gestorven.

Doodt en lof van *Lipfius*.

Justus Lipfius, zo vermaard onder de geleerden door zyne uitstekende geleerdheit, en zo ervaren in de Roomsche oudheden, stierf in het zelve jaar. De Roomsche gezinden zo wel als de Protestanten in de Nederlanden beklagden het verlies van zulk een doorgeleerd man.

1607.

Het jaar van 1607 wierdt met onderhandelingen van vrede doorgebracht. Men verzekert, dat *Philips de III Spinola* voor zyn vertrek uit Spanje hadt gelast een oorlog, daar zyn ryk door uitgeput wierdt, en dien hy niet langer in staat was te onderhouden, door een verdrag met de Vereenigde Nederlanden ten einde te brengen. Maar deze veldoverste, door eer, of staatzucht aangemoedigt, wilde den uitflag van den veldtocht zien. Dewyl de zelve van geen uitwerking was, wilde hy den voorflag van vrede, daar de aartshertog niet minder dan *Philips* toegeneegen was, niet tegen zyn. Men zegt, dat hy den zelve ondersteunde, zynde van den roem, dien hy hadt behaalt, of bevreesd, dat het geluk hem niet verder mogt begunstigen, zeer vergenoegt.

Onderhandeling van den vader *Neyen*, overite van de Minderbroeders te Antwerpen. * Provinciaal. † Geboren te Antwerpen. Zyn vader was van Zeelandt. * In de Onderhandelingen van *Juannin* wordt zo gunstig van hem niet gesproken. † van den aartshertog en de aartshertoginne.

Deze voorstelling geschiedde eerst in het midden van May des jaars 1606 door *Wittenborst* en *Geraaris*, afgezonden van den aartshertog om de gemoederen van het volk te ondertasten, dat zy tot het verdedigen van zyne vryheit geneegen vonden. Men hervatte de zelve in het begin van dit jaar door middel van een monnik. Het was de vader *Neyen*, opperste * van de Minderbroeders te Antwerpen, die in het begin van Maart naar een dorp, digt by den Haag, vertrok, tot dat hem de algemene Staten, aan welke hy zynen last hadt bekend gemaakt, lieten afhalen. Hy was een Nederlander †, in den Protestantischen Godsdienst tot zyn een en twintigste jaar opgebracht, waar na hy tot het Roomsche geloof overging, en het monniken leven verloor. Hy was een doorslepen geest, die verscheide talen sprak, zo ervaren in de geheimste staatkunde van het hof, als die van het kloosterleven; voorts van goede trouw, en op wiens woordt men staat kon maken *.

Na dat hy by *Maurits* en de algemene Staten, aan welke hy zyne geloofsbriefven hadt overgegeven, hadt geweest, verzekerde hy hen van de geneegenheit van den aartshertog † tot een verzeerde en duurzame vrede, mits hun Godsdienst en vryheit behoudende. Men gaf hem zeer beleefte antwoordt; maar men zeide hem zonder bewimpeling, dat de Vereenigde provinciën tot geen onderhandeling zouden treden, zonder alvorens door een openbaar geschrift voor een vry en onafhankelyk volk erkent te zyn: waarom vader *Neyen* weder naar Brussel

moest keren, van waar hy kort daar na met 1607. de verklaring, gelyk de algemene Staten hadden begeert, wederkeerde. Daar ontbrak mits aan dan de bekrachtiging van den koning van Spanje. Men bedong, dat zyne Katholyke Majesteit de zelve in het kort en zonder uitsfel zou zenden, en men kwam in een wapenschorsing van acht maanden, den 2 May te beginnen, overeen.

De bekrachtiging kwam in den vastgestelden tydt, maar in geen behooryke geiteldheit. Zy stondt alleen op papier, gezegelt met het kleine zegel, en getekent alleen met deze woorden: *Ik de koning* *; een ondertekening, waar van de Katholyke koningen zich alleen ten aanzien van hunne onderdanen bedienen †; kortom, men gaf daar in aan de aartshertogen den naam van heeren der Nederlanden, en men hadt daar in de bewoording, dat men met de Vereenigde provinciën als met een vryen Staat zou handelen, uitgelaten. Hare gemachtigden weigerden op zulk een volmacht in onderhandeling te treden, en bleven staan op den eisch van voor een onafhankelyken Staat te worden erkent.

Zwarigheid ontrent de bekrachtiging van den koning van Spanje. * *Joel Rey*. † ondertekening de andere raken met hun eigen naam.

Op deze zwarigheid vertrok vader *Neyen* voor de tweede maal naar Brussel, van waar hy naar Madrid wierdt gezonden. Hy bragt een ander behooryk schrift wederom, dat hy en *Verriken* den 12 October * aan de algemene Staten aanboden. Het hof van Spanje zich nogmaals niet duidelyk genoeg hebbende uitgedrukt, scheelde het weinig, of men hadt het weder verworpen. Men zeide, dat het de Vereenigde landen voor geen vryen Staat dan op zekere bedingen van onzekere gebeurtenissen, en onderitelt het verdrag doording, erkende; dat het aldus was, dat men de vaststelling van het gemenebest volgens het besluit van Utrecht, in het jaar 1579 genomen, en door een verlopen tydt van meer dan zeven en twintig jaren geleden bekrachtigt, op schreeven seide; behalven dat men noch in het schrift, noch in het zegel, noch in de gemaakte tekening: *Ik de koning* †, van een souverein aan een onderdaan eenige verandering hadt gemaakt. Deze zwarigheden hielden de onderhandeling lang slepende, tot welke men niet dan na een derde reis van *Neyen* naar Brussel * om met den aartshertog te overleggen op wat wyze de wantrouw van de algemene Staten weg te nemen, tradt. Hymende het te boven te komen met hen het oorspronkelyk geschrift van de volmacht, door zyne Katholyke Majesteit aan de aartshertogen gegeven, over te leveren. Deze hadden het in handen van den vader *Neyen* gestelt, die zich te vrede hieldt het zelve aan de algemene Staten te tonen; maar gevraagd zynde, of hy zo lang zy nog niet waren overeengekomen dit oorspronkelyk geschrift in hunne handen wilde stellen, dacht hy, dat zy, indien hy hen daar in vergenoegde, zich in het overige gemakkelyker zouden dragen †, het welk hy aan den aartshertog bekend maakte, die hem de macht gaf van met het schrift te doen het geen hy oorbaar vondt; zo dat hy met zo veel spoedt, als hy vertrokken was, wederkeerde. Hy zeide in de eerste onderhandeling, na zyne wederkomst gehouden: *Ik heb bevel van myne meesters u dit oorspronkelyk geschrift als een wezenlyke erkentis en een plegtig pandt van uwe vryheit in handen te laten*. Het zelve behelide, dat de Katholyke koning bekrachtigde en genoeg nam in al het gene de aartshertogen van zynent wegen aan de algemene Staten hadden beloofd, en dat hy hen voor een vry volk, daar

* den 25 volgens *Juannin*.

† *Joel Rey*. * De vader *Juannin* zegt, dat *Neyen* ook naar Madrid vertrok. Zie bladz. 693 van zyne *Negotiations*, of *Onderhandelingen*. † *De Groot* zegt, dat de Staten 'er weinig om gaven, of hy hen dit schrift in handen liet, of niet. De Katholyke koning erkent de Vereenigde provinciën voor een vry landt.

1607. hy geen recht meer op behieldt, erkende.

Het is waar, dat dit onder voorwaarden was, indien het verdrag zynen voortgang hadt; maar men vatte het zelve niet by der handt voor dat vooraf bedongen, en voor een grondslag gelegd was, dat de Staten in hunne vryheit, noch souvereiniteit niet zouden gekrenkt worden, een recht, dat zy ten koste van het gene hen het dierbaarste was hadden verkregen.

Gedurende deze onderhandeling en voor de wapenschorfing van de maandt May voerden de Hollanders eene stoute daadt in de Spaansche zee, en zelfs in de haven van Gibraltar uit. De zelve wierdt op den 15 April ondernomen door *Jakob Heemskerk*, zeevoogdt van Zeelandt, die op het laatste van Maart onder zeil ging, en in het begin van April op de hoogte van Lissebon kwam. Hy zeilde voorby de kaap St. Vincent, en kwam in het gezicht van Cadix ten anker. De Spaansche vloot, veel sterker, lag daar mede ten anker onder het bevel van den zeevoogdt *D'Avila* en onder het geschut van het kasteel van de stad. Dit belette geenzins den Hollandfchen bevelhebber haar aan te tasten. Het besluit daar van in den krygsraadt, aan zyn boordt gehouden, genomen zynde, viel hy op den zeevoogdt aan, en trachtte hem aan boordt te klampen, doende aan de officieren begrypen, dat van het veroveren van dit schip het nemen van de gansche vloot afhing. Hy hadt gelyk; maar daar stak veel zwaarigheid in om een zo stout beftaan uit te voeren. De Spaansche zeevoogdt, die de Hollanders in het gemoet was gezeilt, hieldt zich in de middeltocht, beschut door zynen onderzeevoogdt, dien hy in de eerste linie hadt geplaatst, en wiens smaldeel door drie gallioenen wierdt versterkt. Niettegenstaande alle deze zwaarigheden bleef *Heemskerk* by zyn besluit om tot den zeevoogdt door te dringen. Hy moedigde derhalven de soldaten van zyn schip tot hunnen plicht aan; en om hen moedt in het lyf te spreken beloofde hy eene vergelding aan den gene, die het eerste de Spaansche vlag zou veroveren, en de Hollandfche vlag daar aan vast spykeren, zo dat men de zelve niet weder kon afnemen.

Stouthet van *Heemskerk*, en zyne grootmoedige doodt.

Vervolgens gaf hy het teken tot den aanval, en alle zeilen byzettende kwam hy achter de voortocht en de gallioenen, en kerende zyne voorsteven, daar hy de ankers hadt doen brenge, met bevel om de zelve uit te werpen, om tot de entering te komen, wilde hy eerst beide de boorden van het schip van *D'Avila* bezien, belattende uit het geschut niet te schieten voor dat men op een musketschoot was genadert. De eerste laag van den Spanjaardt doodde alleen een soldaat; maar in de tweede kreeg de dappere *Heemskerk* een schoot in de dye. Zyn moed begaf hem niet; hy voelde zich dodelyk gekwetst, des gaf hy het bewindt aan *Verboeven*, zynen plaatsouder, over, en geboodt hem stoutmoedig voort te gaan, zyne doodt te verzwynen, en zyn ligchaam, om geen verflagheit onder het volk te veroorzaken, te bedekken. Onder het geven van dezen last gaf hy den geest. Maar het scheen als of zyne ziel in den plaatsouder was overgegaan. Hy volgde de voetschappen van den zeevoogdt met zo veel dapperheit, dat men zyne doodt niet dan na de overwinning gewaar wierdt. De zelve bleef ten volle aan de Hollanders. Zy verbrandden, of deden den Spaanschen zeevoogdt, nevens twee andere schepen, zinken, maakten twee honderd gevangenen, onder welke de zoon van den zeevoogdt mede was, doodden meer dan twee duizend Span-

jaarden, waar onder zich meer dan vyftig edel-1607. lieden, van de beste huizen van het ryk, bevonden, zo dat gansch Spanje in den rouw raakte, en de wapenkreet zich tot in Madrid verspreidde. De zegepralende vloot hadt ook veel geleden van het geschut van de gallioenen en Spaansche schepen, en was gedwongen naar Tetuan, eene stad in het koninkryk van Fez, te wyken, om uit te rusten, en de gelede schade te herstellen; zo dat zy zich van de overwinning, die hen Cadix scheen te beloven, niet kon bedienen. De kwade staat van hunne schepen en de doodt van hunnen zeevoogdt belette het zelve aan te tasten.

Men geloofte, dat dit verlies van Spanje, 1608. gevoegt by de schade, door de Hollandfche kapers, die het zelve sedert drie jaren drie en dertig schepen hadden afgenomen, of verbrand, geleden, het hof van Madrid, anders langzaam te werk gaande, deedt spoeden om de bekrachtiging met meer vaardigheid dan het gewoon was af te zenden. Men begon derhalven de vredehandeling op den 6 February des jaars 1608 met ernst by der handt te vatten. Alle de gemachtigden kwamen in den Haag om een werk van een zo groot belang voort te zetten. De voorzichtigheit der algemene Staten blonk in eene zekere zake uit voor dat zy te zamen kwamen, te weten in het bondgenootfchap, dat zy met Vrankryk en Engelandt sloten, als een muur, die hen tegen de aanvallen van Spanje dekte, het zy men onverrechter zake van elkander fcheidde, het zy men omtrent eene vrede of eene wapenschorfing, waar van dit verbondt hen de nakoming verzekerde, overeenkwam. De koning van Vrankryk tekende het zelve den 2 January*; maar van Engelandt bleef het nog ongenoegen te veroorzaken, hy zy om Hollandt te verplichten het opgeschoten geldt aan Engelandt weder te geven. Men kwam door eene akte, die door de behandeling van *Oldenbarneveldt* ontworpen wierdt, omtrent dit stuk overeen; maar het was niet dan in het jaar 1616 dat men het geldt wedergaf.

De Gefchiedenis is vol van de onderhandelingen der twee koningen omtrent het werk van de vrede tusschen de Vereenigde provinciën en Spanje; maar het gedrag van *Henrik* den IV was veel hertelyker en nadrukkelyker dan dat van den anderen. Ongeruft over deze vrede, die hy vreesde dat Spanje alleen tot een voorwendfel zou dienen om de Vereenigde provinciën te ontwapenen, en haar naderhandt weder op het lyf te vallen, trachtte hy haar gestadig in yverzucht en wantrouwen omtrent dit hof te houden. *Jacobus* in het tegendeel, ten eenemaal aan den kant van Spanje, begunstigde onder de handt deze kroon, en hadt haar de Hollanders wel willen helpen onder het juk brengen. Deze gedachten, zo verschillende van die van *Henrik*, belemmerden hem, en om dit gedrag van Engelandt te loor te stellen wilde hy dan zelf de vrede uitwerken, en daar de waarborg van zyn, het welk Spanje niet behaagde; dan door *Villeroi* aan den aartshertog, die geen kinderen hadt, doen voorstellen, dat men hem een opvolger uit het huis van Oostenryk en dat van Vrankryk zou kiezen. *Villeroi* stelde ten dien einde den tweden infant van Spanje voor †, mits hy met de tweede prinsesse van Vrankryk trouwde, en dat *Philips* hen in het bezit der Nederlanden voor hen en voor hunne erfgenamen voor altoos bevestigde, zonder iets anders dan eene eenvoudige hulde voor zich zelve te behouden.

* Het zelve was gedagtoekent den 23 January volgens *Jeannin*.

Gedrag van *Henrik* den IV en van *Jacobus* omtrent het werk van de vrede.

† *Jeannin* zegt, dat het de gezant van den paus is geweest, die dit voorstel aan *Henrik* den IV van wegens den aartshertog en den koning van Spanje deedt.

1608.

den. De Katholyke koning vondt smaak in dit voorstel; ten minste hy geliet zich zo, met een voornemen van het zelve in het vervolg van de handt te wyzen, en *Henrik* den IV by de Hollanders verdacht te maken. Maar deze laatste ontdekte deze list; en zich niet latende verstricken, gelyk hy anderen trachtte te doen, vorderde hy van *Philips*, dat hy van nu af aan door eene verklaring de Nederlandsche provinciën van de kroon zou afzonderen, en haer erkennen voor een vryen Staat, met wien hy vrede maakte.* Dit was het voornaamste, daar hy zich op toeleide, niettegenstaande het wantrouwen van de Vereenigde Staten, op wier gemoedt de Spaansche staatkunde hare uitwerkelen hadt gehad. Hier toe vondt hy zich door zyn eigen belang meer verplicht dan door dat van de algemene Staten, kunnende anders zyn groot oogmerk, dat hy voor het hof van Madrid verborgen hielt, en niet goed vondt aan dat van den Haag te openbaren, niet bereiken.

Twee algemene aanmerkingen beletten van den kant der Staten den voortgang van de vrede. De eerste was de afkeer en het wantrouwen omtrent eene natic, van welke zy zo veel trouwloosheit en wreedheit hadden ondervonden; de tweede, dat zy grote rykdommen van den koophandel op Oost-en West-Indië, daar zy zich hadden begonnen vast te maken, verwachtten. Twee andere aanmerkingen, van meer belang, waren daar tegen over, die veel zwaarder woegen, en het gemenebest tot een besluit deden komen om de vrede te zoeken. De staatkunde deedt hen de oogen open ten aanzien van hun eigen staat en dien van hunne naburen. Zy bespeurden, dat Spanje klein en Vrankryk groot wierdt: des leiden zy het toe om beide in een evenwigt te houden, die dienstig was voor hunne zekerheit. Zy oordeelden derhalven, dat eene vrede, of wapenschorsing noodwendig was om het vervolg van een oorlog voor te komen, die den Katholyken koning niet kon verzwaken, zonder een middel aan den Allerchristelyksten koning te verschaffen om op Spanje, en mogelyk ook op de Nederlanden, hem beter dan eenige andere provinciën gelegen, aan te vallen. Voor dezen hadden zy een gedeelte van het oude Gaulle uitgemaakt, dat voorwendel genoeg voor den koning van Vrankryk was, naardien hy voorgaf een erigenaam van dit uitgetrekte ryk te zyn, om gevolgelyk de Nederlanden weder aan zyne kroon te hechten. De grote toebereidselen, die *Henrik* de IV maakte, vermeerderden den achterdocht der algemene Staten, aan welke *Philips* het wantrouwen, daar wy van gesproken hebben, eerst hadt beginnen in te blazen, zonder dat *Henrik* hen van het tegendeel, doordien het zyne staatkunde niet wilde dulden, dorst verzekeren.

Maar zy hadden ook geen minder argwaan van wegens het grote aanzien van hunnen eigen veldoverste opgevat. Dit gemenebest voelde zich krank aan de ziekte van alle volksregeringen, die bevreest zyn den bechermer van hunne vryheit voor meester te hebben. Ecnigen † zeggen, dat Vrankryk, te onvrede zynde om dat zyne hervormde onderdanen by *Maurits* hulp zochten, deze gedachten aankweekte. Zy voegen daar by, dat 'er tusschen dezen prins en *Henrik* den IV een personele haat was, waar van zy de oorzaak aan de onbescheidenheit van den laatsten, die vermaak nam de achting van den eersten te bezwalken, toefchryven. Zy zeggen ook, dat dit een gebrek in dezen koning was. Hy hadt vermaak tot nadeel

van een ander te spotten, en dat het slimste daar van was, is, dat men zyn schimpen voor waarheit aanzag, naardien het uit den mond van een zo groot koning voortkwam. Daar by ging de zelve schimpzucht tot de hovelingen over, en hunne onvoorzichtigheit maakte, dat de geestige redenen, die de koning wilde dat binnen zyn paleis zouden blyven, wereldkundig wierden. Zo veel is 'er aan gelegen, dat een souverein wat achterhoudend is, en zorg draagt, dat hem niets ontvalt, waar van zyne onderdanen, of zyne vyanden een misbruik kunnen maken. Het misverstandt ging zelfs tusschen deze twee prinsen zo ver, dat *Maurits* aan *Henrik* een scherpen brief schreef, waar by hy hem zyne verstandhouding met Spanje ten nadeel van de verzekering, die hy aan de algemene Staten hadt gedaan, verweert. Dit geschil wierdt echter bygelegd; de bekwaamheit van *Jeannin*, gezant van *Henrik*, maakte, dat 'er weder tusschen beide een goed vertrouwen was. Maar deze verzoening nam de ongerustheit van het gemenebest niet weg; en om zich daar van te ontdoen oordeelde het, dat het beter was vrede met Spanje te maken dan met het vervolgen van den oorlog aanleiding of aan den naburigen koning, of aan een prins, in hunnen schoot opgevoed, te geven om op hunne vryheit toe te leggen.

Daar ontbraken geen zwarigheden in deze onderhandelingen. Die van de zyde van het gemenebest, vol liefde voor hare vryheit, door den afstand van *Philips* weggenomen zynde, onderzocht men de artykelen van het verdrag, dat hare grenscheiding en die der Spaansche Nederlanden, hare eischen en die der Spaansche kroon moest bepalen. *Philips* en de aartshertog van den eenen kant * hadden tot deze onderhandeling vier personen van groot aanzien gemachtigt, namentlyk den marquis *Spinola*, veldoverste van de legers van zyne Katholyke Majesteit in Vlaanderen; *Jan Crusel Richardot*, voorzitter van den geheimen Raadt des hertogs, *Jan van Mancidore*, een van de Raden des oorlogs en geheimfchryver van zyne Katholyke Majesteit, en *Lodewyk Verreiken*, rekenmeester en eerste geheimfchryver van den aartshertog, behalven den vader *Neyen*, die ook zyn plaats onder de gevolmachtigden hadt.

De algemene Staten verkozen van hunne zyde de doorluchtigste en aanzienlykste onder hen. *Willem*, graaf van Nassau †, en *Walraaf van Brederode* wierden van wegens hen verkozen, en ieder der zeven provinciën verkoos een der bekwaamste en aanzienlykste mannen van hare landgenoten. Deze gemachtigden maakten niet alleen deze vergadering uit, maar daar was byna geen souverein in Europa, die geen deel in de vrede van dezen bloeienden Staat nam, van wiens welzyn dat van al de Westersche Staten scheen af te hangen. Vrankryk en Engelandt waren echter de voornaamste middelaars, hoewel de koningen van Denemarken en de Protestantsche vorsten van Duitschlandt daar mede hunne gezanten hadden gezonden. De voorzitter *Jeannin**, een der bekwaamste vredehandelaars van zynen tyd, wierdt van *Henrik* den IV, nevens *Cbouart van Buzanval* en *la Place van Ruff*, gemachtigt. De koning van Engelandt benoemde van zynen kant tot gezanten den ridder *Spenser* en *Winwood*. Hy scheen op het einde van de onderhandeling meer dan in het begin voor de vryheit van de Vereenigde provinciën geneigt.

Na het overleveren der volmachten kwam men in de eerste zitting omtrent de artykelen van vriendschap en die der scha-verhaling, en van eeni-

* *Jeannin* zegt, dat de gemachtigden van *Henrik* den IV aan den Staat verzekerden, dat hy nooit naar een verdrag met Spanje, dat hen kon benadeelen, zou luisteren. Twee aanmerkingen beletten de vrede. Twee andere zyn die Sunlig.

Yverzucht van de Staten tegen graaf *Maurits*.

† *Siri*.

Henrik de IV yverzuchtig over den roem van *Maurits*.

1603.

Begin van de onderhandeling over de vrede.

* of aartshertogen, zo in hunnen naam, als in dien van zyne Katholyke Majesteit.

† zoon van *Jan*, broeder van *Willem*.

* voorzitter in het Parlement van *Dijon*.

1608. eenige andere, waar over met de gemachtigden geen groot getchil was, overeen. Het was met den koophandel op de Indiën zo niet gelegen. Om de Hollanders daar buiten te houden wilden de Spanjaarden daar niet van afstaan, en deze wilden den zelven van hunne zyde niet missen. De maatschappij, sedert eenige jaren tot dezen koophandel opgerecht, hadt veertig schepen ten oorlog in Oost-Indië, en tachtig in West-Indië, en een groot getal kleinder schepen langs de kust van Guinee toegerust. Daarenboven ondersteunde Maurits, opperbevelhebber van het gemenebest zo te water als te landt, de genen, die daar belang in hadden. Het was niet ligt deze zwaargheden, waar van geen der beide partyen wilde afstaan, te boven te komen. Spanje wilde van zyne oude bezittingen weder meester zyn, en de andere wilde hare verovering handhaven. Het artikel van de overgave der steden wierdt niet minder betwift, en men kon het over deze beide niet eens worden; maar dat van den Godsdienst was het zwaarste werk.

* De Groot zegt, dat het was over dit geschil, dat Neyen naar Spanje vertrok. Afbreken der onderhandeling.

† Jeannin zegt, dat het met toefleming der gezanten van de midde-laars is geschied, die echter de onderhandeling vervolgen. 1609. Men her- vat de zelve wederom. * Zie de- ze te den-voering in het laat- ste Deel van zyne Onder- hande- lingen. Heerly- ke reden- voering van den voorzit- ter Jeannin.

De Katholyke koning en de aartshertog, het zy door yver, het zy door staatkunde, stonden onbeweeglyk op de herstelling van den Room- schen Godsdienst in alle de Vereenigde provin- ciën. De algemene Staten bleven by het besluit, van den zelven niet te dulden, of alleen in eenige plaatsen, zonder den openbaren dienst ergens anders toe te laten, volhardden. Het was voorn- mentlyk over dit en beide de voorgaande artyke- len, dat de onderhandeling wierdt afgebroken. De gezanten van Philips en van den aartshertog vertrokken den laatsten September uit den Haag naar Brussel †.

Op het verzoek van de koningen van Frankryk en van Engelandt wierdt de zamenkomst op den 25 Maart des volgenden jaars 1609 hervat. Men kwam den 9 April in een bestandt of wapenschorfing voor twaalf jaren overeen, of veel eer, men stelde de artykelen vast, waar in men reeds door bemiddeling der gezanten van de twee koningen was overeengekomen. Men zegt, dat de aanspraak van Jeannin * veel geholpen heeft om het geschil omtrent den Godsdienst, daar men van beide kanten vast op bleef staan, by te leggen. Deze staatsdienaar, die in het bondge- nootschap was geweest, sprekende in zyne Gedenkschriften minder uit genegenheit dan om zyn aankleven aan den hertog van Maine, buiten dat zeer rechtmatig en van een gematigden geest, aan den Staat door krachtige redenen, dat zy wat meer achtung voor de Roomschgezinden, in hunne provincien verspreid, behoorden te hebben. Zyne redenen bestonden hier in: *Dat, bebbende met hunne medelandgenoten hunne vryheit verdedigt, zy ook met hen de vryheit van hunne goe- deren en van hun gewisse behoorden te genieten, dat alle staten van Europa, daar de Godsdiensten moeie- lykbeden hadden veroorzaakt, niet waren bevredigt dan met eene toelating van beide de partyen, gelyk het edikt van Nantes ter gunste der Hervormden daar een bewys van was, dat by dit voorbeeldt van toegevendheit en van gematigheit van den koning zynen meester voor zyne Protestantsche onderdanen bybragt, om dat het met het doen van Godt zelf overeenkwam, naardien by altydt by den nitslag van den oorlog, door den Godsdienst veroorzaakt, be- tuigde te willen, dat men onderwees en overtuigde, en niet, dat men iemandt tot des zelfs omhelzing dwong, daar by byvoegde: Dat de strafheit der Vereenigde provincien tegen de Roomschgezinden aan de Hervormden in andere landen, daar zy de zwak- ste waren, nadelig zou zyn, en dat het te vrezen was, dat hunne wederpartyders, zich daar door ge-*

1609. machtigt denkende te zyn, zouden besluiten hen met gelyke strafheit te bandelen; dat de toelating van hun vertrek veel eer eene straf dan eene gunst was, en dat het grote vreedheit zou zyn een volk uit het landt, waar in het geboven was, ver van zich misgre- pen te hebben, maar tot het welzyn en de verlossing van hun vaderlandt bebbende geholpen, weg te jagen; dat men eindelyk geen ander voordeel by deze strenge be- handeling zou behalen dan eene jammerlyke wilder- nis te maken van een landt, dat zy gedwongen zou- den zyn te verlaten. Hy verklaarde ten laatste, dat hy voor hen geen openbare oeffening van hunnen Godsdienst verzocht, maar alleen de toe- lating om den zelven binnen hunne huizen, zon- der daar in belet te worden, te mogen oeffenen.

Het eerste artikel van het twaalfjarige bestandt behelsde de verklaring der aartshertogen zo wel in hunnen name, als in dien van den koning van Spanje, van de Vereenigde provincien † voor vrye provincien, op welke zy niets hadden te eischen, te erkennen. Omtrent de andere artykelen kwam men overeen, dat alle vyandelykheden zouden ophouden, en de koophandel vry te water en te landt gedreven worden. Maar de koning van Spanje sloot Oost- en West-Indië daar buiten, zonder dat echter de Hollanders daar van afson- den. Dit artikel was in zulke duistere en dub- belzinnige bewoordingen ter neder gestelt, zegt een geschiedschryver *, dat ieder de zeive naar zyn zin kon uitleggen. Men kwam ook over- een: Dat ieder de steden, die hy in bezitting hadt, zou behouden; Dat de gebannenen, zo wel van de eene als van de andere zyde, wede- om zouden mogen komen, en het gebruik van hunne goederen genieten; Dat de onderdanen van den Staat in de landen van den Katholy- ken koning en van de aartshertogen de zelve vryheit van hunnen Godsdienst, als aan de onderdanen van den koning van Groot-Britan- nië by de laatste vrede was toegestaan, zouden genieten. De Staten van hunnen kant beloof- den, dat 'er geen verandering in de dorpen van Brabant, die onder hun gebiedt waren, zou gemaakt, en dat de Roomische Godsdienst daar als te voren, wanneer zy onder Room- sche vorsten stonden, zou geoeffent worden. De gezanten van Frankryk waren in den na- me van hunnen koning borg voor dit artikel, en gaven hunne borgtocht in geschrift aan de gevolmachtigden van den aartshertog over †.

Op deze wyze was het dat het gemenebest van de Vereenigde provincien wierdt vast ge- grond. De hertog van Alva hadt haar in het jaar 1567 verdrukt; maar zyne wreedheit haar wanhopig makende schudden zy het juk van Spanje af. Hare vereeniging geschiedde door het verdrag van Utrecht in het jaar 1579 op eene plegtige wize, en zy wierden eindelyk in het jaar 1609 voor een vryen en souverei- nen Staat van haren ouden meester, die van zyne eischen afstondt, erkent. Zodanig is het tydperk van de omwentelingen der Nederlan- den. Zy hielden het twee en veertig jaren uit met verscheide uitkomsten tegen den mach- tigsten koning van Europa; verwoest, troof- teloos, zwemmende in haar bloed, en byna op het punt van te moeten buigen, staken zy haar hoofd weder op, herstellende hare ver- liezen, altydt onbezweken in moedt, dat haar eindelyk over hare vyanden, wier schatten en macht zy hadden uitgeput, deedt zege- pralen.

Wy denken, dat wy onder de gevallen van dit gemenebest in de jaren, die wy hebben doorgelopen, wel mogen stellen de uitvinding

Artyke- len van het twaalf- jarige bestandt. † De ze- ven provin- ciën, volgens het ver- drag van Utrecht van den jaer 1579.

* Bentivoglio.

† of van de aarts- herto- gen, dat verlaat den aarts- hertogen de aarts- hertogin, zyne gemalin.

Verreky- kers uit- gevon- den. van

1609. van de verrekykers door een burger van Middelburg. De zelve brengen de voorwerpen, die twee mylen van ons af zyn, zo naby het gezicht, dat het schynt als of zy alleen twee honderd schreden van ons af zyn. Eenigen noemen de zelve verrekykers van *Galilee**, en stellen, dat deze vermaarde wiskunstenaar de uitvinder daar van is geweest. Maar anderen klimmen hoger op, en willen, dat de zelve reets in gebruik zyn geweest ten tyde van *Julius Cesar*, die van den oever van de Nederlanden, het meest ter regter zyde van Groot-Britannië leggende, door zekere vuurglazen niet alleen de tegen de zelve overleggende kusten, maar ook de gesteldheit van het gansche Britanische leger kon zien. Het zy dit zo is, of niet, men vindt niet, dat men zich daar naderhandt van heeft bedient, het welk doedt geloven, dat dit geheim verloren is, waarom men al de eer daar van aan den Middelburgschen werkman mag geven. Inderdaadt heeft men diergelyke in de winkels van Parys, die op het derde zo ver niet reikten, niet gezien dan na dat de zelve eerst door hem uitgevonden waren. Hy bragt die in het jaar 1608 aan den dag, en deedt daar een geschenk van aan graaf *Maurits*.

Oorspronk van de Arminianen.

Maar wy moeten ook onder de rampspoeden van dit gemenebest het geschil tusschen *Gomarus* en *Arminius*, twee hoogleeraars in de Godgeleerdheit in de hogeschool van Leiden, stellen. De eerste hieldt de byzondere Genade staande, en het besluit ten aanzien van de geroepenen, zo wel als ten aanzien van de verworpingen. De andere leerde de algemene Genade, en deedt de verkiezing van Godt afdalen op de genen, daar hy het berouw in voorzag, gevende bygevolg den mensch aan zyn eigen zelve over, en hem meester van zyn lotgeval makende. Deze droevige geschillen raakten van de scholen tot de regering, en het scheelde weinig, of het gemenebest zou daar door het onderite boven zyn gekeert. De overheit hadt in dit jaar machts genoeg om deze onlusten tegen te gaan, maar zy borsen twee jaren daar na met meerder geweldt uit.

1610. Het bestandt in de Nederlanden bragt gansch Europa in eene diepe rust. Engelandt hadt daar boven al het genot van onder een koning, die de rust beminde. Echter was het verplicht, om de zelve bestendig te maken, in het begin van Juny des jaars 1610 alle de Jesuiten, en andere, in de kweekscholen, die gestadig het ryk beroerden, opgevoed, te bannen. De doodt van *Henrik* den IV, door *Ravaillac* vermoord, gaf daar aanleiding toe. Deze tyding te Londen gekomen zynde zag men dezen moordt aan als een slag vanden troon kan dulden dan die den zelve gunstig is: want de Geschiedenis verhaalt ons, dat *Henrik* de IV, niettegenstaande zyne afzweringe, te Rome voor geen goed Roomschegezinde wierdt aangezien. Daarenboven hadt het voornemen, dat hy ging uitvoeren, en waar van wy op zyn tydt zullen spreken, te veel betrekking tot het belang der Protestantische vorsten om hem by de grootste yveraars der Roomsche kerke niet verdacht te maken. Hoe het zy, de koning van Engelandt vondt zich te Londen niet veiliger te zyn, terwyl de Jesuiten en hunne aanhangers de vryheit zouden hebben van zamenspanningen te maken, dan *Henrik* de IV te Parys was geweest, het welk de reden was, dat hy dit gebodt deedt uitgaan, by het welke hy hen als stokebranden en verstoorders van de algemene rust aanzeide om

voor den 5 July uit het ryk te vertrekken, met verbodt van ooit daar weder in te komen, op boete van naar de strengheit der wetten gestraft te worden. Het zelve gebodt beval ook aan alle, die den eedt van opperhoofdicheit niet hadden gedaan, van wat staat zy mogten zyn, het hof niet nader dan op tien mylen te komen. Men zag niet dan maaltyden te Londen en in het koninklyke paleis. De prins *Henrik* was prins van Walles gemaakt*, een tytel, dien wy hem voor zyne plechtige aantelling hebben gegeven, dewyl de zelve, gelyk wy hebben gezegt, den oudsten zoon van den koning toekomt. Het is echter waar, dat hy geen prins van Walles geboren wordt, maar dat hy wel hertog van Cornwall is, zo haast als hy ter wereldt komt, zo dat al de domeinen van dit hertogdom hem toebehooren, en uit dien hoofde wil de wet, dat hy mondig is zo haast als hy geboren wordt, om de inkomsten daar van te genieten, zo wel als of hy een en twintig jaren oud was.

Maar belagende het prinsdom van Walles moet hy zyne behoorlyke jaren hebben bereikt. Deze inhuldiging geschiedde den 30 May door den koning zelve, die den prins ontfing, voorgestaan zynde van *Garter*, eerste wapenkoning, hebbende de opene brieven daar van in de handt, en door de graven van Suffex, van Huntington, van Cumberlandt, van Ruthlandt, van Derby en van Shrewsbury, die het kleedt van paars fluweel, de hertoglyke muts, den staf, den gouden ring, en andere kleinodiën van het prinsdom droegen. Vervolgens kwam de prins, leunende op de graven van Nottingham en van Northampton, zonder mantel en blootshoofds. Hy naderde den koning, die omringt was van de ridders van het Badt en de voornaamste heeren van het hof, en op zyne knien nedervallende bleef hy in deze gestalte, terwyl de graaf van Salisbury, eerste geheimchryver van Staat, de opene brieven las, dat men hem het plechtige kleedt, daar toe behorende, aantrok, en dat de koning hem de muts op het hoofdt zette, den gouden staf in de handt gaf, en den gouden ring aan zyn vinger stak: alle zinnebeelden van het prinsdom en de regering, die hy hadt aangevaard, en van de genegenheit, daar hy zich door aan zyn vaderlandt verbondt, gelyk als een bruidegom aan zyne bruidt, en een vader aan zyne kinderen. Voorts moet men weten, dat de prins van Walles, mede plaats in het Parlement hebbende, op hunne hertoglyken mantel iets geborduurt hebben, dat de andere hertogen niet hebben, en dat hunne kroon met kruiffen en leliën zo wel als zyne plechtige muts doorzaait is. De koning schonk ook aan den ridder *Thomas Chaloner* de waardicheit van Mylord kamerling van den prinsse, van wien hy bestierder was geweest, en den ridder *Eduard Philips* maakte hy zynen zegelbewaarder. Alle deze plegtigheden geschieden onder de toeluchtingen van het volk, daar deze erfgenaam van de kroon byzonder aangenaam aan was. Men zag in den bloem van zynen ouderdom van zeventien jaren eene majesteit uitblinken, overeenkomende met eene kroon, waar van hy de onderpanden ontfing, en eene Godvrucht, nevens deugden, die eene gelukkige regering beloofden. Maar de verwachting der Engelschen vondt zich bedrogen. Wy zullen haast hunne vreugd door de onverwachte doodt van dezen prins, waar van hunne liefde mogelyk de oorzaak was, verandert zien.

De koning stontt nieuwe voorrechten aan de Oost-Indische maatschappy toe, of veel eer, hy stelde daar de oprichting van, die *Elizabeth* alleen

* den 30 May.

Plegticheit omtrent de inhuldiging tot het prinsdom van Walles.

Voorrechten van de Oost-Indische

1610.
dijche
maat-
fchappy.

leen voor vyftien jaren hadt verleent, die haast ftonden te eindigen, voor altoos vast. Hy rechtte zelfs eene burgerregering, bestaande in overheden en landbestieters, voor de zelve op, dat zo veel vreugde en genoegten aan deze maatschappy veroorzaakte, dat zy ten eerste het grootste fchip, dat men ooit in Engelandt voor kooplieden hadt gezien, deedt maken. Het zelve was van twaalf honderd tonnen, even zo groot als de gallioenen van Spanje en van Portugal. De koning en de prins gingen het zien wanneer het nog op de werf van Deptford ftondt, en noemden het *den aanwasch van den koophandel* †. De koning, willende deze plegtigheid nog roemwaardiger maken, zyn genoegten aan de maatschappy betuigen, en blyken van zyne mildheit geven, vereerde aan den ridder *Thomas Smith*, die daar het bewindt van hadt, een goude keten met zyn beeldtenis, omzet met diamanten. Maar dit fchone fchip kwam kort daar na op zyne te huis reize van Bantam te blyven. Dit was het grootste, dat men ooit in Engelandt, daar de oorlogfchepen van den eerften rang niet groter zyn dan duizend ton, hadt gezien. Maar de koning deedt er een van veertien honderd ton maken, dat hy aan prins *Henrik* vereerde, die het den naam van den Prins gaf. Het jaar eindigde met het fcheiden van het Parlement, dat den 31 December vernietigt wierdt.

Een fchip
van veer-
tien hon-
derd ton.

1611.
Verhef-
fing van
den gun-
fteling
*Robert
Carre*.

* den 9
April.

† in
den jare
1605.
Zie fol.
564.

Infel-
ling van
de rid-
ders ba-
ronets.

Het jaar 1611, indien men de Engelsche gefchiedfchryvers, die *Jacobus* niet gunftig zyn, mag geloven, is een jaar geweest, waar in hy van den eenen kant vele onnodige verkwiltingen, om aan de overdaadt van zyne gunftelingen te voldoen, deedt, en aan den anderen de meeste gretigheid om geldt byeen te fchrapen, die hy door deze overdaadt benodigt hadt, liet blyken. Het was in het begin van dit jaar *, dat hy den ridder *Robert Carre*, een Schotfchman, burggraaf van *Rochester*, en vervolgens een lidt van zynen geheimen Raadt maakte. Hy was een ftaatzuchtige onderdaan, en die kort daar na de gunft van zynen meester misbruikte. Voor dat hy begunftigt wierdt, hadt de koning den jongften zoon van den grave van *Pembroke* tot zynen vertrouweling aangenomen. Hy maakte hem graaf van *Montgomeri* †; maar het zy door de ongeftadigheid van den vorft, het zy door het kwaad gedrag van dezen ftaatsdienaar, of door andere onbekende redenen, hy hadt het, om zo te zeggen, alleen aanvaard en nedergelegd om plaats voor *Mylord Carre*, die geen meer verdienften hadt, maar gelukkiger was, te maken. Het was ook in het zelve jaar, dat de koning de orde van de ridders baronets, die hy in plaats van de oude *Valvaffeurs* aanftelde, hen tuffchen de baronnen en de ridders plaatsende, oprechtte, waar door de zelve een derden rang onder den adel maakten, tuffchen de Pairs en gemenen, hoewel men hen in het tweede ligchaam met de andere ridders en fchildknepen, die den kleinen adel uitmaken, plaatft. De koning wilde, dat deze baronets den voorrang boven de ridders, uitgenomen van den *Kouffebandt*, zouden hebben, en het voorrecht genieten van hun fchildt met het wapen van *Ulfter*, zynde eene bloedige handt op een zilver veldt, te vergroten, dat hen uit aanmerking, of voorwendfel van hunne aanftelling, waar door zy verplicht waren de provincie van *Ulfter*, in *Ierlandt*, eene der meest blootgeftelde voor de aanvallen der oproerigen, te verdedigen, en ten dien einde drie jaren lang dertig foldaten te onderhouden, wierdt toegeftaan. Men wil, dat de koning dit geldt naar zich trok, zonder het daar toe te gebruiken, en dat hy twaalf honderd ponden Sterlings van ieder ba-

III Deel.

ronet ontving, het welk eene zeer grote fom 1611. bedroeg, wanneer men het getal daar van op twee honderd, zo als het in het begin was vastgeftelt, en naderhandt nog wierdt vergroot, rekt. De eerste van deze orde was *Nicolaus Bacon*, van de provincie van *Suffolk*, wiens nakomelingen zich de hoedanigheid van eerste baronets van Engelandt aanmatigen.

Dit was de eenigfte verkoping van waardigheden niet, die door dezen vorft ingevoerd wierdt: men befchuldigde hem koophandel met de Pairschappen te hebben gedreven, en dat hy naar mate van den rang den prys verhoogde, als dien van baron op tien, dien van burggraaf op vyftien, en dien van graaf op twintig duizend ponden Sterlings ftellende; dat hy de zelve tytels en waardigheden in *Schorlandt* en *Ierlandt* ook verkocht, en daarenboven een nieuw recht over den voorrang van den eenen boven den anderen invoerde. Hy ftelde den voorrang der Schotten boven dien der *Ierlanders*, en dien van Engelandt, wanneer daar eene vergadering van Pairs zou zyn, boven beide; maar het recht, daar toe gefteft, moeft echter betaalt worden, wilden zy zich in dit voorrecht handhaven.

Kortom, men befchuldigt hem van verscheide zaken te hebben begunftigt, mits eene zekere daar toe geftefte fom, die de ondernemers hem moesten betalen, gevende, gelyk ook, dat hy de hatelyke belasting van vrywillige gift hadt vernieuwt; geldt onder het geheime zegel van Engelandt opgenomen, dat hy nooit wedergaf; vervremdingen en verkopingen van landeryen, boffchen en andere domeinen van de kroon, daar men byvoegt het geen hy trok van de verpanding van onbebouwt landt, en de boeten van de onrechte bezitters, of van het onder malkander by verdrag overgegevene landt. Men ftelt ook onder deze belastingen, daar men de invordering en verkwilting van wraakte, het geen hy ontving van den *byftandt van de ridderschap*, wanneer prins *Henrik* daar toe wierdt aangefteft, en den *byftandt van het huwelyk*, wanneer hy de prinses zyne dochter aan den keurvorft van de *Palts* uithuwelykte *.

Om weder tot den ridder *Carre* te keren, het geluk kon met geen meer snelheit een onderdaan verheffen. Wanneer hy den ring in het byzyn van den koning ftak, viel zyn paardt, en hy brak zyn been. Dit ongeluk was zyn geluk; de koning, daar van geraakt, kwam hem zien, en zyn mededogen veranderde in vriendschap, die eensklaps zo krachtig aanwakkerde, dat hy hem met weldaden en waardigheden, zo haast hy genezen was, overlaadde. Hy maakte hem in minder dan drie jaren tyds burggraaf van *Rochester*, geheime Raadt, graaf van *Sommerfet* en grootkamerling. Zyn val was nog fchielyker §, gelyk wy op zyn plaats zullen zien. De zelve was ook rechtmatiger. Zyne verhoging was minder de uitwerking van zyne verdienften dan wel van de gunft des konings, die zich gemakkelyk liet innemen. Daarentegen verdiende hy zyne ongenade door zyne misdaden. Voor deze omwenteling maakte de koning hem boven alle deze waardigheden, die wy hebben verhaalt, ridder van den *Kouffebandt*, waar in hy de eer hadt te gelyk met den hertog van *Jork* en den grave van *Arundel* † gehuldigt te worden.

Den 18 Maart des jaars 1612 wierdt *Bartholomaeus Legat* te Londen, en den 11 April *Eduard*

Ffff 2

Wbigt-

* in
het jaar
1613.
Gunft
van den
ridder
Carre.

§ in
het jaar
1616.

† de twe-
de zo-
nen des
koningt.

1612.
Godslaf-
tersars
verbrand.

1612. *Whigmante* Lichtfield als scheurzicken en Godslasteraars verbrand.

Bedroeft
geval van
den rid-
der *Over-
bury*.

Weinig dagen daar na wierdt de ridder *Thomas Overbury* naar den Tour gezonden, niet om schelmstukken, maar om dat hy den nieuwen gunsteling, den burggraaf van Rochester, die 'er hem een te last leide, hadt mishagt. De Geschiedenis vindt deze daadt, en der zelve jammerlyk gevolg, die niet dan met de doot van den ridder eindigde, zo schandelyk en zo schrikkellyk, dat zy daar alle de omstandigheden van heeft in het licht willen geven, het zy om den dader daar van hatelyker te maken, het zy om een krachtiger afkeer van diergelyke aanslagen te geven.

Overbury was een boezemvriendt van den burggraaf van Rochester, op wiens geest hy geen minder macht dan de burggraaf op dien van den koning hadt. Hy was deze genegenheit aan zyne verdiensten en deugd verschuldigt; eene deugd, die dodelyk voor hem wierdt, en daar de burggraaf de vervolger van was. Een kwaadaardig wyf was daar de oorzaak van. Het was *Françoise Howard*, dochter van den grave van Suffolk, die getrouwt was met *Mylord Exreux*, grave van Essex, wiens vader ten tyde van *Elizabeth* onthalt wierdt. Onder voorwendfel, dat haar man onmachtig was, deedt zy haar huwelyk vernietigen, hoewel onrechtvaardiglyk, naardien de graaf van Essex naderhandt eene andere vrouw trouwde, by welke hy een zoon kreeg, die in de wieg stierf*. Men zegt, dat zy voor hare huwelykscheiding haren man hadt willen vergeven, om met den burggraaf van Rochester, dien zy bovenmaten beminde, te trouwen. Daar zyn schryvers †, die zeggen, dat de prins *Henrik* op haar verliefst was geweest, maar dat hy haar, van haren gemeenzamen ommeegang met den burggraaf verftendigt zynde, hadt verlaten. Zy trouwde dan een man, beter met haren staat overeenkomende, dien zy naderhandt wilde vergeven, om plaats voor haren minnaar te maken. Het vergift geen uitwerking doende, nam zy hare toevlucht tot de rechtbank, om daar door haar huwelyk te doen vernietigen.

Gedurende dit rechtsgeding wilde de burggraaf, met wien zy hare zaken hadt overlegt, daar over met den ridder *Overbury*, wiens wysheit en genegenheit hem bekend waren, in gesprek treden. Zyn antwoordt was gelyk hy hadt gedacht. Deze deugdzaame vriendt vleide hem niet. *Mylord*, zeide hy zo haast als hy het voorfel van het huwelyk hadt horen doen, *het is sedert langen tydt, dat ik al myne krachten heb ingespannen om u dit kwaade huwelyk af te raden. Ik zeg als nog, gy kunt niets nadeliger aan uwe eer en uw geluk doen dan met eene zo bedriegelyke vrouwe, die haren gemaal niet verlaat dan om zich aan haren minnaar over te geven, te trouwen. Wie kan u verzekeren, dat zy u getrouwer zal zyn, en dat zy niet mede den eenen dag of den anderen op uw leven zal toelagen, gelyk men haar beschuldigt op dat van haren gemaal te hebben gedaan.* Deze wyze, maar al te openhertige redenen waren den burggraaf niet aangenaam, en veel minder aan zyne minnaresse, die den val van zulk een gevaarlyken raadsman zwoer. Zy deedt den burggraaf daar mede in bewilligen, waar toe zich haast gelegenheit opdeed.

De koning benoemde ondertusschen den ridder *Overbury* tot gezant naar Moskovië. *Mylord Rochester*, dien deze ridder over dit gezantschap om raad vroeg, riedt hem het zelve van de handt te wyzen. Dit diende om hem door deze weigering by den koning verdacht te ma-

ken. Deze streek gelukte, en de ongelukkige *Overbury* wierdt naar den Tour gezonden. De wraak van beide deze vyanden zou hare volkomenheit niet gehad hebben, indien het daar by was gebleven: zy bragten den bewaarder of opziender van den Tour*, en de bedienden, die de gevangenen oppastten, in hun belang, en deze lieten zich gebruiken om hem te vergeven. Eerst deedt men het vergift in zekere spyze; maar ziende, dat het zelve van geen uitwerking was, deedt men het in een klitteer, die een apothekers jonge, genoemt *Franklin*, hem inspuitte, waar door hy kort daar na stierf. De tekenen van het vergift bespeurde men over zyn ganfche ligchaam, zonder dat men het deedt openen. De aanhangers strooiden uit, dat het vlekken van de kinderpokies waren. Men beschuldigde naderhandt den grave van Northampton medestander, met zyne nicht, en den burggraaf van Rochester, te zyn geweest van het uitvoeren van zulk eene verfoecielyke daadt.

Na dat zy zich van dezen ongemakkelyken berispeur hadden ontdaan, wilden de burggraaf van Rochester en de gravin van Essex de vruchten daar van plukken. Zy deden deze echticheiding, door *Overbury* afgekuurt, voortgaan, en trouwden zamen †. Wy zullen zien, dat de Hemel niet lang met zyne straf over dit onwettige huwelyk en de voorafgaande vergiftiging achter bleef.

De koophandel van Engelandt bloeide in Amerika en in het Oosten. Men maakte dit jaar in Virginië nieuwe volkplantingen, voor welke men eene lotery trok, daar de koning zich voor verbondt. Het geldt, daar van komende, wierdt gebruikt tot voortzetting van de zelve, waar uit men ziet, dat de loteryen zo wel in Engelandt, als in andere staten van Europa niet nieuw zyn*.

Daar kwam dit jaar ook een gezant van den koning van Perfië in Engelandt, om de goede verstandhouding tusschen beide de natiën weder te vernieuwen, en de havenen en plaatsen, die het bekwamste in zyn ryk tot den koophandel en de scheepvaart waren, aan te bieden. Deze gezant was een Engelschman, zoon van een ridder, genaamt *Robert Sherley*. Hy was zestien jaren geleden uit Engelandt vertrokken om vreemde hoven te bezien †. Hy onthieldt zich in het eerst aan het hof van den keizer *Rudolph*, die hem Ryksgraaf, gelyk hy *Mylord Arundel van Vardour* hadt gedaan, maakte. Hy bleef eenige jaren te Wenen. Naderhandt vertrok hy naar Perfië. Zyn langste verblyf was te Ispahan. Hy wierdt van dit hof met de voornaamste bedieningen onder de regering van *Schaab Abas** voorzien.

In zyne legers hadt hy tien jaren het ampt van grootmeester van het krygstuig bekleed. Hy raakte zelfs in zulk een groot aanzien, het zy door zyn verstandt, het zy door zyne diensten, dat de *Sophi* hem eene schone Perfiënsche vrouw, genaamt *Theresa*, zuster van de koninginne, deedt trouwen, waar door hy de eer hadt schoonbroeder van den koning te zyn. Het is ten minste op deze wyze dat de Engelsche geschiedschryvers van dezen ridder spreken. Hy deedt nog verscheide reizen van Perfië naar Engelandt, altydt in de hoedanigheid van gezant. Maar in een van zyne gezantschappen vondt hy een Perfiënsch, genaamt *Magdi Beg*, zyn mededinger te zyn. Deze gaf zich uit voor een waren gezant van den *Sophi*, en hieldt staande, dat *Sherley* dezen eernaam alleen hadt aangenomen, en zich valsche-lyk bediende van een huwelyk, dat hy voorgaf met eene nabestaande van *Schaab Abas* aangegaan te hebben. Hun krakcel ging zo ver, dat de Engelschman den Perfiënsch te Londen gaande

1612.

* den
ridder
*Gervase
Pelvit*.

Huwe-
ly van
den burg-
graaf
van Ro-
chester
met de
gravinne
van Es-
sex.
† den 26
Decem-
ber 1613.

Lotery te
Londen.

* Het
gemeene-
best van
de Ver-
eenigde
provin-
ciën
rechtte
eene op
in het
jaar
1587. Zie
*P. Bar
Christi-
aan's zoon*.

Geval
van den
ridder
Sherley,
geant
van den
koning
van
Perfië.

† Hy
vertrok
eerst naar
Hol-
landt, en
stelde
daar een
bondge-
noot-
schap te-
gen den
Turk
voor.

* De
eerste
van dien
naam, die
van het
jaar 1587
tot 1629
regeerde.

* in
het jaar
1631.

† *Wilson*.

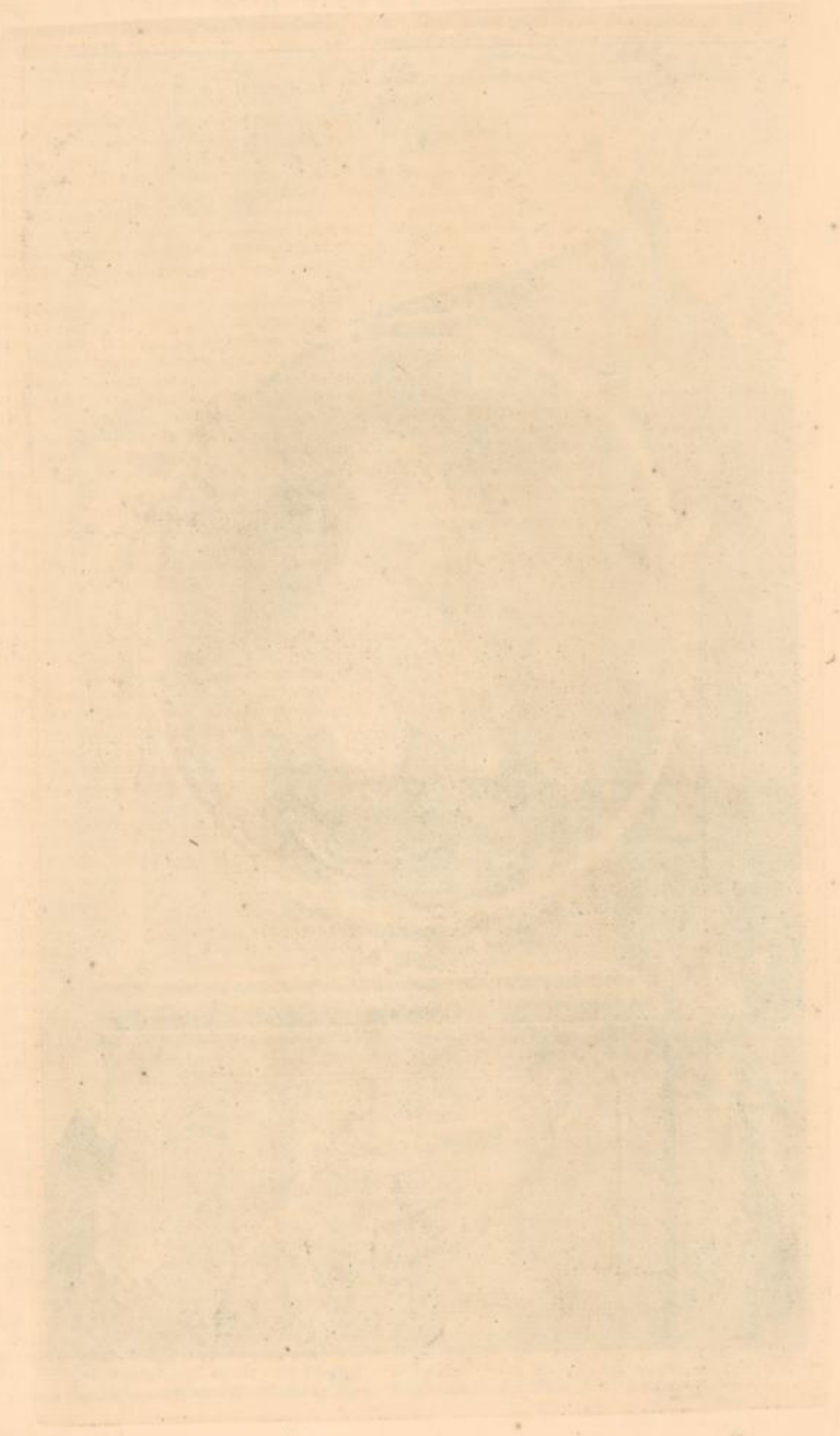
* den
lder
rtaar
lvi.

Huwe-
van
en burg-
rave-
an Ro-
beller
met de
javonne
van El-
ex,
den 26
Decem-
ber 1613.

Lotery te
Londen.

* Het
gemeen-
schap van
de Ver-
eenigde
provin-
en
rechtte
eene op
in het
jaar
1587. Zie
P. Ber-
Christi-
aanisoon.
Geval
van den
ridder
Shirley,
gezant
van den
koning
van
Perzie.
Hy
vertrok
eerst naar
Hol-
landt, en
stelde
daar een
bondge-
noot-
schap te-
gen den
Turk
voor.
De
eerste
van dien
naam, die
van het
jaar 1587
tot 1629
regeerde.

1612. bezoeken, om hem zyne geloofsbriefen te ver-
tonen, de laatste de zelve hem uit de handen
rukte, als verdichte tegen den grond smeet,
en hem te gelyk een kinnebakslag gaf. Zy-
ne Britanniſche Majesteit vondt niet raadzaam
kennis van hun geſchil te nemen; hy wees
hen naar den vorſt, van wien zy zeiden ge-
zonden te zyn. Hy deedt hen beide op twee
verſcheide ſchepen gaan, daar hy nog een
derde, waar op een Engeliſche gemachtigde
was, die den Sophi van hun krakeel zou on-
derrechten, en op zyne wederkomst de beve-
len van het Perſiaaniſche hof medebrengen,
byvoegde. Maar zy kwamen alle drie op weg
te ſterven; zo dat men niet heeft kunnen te
weten komen, of *Sherley* zyn gezantschap en
huwelyk niet slechts hadt voorgegeven. Het
is zeker, dat hy zyne gemalin, van wat hoedanig-
heit zy ook geweest mag zyn, te Londen bragt,
en dat zy daar van een zoon, die van de ko-
ninginne en van den prinſſe van Wallen ten
Dooſt wierdt gehouden, en van vader en moe-
der, wanneer zy naar Perſië vertrokken, in
Engelandt gelaten wierdt, beviel. Wat aan-
gaat den tytlen van gezant, het hof erkende
Sherley daar voor, en de koning maakte geen
zwarigheid van hem, niettegenſtaande hy zyn
onderdaan was, voor gezant van een anderen
ſouverein aan te nemen, en hem toe te laten zich
in zyne tegenwoordigheid te dekken, om de ach-
ting te tonen, die hy voor de waardigheid,
die hy bekleedde, hadt. Maar men merkte
een miſslag in *Sherley*, dien hy in zyne ge-
zantschappen hadt begaan. Wanneer hy van
den grave van Angleſey en den ceremonie-
meester ter gehoor wierdt geleid, en drie bui-
gingen op zyn Perſiaaniſch hadt gemaakt, nam
hy zyn tulbandt af, en leide den zelve voor
de voeten van den koning neder, vergetende
alzo te onrechter tydt den plicht, dien hy
aan de Majesteit, die hem gezonden hadt,
verſchuldigt was, om zynen aangeboren vorſt
eene plichtpleging te bewyzen, die hem geen-
zins voegde. De koning, zynen miſslag be-
merkende, beval hem zynen tulbandt op te
nemen, en zich te dekken.

Twee verſcheide voorvallen deden het einde
van dit jaar met droefheit en vreugde aflopen.
Het eerſte was de doodt van prins *Henrik*, en
het andere de aankomſt van den keurvorſt van de
Palts te Londen, die in het begin van het volgen-
de jaar met de princeſſe van Engelandt trouwde.

De prins *Henrik* ſtierf den 6° November, oud
achtien jaren, acht maanden en eenige dagen,
van beide ryken om zyne zachtzinnigheid, God-
vrucht en andere koninklyke deugden zeer be-
klaagt. Men hielt hem verdacht de Puritei-
nen te hebben begunſtigt. Het is zeker, dat
hy een groot vyandt van het Pausdom was. De
Engeliſchen zeiden, dat hy daar de uitroeier van
zou zyn. Daar waren burgers te Londen, die
geldt uitgaven, onder beding van het zelve we-
der te ontfangen wanneer koning *Jacobus* te Ro-
me zou gekroont zyn, dat zy zeiden door de
wapenen van den prinſſe van Wallen te zullen
geſchieden. Hy was zeer gemeenzaam in zynen om-
meegang, en meer genegen de vryheit van het volk,
hoewel hy een erfgenaam van de kroon was, dan
de volſtrekte macht voor te ſtaan; byna gelyk *Mar-
cellus* en *Drusus* grote voorſtanders van het geme-
nebeſt en het welzyn van het Roomsche volk, en
gelyk *Henrik* het van Engelandt en Schotlandt was
geweſt. Hy ſtierf ook, gelyk zy, in den bloem
van zyne jaren. De Engeliſchen zeiden, dat zy
in hem betreurden het geen de Romeinen om-

Doodt
van den
prins
Henrik,
en zyn
lof.
* of 12,
als eeni-
gen wil-
len.

trent het verlies van de twee anderen hadden be-
treurt, te weten, dat hunne liefde kort en on-
gelukkig was geweest. Men brengt een aan-
merkelyk voorbeeld van zyne goedheit en ge-
matigheit by. Op zekeren tydt het vermaak
van de jagt nemende, ontmoette het dier, dat
hy vervolgde, in zynen weg een hondt van een
ſlager, die het doodde. Zyn gevolg wilde, dat
men den ſlager ſtreng zou ſtraffen; maar hy be-
geerde het niet, en terwyl men verwondert was
over zyne vredelievendheit, en dat men zeide,
dat de koning zyn vader by zo een geval tegen
dezen man wel zou gevloekt hebben, zeide hy:
*Het miſſen van al de vermaken des werelts is geen
vloek waard.*

Men verhaalt nog een ander bewys van zyne
zachtzinnigheid en edelmoedigheid. Namentlyk,
de ridder *Jakob Elphinston* hem aanbiedende om
den burggraaf van Rocheſter, van wien hy klaag-
de beledigt te zyn, van kant te helpen, was hy
daar geweldig tegen, en zeide, dat hy veel lie-
ver overlaſt wilde verdragen dan zich ſchuldig
aan een manſlag maken. Echter was deze on-
gelukkige gunſteling, dien hy ſpaarde, moge-
lyk een der oorzaken van zyne doodt.

Men twyfelt of deze doodt geweldig, of na-
tuurlyk was; men weet zelfs niet wat de rechte
gevoelens van den koning omtrent dit ongeluk
waren. Hy verloor een zoon van eene grote
verwachting, waarom zyne droefheit uiterma-
ten groot moeft zyn geweest. Echter ſcheen
de zelve matig en van korten duur: ter naauwer-
noodt wierdt de vreugde van het hof, veroorzaakt
door het aanzoek, dat de keurvorſt van de Palts
was komen doen, om met eene princeſſe van
Engelandt te trouwen, voor eenige dagen
opgeſchort. Het is zeker, dat de koning niet
dan met ongenoegen de ongemene genegenheit,
die het volk voor den jongen prins betoonde,
kon zien. Hy klaagde over de genen, aan wel-
ke hy de zorg van zyne opvoeding hadt toever-
trouwt. Hy beval den grootkamerling zorg
te dragen, dat niemandt van dezen imborſt
by den hertog van Jork, zynen anderen zoon,
die nu de eenigſte door de doodt van zynen ou-
der broeder was geworden, kwam. Kortom,
ſprekende van het hof van den prinſſe van Wal-
len, dat veel prachtiger dan het zyne was, hadt
men hem deze woorden, die zyne ongeruſtheit
en yverzucht aantoonde, horen uiten: *Wil men
my al levende begraven?*

Gedach-
ten over
zyne
doodt.

Alle deze aanmerkingen gaven aanleiding tot
verſcheide gedachten; en gelyk men in tegen-
ſpoedte veeltyds kregelyk en kwaadwillig wordt,
waren 'er, die hun morren en achterdenken mo-
gelyk te verlieten gaan. Die van gevoelen wa-
ren, dat de prins zyne natuurlyke doodt niet was
geſtorven, waren in drie partyen verdeelt. Eeni-
gen zeiden, dat een Franſche arts oorzaak van
zyne doodt was geweest. Anderen, dat hy ver-
geven; en de overigen, dat hy betovert ge-
weeft was. Geen van alle deze gevoelens ſteun-
de op vaſte gronden, en mogelyk was 'er ook
geen van alle waar. Zyn ligchaam wierdt ge-
open; maar het verſlag der artzen was niet vol-
doenend. Zy lieten de zaak twyfelachtig, het
welk des te meer het gevoelen der genen, die
meenden, dat men zyne doodt hadt verhaaft,
verſterkte.

* of, als
anderen
deze
woorden
aanhalen:
Atyn zoon
wil zy-
nen vader
begraven
er hy
doodt is.

Men zegt, dat zy van een Schotſchen ſterre-
kyker, genaamt *Bruce*, was voorzegt, en dat de
geheimſchryver van Staat, de graaf van Salisbury,
hem hebbende doen bannen, om dat hy de ver-
waandheit hadt gehad het noodlot van den prins
te onderzoeken, hy aan den grave van Salisbury
hadt

Zyne
doodt
was
voorzegt

1612.

hadt gezegt: *Myne voorzegging gaat vast; maar gy zult daar de vervulling niet van zien*, dat de uitkomst leerde: want hy stierf in de maand van May, en de prins in November daar aan volgende.

De verscheide uirwerkelen, door deze doodt veroorzaakt. * *Vissur. Siri.*

De burggraaf van Rochester en alle van het huis van *Howard* waren verblyd, dat zy niet meer van den erfgenaam van de kroon, die hen niet mogt zetten, te vrezen hadden. Behalven hen waren alle anderen langen tydt ontroofte-lyk. Een Italiaansch schryver *, van een Franschen nagevolgt, en die de byzonderheden, die hy ons bericht, in zyne Staatschriften heeft gevonden, zegt, dat dit hof en die van Spanje en van Rome zich over deze doodt verheugden; dat deze drie hoven voor den yver van den jongen prins ten aanzien van het Protestantische geloof, zyne goede verstandhouding met den grave van *Soissons*, die zes dagen te voren stierf, en met grave *Maurits*, zyn huwelyk met eene prinsesse van *Savoje*, dat al ver was gevordert, zyn bondgenootschap met den hertog, vader van deze prinsesse, toen op Vrankryk misnoegt, beducht waren. Hy voegt daar by, dat deze vier prinsfen, dus vereenigt, het bondgenootschap der twee kronen van Vrankryk en Spanje wilden beletten, en den prinsse van *Piemont* met eene dochter van den eersten doen trouwen. Hy zegt ook, dat *Jacobus* van het bondgenootschap van *Savoje* met Engelandt niet afkeerig was, en dat, wanneer de gezant van den hertog kort na de doodt van prins *Henrik* afscheidt van den koning nam, de koning hem betuigde, dat het aanvallend en verwerend verbondt, indien de onverwachte doodt van zynen zone daar geen hindernis aan hadt toegebracht, zou zyn volbragt geweest; dat het echter alleen uitgesteld bleef, en dat het huwelyk met zynen eersten zone niet hebbende willen gelukken, met den tweden, die nu door de doodt van zynen broeder erfgenaam van het ryk was geworden, wel kon voortgaan. Men zegt niet, of de koning zyn hert regt uit hadt gesproken; maar kort daar na toonde hy van gansch andere gedachten te zyn: ingenomen met het verbondt van het huis van *Oostenryk*, daar hy zich van liet verblinden, en gansch uit zynde om het zelve standt te doen grypen, doch te vergeeffsch, wendde hy zich naar Vrankryk, met het welke hy een verdrag begon aan te gaan, dat door zynen zone, *Karel* den I, en zyne opvolgers ten einde wierdt gebracht.

1613. Huwelyk van den keurvorst van de Palts met de prinsesse van Engelandt.

Het huwelyk van den keurvorst van de Palts met de prinsesse *Elizabeth* verminderde de algemene smert. Het hof veranderde de droefheit in blydschap, en het volk, gemeenlyk het hof navolgende, gaf zich mede aan de zelve over. *Frederik*, de V van dezen naam, Paltsgraaf en keurvorst van het keizerryk, was in de maand van October des jaars 1612 te Londen gekomen, om met de prinsesse *Elizabeth*, oudste dochter van den koning, te trouwen. Prins *Henrik*, toen nog levende, begunstigde dit huwelyk door zynen yver voor den Godsdienst. Hy was verblyd, dat zyne zuster met een prins van den hervormden Godsdienst stondt te trouwen. Zyne doodt was oorzaak, dat hy daar de volbrenging niet van zag, en het scheelde weinig of de zelve zou het afgebroken hebben. Spanje stelde zich daar onder de handt tegen, en de koningin, al zo Spaanschgezind als de prins haar zoon het niet was, hebbende den zelven afkeer niet als hy van den Roomschen Godsdienst, was tegen dit

De koningin is daar tegen.

huwelyk. Zy hadt liever hare dochter konin- 1613. gin gezien ten koste van haar geloof, door een huwelyk met een Roomschegezind prins, dan haren Godsdienst zien behouden om maar keurvorstin te zyn: een rang, die zekerlyk van groot aanzien is, maar altydt minder dan die van koningin. Zy deedt wat zy kon om de jonge prinses de zelve gedachten in te boezemen; maar ziende, dat zy door staatzucht niets op haar vermogt, handelde zy haar bescottelyk en verachtelyk, haar alleen vrouw van een Paltsgraaf * noemende. Maar deze verstandige prinses antwoordde, dat zy liever de vrouw van een Paltsgraaf dan van een Roomschegezind koning, al was hy de grootste van het Christenryk, wilde zyn: kortom, in weérwil van al de tegenkantingen van de koningin, ondersteunt van den grave van *Nottingham*, met malkander de tegenstrevingen van het huis van *Oostenryk* onderschragende, bewilligde de koning in het huwelyk, het zy hy oordeelde, dat het eene voordelige party voor zyne dochter was, het zy hy de begeerte van het volk, dat naar dezen kant hield, wilde voldoen, het zy eindelyk uit eene bewegreden van staatkunde en Godsdienst te gelyk, om de Protestantische Duitse vorsten, die van oordeel waren, dat deze bandt hen voor de verdrukkingen der Roomschegezinden zou bevryden, in zyn belang over te brengen. Zy hielden zich daar zo van verzekert, dat zy daar van niet dan van de zegepraal der hervorming, en als van een onseilbaar middel van den ondergang van den paus spraken. Zy verspreidden boeken, waar in zy de voorzeggingen van *Daniel* tot hun voordeel uitleiden. Zy vonden daar in duidelyk de gebeurtenissen, die zy wenschten vervult te zien. Zy waren echter bedrogen, en by de uitkomst zag men, dat dit huwelyk nadeelig was aan de genen, die het zelve het meeste hadden gewenscht, dat is te zeggen aan het Paltsche huis, en aan die van den hervormden Godsdienst, gelyk wy in het vervolg zullen zien.

Het wierdt op den 13 February, na dat de keurvorst van de Palts op den 29 December nevens *Maurits van Nassau* in de ridderorde van den Koussebandt plegtelyk was ingehuldigt, voltrokken. De trouw geschiedde in de koninklyke kapelle van *Whitehal* door den aartsbischop van *Kantelberg*, de bisschop van *Bath* en *Wels* † deedt de predikatie, en de bruiloft wierdt met alle bedenkyke pracht gevierd. Het hof en de stad *Londen* deden ieder hunne blydschap om strydt blyken: gedurende eenige dagen zag men niet anders dan vertoningen, zegebogens, en openbare spelen, op den *Teems*, in de stad, in de huizen, in de hallen, of *Inns* van het hof, gelyk men de kweekscholen der jongelingen *, die zich in de rechts-en wetgeleerdheit oeffenen, om naderhandt in de rechtbanken gebruikt te worden, noemde. Wy zwygen van de geselschappen, daar men op bovengewone aardige en kostelyke wyzen vermomd vercheen, en van het dansen en brassen, waar van de overdaadt niet kan beschreven worden; maar wy moeten het geschenk niet vergeten, dat de opperschoot en de schepenen des anderen daags na de bruiloft aan de prinsesse deden, bestaande in een schoon snoer paalen. Deze vreugdt byna twee maanden geduurt hebbende, vertrok de keurvorst van de Palts op den 10 April met de keurvorstinne zyne gemalinne, en landde, verselt van den hertog van *Lenox*, van den grave van *Arundel*, van den burggrave van *Lisle* en van *Mylord Harrington*, die op deze reize kwam te sterven, te *Vlissingen*. De anderen verselden den keurvorst naar

* *Goed wif Paltsgrave.*

† *Plegtigheit van het huwelyk.*

† *of van de Baden en Fonteynen.*

* *Daar zyn 'er vier: de twee Tempels en de Inns van Linscoln en van Greys.*

Engel-
sche
volkpla
tingen
in Ier-
landt.

De
gunste
ling
wordt
graaf v
Som-
merfel
* den
Nov
ber.

† den
Dec
ber.

161
Geb
te en
dood
van e
keur
prins
de Pa

* of
het
volg
and

1613. naar Heidelberg, hoofdstad van de Palts, daar men alles hadt gereed gemaakt tot de inhaling van de nieuwe keurvorstinne, terwyl de Hollandische steden haar met eere en vereeringen overlaadden. Amsterdam alleen deedt haar eene gift van meer dan honderd en vyftig duizend guldens. Wie zou hebben kunnen denken, dat op zo veel pracht zulke droevige gevolgen zouden komen, als men heeft gezien, en dat deze prinses, die door de landen van het gemenebest in zegpraal trok, daar in weder eene verblyfplaats en een middel om van te bestaan zou komen zoeken?

Engel-
sche
volkplan-
tingen
in Ier-
landt.

In de maandt van Juny zonden die van Londen nieuwe volkplantingen naar Ierlandt te Derri en te Colran, in de provincie van Ulster. Dus was het dat deze grote stad, in navolging van het oude Rome, zich niet vergenoegde met haar eigen landt te bevolken, maar ook zorg droeg landen, die van haar afhingen, met inwoonders te voorzien. Engelandt leedt grote schade by het verbranden van de stad Dorchester, die op den 6 Augusty, zonder dat men daar de oorzaak van zegt, in de asche wierdt gelegd.

De
gunste-
ling
wordt
graaf van
Sommer-
set.
* den 4
Novem-
ber.

De gunst van den burggrave van Rochester vermeerderde dagelykch, en het was in dit jaar *, dat de koning hem graaf van Sommerfet maakte. Hy was de tiende graaf van dezen naam; de eerste was van de keizerinne *Machtelt* aangestelt geweest. Een tyt, die zo geacht was, dat de zelve niet dan aan prinsfen of de eerste Pairs van het ryk, gelyk wy onder *Eduard* den VI hebben gezien, wierdt gegeven, daar velen over morden, om dat hy daar mede *Eduard Seymour*, hoewel hy de eer hadt van een nabestaande van zyne Majesteit te zyn, hadt bekleed. De nieuwe graaf van Sommerfet trouwde daar na † met de gravinne van Essex, indien men haar den naam van haren eersten gemaal, van wien zy op eene verachte wyze, gelyk wy hebben gezegt, was gescheiden, mag geven: een huwelyk van alle eerlyke lieden verfoeit, daar beide de partyen door overspel en vergift toe geraakten, en ook loon naar werken kregen.

† den 26
Decem-
ber.

1614. Op den 1 January des jaars 1614 kwam de keurvorstin van de Palts van een zoon te bevalen, dat in Engelandt en in de Palts eene algemene blydschap verwekte. Het was prins *Henrik Frederik*, niet alleen tot het keurvorstendom, maar ook tot de kroon van Bohemen geschikt, waar van hy koning nevens den keurvorst zynen vader in het jaar 1620 wierdt verklaart. Hy stierf te jong voor het genot van dezen eer-naam; maar hy leefde lang genoeg om zulk eene grote verwachting verydelt, en zyn huis van dit verkiezelyk ryk en van zyne erfelyke staten berooft te zien.

* of op
het Y,
volgens
anderen.

De erbarmelyke doodt van dezen jongen prins, welgemaakt, en die veel beloofde, voleindde de ongelukken van dit doorluchtige huis. Hy raakte door een droevig toeval op den 17 January des jaars 1629 in het Haarlemmer meer * aan zyn einde, verfellende zynen vader, den koning van Bohemen, die naar Hollandt, sedert dat de wapenen van den keizer hem uit zyn ryk en keurvorstendom hadden verjaagt, was gevlucht. De nieuwsgierigheid hadt hem, gelyk duizenden van andere menschen, gedreven om uit 's Gravenhage, over Haarlem, naar Amsterdam te gaan, om *Piet Hein* en de Spaansche gallioenen, die deze vermaarde zeevoogdt van het gemenebest by het eilandt Cuba hadt genomen, en naar de haven van de Vereenigde provinciën met een ryken buit gebragt, te gaan zien. Een schip, dat alle zeilen by hadt, kwam 's avonds tegen het hune, dat

zy niet zagen, om dat de donkerheit en een sterke jachtinceuw zulks verhinderde, aan zeilen, en deedt het zelve barsten, waar door de jonge prins *, met den schipper en zes anderen, verdronk. De koning zyn vader wierdt behouden door middel van een touw, dat die van het schip, dat dezen ramp hadt veroorzaakt, hem toewierpen, dat hy gelukkig greep, waar door zy hem naar hun boord sleepten †. Wy hebben alle deze zaken na mal-kander verhaalt, om aan te tonen wat al rampen het Paltsche huis zyn overgekomen, en om te doen zien, hoe ydel de hoop van de genen was, die zich zulke gelukkige omwentelingen in de zaken van Europa door het huwelyk van den keurvorst met de prinsesse van Engelandt beloofden.

1614.

* Hy
hadt de
milt in
zyne ar-
men ge-
vat, en
was daar
om be-
storven.
Hy
wierdt
in de
klooster-
kerk in 's
Graven-
hage be-
graven.

Het tweede Parlement, onder de regering van *Jacobus* gehouden, vergaderde den 5 April, en scheidde den 7 Juny met zeer groten haast. Men merkte aan, dat het op den dag, wanneer het geopent wierdt, zeer sterk regende, daar zulk een afgryffelyke windt by kwam, dat men naauwlyks over straat kon gaan, het welk eenigen voor een voorteken namen, dat het Parlement zou vernietigt worden; maar men moet dit tot een natuurlyker en waarschynlyker oorzaak brengen, te weten tot de vreze der gunstelingen, die altydt tegen deze souvereine vergaderingen zyn, die niet dan om het algemene welzyn te bevorderen beroepen worden, daar diergelyk volk altydt vyandt en bederf van is. Een der grootste zwakheden van den koning was, dat hy zich daar van liet regeren; en terwyl hy vreedde, dat het Parlement zyne macht mogt bepalen, gaf hy de zelve over aan de genen, die zich daar van bedienden, en hem niet dan den schyn van te regeren overlieten. Het Lagerhuis, dat voornamentlyk de veiligheid van den Godsdienst in het oog hadt, beval, dat alle hune gevolmachtigden het Sakrament des Nachtmals naar de gewoonte der Anglikaansche kerke op den 17 April zouden ontfangen. Door dit middel meende het de Roomschegezinden te ontdekken, denkende, dat zy zich van eene gemeenschap, die tegen hun geloof streedt, zouden onthouden; maar deze voorzorg was te vergeefsch. Zy ontfingen alle het Nachtmal.

† *Airre-
ma* zegt,
dat de
schippers-
knecht
van het
overzeil-
de schip
hem niet
veel
moete in
het ande-
re schip,
zynde
een dry-
ver, over
kreeg.
Tweede
Parlo-
ment
onder
Jacobus.

Zodanig was het gedrag van de meeste bedekte Roomschegezinden, van alles door den grave van Northampton, hun hoofd en beschermmer, en de tweede gunsteling des konings, indien men den grave van Sommerfet voor den eersten moet nemen, onderrecht. Hy maakte geen zwarigheid van den dienst der Protestanten by te wonen. Ondertusschen was hy een yveraar voor de Roomsche kerke, gelyk uit den brief, dien hy aan den kardinaal *Bellarmin* schreef, en die door een zeker geval, zonder dat men weet hoe, in handen van den aartsbisschop van Kantelberg * raakte, kan zien. *Met wat schyn*, schreef hy in dezen brief, *ik ten gevalle van den koning en de natie te werk gaa, ben ik echter goed Roomschegezind, altydt bereid om die van myn geloof te verdedigen, en my tegen het geweld, dat men ben wil aandoen, te kanten.* Deze Mylord stierf den 15 Juny, en indien zyne doodt die van de Roomsche kerke bedroefde, verheugde zy in het tegendeel de Protestanten, die al zyne handelingen kenden, en wel wisten, dat hy aan de Roomschegezinden in Engelandt en Ierlandt hadt geschreven, om hen te raden welgemoed te zyn, hen van zyne bescherminge verzekerende. De graaf van Sommerfet, die geen beter Protestant was, verloor daar door de stut,

Schyn-
heiligheit
van den
grave
van
North-
ampton.

* *Abot.*

Zyne
doodt.

1614.

flut, die hy nodig hadt om zich in de gunst des konings te handhaven, en zyn val kwam ook kort daar op te volgen: doch alvorens wierdt hy nog op den 10 July grootkamerling gemaakt, en de graaf van Suffolk, zyn schoonvader, kreeg het ampt van grootfchatmeester, open gevallen door de doot van den grave van Salisbury.

Inhoud-
ging van
den gra-
ve van
Suffolk
tot groot-
fchat-
meester.

Men kan de aanzienlykheit van deze hoge bediening bespeuren uit de pracht, met welke de Geschiedenis den staat beschryft, dien de graaf van Suffolk, wanneer hy bezit van zyn ampt in het paleis van Westmunster ging nemen, verfelde. Eerst zag men de officieren van de rechtbanken en van de tollens; daar na kwamen de kwekelingen van het *Greys*-genootschap; toen volgde een sloop van heeren; vervolgens twee serjeanten van wapenen te voet, gaande voor den grootfchatmeester, die te paardt zat, hebbende den zegelbewaarder aan zyne regter handt. De graven, burggraven, baronnen en Raden des konings, de edellieden en het ganfche ligchaam van den kleinen adel sloten dezen overheerlyken optocht.

De tweegevechten waren dit jaar zeer gemeen, en verplichtten de Sterre-kamer, een der vier fouvereine hoven van Westmunster, buitengewoon te vergaderen, om een middel daar tegen te beramen. De ridder *François Bacon*, die toen de bediening van algemeen pleitbezorger van zyne Majesteit bekleedde, deedt eene welsprekende redenvoering tegen dit onbehoorlyk vechten, waar toe men door hoogmoedt en wraak, onder voorwendfel van bolediging, wordt aangedreven. Hy zeide, dat het eene dolheit was, die by de Heidenen, en zelfs van Rome en van Griekenlandt †, twee wyze gemenebesten, zo yverig naar eer, niet bekend, of veroordeelt was geweest; dat de Turken ten dezen dage zulk een ftrydt niet kenden, of den zelve strafte. Tot bewys bragt hy een vonnis van den Divan of Raadt tegen twee bafsaas by, die zamen gevochten hadden, waar van de een den anderen hadt gedood. De Divan maakte het rechtsgeding op zo wel van den doden, als van den levendigen. Hy zeide, dat deze verwoedheit in de oorlogen van Napels, door het beroemde gevecht van een zeker getal Spanjaarden tegen een gelyk getal Italianen, door de Gotthen en andere wilde natiën van het Noorden, en eindelyk door de Spanjaarden, een wreed en wraakzuchtig volk, ongelukkiglyk was toegelaten; dat het in Vrankryk, hoewel de muitmakers zich daar aan overgaven, en dat men de dolheit daar van door ftronge wetten beteugelde, niet geduld wierdt. Hy hieldt ftaande, dat fchoon men in zekere gevallen, om een gefchil by te leggen, dat door de wetten niet doenlyk was, een tweegevecht verzocht, het echter niet rechtmatig was het zelve toe te ftaan, om dat het zo veel is als de Voorzienigheit te verzoeken, en te willen, dat de zelve de goede party doe zegepralen, dat zy echter altydt niet goedvindt te doen. Op deze wyze vertogen verboodt het hof de tweegevechten, en verklaarde aan moordt en aan gekwetfte hoogheit fchuldig de genen, die dit verbodt bedekt, of opentlyk overtraden.

Christi-
aan, ko-
ning van
Denemar-
ken,
komt te
Londen.

Voor de tweede maal zag men *Christiaan*, koning van Denemarken, in Engelandt. Hy kwam op den 21 July te Londen, daar hy weinig tyds bleef, want hy vertrok weder van daar den 1 Augufly. Men zegt eigentlyk de oorzaak van zyne reize niet; mogelyk fproot

de zelve alleen uit genegenheit om zyne zuster, die hy in dit fchone jaargety kwam bezoeken, te zien; mogelyk dat deze vorft zo wel als zyne zuster Spaanfchgezind van gedachten was, en zyne Britanniſche Majesteit wilde afraden een verbondt met den keurvorft van de Palts tegen het huis van Oostenryk aan te gaan.

Het was kort na zyn vertrek, dat de Katholyke koning zelf eenen der bekwaamfte vredehandelaars, om den koning van Engelandt over te halen, zondt. Deze ftaatsdienaar, die zich door zyn gedrag aan dat hof zo vermaard in het vervolg maakte, was *Don Diego Sarmiento d'Acugna*, graaf van Gondomar. Koning *Jacobus* vondt in hem zo veel gevallen, dat hy met hem zo gemeenzaam als met zynen gunfteling omging, waar door men zag, het geen mogelyk nooit te voren was gezien, te weten, dat een gezant een vertrouweling van een prins wierdt, aan wien zyn meester hem niet hadt gezonden dan om voor verfpieder te dienen. Hy kwam in de maandt October, en zyne onderhandeling, wiens uitflag wy op zyn plaats zullen zien, gelukte wel.

De ftaadt Londen was dit jaar een van zyne voornaamfte fteradiën aan de zorg en koften van eenen van hare burgers, die eene pracht, overeenkomende met die van de bouweheeren en burgermeesters van Rome, deedt blyken, verſchuldigt. Het was echter alleen een goudfmid, doch een ridder, genaamt *Middleton*, die, van het Parlement gemachtigt zynde, de waten uit twee fonteinen, die haren oorfpronk in de provincie van Hereford, naby de ftaadt Ware, hadden, in deze hoofdftaadt van het ryk ondernam te doen komen. Om dit voornemen uit te voeren deedt hy eene gracht langsgewyze, ter lengte van zestig Engelfche mylen van Londen af, ter diepte op zekere plaatfen van dertig voeten, en in de laagfte plaatfen door eene waterleidinge van twintig voeten hoog, maken. Op deze nieuwe gracht, of rivier, als men die noemt, wierden meer dan acht honderd bruggen, meest van moppen, of gebakkene ftenen, gemaakt. Zes honderd menſchen werkten vyf jaren lang aan dit heerlyke werk, dat in het jaar 1614 voltooit wierdt. De ganfche ftaadt wordt daar door overvloedig van water voorzien, dat door pompen, die in de laagfte zo wel als in de verhevenfte plaatfen ftaan, wordt geleid. Men maakte toen ook de fierlyke wandelwegen in Morfield: men plantte aan beide zyden bomen, die een vermakelyk gezicht gaven, en te gelyk voor een ſchuilplaats voor de hette der zonne in den fomer verftrekten.

In het begin van het jaar 1615 beſtraatte men de grote markt van Smithfield, die men van het plein van dezen naam afnam, en van het overige maakte men wandelwegen, zo dat ieder om ftrydt uit was om deze ftaadt, die men als een algemeen vaderlandt van de ganfche natie aanzag, aanzienlyk en prachtig te maken.

Deze regering geeft ons zo vele aanmerkelyke voorvallen niet aan de handt als die van *Elizabeth*: eene diepe ruft regeerde overal, en de vorft, die zynen roem ſtelde in den naam van den *Vreedzamen* te hebben, zag alle de gefchillen van zyne naburen met onverſchillige oogen aan, daar in het tegendeel zyne voorzaten gemeenlyk ſcheidsmannen van waren geweest; zo dat 'er niets daar omtrent, de aandacht van den Lezer waardig, voorviel; en indien men de gevallen der gunftelingen, de omwentelingen in de Palts, daar

Gezant
van den
Katholy-
ken ko-
ning aan
den kon-
ing *Ja-
cobus*.

Ver-
maarde
waterlei-
ding van
den rid-
der *Mid-
leton*.

Sieraden
te Lon-
den ge-
maakt.

1615.

1615. daar de Engelschen meer belang dan hun koning in namen, en de onderhandelingen over een huwelyk met de infante van Spanje daar buiten sluit, heeft men alleen een eenvoudige verhaal van sommige byzondere zaken, beschryvingen van gebouwen, plegtigheden, reizen, gezantschappen, vreugdemaaltyden, weg-schenken van bedieningen en waardigheden, waar van deze koning meer dan iemand anders zyn werk maakte, te verwachten.

In de maandt van July maakte hy eenige ridders van den Koufsebandt, nevens eenige geheime Raden. *François Mannors*, graaf van Ruthlandt, de ridder *George Villers*, reets edelman van de bedkamer, en de ridder *Robert Sidney*, burggraaf van Lisle, waren van het getal der eeriten. *Thomas Howard*, graaf van Arundel, Mylord *Carew* en *Lancelot Andrews*, bisschop van Ely, onder de laatsten.

Eenige dagen daar na wierdt prins *Karel*, nu de oudste door de doot van prins *Henrik* geworden, prins van Walles, daar hy met de gewone plegtigheden in wierdt gehuldigt. De stad Ludlow, verblyfplaats van den prinsse, betoonde daar over, zo wel als die van Londen, hare blydschap door alle tekenen van openbare vreugde. Behalven de maaltyden en vertoningen zag men ren- en steekspelen in de daar toe afgeperkte plaatsen, en meer dan veertig edellieden waren schildhouders van alle de genen, die daar in wilden verschynen.

Ter dezer tydt gaf de koning, op het verzoek van zyne gunstelingen, aan den ridder *Jakob Hayden* den tytel van baron, by een enkelen brief, zonder de plegtigheid, by de aanstelling gebruykelyk, en, dat meer is, zonder tytel en zonder dat 'er een Parlement vergadert was. Hier over laken eenigen dezen prins, als of hy de plegtigheid by het aanstellen van Pairs hadt benadeelt; maar kort daar na wierden aan den nieuwen baron brieven onder het groot zegel van Engelandt, met den tytel van Lord *Sawley*, gezonden. Ten aanzien van de plegtigheid by de aanstelling beweerde men, dat het nodeloos was, en dat men het wel kon voorbygaan; dat de opene brieven genoeg waren om den verkoren tot het recht te machtigen, dat hy nodig hadt.

Dit belette niet, dat op den 30 May de ridder *Robert Dormer*, baron van Wing, in zyn Pairschap met de gewone plegtigheid niet wierdt gehuldigt. Hy wierdt in de vergadering der Pairs te Westminster, met zynen gevoerden scharlaken rok gekleed, en zynen degen op de zyde, tusschen de barons van Schelfeld en van Compton, in hunne plegtige klederen, geleid. Mylord *Carew* volgde hem, en droeg de sleep van *Dormer*. *Garter*, eerste wapenkoning, droeg de opene brieven, welke hy aan den grootkamerling gaf, die de zelve weder aan den ridder *Winwood*, geheimschryver van Staat, overhandigde. Deze laatste, de zelve hebbende aangenomen, las die op zyne knien. Wanneer hy tot de plaats, daar van de aanstelling gesproken wierdt, was gekomen *, trok de koning, die in de vergadering voorzitter was, *Dormer* het kleed aan, dat de barons gewoonlyk in het Parlement dragen; en het lezen geëindigt zynde nam zyne Majesteit de brieven aan, en gaf de zelve aan den nieuwen baron, als een verzekerd pandt van zyne aanstelling. Deze plegtigheid geëindigt zynde wierdt hy weder naar zyn huis, onder het geschal der trompetten, het luiden der klokken, en de toejuichingen van het volk geleid.

Daar wierden drie openbare schriften in de maandt van April over drie verscheide zaken af-

III Deel.

gekondigt. Het eerste was een verbodt van goudt of zilver uit het ryk te voeren; het tweede raakte de jagt, daar de koning zeer op gezet was, en verboodt het jagen naar hinden; het derde vernieuwde het verbodt tegen de vaders, die hunne kinderen naar de kweekscholen der gevluichte Engelschen zonden. Daar kwam nog een ander verbodt uit tegen de priesters, die in het ryk, te Wisbigh, in de provincie van Cambridge, waren. Het was niet zonder reden, dat het hof zorg tegen de ondernemingen der zendelingen van den paus droeg: want ter zelve tydt nam men eenen, genaamt *Owen*, van de tak van *Godslow*, in de provincie van Oxford, gevangen. Hy wierdt den 17 May als schuldig aan gekwetste hoogheit gevonnist. Hy hadt in de provinciën het verfoecielyk gevoelen van het geloofsonderzoek, dat de ketterfche vorsten door een volkomen recht onder den ban leggen, en dat het hunne onderdanen vrystaat hen van de kroon en het leven te beroven, geleert.

Indien de dichter *Owen*, die zich in dezen tydt door zyne heerlyke puntdichten bekend maakte, uit het zelve huis was, hy was ten minste niet van het zelve geloof, het welk men uit eenige van zyne stukken, gansch niet voordeelig aan de Roomfche geestelykheit, en welke de Roomfche schryvers ook niet nagelaten hebben te berispen, kan bespeuren.

De grote verandering in dit jaar was de ongenade van den grave van Sommerfet en zyne rechtmatige straf over den moordt, aan den ridder *Overbury*, daar hy oorzaak van was, begaan. Twee zaken verhaastten deze wraak, die tot nu toe was achtergebleven, te weten, de doot van den grave van Northampton, de regter handt van *Sommerfet*, en de gunst van den ridder *George Villers*, die verheugt was zich van een mededinger te kunnen ontdoen. Hoewel deze omwenteling niet alleen den loop van dit gansche jaar, maar ook dien van het volgende beflaat, zullen wy de zelve achter malkander verhalen, om daar geen tusschenpozingen in te maken. Maar voor dat wy daar toe treden, geloven wy niet ondienstig te zyn een afbeeldsel te maken van den nieuwen gunsteling *Villers*, die *Sommerfet* den voet ligte, en die in het vervolg zulk eene macht op den geest van zynen meester bekwam, dat hy veel eer zyn medegenoot dan zyn staatsdienaar geleek.

Hy was van een oud huis van de ridders van de provincie van Leicester afkomstig. Zyn vader, die *George Villers* genaamt wierdt, kreeg hem uit zyn tweede huwelyk met *Maria van Beaumont*, zyne tweede vrouwe, die hy by het leven van zyne eerste reets bemint hadt. Maar dien het geluk wil verheffen ontbreekt het aan geen geslachtekenaars, die hen van doorluchtige huizen weten af te doen dalen. De vleiers van dezen gunsteling zeiden, dat zyne moeder uit het huis van *Beaumont* gesproten was, een der edelste van het ryk, hoewel het zelve ten tyde van *Henrik* den VI al was uitgestorven. Wie ook de moeder van den jongen *Villers* mag geweest zyn, zy droeg grote zorg voor zyne opvoeding; zy zondt hem naar Vrankryk, daar zy hem zo wel deedt opbrengen, dat hy, voegende de gemanierdheit van dit hof by de trotschheit van zyne natie, een der volmaaktste jongelingen van zynen tydt zou geworden zyn, indien hy niet te hoogmoedig en te onbezonnen was geweest.

Zyne stoutheit en verdiensten, oprecht of geveinst, bragten hem aan het hof van Engelandt; hy kwam by den koning, die van de graven van Northampton en van *Sommerfet* was verselt.

Gggg

Tot

1615.

Verbodt tegen de zendelingen van den paus.

Lof van den dichter *Owen*.

Ongunst van den gunsteling.

Geboorte van den ridder *Villers*, en zyne gunst.

Oorzaak waarom hy in gunst geraakte.

1615. Tot zyn geluk kwam de eerste te sterven, en de andere beging eene misdaadt, waar door hy aan den koning en het gansche ryk verdacht wierdt. Hy was by de koningin en den aartsbisschop van Kantelberg †, in wien de koningin een volkomen vertrouwen stelde, gansch niet gezien. Het was deze prelaat, die haar riedt *Villers* den koning aan te pryzen, om *Sommerfet* den voet te ligten. Haar verzoek wierdt nooit afgeslagen: want zy was zo volkomen meester van den koning haren gemaal, dat hy niemandt tot zynen gunsteling dan van hare handt, of met hare toestemming, verloor. Daarenboven was deze voorgestelde onderdaan de gunst van zynen meester waardig, indien hy niet te verwaand was geweest.

Zyne
hoeda-
nigheid.

* De
vader
Orléans.

Ten aanzien van den Godsdienst, de Roomschgezinde schryvers * zeggen, dat hy een huichelende Protestant was, maar dat zyne geneigtheit meer tot den Roomschen dan tot den Protestantischen Godsdienst strekte. Hoe het zy, de eerste stap gedaan zynde, kostte de andere niet veel moeite aan *Villers*, en men zag hem zo snel tot zulk eene hoogheit verheven, dat hy, indien hy den troon niet beklom, ten minste alleen een trap lager was. Hy wierdt ridder van den Koussebandt, edelman van de bedkamer, burggraaf, grootstalmeeft, graaf, naderhandt marquis, en ten laatste hertog van Buckingham en grootadmiraal; meester van het noodlot van iedereen, zelfs van den koning, die niets dan naar zyn goedvinden deedt. Het verwonderlykste is, dat hy dit grote geluk niet alleen gedurende het leven van *Jacobus* den I behieldt, maar dat het hem nog onder de regering van zynen opvolger bybleef.

Men zegt, dat de koning behagen in hem begon te krygen in een blyspel, dat de kwekelingen van Cambridge in de tegenwoordigheit van zyne Majesteit speelden, daar deze jonge ridder de voornaamste rol in hadt. De koning vondt daar zo veel genoegen in, dat hy beval dat stuk nog eens te spelen. *Villers* hadt daar nog nieuwe versierselen, die het zelve nog aangenamer dan de eerste maal maakten, bygedaan; zo dat men aan het hof niet anders hoorde spreken dan van den geest en de aardigheit van dezen ridder. Zodanig is dikwils de oorspronk van een geluk, daar de wereldt over verbaast staat, en dat men zich zou schamen te pryzen, indien men zyn oog op het begin van zulk eene verheffing sloeg. Voorts, zo lang als *Villers* den raadt van den aartsbisschop van Kantelberg opvolgde, was zyn gedrag wys, rechtmatig en niet baatzockende, gansch tegenstrydig met dat van *Sommerfet*, wiens hoogmoedt en gierigheit iedereen, die niet met volle handen tot hem kwam, afwees: hy daarentegen gaf gehoor aan de armen, leidde hen tot den koning, nam hunne verzoekschriften aan, en bezorgde daar antwoordt op, zonder dat het hen iets kostte. Maar hy volhardde niet in dit gedrag: want wanneer hy zich in des konings gunst zag bevestigd, liet hy zich door zyne staatzucht verleiden. De koningin hadt dit al voorzien, en zeide tegen den aartsbisschop van Kantelberg, dat men in hem verscheide *Sommerfets* zou vinden.

De schul-
digen aan
de doot
van My-
lord
Overbury
in rech-
ten be-
trokken.

Naauwlyks was hy aan het hof geraakt, niet anders dan edelman van de bedkamer zynde, wanneer de doot van den ridder *Thomas Overbury* gerucht begon te maken. Het aanzien van den gene, die 'er de oorzaak van was, hadt het klagen van alle eerlyke lieden over zulk eene verfocelyke daadt, en alle bewyzen, daar toe diennende, te rug gehouden; maar Godt, die de zel-

ve niet wilde ongestraft laten, gaf een der bedienden van *Overbury* in de gedachten om de zaak aan den ridder *Coke*, hoofdrechtter, bekend te maken. Anderen zeggen, dat de aartsbisschop van Kantelberg de zelve aan den dag bragt, en hem aan den ridder *Winwood*, geheimchryver van Staat, aanklaagde, die daar met den koning van sprak, en dat zyne Majesteit aanstonts bevel aan den ridder *Coke* gaf om den beschuldigde gevangen te nemen, het welk in het begin van September wierdt volbragt. Dit gedaan zynde belaste de koning aan den hoofdrechtter een naauwkeurig onderzoek naar de medestanders van zulk eene schrikkelijke vergiftiging te doen; anders, zeide hy tegen hem, zal de straf van Godt op u en op de wven nederdalen, gelyk die op my zou nederdallen, indien ik de stem van het onschuldige bloedt, dat wraak roept, niet verhoorde. Daarom neemt den vloek, die op ons en het gansche ryk legt, weg, zonder iemandt te verschonen, dien gy aan eene zo verfocelyke misdaadt schuldig zult vinden.

Heerly-
ke redon-
nen van
den koning.

De hoofdrechtter, een zo nadrukkelyk bevel ontvangende, bleef in geen gebreke van het zelve werktellig te maken. Hy gaf last om *Anna Turner*, weduwe van den geneesheer *Turner*, het voornaamste werktuig in dit treurspel, en die de anderen hadt te werk gestelt, met *Wetston* en *Franklin*, die het vergift hadden toebereid, nevens den ridder *Thomas Mouson* en zynen bediende *Simon*, gelyk mede den ridder *Gervais Pelvis*, bewaarder van den Tour, gevangen te nemen. Het rechtsgeding duurde niet lang; *Wetston* beleeft zyne schuld, en wierdt den 25 October gevonnist en gehangen. De weduwe *Turner* wierdt niet alleen beschuldigt van de vergiftiging, maar ook van tovery, en wierdt mede, na dat zy een oprecht berouw hadt getoont, te Tyburn opgehangen.

Men ging niet zachter met den bewaarder van den Tour te werk; men oordeelde, dat hy door deze verfocelyke daadt genoegzaam ontadelt was: derhalven onderging hy de zelve straf van de anderen, met welke hy de misdaadt hadt begaan. Eenigen zeggen, dat hy daar alleen kennis van hadt gehad, maar de zelve niet aan het licht hadt gebragt.

Franklin wierdt ook gerecht: hy en *Wetston* waren dubbeld schuldig. Niet te vrede hunc handt in het vergiftigen gehad te hebben nevens de anderen †, hadden zy daarenboven den ongelukkigen *Overbury*, dien zy op zyn bedt zagen worstelen tegen het vergift, dat hy mogelyk nog te boven zou gekomen zyn, gesmoort.

Maar de ridder *Mouson* kreeg, hoewel hy gevonnist was, genade, gelyk zyn bediende *Simon* reets te voren hadt gekregen. Men zegt, dat hy zyn leven door een geestig antwoordt behieldt. Terwyl de hoofdrechtter hem vermaande te bekennen, dat hy de handt ook in zulk een schrikkelijk feit hadt gehad, antwoordde hy zeer verstandig, en te gelyk geestig: *Neen, myn goede heer, ik heb 'er maar het voorste van myn vinger in gehad, en daar scheelde weinig aan of het hadt my myn leven gekost.* Vervolgens verklaarde hy hoe het was toegegaan, en hoe hy met zyn vinger de toebereide spys voor den ridder *Overbury*, niet wetende, dat men 'er vergift in hadt gedaan, want men hem geen kennis daar van hadt gegeven, hadt geproeft; anders, vervolgde hy, zou ik my wel gewacht hebben eene zo gevaarlyke proef te nemen, waar door ik de nagels van myne vingers en het haar van myn hoofdt ben kwad geraakt. Door zyne openhertige belydenis oordeelde men, dat hy onschuldig was, en dat hy de spys zekerlyk niet zou geproeft hebben, indien hy hadt gewe-

† *Franklin* hadt het hem zelve in een klifteeninge-
speten.
Zie fol.
596.

Een geestig woordt houdt *Simon* by het leven.

1615. geweten, dat 'er vergift in was geweest: men oordeelde, dat het geen hy hadt geleden genoeg was om de misdaadt te boeten van dat hy de medelinders niet hadt verklikt.

1616. Zy beschuldigden den grave van Sommerfet en zyne gemalin, die zich, om zo te spreken, achter het gordyn verborgen hielden; maar de verklaring der gevangenen ontdekte het geheim dezer goddeloosheit. Zy verklaarden, dat zy den ongelukkigen ridder *Overbury* niet hadden vergeven dan op het verzoek van deze twee ondeugende menschen, die volgens het voorbeeld van *Herodes* en *Herodias* eerst zamen hadden beraadslaagt om een eerlyk man gevangen te doen nemen, en naderhand te doden, om dat hy hen de onrechtmatigheit en schande van hun huwelyk hadt verweten. Het was te vergeeffich, dat *Sommerfet*, om zich tegen de straf der wet te dekken, vrybrieven van vergevinge, wat misdaadt men hem zou kunnen opleggen, onder een ander voorwendfel hadt weten te verkrygen; de zegelbewaarder *Egerton* weigerde daar het zegel aan te slaan, en vertoonde zyne Majesteit, dat hy verschalkt was geweest, en dat het zyne eer en zyn gewisse raakte den loop van het gerecht in het straffen van eene misdaadt, die de schuldigen onder de valsche belydenis van eene andere hadt willen verbergen, niet te sluiten; waar op de Pairs vergaderden, en het rechtsgeding van man en vrouw opmaakten. De zegelbewaarder zat in het zelve voor met den tytel van grootopperrechter *.

* Grand Senechal.

De koning bewyilt hen genade. † Chef de Justice.

Zy wierden beide den 25 May ter doot gevonnist; maar de koning stremde de uitvoering daar van, het zy hy oordeelde, dat de ridder *Coke*, hoofdrechtter †, al te veel partyfchap in dit rechtsgeding hadt doen blyken, en eenige verklaringen ten voordeele van den grave van *Sommerfet*, gelyk men hem beschuldigde, achtergehouden, het zy hy niet wilde, dat een man, dien hy met zyn vertrouwlingfchap hadt vereert, eene schandelyke doot zou sterven. Mogelyk nam hy in aanmerking, dat de graaf, vervoert door zyne liefde, eene misdaadt, daar de gravin van *Essex* alleen het bestier van hadt gehad, eer door de vingeren hadt gezien dan daar in gestemt. Hoe het zy, het bleek in het vervolg, dat de koning hem zyne gunst niet ten eenemaal hadt onttrokken, wanneer hy een jaar daar na belette, dat men zynen naam en zyn wapen uit de kapel van *Windfor* nam, om dat 'er geen regel in de aanstelling van de ridders van den *Kouffebandt* was, welke de genen, die de wet aan wanbedryf * schuldig kende, van deze waardigheit verklaarde vervallen te zyn. Echter wierdt hy daarom niet ontslagen, en raakte niet voor den 22 January des jaars 1622 uit den *Tour*.

De ridder *Coke* was daar den voorgaanden 27 December ingebragt. Eenigen zeggen, dat de beschuldiging, tegen hem ingelevert, en daar in bestaande, dat hy omtrent het innemen der getuigen tegen den grave van *Sommerfet* niet oprecht hadt te werk gegaan, alleen een voorwendfel tot zyne ongenade was. Zy voegen daar by, dat de rechte oorzaak daar van was, dat hy eenige geheimen omtrent de doot van prins *Henrik*, die hy onder de papieren, welke men onder het arbeiden aan het rechtsgeding van de moorders van den ridder *Overbury* vondt, wereldkundig hadt gemaakt.

De val van *Sommerfet* was de verheffing van *Villers*: de koning maakte hem den 4 January des jaars 1616 grootfalmceester, in de plaats

III Deel.

van den grave van *Worcester* †, die deze bediening, doordien hy geheimzeggelbewaarder was geworden, hadt nedergelegd. In het zelve jaar wierdt de nieuwe gunsteling ridder van den *Kouffebandt*, baron van *Whaddon*, en burggraaf van *Villers*, en op den 5 January des jaars 1617 graaf van *Buckingham* en geheime Raadt gemaakt. Hy wierdt een jaar daar na marquis, en in het jaar 1623 hertog. Dus is het, dat het geluk speelt, en den eenen op den ondergang van den anderen verheft. Maar de Engelichen konden deze feldzame behandeling van den koning omtrent zyne gunstelingen niet vergeten. *Indien Engelandt*, zelden zy, eene diergelyke verblindung in *Eduard den II* omtrent *Gavelton* niet kon verdragen, wat reden is 'er om het gedrag van *Jacobus den I* omtrent *Buckingham* te verschonen? Hy heeft geen meer verdiensten dan *Gavelton* heeft gehad, en tusschen de koningen is dit onderscheid, dat de eerste een jong vorst was, die zich door de vleiende aanlokjelen van een jongen gunsteling liet verleiden; maar de andere is een vorst boven de vyftig jaren, die zich door een jongen losbol, nog geen vyf en twintig jaren oud, laat by den neus omleiden. Hoe welgegrond deze klagten en aanmerkingen mogten zyn, *Buckingham* was gelukkiger dan *Gavelton*, en niettegenstaande het misnoegen van zommigen hieldt hy zyn gezag staande.

De koning gaf dit jaar de stadt *Vlissingen*, het kasteel *Rammekens* en den *Briel* aan de algemene Staten weder. De zelve waren *Elizabeth*, volgens het verdrag tusschen haar en de Vereenigde provinciën, tot verzekering van het geleende geldt, of dat zy tot onderhoud van de benden, in der Staten dienst zynde, hadt verschoten, als waarborgen in handen gestelt. Deze verbindtenis geschiedde het eerst by het verdrag van den jaare 1585, wanneer de Engelsche bevelhebbers met hunne bezettingen volgens de overeenkomst bezit van deze plaatsen namen. Het zelve wierdt in het jaar 1598 vernieuwt, naardien de Vereenigde provinciën nog in geen staat waren het verschoten geldt met de renten tegen tien ten honderd, dat reets verscheidne millioenen kwam te bedragen, te betalen. De schuldt wierdt volgens den staat, die daar van in het jaar 1608 wierdt opgemaakt, daggelyk groter. De algemene Staten bevonden, dat zy boven de acht honderd en achttien duizend ponden *Sterlings* (a), die zy volgens het verdrag, in zekere tyden door hunne gevolmachtigden met die van *Engelandt* gesloten *, moesten afbetalen, schuldig waren. Daar was weinig schyn, dat een gemenebest, dat eerst de vruchten van de vrede begon te smaken, zulk eene som uit zyne onderdanen, uitgeput door den langdurigsten en bloedigsten oorlog, dien een Staat ooit hadt gevoert, kon vinden. Echter waren de Staten zeer begeerig deze drie plaatsen, de sleutels van de *Maas*, den *Rhyn*, en de *Schelde*, bygevolg van alle hunne provinciën, die zich nooit vry, zo lang zy onder het bedwang van zulke drie sterkten waren, en dat de Engelichen daar het bezit van hadden, konden zeggen te zyn, weder te hebben. Hunne ingezetenen, meesters van den koophandel van *Europa*, *Afrika*, en *Oost-Indië*, waar uit zy de *Portugezen* en *Spanjaarden* hadden verjaagt,

Gggg 2

(a) De Engelsche geschiedschryvers begroten de schuld op twee millioenen en vier honderd duizend ponden *Sterlings*, daar onder begrepen het onderhoud der troepen.

1616. lers oot-fangt. † Eduard Sommerfet.

Jacobus geeft aan de Staten Vlissingen en de andere plaatsen weder.

* Zie het verdrag by *Auzema*.

erly-ede-van-ko-

Frank- hadt et hem elfs in en klif- ter inge- woten. ie fol. 96. Een eellig voornt houdt imon by et leven.

1616. zagen zo vele rykdommen en zulke schone bezittingen als niet aan, zo lang zy zich van hunne naburen als ingesloten, en hunne sterkste steden in handen van eene machtige en ontzagheylke natie zagen. Maar aan de andere zyde, op wat wyze de zelve weder te krygen? Behalven de zwaarigheid van zo veel geldt te vinden, om de schuldt, daar deze steden voor verpand waren, af te leggen, was 'er nog eene andere, die niet minder was, namentlyk hoe men de Engelschen, zonder dat zy nieuwe eischen deden, daar uit zou krygen, gelyk gemeenlyk gebeurt van bezitters van steden, die altydt de wedergeving trachten uit te stellen.

Om deze zwaarigheid weg te nemen wierpen de Staten het oog op *Oldenbarneveldt**, welken zy den bekwaamsten oordeelden om een verdrag van zo veel aangelegenheit met den koning *Jacobus* te sluiten. Zy maakten hem hoofd van dit aanzienlyke gezantschap, dat zy ten dien einde naar Engelandt zonden. Zy waren in hunne gedachten omtrent dezen gevolmachtigde niet bedrogen. Hy hadt de gelykheid der zaken, den aardt en de geneigtheit van den koning en van zynen gunsteling zo wel doortast, dat hy den rechten tydt om zyn oogmerk te bereiken wist waar te nemen. Hy schikte zyn gedrag en zyne redenvoerig met zo veel bekwaamheit, dat hy de toestemming, die hy op zekere voorwaarden vroeg, daar het hof de volbrenging van onmogelyk oordeelde, niet alleen bekwaam, maar hy wist zelfs het geen hy begeerde ten volle te bekomen.

Hy vondt den koning altydt bezig met jagen, of in de boeken, van zyne gunstelingen geregeert, overgegeven om de kardinalen *Bellarmin* en *Perron* te antwoorden, kortom, vergetende, dat hy koning was, om ter onrechter tydt voor een twistredenaar en Godgeleerde te spelen. Daarenboven merkte hy, dat hy in misverstantd was met het laatste Parlement, waar van hy eenige leden, al te grote yveraars naar zyne gedachten voor de vryheit van het volk, hadt doen gevangen zetten. De noodt van penningen, daar hy in was door de verkwisting van zyne geldmiddelen, en de onmogelykheit om de zelve, zonder het Parlement te vergaderen, daar hy echter niet toe kon besluiten, te vinden; daarenboven buiten raadt, buiten hoop van uitkomst of verligting van den kant van zynen gunsteling, die jong, onbezonnen, zonder kennisse, ondervindig, of nadenken was, van wien hy bygevoel geen middelweg, of bystandt hadt te verwachten; alle deze dingen van *Oldenbarneveldt* in acht genomen zynde, schreef hy aan de Staten, dat zy de achterstallen van de bezettingen der drie plaatsen niet zouden betalen, dewyl by het verdrag met *Elizabeth* in het jaar 1598 bedongen was, dat zy het zou betalen, mits men het haar by de overlevering der plaatsen weder gaf. Deze bekwaame staatsdienaar voorzag het geen 'er stondt te gebeuren. De soldaten, onbetaalt zynde, namen hunne toevlucht tot den koning. Des konings inkomsten uitgeput zynde konden de soldaten niet voldaan worden, en hy wilde liever de overdaadt van zyne gunstelingen ondersteunen dan het wegloupen der soldaten beletten. Hy hadt wel het Parlement, daar hy bystandt van kon verzoeken; maar behalven dat hy aan des zelfs goeden wille twyfelde, was hy altydt bevreesd voor hunne besluiten tegen de volstrekte macht, dat zyn eenigste en voornaamste oogmerk was.

In deze verlegenheit dacht hy zich daar uit te redden door eene ontydige trotschheit. Hy

floeg een hogen toontegen den gezant, en dreigde de algemene Staten, dat hy hen met of tegen dank zou dwingen om de bezettingen te betalen. Maar men liet hem zyn vuur uitspouwen, zonder zich daar over te ontzetten. Wanneer hy nu volk wilde laten ligten, en schepen uitrusten, gaf hem de grootschatmeester te kennen, dat 'er geen geldt voorhanden was. Toen oordeelde de gezant, dat het tydt was om nadere opening van zynen last te doen, dat hy tot nu toe geheim hadt gehouden. Hy floeg eene onderhandeling over de drie steden, die in bewaring waren, voor. Hy boodt echter niet dan een gedeelte van de somme aan, die de Staten aan de kroon schuldig waren, en verzocht de kwydschelding van het overige.

Het verdrag onderhanden genomen zynde wierdt haast getroffen. Daar zyn geschiedschryvers, die zeggen, dat de artykelen daar van in eene buitengewone vergadering wierden vastgesteld; dat *Oldenbarneveldt* zyne Majesteit daar in met zo krachtige redenen overtuigde, genomen van de heiligheit van het pandt, die hem verplichtte het zelve weder te geven, dat de koning de zelve niet kon wederstaan, en plegtelyk beloofde de plaatsen te ruimen, mits de Staten van hunnen kant het geldt, dat zy schuldig waren, betaalden. Hy geloofde, vervolgen deze schryvers, dat zy deze belofte niet zouden kunnen volbrengen, en dat hy bygevoel zich door hunne onmacht van zyn gegeven woordt zou ontslaan. Maar *Oldenbarneveldt*, het geen hy verlangde verkregen hebbende, vertrok in aller yl, zoekende niet den grootsten yver en bekwaamheit van een goed landgenoot deze som byeen te krygen, waar in hy van het volk, dat zich zelve als het bloedt aftapte by eene gelegenheit, daar het op zyne vryheit aankwam, ondersteunt wierdt. Kortom, door zyne bekwaamheit en aanzien kreeg hy dit geldt byeen, om den koning van Engelandt te betalen. Die toen verwondert stondt was deze vorst die daar op de wedergeving der plaatsen trachtte uit te stellen; maar het was te laat; het woordt was al te plegtelyk gegeven om gebroken te worden. Hy was een man van trouw, zo dat hy het geldt wel moest aannemen, en de plaatsen ontruimen.

Men zegt, dat hy sedert zulk een misnoegen tegen *Oldenbarneveldt* opvatte, dat hy ook zyne handt hadt in de onlusten, die hem ten val bragten. Anderen ontkennen dit, en zeggen, dat de wedergeving der plaatsen door *Caron*, gewoonlyken gezant, wierdt uitgewerkt. Zy stemmen echter toe, dat *Oldenbarneveldt* op de wyze, als wy hebben gezegt, de voorbereidelen tot het verdrag maakte; maar zy willen, dat hy vertrokken zynde zonder het te volbrengen, het zelve aan de zorge van *Caron* overliet. Zy zeggen daarenboven, dat deze laatste met den koning overeenkwam eene som van vier honderd en acht en twintig duizend ponden Sterlings aan hem te betalen*; eene som, vry minder dan de Staten aan den koning schuldig waren, zo dat, indien het zo is geschied, het woordt, dat de koning in de bovengewone vergadering uitte, de reden niet was, die hem belette het verdrag na te komen: hy deedt het met zyn vryen wil, en voornamentlyk om geldt te krygen, het zy het door zyne gretigheit, of die van zyne gunstelingen geschiedde. Indien men de voorwaarden van het verdrag mag geloven, hadt geen van alle deze beweegredenen zyne Majesteit doen bewilligen in het wedergeven der panden. De overeenkomst van den Godsdienst der Vereenigde provinciën met dien van de Engelsche kerke hadden

1616.
heit van
Oldenbarneveldt.

* Hy
hadt het
verdrag
in het
jaar 1608
ook ge-
floten.

Jacobus
kon hem
de we-
derge-
ving der
plaatsen,
die hy
hem hadt
afge-
troegheit,
niet ver-
geven.

* *Aitza*
ma geeft
de eer
daar van
aan *Oldenbarneveldt*.

Be-
kwaam-

1616. den dezen vorst daar toe meer dan eenige andere inzichten bewogen, en hy oeffende met vermaak voor een gemenebest van zyne gezindheit een daad van rechtmatigheit, die hy dacht buiten dat verplicht te zyn te doen.

De Engelschen bleven in geen gebreke hun ongenoegen daar over te tonen. Zy hielden hem voor een gierig en lafhertig vorst, opgeligt van de Hollanders, verraden van zyne gunstelingen, zyn Parlement wantrouwende, zoekende by de algemene Staten, ten koste van drie plaatsen, die hy hen wedergaf, de penningen, die hy in zyne macht hadt by zyne onderdanen, om zich te handhaven, te vinden; verradende door zulk een schandelyken handel zyne eer en die van de natie. Dus spraken zy, verblind door hunne driften. Zy klaagden daarenboven, dat hy door deze wedergeving de Engelsche kroon grotelyks hadt benadeelt, doordien haar gezant door de bezitting van deze plaatsen stem en zitting in den Raadt van State van het gemenebest hadt, maar aan de algemene Staten wedergegeven zynde, hieldt dit voorrecht op, en het gemenebest was van dat soort van afhankelijkheit bevryd, ten minste versterkte het zich in den vrydom, die het van den tydt van den afstand van den grave van Leicester meende verkregen te hebben.

In het landt van Ratclif vondt men dit jaar een lode koffer en twee kruiken met penningen, waar op men aan de eene zyde deze woorden, die daar den tydt en de reden van ontdekten, vondt: *Imp. Papienus Maximus P. F. Aug.**, en aan de andere zyde zag men twee handen in een gevlochten, boven welke deze twee woorden stonden: *Patres Senatus*. De eerste woorden betekenden den naam van den keizer *Papienus Maximus*, met den tytel van Godvruchtig, Gelukkig, en Doorluchtig. Hy hadt ook den naam van *Marcus Claudius*, en wierdt te gelyk met *Balbinus* van den Raadt keizer gemaakt; maar zy wierden beide door het krygsvolk in het jaar 228 vermoord. De twee woorden aan de andere zyde wilden zeggen: *Beschrevene Vaders*, of *Raden*; zo dat het waarschynlyk was, dat deze penningen geslagen waren ter gedachtenisse van de verkiezing van *Papienus* en de *Raden*, of Raadsheeren, die hem verkozen hadden.

Antonius de Dominis, aartsbisschop van Spalatro, by het hof van Rome van kettery verdacht, vondt zich niet veilig in Italië; hy vluchte naar Engelandt, daar hy den 16 December aankwam. Hy vondt den koning bezig met de kardinalen *Bellarmin* en *Perron* te wederleggen. Hy gaf den koning nieuwe bewyzen aan de handt, en deze vorst was hem daar zo dankbaar voor, dat hy hem deken van Windsor, en kort daar na meester van het huis van Savoje † maakte, daar hy nog andere inkomsten by deedt; zo dat deze prelaat niet alleen ontfing waar van hy kon leven, maar waar mede hy zelfs een staat, met zyne eerste waardigheit overeenkomende, kon voeren. Ondertusschen, na een verblyf van zes jaren onder de Hervormden, keerde hy in het jaar 1622 weder naar Rome, met een voornemen, als hy zeide, om den paus te bewegen eene algemene kerkvergadering te beroepen. Dit was een voorwendfel van zyne ongestadigheit, waar over hy van het hof van Rome, met het welke hy zich te vergeeffich trachtte te verzoenen, wierdt gestraft. De rechtbank van den gewetensdwang, die nooit vergeeft, na dat de zelve over zyne wederkomst hadt gezegepraalt, liet niet na hem in eene gevangenis te zetten, waar in hy stierf, waar na de zelve zyn ligchaam als dat van

† Een voor-naam gaathuis van dien naam.

een ketter deedt verbranden (a).

Terwyl deze aartsbisschop in de gemeenschap der Anglikaansche kerke kwam, zwoer *Thomas Howard*, graaf van Arundel, zoon van *Philips*, die in den Tour van Londen in het jaar 1595 kwam te sterven*, den Roomschen Godsdienst, waar in hy was opgevoed, af; zoon van een vader, ten eenemaal dat geloof toegedaan, die door zynen yver zich in zamenhangen wikkelde, waar door hy zyn hoofd zou verbeurt hebben, indien de goedertierenheit van *Elizabeth* hem niet by het leven hadt bewaart. Hy voegde daar ook nog by de vaderlyke opvoeding in Italië, daar hy meest altydt hadt gewoont; zo dat 'er weinig waarschynlykheit was, dat hy zich met de Anglikaansche kerk zou verzoent hebben. Echter ging hy tot de zelve over, en ontfing op Kersdag te Westminster in de kapel des konings het Nachtmal. De aartsbisschop van Spalatro hadt het drie dagen te voren ontfangen.

De Jaarboeken van Engelandt † maken van een byzonder voorval gewag. Wy hebben op verscheide plaatsen van deze Geschiedenisse van de wapenkoningen gesproken, en van de macht, die zy hebben om kennis van de huizen, de geslachten en de wapens te nemen, om de wapens van de adelyke huizen te doen ondercheiden, en te bevelen wat wapens ieder in het byzonder mag voeren. *Willem Segar*, *Garter*, of eerste wapenkoning, wierdt beschuldigt aan *Willem Brandon*, scherprechter van Londen, te hebben toegestaan een wapen, met dat van Arragon overeenkomende, doorsneden met dat van Brabant, te voeren. Men wist, dat dit door de kwaadaardigheit van *Jork**, eerste wapenheraut, was geschied, die aldus de wapenschilden, zonder dat men 'er de reden van weet, hadt doen blazoenen, en *Garter* te gauw was geweest, die deze letters, zonder daar acht op te slaan, hadt doen graveren. Het is de gewoonte van het ryk, dat de genen, die hunne wapens willen aangetekent hebben, naar den grave maarschalk gaan, die hen naar *Garter* wys, en deze geeft daar van opene brieven onder. zynen naam en onder dien van *Clarencieux* †, tweden wapenkoning. Deze verachting, bewezen aan het bloedt van Arragon en van Brabant, ter kennisse van den koning gekomen zynde, wilde hy niet, dat het zelve ongestraft zou blyven, en beval de maarschalkdy daar van kennis te nemen. Men dagvaardde *Garter* en *Jork* daar voor, en na hen scherp in de tegenwoordigheit van alle de wapendragers bestraft te hebben zette men hen gevangen.

Mylord Hay, een Schottichman, dien zomigen ook een gunsteling van den koning noemen, was naar Vrankryk, met den tytel van gezant, om koning *Lodewyk* den XIII over zyn huwelyk met de infante *Anna van Oostenryk* geluk te wenschen, vertrokken. Het hof van Engelandt hadt voorbedachtelyk dezen gezant gekozen, denkende, dat zyn persoon, wiens vader onder zyne lyfwacht hadt gediend, en den dienst van Vrankryk verlatende naar zyn vaderlandt was wedergekeert, en door de gunst van den koning tot *Mylord*, dat hy door zyne geboorte verdiende, gemaakt, den jongen koning aangenaam zou zyn. Men zegt van zyne voorzaten iets, dat wel naar de burgermeesters van het oude Rome gelykt, die van den ploeg tot het opperbevelhebberichap en aan het hoofd

Gggg 3

(a) Eenigen zeggen, dat hy altydt briefwisseling met de Protestanten heeft gehouden.

1616.

Thomas Howard, graaf van Arundel, zwoert het Roomsche geloof af. * Zie fol. 420.

† De Jaarboeken van *Jacobus den I van Cambden*. Byzonder geval van twee wapenkoningen.

* De naam van dit huis was *Brookmouth*.

† of *Clarence*.

Wonderbare daden van de voor-

1616.
ouders
van My-
lord Hay.* in het
boek der
Rechts-
ren, het
III
hoof-
stuk.
† of de
Denen,
volgens
Mentet,
in zyn
verhaal
van de
Schotsche
koningen.* Ken-
neth de
III in het
jaar 980.
Onder-
handeling
over een
huwelyk
van den
prins
van Wal-
les met
eene
prinsesse
van
Vrank-
ryk.
† in de
Onder-
hande-
lingen
van Jean-
nis uit
het jaar
1608.
Zie de
brieven
van den
14 April
en 10
May
1608.
* Gedenk-
schryven
van Vitt.
Siri.† in het
jaar
1618.Andere
onde-
hande-
ling over
een hu-
welyk
tusschen
den 12-
den prins
en de in-
fante van
Spanje.

der legers wieden verheven, en die, na dat zy over hunne vyanden hadden gezegepraalt, weder tot den ploeg en tot den landbouw keerden. Men verhaalt daar al zo wonderlyke daden van als van *Sangar**, die zes honderd Philistynen met een offentok versloeg: want men verhaalt, dat zy alleen met de werktuigen van hunnen landbouw de Schotsche Hooglanders †, die van alle kanten op het ryk aanvielen, en den bevelhebber *Malton* doodden, versloegen. In erkentnisse van dezen groten dienst verhief hen de koning tot den adelyken standt*, en om de gedachtenis van zulk eene grote daadt te vereeuwigen namen zy tot schildhouders van hun wapen, dat drie kepers zyn, twee boeren, gewapent met de handvatfelen van een ploeg.

Eenigen geloven, dat Mylord *Hay* was gelast een huwelyk van den prins van Engelandt met eene der prinsessen van Vrankryk voor te slaan. De oudste was met den infant van Spanje, naderhandt koning *Philips* de IV, getrouwt. Daar waren 'er nog twee over, *Christina* en *Henrietta Maria*. Het was aan de eerste dat men den prins van Wallies wilde uithuwelyken. Deze huwelyksverbindtenis was sedert het jaar 1613 † reets onderhanden geweest; zelfs was men het reets over de huwelyksvoorwaarden eens. Maar dat iets byzonders was* is, dat deze onderhandeling tusschen *Edmond*, gezant van Engelandt, en *Villeroi*, geheimschryver van Staat van *Lodewyk* den XIII, geschiedde, als of zy dit alleen op hun gezag wilden uitvoeren, mits dat echter hunne meesters daar in genoeg namen. Ten minste *Edmond*, die daar de eerste opening van deedt, betuigde, dat hy het alleen uit eige beweging deedt, zonder dat de koning *Jacobus* daar de minste kennis van hadt. Wat aangaat *Villeroi*, hy tradt in geen onderhandeling dan met kennisse van het Fransche hof, en na dat hy het de voorstellen van *Edmond* hadt medegedeelt, doch met last, dat hy het hof niet bloot zou stellen, en in zynen name alleen op de voortellingen, die *Edmond* van zich zelven deedt, antwoorde. De paus nam dit kwalyk, en vertoonde aan de koningin *Maria van Medicis* de gevolgen van zulk een huwelyk voor den Roomschen Godsdienst. De koningin verzekerde hem, dat hy niets hadt te vrezen, en dat zy van geen voornemen was dit werk voortgang te doen hebben. Deze onderhandeling duurde lang, en het hof van Vrankryk hervatte de zelve zo dikwils als het de maatregels, die *Jacobus* van een anderen kant nam, wilde breken, om hem aan zyne zyde te trekken, zo dat het wel kan zyn, dat het voorstel van dit huwelyk, in het jaar 1613 begonnen, in het jaar 1616 weder wierdt vernieuwt; maar het zelve hadt geen voortgang, en twee jaren daar na † trouwde de prinses *Christina* met *Victor Amadeus*, hertog van Savoije; en de prins van Wallies, koning van Engelandt met den naam van *Karel* den I geworden zynde, trouwde in den jare 1625 met *Henrietta Maria*, zuster van *Christina*.

Voor dat dit huwelyk voortging liet de koning *Jacobus* zich overhalen om dat van de infante van Spanje voor zynen zone uit te werken. Men zegt, dat dit een strek van het Spaansche hof was, dat, om oneenigheid tusschen de algemene Staten en dezen prins te zaaien, in den Haag deedt uitstrooien, dat men te Madrid over een huwelyk in onderhandeling was, en dat de rechtbank van het geloofsonderzoek daar reets in hadt bewilligt. De ridder *Dudley*, gezant

van Engelandt by de Staten, deze geruchten 1616. horende, schreef de zelve aanstonts naar Engelandt over. De koning, begeerig achter dit geheim te komen, zondt Mylord *Roffe* in de hoedanigheid van gezant onder een ander voorwendsel naar Spanje; maar het was inderdaadt alleen om achter het oogmerk van deze doorslepenen staatkundigen te komen, en te weten of zy waarlyk naar zulk een verbindtenis trachtten, dan of het alleen was om onder dezen schyn hunne ware voornemens te verbergen. Wat ook het gedrag van den koning *Jacobus*, daar de schryvers verscheidentlyk van spreken, mag geweest zyn, het is zeker, dat hy deerlyk om den tuin wierdt geleid, gelyk wy in het vervolg zullen zien.

In het begin van het volgende jaar zondt de 1617. Allerchristelykste koning een buitengewoon gezant naar Londen, om zyne Britannische Majesteit, by wien hy den 4 February gehoorhadt, te bedanken. Hy wierdt den 15 van Mylord *Hay*, korteling van Vrankryk gekomen, ter maaltyd genodigt. Den 22 nam hy zyn afscheidsgehoor, latende den gewonelyken gezant aan dit hof.

Daar viel dit jaar iets ongemeens in de provincie van Stafford voor, dat de menschen leert zo gereed niet te zyn om geloof te slaan aan het gene men vertelt van die van den Duivel bezeten zyn. Een jongeling uit dit landt, van een arm huis, die zyn kost met te post te lopen won, wierdt van bedriegers verleid om zich voor een van den Duivel bezeten uit te geven, en te zeggen, dat eene oude vrouw hem hadt betovert. De zaak ging zo ver, dat de rechters deze ongelukkige vrouw veroordeelden om verbrand te worden; maar de bisschop van *Lichtfield* verzocht, dat zy hunne gerechtsuitvoering tot dat hy den gewaanden bezeten onderzocht, en de bedriegeryn, gelyk hy geloofde, ontdekt zou hebben, wilden opschorten. Hy hadt veel moeite eer hy daar achter kon komen. Alle de uitwerkselen van dezen jongeling kwamen als bovennatuurlyk voor. Niet alleen bleef hy eenige dagen zonder eten, maar hy was ook ongevoelig, wannecr men hem sloeg, of stak; hy hadt geen weet van de naalden, die men onder zyne nagelen stak; daarenboven was zyn pis zo zwart als inkt, gelyk het inderdaadt ook inkt was; zo dat de artzen niet wisten wat zy van zulk eene vrende gesteldheit, daar hen niets natuurlyks in voorkwam, zouden zeggen. Maar deze jongeling op de ondervraging van den bisschop in het Gricksch niet kunnende antwoorden, wierdt deze prelaat te meer in zyne gedachten, dat het niet dan bedrog was, versterkt. De zwarigheid was op wat wyze daar van verzekert te zyn. Dit geschiedde echter op eene zeer eenvoudige en onnossele wyze. Men deedt een gat in den muur, op zyne kamer uitkonende, maken, en men gaf last aan een dapper en moedig man, die den ganschen nacht in de naast by gelegene kamer zou blyven, en gestadig door het gat van den muur zien wat hy deedt. Deze zag, dat hy uit het bedt opstondt, en uit zyn bultzak een flesch met inkt nam, die hy in zyn waterpot uitsfortte, waar door al het bedrog uitkwam. De bisschop, des anderen daags by hem komende, overtuigde hem. Hy beleedt zyn schuld, en ontdekte al de streken, die hy gebruikte om zyn rol te spelen, verzoekende vergiffenis. Hy bekende, dat vier Roomschegezinden hem daar toe hadden verleid, en dat zy hem by het volk voor een mensch, die met den Duivel bezeten was, uitgaven; dat Godt, zeyden zy, het zo wilde hebben, op dat hy zy-

Bedrie-
gery van
een be-
zeten
ontdekt.

1617. zyne verlossing een wonderwerk ter cere van den Roomschen Godsdienst en beschaamdmaking der kettery mogt blyken. Maar tot hun ongeluk wierdt dit wonderwerk voor den bisschop van Lichtfield bewaart, van wien de schryver van deze geschiedenis het zelf heeft gehoord. Men gaf hem zyne vryheit, en de vrouw, die reets was gevonnist, wierdt onschuldig verklaart, op vrye voeten gestelt, en al de haat van het volk keerde tegen de medestanders van zulk eene verfoeliclyke bedriegery.

De koning deedt in dezen tydt twee zaken, daar hy veel lof door behaalde. De eerste was, dat hy mede in de Sterrekamer tegenwoordig was wannet men het rechtsgeding van twee jonge edellieden opmaakte, die beschuldigt wierden met een tweegevecht. Hy bleef daar tot dat het vonnis, bestaande in eene boete van duizend ponden, wierdt uitgesproken. De tweede geschiedde by de inhuldiging van den ridder *François Bacon* tot grootzegelbewaarder. De plegtigheid geschiedde echter niet dan twee maanden daar na.

De zegelbewaarder *Egerton*, die de hoedanigheid van Mylord *Ellesmore* en burggraaf van *Brakley* hadt aangenomen, en die door zyn verstandt en vroomheit den naam van een onkreukbaren verdediger van het recht der kroon hadt verkregen, hadt het hof om zyne menigvuldige bezigheden in den ouderdom van byna tachtig jaren verlaten. De koning deedt hem de eer van hem den 3 Maart te gaan bezoeken, hy vermaande hem moedt te scheppen, en in het waarnemen van zyne bediening te blyven volharden; maar deze verstandige staatsdienaar, na dat hy hem hadt bedankt, gaf hem zyn onvermogen te kennen, en hoe nodig het voor hem was zich van alle wereldsche zaken te ontdoen, om op die zyne zaligheid betroffen te denken, verzoekende ter zelve tydt zyne Majesteit hem te willen ontslaan, en de zegels te ontfangen, die de koning niet kon aannemen zonder tranen te storten. Het was deze staatsdienaar, die zo dechtig van het koninklyk gezag in de kerkelyke vergadering, die de koning kort na zyne komst in Engelandt beriep*, hadt gesproken. Na zynen astandt, door Christelyke beweegredenen daar toe geport, gaf de koning de zegels aan zynen algemenen pleitbezorger, aan wien hy deze heerlyke les gaf: *Van niets te zegelen dan na dat hy het te voren wel hadt overwogen; van niets te oordeelen dan volgens de wetten, de rechten en de billykheit; van de voorrechten van de kroon te handhaven, en van zorg te dragen de zelve niet al te ver uit te rekenen.*

Het was maar acht dagen geleden, dat *Bacon* het grootzegelbewaarderschap hadt ontfangen, en alleen twaalf dagen, dat de gewezen zegelbewaarder het hadt nedergelegd, dat de laatste in den ouderdom van zeven en zeventig jaren, na dat hem te voren bekend was gemaakt, dat de koning hem tot graaf van *Bridgewater* hadt verheven, en hem aanzienlyke inkomsten, op de domeinen van de kroon aangewezen, kwam te sterven. Maar hy toonde door de geruistheit van zyn gemoedt, dat hem dit niet eens ter herte ging, en dat hem eene zachte en Christelyke doot veel meer dan de ydelheit des werelds en van het hof behaagde. Hy begeerde, dat zyne eenvoudigheid hem tot in het graf verselde; weshalven hy op een kerkhof op het landt †, in een van zyne landgoederen, zonder pracht begraven wierdt.

Ge-rechts-oesening des konings tegen de tweegevechten.

Verstandige nederlegging van het grootzegel, door den ridder *Egerton*.

* Zie fol. 556.

Zyne Christelyke doot.

† te Dodleston.

Bacon wilde niet dan na de begraving van zynen voorzaat ingehuldigt zyn. Hy hadt het genoegen deze bediening door de verzegelde opene brieven als graaf van *Bridgewater*, gedagteken den 28 May, daar de overleden den tytel alleen van hadt gehad, te beginnen, zynde alleen drie weken geleden, dat de nieuwe zegelbewaarder bezit daar van hadt genomen. De plegtigheid geschiedde op den 7 May in het paleis van *Westminster*. Hy leide den eedt in handen van den geheimzegelbewaarder en grootfchatmeester af, na dat de klerk van de kroon den zelve te voren gelezen hadt. Aldus was het dat de ridder *François Bacon*, waardige zoon van dien beroemden *Nikolaas Bacon*, daar wy zo dikwils onder de regering van *Elizabeth* van gesproken hebben, niet alleen zyn vader in deugden, maar ook in de bediening van grootzegelbewaarder opvolgde. Hy streefde hem in verdiensten, geleerdheit en heuschheit voorby. Hy wierdt baron van *Verulam*, als medeburggraaf en zegelbewaarder van *St. Alban* gemaakt. Hy schreef een groot getal heerlyke boeken, en indien het ongeluk hem in de drie laatste jaren van deze regering kwalyk handelde, diende het alleen om hem des te beroemder te maken. Hy maakte zulk een goed gebruik van de ongenade, daar hy in viel, dat het scheen als of hy zich zelf van het hof bande, om zynen tydt zonder afwendinge aan het maken van heerlyke werken, die hy in zyne eenzaamheit volcindde, beter te besteden.

Dit jaar kwamen te Londen gezanten van *Venetie*, *Zweden* en *Moskovië*. De eerste verzocht bystandt tegen *Spanje*, wiens onderkoningen toen het gemenebest een onrechtmatige oorlog aandeden. *Alphonfus de la Cueva*, marquis van *Bedmar*, de hertog van *Offuna*, onderkoning van *Napels*, en *Pieter van Toledo*, marquis van *Villa-Franka*, landvoogdt van *Milaan*, maakten een driemanschap om het zelve uit te roeien. Zy schaamden zich niet het zelve door een schandelyk verraadt werksellig te maken. De hertog van *Offuna* hadt ten dien einde twee Franschen gewonnen, de een was een zee-rover van zyn ambacht, en de andere een doortrapte gast. Zy kwamen hunnen dienst den Raadt van *Venetie* aanbieden, en wierden in het tuighuis gebruikt. Zy hielden briefwisseling met den marquis van *Bedmar*, gezant van *Spanje* by het gemenebest. Hun toeleg was het kruidhuis in brandt te steken. Een ander verrader, die een Engelschman was, zou ter zelve tydt verscheide barken en vaartuigen, die de onderkoning van *Napels* in de gulf van *Venetie* gereed hieldt, binnen helpen. Maar Godt wilde niet, dat deze schrikkelijke zamenzwering ter uitvoeringe kwam; de zelve wierdt in het volgende jaar ontdekt. Eenige maanden te voren kwam de gezant van *Venetie* te Londen. Men zegt niet, wat de uitslag van zyne onderhandeling was; maar men kan 'er van oordeelen uit het stil zitten van den koning, die, terwyl gansch Europa in rep en roer was, zich niet eens beweegde.

Belangende de gezanten van *Moskovië*, zy kwamen de oude verbonden vernieuwen. Zy bragten den koning geschenken van den Czaar, bestaande in de schoonste bonten van dat landt, van waar men marters en zabelvellen, die men zo hoog waardeert, en dat het beste bont van Europa is, brengt. Onder de fraaiigheden, die de groothertog aan zyne Britannische Majesteit vereerde, waren ongemene beesten van verscheide soort, nevens schone sperwers, en een *Persiaansch* zwaardt en boog. De burgers van Londen,

1617. *Bacon* is zyn opvolger in de bediening van grootzegelbewaarder.

Ontdekt verraadt tegen *Venetie*.

Vereeringe van den Czaar.

1617. den, die hunne vaste comptoiren te St. Nikolaas en in de andere havens van de Witte zee hadden, gelyk wy in de regering van *Elizabeth* hebben gezegt, onthaalden prachtig den gezant van een souverein, wiens bescherming zeer nodig voor deze handelaars was, en die hen altydt gunstig was geweest.

Gezant van *Gustavus*, koning van Zweden. Aangaande den gezant van Zweden, hy was van den vermaarden *Gustavus Adolphus*, die eenige jaren daar na zo ontzagchelyk aan het huis van Oostenryk wierdt, en die de zoon was van *Karel*, hertog van Sudermanië, aan wien de Staten de kroon, daar zy *Sigismundus* buiten sloten, opdroegen, gezonden. Het was eigentlyk onder *Gustavus*, dat de Protestantsche Godsdienst, dien zyn vader, de hertog van Sudermanië, hadt begonnen te beschermen, wierdt vastgesteld; het was ook in zyn persoon, dat het ryk, te voren verkiesbaar, erfelyk wierdt.

Koning *Jacobus* verklaart zich tegen de Remonstranten. De koning *Jacobus* gaf blyken van zyne genegenheit voor den hervormden Godsdienst in het bezoeken van de hogeschole van Cambridge op het laatste van November, het zy het geschiedde uit eene beweging van staatkunde, of van Godsdienst: want nooit was iemandt zo eigenzinnig in het stuk van den Godsdienst als deze vorst: dan vertoonde hy een groot yveraar voor de hervorming; dan scheen hy de zelve weder te willen verlaten om Roomsch te worden. Men geloofde echter, dat zyn afkeer voor de Remonstranten door een geloof, dat hy als met de melk hadt ingezogen, daarenboven door de onderwyzing van den deken van zyne kapel *, die een vyandt van de Arminianen was, oprecht is geweest. Gemerkt hebbende, dat men de zelve in deze hogeschole leerde, en dat verscheide van de leerlingen daar mede besmet waren, bestrafte hy de hoogleeraars scherpelyk, en beval hen by de vastgestelde leer van de Engelsche kerk te blyven. Dit is een vast bewys, dat de Engelsche kerk van die der Remonstranten verscheelde.

De kerkvergadering van Dordrecht eenigen tydt daar na † byeengekomen zynde, zondt de koning derwaarts, door den zelve yver gedreven zynde, den bisschop van Landaf ‡ en dien van Ely §, nevens verscheide andere kerkelyke personen van groot aanzien. Zy stelden zich geenzins tegen de besluiten van deze beruchte kerkvergadering, die het gevoelen van *Arminius* veroordeelde: echter waren zy omtrent de Genade geenzins in een gevoelen met de Hollandsche Godgeleerden, maar verklaarden zich voor de algemene Genade.

De koning zag toen de Remonstranten als schadelijke scheurmakery aan, en voor dat de kerkvergadering van Dordrecht wierdt gehouden hadt zyn gezant, de ridder *Winwood*, verscheide malen de algemene Staten, in den Haag vergadert *, vermaant deze nieuwe gezindheit uit te roeien. Hy sprak nog heftiger tegen *Vorsius* †, dien hy van Sociniaansche gevoelens beschuldigde, en dien hy wilde dat men als een Godslatteraar zou straffen. Kortom, hy noemde zyn gevoelen en dat van *Arminius* Godt verloochenen, en zeide, dat de koning zyn meester, den naam hebbende van *Verdediger des geloofs*, niet dan met grote droefheit kon zien, dat de kettery de overhandt in den schoot van een gemenebest kreeg, dat nevens hem belydenis van de zuiverheit van het Euangelie deedt. Een geschiedschryver § zegt, dat kort daar na het Arminianendom zodanig in Engelandt aangroeide,

* In den jare 1611.

† *Conraad Vorsius*, hoogleeraar in de Godgeleerdheit te Leiden.

§ *J. Cole*.

dat het zelve de overhandt kreeg. Zy beschuldigen den leeraar *Laud*, die naderhandt aartsbischop van Kantelberg wierdt, en zyn hoofd op het laatste van de regering van *Karel* den I verloor ¶, de voornaamste te zyn geweest, die deze leer voortzette, en zelfs aan het hof en in de scholen invoerde, brengende de jeugd over tot een gevoelen, dat om zyne nieuwigheit behaaglyk voorkwam, en dat hy ondersteunde. De koning raakte mede aan het wankelen, en na dat hy te Londen, Cambridge en Oxford de boeken van *Vorsius* door beuls handen hadt doen verbranden, en na dat hy der zelve uitroeying by de algemene Staten hadt getracht uit te werken †, zag hy deze leer in zyn ryk door de vingeren.

In January des jaars 1618 veranderde *Villers*, reets graaf van Bukkingham, deze waardigheid in die van marquis, den tweden trap der Pairschappen in Engelandt, waar van dit hertogdom het eerste is. Zyne inhuldiging geschiedde zonder eenige plegtigheid, dan alleen dat de openbare brieven wierden verandert, die de koning hem in de tegenwoordigheid van den zegelbewaarder, den grootschatmeester, den hertog van Lenox, den marquis van Hamilton, en andere Mylords ter handt stelde.

Drie dagen daar na maakte de koning Mylord *Bacon* grootzegelbewaarder. Hy hadt deze bediening reets met den naam van zegelbewaarder waargenomen. In het zelve jaar maakte hy hem baron van Verulam. Zo schielyk snelden de gunsten dezen vorst van de handt, hopende certytels op certytels, en bedieningen op bedieningen, wanneer men eenmaal zyne genegenheit hadt gewonnen. Het eenigste ongeluk was, dat hy niet zo veel standvastigheid als genegenheit bezat, en dat zyne genegenheit van nature drifstig, maar niet duurzaam was. Het is waar, dat Mylord *Bukkingham*, onder een gelukkige planct geboren, zich zelf in den staat, daar hy in was, wist te handhaven; maar iedereen was zo gelukkig niet, en alle de bekwaaamheden van Mylord *Bacon* konden hem tegen eene droevige omwenteling niet beschermen.

De schielykheit, daar de koning zich mede liet innemen, was vele veranderingen onderworpen. De geschiedschryvers stelden hem ons voor als iemandt, die gaarne gemeenzaam was, maar wiens goedheit min een koninklyke blyk, gegrond op deugd, dan wel een teken van zwakheit en ligtgelovigheid te kennen gaf. Bewys daar van is zyne aankleving aan den grave van Gondemar, die hem omtrent het huwelyk met de infante als een kindt wat wys maakte. Wy hebben het eerste gerucht, dat de zendelingen van Spanje daar van uitstrooiden *, waar op koning *Jacobus* Mylord *Roffe* als gezant naar het hof van Madrid zondt, verhaalt. *Gondemar* hadt hem met den goeden uitflag van dit huwelyk zo gestrect, dat hy nog een tweden gezant, den ridder *Jan Digby*, zynen onderkamerling, naar het hof van Madrid zondt, die op het laatste van Juny van het voorgaande jaar vertrok.

Hy was zo bekwaam in zyne onderhandeling, of veel eer, het hof van Spanje wist zo wel te veinzen, dat men het voor eene gedane zaak hieldt. De grootste zwarigheid was omtrent den Godsdienst. Beide de koningen kwamen in deze voorwaarden overeen: I. Dat het huwelyk uit krachte van eene toelating van den paus, die de Katholyke koning aannam te bezorgen, zou voltrokken worden. II. Dat de kinderen, uit dit huwelyk voortkomende, niet gedwongen zouden worden een Godsdienst te kiezen, en dat, onderstelt zy het Roomsche geloof verkozen,

1617. van het bodom van Ely tot dat van Winchester overgegaan.

Arminianery in Engelandt.

¶ in het jaar 1644.

† in het jaar 1611.

1618.

Villers, marquis van Bukkingham gemaakt.

Verheffing van Mylord *Bacon*.

Zwakheit van den koning *Jacobus*.

* in het jaar 1616. Zie fol. 606.

Voorwaarden van het huwelyk van den prins van Wales met de infante van Spanje.

* den leeraar *Montaigne*, die bisschop van Winchester wierdt. Daar was naderhandt een ander leeraar *Montaigne*, deken van Windfor, en vervolgens bisschop van Norwich, die de Arminianen begunstigde, en zelfs beschuldigt wordt het Pausdom niet ongenegen geweest te zyn. Afgezonden naar de kerkvergadering van Dordrecht. † in den jare 1618. ‡ *George Carleton*. § *Launcelot Audoyn*, naderhandt

1618. zen, het zelve hen in de opvolging van de kroon niet zou benadeelen. III. Dat de infante voor haar en haar gevolg eene openbare kerk, waar in men de kerkdiensten naar de Roomfche wyze zou plegen, gegeven zou worden, en dat de geestelykheit van haar gevolg volgens hare orde zou mogen gekleed gaan, zonder dat men haar omtrent hare kleding of bedryf zou mogen ontruften. IV. Dat het huwelyk, volgens het besluit van de kerkvergadering van Trente, eerst by volmacht in Spanje, en vervolgens op de aankomst van de infante in Engelandt volgens de gewoonte van het ryk zou voltrokken worden. Behalven deze voorwaarden schreef koning *Jacobus* als een byvoegfel, dat hy niets wilde doen, dat tegen zyn gewisse of den Engelschen Godsdienst streedt. Maar van wat gebruik deze vruchteloze betuigingen, door de welke hy zich bedroog, mogen zyn geweest, men misleidde daar ook anderen mede. De schryver, die het verhaalt, zegt, een ander schryver *, wiens woorden hy gebruikt, navolgende, dat deze vreedzame vorst geen ander oogmerk hadt dan eene algemene vrede voor gansch Europa uit te werken; dat hy de vereeniging met de Roomfche kerk tot zulk een groot voornemen noodzakelyk oordeelde, en met deze gedachten was hy gereed de handt daar aan te lenen, mits zy van de verderfelyke lere, dat het leven en de kronen der koningen in de handen der pausen zyn, en verder van eenige voorname dwalingen afstondt.

Deze schryver zegt verder, dat deze vreedelievende koning niet min staatzuchtig was, en dat hy de vrede in Europa trachtende te bezorgen, niet minder dacht om zyn huis groot te maken; dat hy met dit inzicht wenschte den prins, die zyn opvolger moest zyn, voordeelig uitgetrouwt te zien, en dat hy daar toe het verbondt met Spanje boven alle andere verkoos. Dit waren zyne gedachten van deze kroon, tot nadeel van die van Vrankryk, wier gezant hy veel misnoegen gaf, verzoekende niemandt by alle de plegtigheden dan den gezant van Spanje.

Een vermaard schryver †, dien men niet kan verdacht houden, verhaalt, dat deze vorst een slechte staatkundige was; dat hy, ver van Europa een lyn te doen trekken, minder uitvoerde om Engelandt te vereenigen dan om het met Schotlandt overhoop te helpen; dat hy veruitgestrekte ontwerpen, maar geen macht hadt, en dat hy zyne goedheit en gezag altydt te onrecht tydt gebruikende, niet wist hoe zich te doen vrezzen, of beminnen.

Het aanstaande huwelyk met Spanje van alle kanten ruchtbaar geworden zynde verwekte de genegenheit der Roomfchgezinde Engelschen, die daar door hunne hoop zagen herleven: daarentegen stondt het de Protestanten niet aan. Zy klaagden over een verbondt, daar zy niet dan den ondergang van hunnen Godsdienst van hadden te verwachten. Maar het hof meester zynde, kon het gemeen niet anders dan vertogen en verzoeken doen, en indien de een stouter dan de andere sprak, ontnam men hem zyne bedieningen en openbare ampten. Men weet echter niet waar toe het ongenoegen van eene trotsche en yverzuchtige natie over hare wetten zou gekomen zyn, indien andere voorvallende zaken deze onderhandeling niet hadden afgebroken, en *Digby* doen te huis roepen. De onderneming van den ridder *Raleigh* op de goudmynen van Amerika, en die van den keurvorst van de Palts op de kroon van Bohemen verkoelden het Oostenryksche huis, of liever gezegt, het stelde zich zo aan, zonder eene oprechte mening voor dit

III Deel.

huwelyk gehad te hebben. Het zelve speelde den onvernoegden, om *Jacobus* zo ver te brengen, dat hy ten gevalle van dit hof zyne eige onderdanen en het belang van zynen schoonzone en van de princeffe zyne dochter daar aan zou wagen. Wy zullen nu niet dan van het eerste spreken, en het verhaal van het tweede tot op het volgende jaar uittellen.

Voor dat de ridder *Raleigh* de doot onderging, vertrok de graaf van Gondomar, die de zelve verzocht hadt, uit Engelandt, en nam met zich twintig priesters, die van den koning ontslagen waren: doch hy nam zyn afscheidsgehoor den 16 July niet dan na dat hy verzekert was, dat deze ongelukkige ridder zou gestraft worden. Wy moeten de geschiedenis daar van verhalen.

Wy hebben de hoedanigheid van dezen dapperen ridder in de regering van *Elizabeth*, die voor hem veel achting hadt, beschreven; wy hebben ook gesproken van zyne stoutte ondernemingen in Amerika en de Azorische eilanden in de jaren 1592, 1595 en 1597, van waar hy met rykdom en eer wederkeerde. Maar ter zelve tydt verwekte hy den haat van Spanje; hy verbitterde het zelve ook onder de regering van dezen vorst, by wien hy de zelve bescherming, die hy onder de overledene koninginne hadt, niet vondt; zo dat het zich over zyne oude en nieuwe belediging door zyne straf, die de koning *Jacobus* uit lafhertigheid toetstondt, wreekte.

Deze ongelukkige ridder raakte eindelyk na eene gevangenis van dertien jaren den 20 Maart des jaars 1616 daar weder uit; maar zyn vrydom was oorzaak van zyn ongeluk; noch de gevangenis, noch de jaren hadden hem den moedt benoemen, en hy was zo haalt niet op vrye voeten, of al het vuur, dat hy in zyne jonkheit hadt doen blyken, voelende, beving hem de lust van den zelve tocht nog eens te ondernemen. Zyne gedachten waren op Goud-Castilië en langs de kust van Guiana, een der gouvernementen van dit gedeelte van het Zuider-Amerika. Hy deedt den koning geloven, dat hy zonder te misdoen vermogt te handelen op plaatsen, die door Spanje nog niet waren ontdekt, en dat het bygevolg niet kon zeggen, dat het daar van meester was om der zelve bemachtiging aan anderen te beletten. Voorts sprak hy niet dan van millioenen mede te brengen. De koning, even begeerig en benodigt, geloofde reets in zyne koffers bergen van goudt, die deze waaghals hem hadt beloofd, te zien. Maar eene zaak belette het, hy vreesde Spanje te mishagen, en de graaf van Gondomar, die de lucht van deze onderneming hadt gekregen, stelde zyne krachten door dreigementen en vlceryen te werk om de zelve te verhinderen; zo dat zyne vrees en gretigheid hem langen tydt tegen hielden om tot een besluit te komen. Het laatste haalde het echter over: verblind door de heerlyke beloften van *Raleigh*, die hem dikwils in de gedachten kwamen, deedt hy zyne lastbrieven, by welke hy hem *getrouw en zeer geliefde* noemde, en zyne onderneming bekrachtigde, opmaken. Deze ridder, toen verzekert, dat hy, daar door gedekt, voor geen zeerover zou aangezien worden, deedt in aller yl zyne vloot, bestaande in twaalf schepen, waar op verscheide edellieden zich begaven, gereed maken. Hy ging half Augustus des jaars 1617 met veel vreugde en eene goede hoop onder zeil, en deedt een vuur, de jaren van zes en zeventig, die hy, volgens eenigen, hadt, te boven gaande, blyken.

Ondertusschen maakte de graaf van Gondomar veel gerucht van deze onderneming. De

Hhhh

1618.

Onderneming van *Raleigh* op Goud-Castilië.

De koning doet zyne lastbrieven gereed maken.

ko-

* den ridder *Antoni Vel-*
den.

Waaron *Jacobus* het huwelyk van zynen zone met de infante wenscht.

† *Nani.*
Slechte staatkundige van *Jacobus.*

Wak- van koning *Jacobus.*

in jaar 1616. Zie 606.

Voor- arden in het huwelyk in den nisse in *Wak-* met in- te van anje.

1618. koning, zyn meester, zeide hy, zou niet nalaten de zelve voor eene vredebreuk en den grootsten hoon, dien men hem kon aandoen, op te nemen. Hem in West-Indië aan te tasten, daar hy yverzuchtiger van was dan van een van zyne andere ryken, voegde de gezant daar by, was zyn oogappel aanraken. Zyn voornemen was geen vergeeffsche klagten te doen. De uitrusting van de vloot niet hebbende kunnen beletten, trachtte hy door zyne bedreigingen het ware oogmerk van dezen tocht te ontdekken, ten einde hy het zelve aan het hof van Madrid bekend makende, het daar van aan de landvoogden en gebieders in Amerika kennis mogt geven, het welk hy aan den koning overichreef. *Jacobus*, om hem te vrede te stellen, gaf hem een lyst van deze ondernemingen, van de schepen, van hare uitrusting, van de plaatsen, daar men dacht te landen, en van al wat *Raleigh* voornemens was uit te voeren. Gelukkig voor hem, en ongelukkig voor de Engelse bevelhebbers, was de vloot, die in het begin van April moest gered zyn, niet voor in Augustus bereid; zo dat hy tyds genoeg hadt om de gebieders in Amerika, die *Raleigh* meenden te verrasschen, daar van te verstendigen. Hy vondt hen zo wel op hunne hoede, dat hy zich zelf bedroog, en al zyne verwachting in rook zag verdwynen.

Een ander ongeluk ontmoette hem nog op reis. Hy wierdt ziek, en zo zwak, wanneer hy langs de kust van Guiana landt ging zoeken, dat hy aan boordt moest blyven. Des niettegenstaande zondt hy zynen zoon, den jongen *Raleigh*, nevens kapitein *Kernish*, met een smal-deel van vyf schepen langs de kust van Orenoque. Hy doorliep dit gansche landt, daar hy begon, en zyn tocht eindigde, en eindelyk in de Noordzee raakte. Zy kwamen in dit water op den 2 January des jaars 1618, zetten voet aan landt, plunderden en verbrandden de steden, die zy op hunnen weg ontmoetten, doodden vyftig man, die hen den intocht wilden betwiften, en kwamen weder in hunne schepen, overladen met buit. Deze onderneming zou van een goeden uitflag zyn geweest, indien de jonge *Raleigh* zyn leven daar niet by hadt verloren. Daarenboven vonden zy de andere plaatsen, daar zy het op hadden gemunt, zo wel bewaart, dat het hen onmogelyk was de zelve te naderen; zo dat zy gedwongen waren weder naar het gros van de vloot te keren. *Raleigh*, getergt door de doodt van zynen zoon, en ziende de onmogelykheit om zyn voornemen te doen gelukken, wilde den kwaden uitflag op kapitein *Kernish* verhalen. Hy dreigde hem met het misnoegen des konings, aan wien deze kapitein beloofd hadt zyne schepen vol goudt en zilver geladen te huis te brengen, staat makende op de kaarten, in zyne voorgaande tochten gemaakt. Maar daar waren sedert op verscheide plaatsen aanmerkelyke veranderingen gemaakt, en de Spanjaarden hadden de andere vernielt, of versterkt. *Raleigh* zeide hem, dat dit zyne zaak niet zou goed maken, en dat hy zich tegen het ongenoegen van den vorst hadt te dekken. Deze kapitein trok zich dit zo ter herte, dat hy, om de straf te ontgaan, zich zelve het leven benam.

Hy maakt zyne onderneming, en gaat weder scheep. Zo vele tegenspoeden, de een op den anderen komende; het verlies van den besten kapitein in de vloot, te gelyk ook de beste stuurman, en op wien *Raleigh* al zyne hoop hadt gestelt; de goede order, die de Spanjaarden overal hadden gegeven, dat de landing gevaarlyk en het plun-

deren van de mynen onmogelyk maakte, alle deze aanmerkingen verplichtten *Raleigh* van zyn voornemen af te zien. Hy dacht gevolgelyk dan niet dan op zyne te rug reize, en met dit besluit ligte hy het anker, en wierdt van een gunstigen windt op de kusten van Groot-Britannië gebragt. Hy vreesde voet aan landt te zetten, kennende de gemoedsgefeldheit des konings, op wien de Spaanische gezant zo veel macht hadt gehad, dat hy hem mistrouwde, niettegenstaande zyne lastbrieven, die hem daar voor schenen te bevryden. Hy twyfelde niet, of indien hy met den schat, dien hy den koning hadt beloofd, was aangekomen, hy, in weêrwil van het woelen van het hof van Madrid, zeer geprezen en geroemt, zou zyn geweest. Op deze ydele hoop hadt hy meer vertrouwen dan op de gegevene lastbrieven van den vorst gestelt; maar niets dan eene ledige en ontblootte vloot wederbrengende, voorzag hy, dat eene zaak, die men, wel uitgevallen zynde, goedgekeurt zou hebben, hem nu te last zou gelegd worden, en dat zy hem, om dat hy ongelukkig was geweest, schuldig zou maken; weshalven hy zynestevens naar den kant van Ierlandt wendde, en te King-sale landde.

Hy vertrok weinig dagen daar na om naar Vrankryk over te steken; maar het scheepsvolk dwong hem te Pleimuiden te ankeren. De ridder *Lodewyk Stukely*, onderzeevoogdt van Devon, hadt bevel hem gevangen te nemen, en naar den Tour van Londen te zenden. Hy hadt nauwlyks zynen last volbragt, of geraakt door de gebeden en de verdieniten van zynen gevangen, dien hy behalven dat onschuldig oordeelde te zyn, trachtte hy zyn vrydom te verkrygen. Hy ging met hem ten dien einde in den Teems in een schuit, met gedachten van hem naar Gravezend te brengen. Zy waren reets aan boordt, en hadden een gedeelte van den weg afgelegd, wanneer zy ontdekt en weder naar den Tour geleid wierden. Eenigen beschuldigen *Stukely*, dat hy den gene, dien hy scheen te willen behouden, hadt vercocht, en zy merkten aan, dat hy twee jaren daar na zyn verstandt verloren hebbende, tot straf, of van droefheit over zyne trouwloosheit stierf.

Men nam ten eerste het rechtsgeding van den ongelukkigen *Raleigh*, die van het hof of de bank des konings wierdt geoordeelt, onderhanden. Het was bezwaarlyk hem schuldig te verklaren, doordien hy niets dan onder de vlag van Engelandt en als opperbevelhebber van den koning, van wien hy zyne lastbrieven hadt ontfangen, hadt gedaan. Maar de graaf van Gondomar, deze zwaarigheid voorziende, hadt daar voor zyn vertrek reets zorg voor gedragen. Zyne sterke klagten, gepaart met dreigementen, maakten, dat de koning *Jacobus* uitdrukelyk en plegtelyk den tocht naar Guiana ontkende. Deze vorst, ten eenemaal geneigt om Spanje te vergenoegen, zonder te denken aan de blaam, die op hem zou komen, vernietigde door een openbaar geschrift de lastbrieven, die hy hem hadt gegeven, als of zy een strik waren geweest om zynen onderdaan, die ter goeder trouwe te werk ging, te vangen. Dit openbaar geschrift, dat hy den 9 Juny deedt afkondigen, hieldt in, dat *Raleigh* hem hadt versohalkt, en zynen last misbruikt; dat hy zyne onderneming in Amerika als eene benadeeling van een koning, die zyn bondgenoot was, aanzag, en hem aan de strengheit der wet, tegen de verbrekers van verbonden en verstoorders van de al-

gemene

Hy ontdekt de geheimen aan den grave van Gondomar.

Ongelukken van den ridder *Raleigh* op zynen weg, en zyne aankomst in Guiana.

1618.

Hy wordt gevangen genomen zo als hy naar Vrankryk meende te vluchten.

Men maakt zyn rechtsgeding, om aan het hof van Spanje genoege te geven.

De koning, die hem lastbrieven hadt gegeven, ontveest het.

1618. gemene rust gemaakt, overgaf. Dus wierden dezen armen ridder handen en voeten gebonden; hy wierdt aan de wraak der Spanjaarden overgelevert, en om hen nog meer te voldoen gebruikte hy zyne eige rechtbank om hem op te offeren.

De rechters vonden zich des niettemin in grote verlegenheit. Zy vergaderden, en ondervroegen den gevangen vericheide malen. Wat zy hem voorwierpen, dekte hy zich altydt met zyne lastbrieven, als met een schildt. Het bleek ook uit de uitspraak van zyn vonnis, dat zy hem om eene onderneming, daar hy genoegzaam toe gemachtigt was geweest, geenzins veroordeelden. Ondertusschen scheen het andere voorwendfel, waar op zy hem vonnisten, niet veel rechtmatiger. Zy haalden de zamenzwering van het jaar 1603, wanneer hy gevonnist was zyn hoofd te verliezen, weder op; maar daar hy na eene gevangenis van vericheide jaren, wanneer de koning hem met zyne lastbrieven omtrent de onderneming in Amerika, waar in hy hem den naam van *getrouwen en zeer geliefden gaf*, vry van gekent was geweest. Dit was het ook, dat hy krachtadig aan de rechters vertoonde, hen vragende, hoe het kon zamengaan te gelyk verrader en een getrouw dienaar te zyn. De koning, zeiden zy, hem zyne vryheit gevende, zag hem als een getrouw dienaar aan, en zy daarentegen vervolgden hem als aan hoog-verraadt schuldig. Maar te vergeeffich verzocht hy recht: zyne doot was besloten, en te vergeeffich deedt hy al zyne bygebragte redenen gelden. Wanneer men hem voor de laatste maal voor de rechters bragt, vroeg men hem, of hy nog iets, om de uitvoering van het vonnis, dat vyftien jaren geleden tegen hem was uitgesproken, te stemmen, te zeggen hadt? De voorzitter zeide, dat de bewoording van eer, in den lastbrief uitgedrukt, niet genoeg was, en dat de aard van hoog-verraadt zodanig was, dat 'er een uitdrukkelyk voorbedachte en byzondere kwydschelding wierdt vereischt om daar van bevryd te zyn.

Zyne doot. Te vergeeffich nam hy zyne toevlucht tot de goedertierenheit des konings door een zeer tederen en vlienden brief. De twee hoofddeugden van den koning, te weten zyne wysheit en barmhertigheid, wierden daar in geroemt. Men vonniste hem echter om zyn hoofd te verliezen, dat hem op het plein van Westmunster, na dat hy zyne onschuldt en zyne overgeving aan Gods wille, wiens barmhertigheid hy affmeekte, hadt betuigt, wierdt afgehouden.

Zyn lof. Aldus wierdt de ridder *Raleigh*, zeggen de Engelsche geschiedschryvers, aan de wreedheit der Spanjaarden opgeoffert in den ouderdom van zes en zeventig, of, als anderen zeggen, van zes en zestig jaren, even zeer beroemd door een reeks van stoutte en gelukkige uitvoeringen, zo in Europa, als in Amerika, en door zyn verstant en kennisse, die hem de tytels van *Apollo* en Godspraak van zyne natie hadden doen verwerven. Hy wierdt zelfs door zyne ongelukken vermaard. Zyne gevangenis hadt zyne al te grote zucht tot ydele eer verflaauwt, en zyn geest, door staatzucht vervoert, gevestigd. Daar was het, dat hy zyne heerlyke *Wereld-beschryving*, waar van men alleen een deel is machtig geworden, vermits hy het andere, met zyne handt geschreven, kort voor zyne doot verbrandde; heeft gemaakt. Het lag op de tafel wanneer de drukker *Baure* hem kwam bezoeken. Hy vroeg hem, hoe veel hy van het eerste deel hadt verkocht? *Zo weinig*, zeide de drukker, *dat deze beschryving III Deel.*

my arm maakt. Raleigh, de verachting van zyn werk, dat hem zo veel moeite hadt gekost, en waarlyk een van de schoonste en volmaaktste van dat soort was, dat men kon bedenken, vernomen hebbende, nam het tweede deel, met zyne handt geschreven, wierp het in het vuur, en zich tot den drukker kerende zeide hy, terwyl het brandde: *Het is my leed, myn vriendt, dat het eerste deel u zo veel schade heeft veroorzaakt: het tweede zal u zo schadelijk niet zyn. Wereldt, onwaardig zulk een heerlyk werk, vervolgte hy in gramschap, gy zult daar van niet meer dan de helft zien: het is my leed, dat ik u daar ook niet van kan beroven, gelyk ik van het vervolg heb gedaan.* Engelandt erkende, maar al te laat, zyn verlies door het verbranden van dit tweede deel, wanneer kort na de doot van den schryver ieder om strydt naar het eerste deel begeertig was, en de drukker in weinig dagen meer dan duizend afdrucken daar van verkocht.

Op den 24 May las men een seldzaam geschrift af. De koning zeide, dat hy in het bezoeken van zyne provincien met droefheit was gewaar geworden, dat men het volk op zon-en feestdagen, na dat de predikatiën waren geëindigt, verboodt zyn vermaak te nemen. Hy beschuldigde de Puriteinen met deze nieuwigheit, en noemde hen schynheiligen en bygelovigen. Hy zeide, dat deze strengheit van twee kwade uitwerksefen was: het eerste, dat het de Roomschegezinden, waar van eene grote menigte in de provincie van Lankaster was, belette zich met zulk eene ingetogene en straffe kerk te vereenigen; het tweede, dat men de menschen, die de ganche week zich hadden afgellooft, dofgeeltig maakte, indien zy geen uitspanning op de heilige dagen hadden, om welke reden, en om zodanige misbruiken in het vervolg te beletten, zyne Majesteit verklaarde, dat het dansen en andere eenvoudige vermaken, op het landt op de rustdagen voor de ambachts-en landlieden ingestelt, zouden toegelaten worden, vermanende de bisschoppen dit gebodt in de kerken van hunne bisdommen af te doen lezen, en de vrederechters om daar de handt aan te houden. Hy wilde echter niet, dat de vrygeesten en de niet overeenkomende met de Engelsche kerk * dit voorrecht zouden genieten. Het was echter voor niemandt dan die ter kerke waren geweest, dat deze eenvoudige uitspanningen toegelaten wierden; zo dat dit aan de eenen eene vergelding van gehoorzaamheit en Godvrucht, en aan de anderen eene straf voor hunne halfterrigheit, of vrygeestery strekte, en eenaanloksel was om hen alle door hun eigen vermaak aan te zetten. Men kan niet zeggen, dat hier in iets tegen de goede zeden streedt, maar ook was dit gebodt geenzins met de zuiverheit van het Christendom overeenkomende. Men schreeuwde ook ongemeen tegen *Karel den I* wanneer hy het zelve vernieuwde †, en nog meer tegen de bisschoppen, die de toegevendheit van de toelating goedkeurden.

Den 19 van de volgende maandt Juny wierdt een leeraar, *Thraske*, van afval beschuldigt, hebbende het Jodendom aangenomen. Men maakte zyn rechtsgeding op. Overtuigt zynde wierdt hy van de Sterrekamer verwezen om op de kaak te slaan, gegeeffelt, en zyne ooren afgesneden te worden.

De vaart op Groenlandt en op Oost-Indië moest met den tydt oneenigheden tusschen Engelandt en Hollandt verwekken. Een schipper, in het begin van Augustus uit Groenlandt en

Een wonderlyk gebodt.

* Non-conformisten.

† In het negende jaar van zyne regering. Stra: van een afvalligen leeraar.

Geschied over den walvischvangst. Spits-

1618. Spitsbergen, daar men de walviffchen vangt, te huis gekomen zynde, berichtte, dat de Hollanders in deze gewesten de sterkte zynde, de Engelschen verjaagt, hun traan weggenomen, en de genen, die zich daar tegen stelden, gedood hadden. Daar liep ook ter zelve tydt een gerucht, dat zy het zelve in Oost-Indië gedaan, en de Engelsche volkplantingen gedwongen hadden al de eilanden over te geven.

Ten aanzien van den walviffchvangst zag men verhandelingen uitkomen, byna van den zelve inhoudt als die, daar wy onder de regering van *Elizabeth* van gesproken hebben, lopende over het geschil tusschen de onderdanen van deze koningin en die van den koning van Denemarken. Men deedt wederom het recht der volkeren en de vryheit van de zee gelden. Voorts waren deze geschillen niet alleen tusschen de Hollanders en de Engelschen; maar de Denen, Franschen en de Spanjaarden van Biskaje kwamen ook op, grondende hunnen eisch op het algemene recht. Maar de Engelschen en de Denen bragten een byzonder recht by, uit hoofde van het welke ieder zich wettige eigenaar van Groenlandt en van Spitsbergen noemde. De koning van Denemarken begeerde, dat de landen, om den Noord-pool gelegen, aan de domeinen van de kroon van Noorwegen behoorden; dat de Engelschen dit zo wel erkenden, dat zy, om deze vryheit van viffchen te genieten, een zeker recht betaalden. Deze van hunnen kant verweerden zich door de nieuwigheit van den tol, die eerst sedert de doot van *Elizabeth* was ingevoerd, en die hen van het recht, zelden zy, dat zy sedert het jaar 1553 door het ontdekken van dit landt door kapitein *Willoughby*, te voren onbekend, hadden verkregen, niet kon beroven.

De Hollanders daarentegen wilden deze voorgegevene ontdekking niet toestaan; zy hielden in het tegendeel staande, dat *Willoughby* nooit zo naby deze luchtstreek was geweest, en dat het landt, het welk hy Groenlandt noemde, eenige graden van het ware Groenlandt afgelegen was. Zy zeiden verder, dat hunne kapiteinen *Bernards* en *Korneliffen* het zelve in het jaar 1596 hadden ontdekt, en dat het zich van 75 tot 82 graden uitstreckte, Spitsbergen daar onder begrepen, aldus genaamt van de spitsen der bergen, veel eer dan naar een Hollander van dien name, gelyk zommigen willen, en dat de Engelschen in deze zee eerst omtrent het jaar 1608 waren gekomen; zo dat, ver van te kunnen zeggen, dat zy daar de eerste eigenaars van waren geweest, zy volgens hunne eige gewoonte zouden moeten bekennen, het zelve aan de algemene Staten, onder wier vlag en toestemming hunne ingezetenen daar bezit van hadden genomen, toebehoorden. Des niettegenstaande hielden de Hollanders zich met eene gelyke vryheit, als de Engelschen genoten, te vrede; eene vryheit, die de Franschen aan niemandt in de zeeën van Kanada en nieuw-Vrankryk, noch de Engelschen in die van Ierlandt betwistten.

Wat aangaat de vyandelykheden, daar de laatsten over klaagden, het gemenebest hadt zyne tegenklagen, en deedt de zelve doorgaan voor scha-verhaling van den inval der Engelsche vloot, die de Hollandfche volkplantingen in het jaar 1612 geplundert, en het gedenkteken, oppgericht ter gedachtenisse van de ontdekking in het jaar 1596 (a), nedergeworpen hadden.

(a) Anderen zeggen, dat de Engelsche vloot, naar Mosko-

Deze geschillen waren van geen kwaad gevolg. 1618. De zelve wierden in July van het volgende jaar niet alleen omtrent de Noordfche viffchery, maar ook ten aanzien van de vaart op Oost-Indië bygelegd, en ieder van beide deze natiën behieldt hare rechten, zonder het geschil in den grondt te onderzoeken, dat altydt in den zelve staat gebleven is. De Hollanders maakten groot werk van een boek, dat met den tytel van *De vrye zee* pronkt*; en de Engelschen stelden hen een ander tegen, genaamt *De gesloten zee*†, waar door zy aan de anderen de louvereiniteit der zee meenden te wederleggen, en de hare staande te houden.

De gunsteling was in het begin van dit jaar hertog van Buckingham gemaakt. Zyne moeder *Maria van Beaumont*, daar wy boven van hebben gesproken, wierdt acht maanden daar na met den tytel van gravin beschonken. De misnoegden over de waardigheit, aan den zone gegeven, morden nog meer over die van de moeder. Zy zeiden, dat men de Pairschappen, met de zelve aan eene vrouw van zulk eene lage geboorte weg te schenken, hoonde. Te vergeefsch bragt men het voorbeeldt van *Margareta Brotherton*, dochter van *Thomas*, graaf van Norfolk, by, die in het jaar 1398 tot hertoginne wierdt verheven, welker verheffing gelegenheit tot eene vraag gaf, die de Engelsche geschiedenisfchryvers belagchelyk noemen, te weten, of zy mede plaats in de zittingen van het Parlement moest hebben. De berispsers antwoordden, dat 'er geen vergelyking tusschen twee vrouwen van zulke verschillende hoedanigheden was, de eene afkomstig van het koninklyke bloedt, en kleindochter van *Eduard* den I, en de andere van zulk eene duistere afkomst, dat men verplicht was eene onware, om de verachtelykheit van de ware te bedekken, te bedenken: daarenboven gemalin van den ridder *Compton*, met wien zy was hertrouwt, zynde, hoe kon zy de waardigheit van gravin staande houden?

Ondertusschen kon niets tegen de verwaandheit van den gunsteling op. Hy ging nooit uit dan in een koets met zes paarden, het welk toen als een ongemene hoogmoedt wierdt aangezien, en aan ieder oorzaak van te morren vertschafte. De graaf van Northumberlandt, uit de gevangenisfse komende, kon daar niet van zwygen. Hy was daar in gezet geweest ter oorzake van het buschkruid-verraad, daar een van zyne nabestaanden schuldig aan was, en was daar niet uit gelaten dan na verloop van eenige jaren. Hy, gelyk anderen, de grote pracht van den hertog van Buckingham ziende, zeide: *Dewyl deze man met zes paarden rydt, wil ik 'er acht voor myn koets hebben.* De geschiedfchryver zegt, dat hy deedt het geen hy zeide, en dat de stad Londen het vermaak hadt van de ydelheit van den gunsteling aldus vernedert te zien, hoewel het mogelyk nog door groter verwaandheit geschiedde.

Robert Cecil, graaf van Salisbury, stierf den 24 May des jaars 1612. De schryvers zyn hem niet even gunstig. Zy komen alle omtrent zyne bekwaamheit overeen; maar in het overige verschillen zy. Eenige beschuldigen hem, dat hy den verderffelyken raad tot nadeel van de vryheit van het volk, dat hy met tollen en anderszins bezwaarde, terwyl deze vorst, door zynen raad aangemoedigt, een ontwerp maakte om tot eene volltrekte heerschappy en boven de wetten te gera-

vië gaande, en twee Hollandfche schepen, bezig met walviffchen te vangen, ontmoetende, de zelve hadt geplundert en kwalyk gehandelt.

* Door *De Groot* in het jaar 1634 gemaakt.

† Door *Seldenus* geschreven.

Morren tegen den tytel van gravin, aan de moeder van den gunsteling gegeven.

Verwaandheit van den gunsteling door den grave van Northumberlandt beschaamt.

Doodt van den grave van Salisbury, en zyn lof.

1618. geraken, aan den koning hadt gegeven. *Vrees niet*, zeide hy tegen den koning, *het volk te veel op te leggen; zy zyn gelyk de ezels, nooit onderdanig voor dat zy onder den last bezwyken; en gelyk deze beesten tot slaverny geboren zyn, laten zy hen zonder toom en breidel leiden daar men hen heen wil dryven.* De zelve schryver zegt, dat hy ter rechter tydt, tot zyn geluk, en dat van zyne nazaten, was gestorven, en dat 'er, indien hy langer hadt geleest, grote toebereidselen tot eene droevige omwenteling voor hem gemaakt waren; dat de hertog van Bouillon, die, om over het huwelyk van zynen neef *, den keurvorst van de Palts, met de prinsesse van Engelandt te handelen, te Londen was gekomen, den koning tegen dezen gunsteling trachtte op te rooien; dat hy, zyne vrienden hem daar kennis van gegeven hebbende, wanneer hy van Bath naar het hof keerde, van droefheit ziek wierdt, en dat hy in den draagstoel bezweek, daar men hem, om hem met zyn koets naar een landhuis naby Marleboroug te brengen, uit nam, alwaar hy des anderen daags stierf.

* De vader van den keurvorst en de hertog van Bouillon waren met twee zusters, dochters van Willem, prins van Oranje, getrouwt.

Van wat oordeel deze schryvers tegen hem ook mogen zyn, zyeindigen nochtans de beschryving van dezen bekwamen staatsdienaar met trekken, die hem zo veel eer doen, als het denkbeeld, dat zy van hem geven, hem in den eersten opslag nadeel doedt. Hy was, zeggen zy, een groot staatkundige, oprecht, wys, bezittende veel eer en goedheit, de deugd lief hebbende en belonende, en die zonder gebrek zou zyn geweest, indien hy zo staatzuchtig niet was geweest, en zich met eens anders zaken zo zeer niet hadt bemoeit. Maar de plaats, die hy bekleedde, vereischte deze wakkerheit en oplettendheit: ook zegt men, dat hy de oogten van een lynx hadt, en dat men nooit op zulk een klein en wanschapen ligchaam zulk een verstandig hoofdt, en van zo veel bekwaamheit, hadt gezien. Hy was de tweede zoon van dien vermaarden Mylord *Burleigh*, en de waardige erfgenaam van zyn verstandt, gelyk al de geschiedschryvers melden. Hy erfde, of verkreeg ook het ampt van grootschatmeester op het einde van de regering van *Elizabeth*, die zich in het bestieren van een ryk, daar niemandt, dan die met eene ongemene bekwaamheit en vaardigheit voorzien waren, toe wierden vereischt, niet min voordeelich van hem dan van zynen vader bediende. Wy zullen ons niet inlaten in de byzonderheden der verwyten, waar, of onwaar, die men hem doedt, om dat hy des konings geldzucht te zeer hadt begunstigt. Het is ten minste zeker, dat hy zyne onnodige verkwyfingen niet goedkeurde. Deze vorst hem op een tydt bevolen hebbende twintig duizend ponden Sterlings aan den burggrave van *Rochester*, zynen gunsteling, te tellen, leide de grootschatmeester dit geldt op vier tafels in een kamer, daar de koning door moest gaan. Hy kwam 'er inderdaadt door, en verwondert deze tafels zo beladen te zien, hebbende nooit, zegt de schryver, zo veel geldt byeen gezien, vroeg hy waar toe het zelve diende? De grootschatmeester antwoordde hem: *Het dient, Sire, om bet aan den burggrave van Rochester te geven, gelyk uwe Majesteit heeft bevolen.* Ach! riep de koning, *een vierde van dezen hoop is genoeg. Ik verminderde myne gift.* Hier door spaarde de graaf van *Salisbury* de drie andere delen, brengende vyftien duizend ponden Sterlings weder in de schatkist. Men verhaalt een diergelyk geval van verscheide andere vorsten; en gelyk zulks wel kan wezen, kan het mogelyk meer

dan eens met den zelven uitflag gebeurt zyn. 1618.

De Geschiedenis van Engelandt stelt onder de beroemde personen van het ryk, in dit tydperk gestorven, den geleerden *Casaubonus* *, van wien wy boven gesproken hebben. Hy waseen Franschman, in het Dauphiné (a) geboren †; maar hy hadt zich in Engelandt sedert het jaar 1606 met ter woon begeven, en stierf te Londen den 30 Juny † des jaars 1614. Hy wierdt te Westmunster by den beroemden *Godsfroi Chancer*, den dichter, dien de Engelschen hunnen *Homerus* noemen, en die in het jaar 1400 is gestorven, zynde, zo men zegt, van het gevoelen der Wiclefiten, begraven. Belangende *Casaubonus*, hy deedt belydenis van den hervormden Godsdienst; maar men beschuldigt hem, dat hy zyne geloofsgenoten in de zamenkomst van den kardinaal *du Perron* met *du Plessis Mornay* te Fontainebleau zou verraden hebben. Sedert heeft men hem altydt verdacht gehouden. Zyn verblyf in Engelandt, daar hy in zyn vyf en vyftigste jaar in de gemeenschap der hervormde kerke stierf, sprak hem daar genoegzaam vry van.

* *Itaak.*
† in den jaire 1559.
† of den 1 July, volgens anderen.

In het zelve jaar 1614 stierf Mylord *Gray* in den Tour van Londen. Hy wierdt beschuldigt van eene zamenzvering by de komste van *Jacobus* tot de kroon, daar wy op zyn plaats in het brede van gesproken hebben. Met hem was de tak van *Wilton*, die byna drie eeuwen, indien men van *Henrik Gray*, die *Eduard* den II in zyne staten over zee zulke grote dienften deedt, af rekent, hadt geduurt, geëindigt. Het huis van *Gray* is sedert den tydt van *Henrik* den III * bekend geweest.

* in het jaar 1215 gekroont.

Thomas, graaf van *Ormond*, stierf mede in het einde van dit jaar, en drie zonen van Mylord *Scheffield*, vermaard door zyne dienften aan *Elizabeth* te water en te landt, kwamen in het overvaren van de rivier de *Humber*, indien men een arm van de zee, waar in de rivieren van *Derwent*, van *Trent*, en verscheide andere, zich ontlaiten, aldus mag noemen, te verdrinken. Zy hadden nog een broeder, *Edmond* genaamt, die in het begin der regering van *Karel* den I graaf van *Moulgrave* wierdt gemaakt.

In het jaar 1615 stierf *Henrik Gray*, hoofdt van den tak van dat huis, die tot het graafschap van *Kent* wierdt verheven, en daar het den naam ten tyde van *Eduard* den IV in het jaar 1465 van hadt aangenomen. Deze was een der yvrigste Protestanten van het ryk, en kleeft de belangen van *Elizabeth* onverbrekelyk aan. Hy stierf zonder kinderen, latende zyne goederen en waardigheden aan zynen broeder *Karel Gray*, die den tytel van graaf van *Kent* aannam, en dien zyne nazaten nog heden voeren.

Arbelle Stuart, dochter vanden grave van *Lennox*, oom van den koning, was nog in den Tour gevangen. Men hadt haar na de doodt van *Elizabeth* ontslagen, en voor de tweede maal ter oorzake van eene zamenzveringe, by de komste van den koning *Jacobus* tot de kroon gesmeed †, gevangen gezet; al zo ongelukkig in hare huwelyken als hare moeder *. Zy wierdt van kuiperyen, gelyk hare grootmoeder †, de gravin van *Lennox*, verdacht gehouden. Overstelpet van droefheit en van de ongelukken van haar huis, stierf zy in het jaar 1615 in eene erbarmelyke gevangenis. Hare ongenade volgde haar tot in het graf. Zy wierdt zonder pracht begraven, en haar ligchaam als in het verborgen

Doodt van *Arbelle Stuart*, dochter van den grave van *Lennox*.
† Zie fol. 353
* *Elizabeth Caudish*, † *Margareta van Douglas*.

Hhhh 3 by

(a) Anderen zeggen, dat hy te Geneve geboren was, waerwaerts zyn vader, een gereformeed predikant zynde, om de vervolging te ontwyken, zich van Frankryk begeven hadt.

1618. by de ongelukkige *Maria Stuart*, koninginne van Schotlandt, en den rampzaligen prins *Henrik* bygezet. Het is niet rechtmatig, zegt de schryver, met eer te begraven de genen, die als gevangenen van Staat sterven, op dat men deze plegtigheid voor geen voldoening neme. Hare doot, die op den 25 September voorviel, wierdt van die van Mylord *Fiennes*, graaf van Linkoln, die op den 11 November van het zelve jaar stierf, gevolgt.

De schipbreuken waren in het jaar 1616 niet min droevig voor Mylord *Abergavenny* dan zy in het jaar 1614 aan Mylord *Shieffield* waren geweest. Drie zonen van den eersten verdronken den 2 Maart in den Teems, gelyk drie van den laatsten in het overvaren van den Humber verdronken waren.

Gilbert Talbot, graaf van Shrewsbury, stierf den 8 May. Hy liet niet dan dochteren na: maar de doorluchtige naam van *Talbot*, met het Pairschap van Shrewsbury, wierden in den jongsten tak, die den naam van *Grafton* voerde, bewaart.

1610 tot 1618. Schotlandt hadt in langen tydt zo geruft niet geweest; men zag de eendragt in den Staat en in de kerk, en de eensgezindheit van de Presbyterianen met de Bisschoppelyken vermeerderde dagelyk. Zy kwamen in de vergadering, te Glasgow in het begin van Juny des jaars 1610 gehouden, omtrent den rang der prelaten, zonder de Presbyterianische leeraars eene onwaardige afhankelijkheit op te leggen, overeen. Men stemde eenpariglyk, dat de aartsbisschop of bisschop in de kerkelyke vergadering van zyn bisdom voorzitter zou zyn, en dat ieder leeraar, zo wel als hy, een stem in de vergadering zou hebben. De Presbyterianische kerk beloofde niemandt in den ban te doen, zonder te voren daar van kennis aan den bisschop van zyn bisdom gegeven te hebben. Maar dit was alleen eene onderwerping om de leus; de kerk behieldt echter haar recht van in den ban te doen en wederaan te nemen de genen, die zy het goed vondt te doen. Men liet aan ieder prelaat de begeving van openvallende plaatsen in zyn bisdom (a), gelyk ook om de parochiën te bezoeken: maar om te beletten, dat de eene daar uit gelegenheit nam om te heerschen, en de andere om zich ontslagen te oordeelen van gehoorzaamheit, onder het voorwendfel van gelykheit, besloot men de wet door een artykel te vergroten, waar by verboden wierdt noch voor, noch tegen een van deze twee eischen te twistredenen.

De graven van Huntley, van Arrol en van Angus bleven nog altydt buitens lands. Zy gaven een smeekschrift aan de vergadering over, verzoekende, dat zy tot de verzoening met de kerk mogten toegelaten worden, en hunne vryheit weder bekomen. Dit wierdt aan den eersten toegestaan. Hy betuigde zyne begeerte om tot de gemeenschap der hervormde kerke weder te keren, en zyn berouw te tonen, dat hy daar zo dikwils van was afgegaan. De graaf van Arrol was mogelyk ongeveinsder. Wanneer men hem zyne belydenis en tekening afvorderde, bekende hy vryborstig, dat hy het niet kon doen, en dat 'er weinig aan hadt gescheelt, of hy zou zich den volgenden nacht, na dat hy deze betuiging aan de vergadering hadt gedaan, het leven benomen hebben. Hy paarde deze woorden met tranen, waar door de genen, die hem hoorden, geraakt wierden, en zy besloten hem niet straf te handelen, doordien hy gematigder was dan eenig Roomschegezinde van het ganche konink-

(a) Dit moet men verstaan van de gemene prebenden, en niet van de geestelyke goederen die de kroon waren ingelyft, en onder verscheiden in het byzonder uitgedeelt. Zie fol. 396, 397.

ryk. Wat aangaat den grave van Angus, de koning gaf hem verlof om naar Vrankryk te vertrekken, alwaar hy eenige jaren daar na stierf.

Wat gematigheit het hof omtrent de Presbyterianen gebruikte, de koning mogt hen evenwel niet lyden. Hy hadt een vast besluit genomen om de bisschoppen te herstellen. Dit bleek by het bevel, dat hy aan den aartsbisschop van Glasgow gaf, om zo haast de vergadering gecindigt was by hem te komen, en de bisschoppen van Brechin en van Galloway mede te brengen. Wanneer zy kwamen zeide hy tegen hen: *Ik heb u ontboden om u te zeggen, dat ik u niet heb kunnen voorzien dan met uwe wereldlyke inkomsten, en dat gy u zelven in het genot van de geestelyke niet hebt kunnen stellen. Dat hangt van de genen, die met het bisschoppelyke gezag bekleed zyn, af; en dewyl daar geen getal groot genoeg van in Schotlandt is om u daar in te bevestigen, is myn wensch geweest, dat gy kwamt om het zelve alhier te ontfangen.* Daar was eene zwarigheid, die de aartsbisschop van Glasgow aan zyne Majesteit vertoonde aangaande de oppermacht, die de aartsbisschoppen van Jork en van Kantelberg zich te voren over de Schotische geestelykheit hadden aangematigt, en het was te vrezen, dat zy zich van deze plegtigheid zouden bedienen om hunnen eisch voet te geven. Maar de koning nam deze zwarigheid weg met te zeggen, dat hy den eenen, noch den anderen daar niet toe zou gebruiken, en dat deze plegtigheid door de bisschoppen van Londen, van Ely en van Bath zou geschieden. Die van Ely stelde voor, dat men de leeraars van de Schotische kerk op nieuw behoorde te ordenen, daar zich *Bancroft*, aartsbisschop van Kantelberg, tegen stelde, en 'er deze verstandige aanmerking op maakte, dat indien het gevoelen van den bisschop van Ely doorging, daar uit volgen zou, dat de bediening van alle hervormde kerken overweldigt en onwettig was; een liefdeloos gevoelen, lasterlyk voor de hervorming, en daar hy zo ver van af was, dat hy van tegenstrydige gedachten was; daar hy byvoegde, dat de aanstelling van leeraars in Schotlandt, aan welke hy zeide dat men niet moest raken, anders dan die der bisschoppen was, daar hy de plegtigheid van goedkeurde. De koning en de ganche vergadering prezen deze wyze redenen, waar van de bisschop van Ely zelf scheen overtuigt te zyn, waar op de drie bisschoppen wierden ingewyd. Doch verder komt deze gematigheit van *Bancroft* geen zins overeen met den hoogmoedt, daar eenige geschiedschryvers hem mede beschuldigen *; en indien men de goede en de kwade geruchten moet geloven, schynt het, dat de betamelykheit vereischt, dat de eene door de andere goedge maakt worden.

Om de kerkelyke regering, waar in de koning wilde dat de bisschoppen de overhandt zouden hebben, te handhaven, stelde hy een rechtbank, onafhankelyk van alle andere hoven, die hy het *hoge gerecht* noemde, aan. Hy gaf aan de zelve de macht om van alle zaken, de kerk rakende, kennis te nemen. Hy zondt ter zelve tydt een ontwerp, waar naar hy wilde dat zich deze rechters zouden richten, waar in eene wet was, die de aanstelling der leeraars betrof.

Men zweeg van het voorledene; maar men beval, dat voortaan alle leeraars van den bisschop van het bisdom, van twee of drie leeraars van de naast by gelegene kerken bygestaan, zouden bevestigt worden. De andere wetten bragten mede, dat wanneer een bisschop kwam te sterven, de bestiering van het geestelyke zo wel als van het wereldlyke zou vervallen aan den deken en aan het

1610.

Jacobus wil de bisschoppen in Schotlandt herstellen.

Voorsted van de Presbyterianische leeraars op nieuw te bevestigen verwoopen.

* Zie fol. 558.

Hoge rechtbank.

1610. het Kapittel, tot dat 'er een andere bisschop zou verkoren zyn; dat geen algemene vergadering in het toekomstende zou mogen beroepen worden dan met de toestemming van zyne Majesteit, en dat de zelve zou moeten bestaan uit bisschoppen, dekens, aartsdiakenen en een zeker getal leeraars, uit de Presbyteriaansche gemeente verkozen.

1611. Het jaar van 1611 wierdt eenigzins ontruff door de afpersingen van den grave van Orkney, waar van wy in het vervolg zullen spreken, en door den overlast van zekere gebannen, *Glan Gregore* genaamt, als of men zeide *de party van Gregore*. Men meldt den oorspronk van dezen naam niet; maar zy, die den zelve aannamen, of aan welke men dien hadt gegeven, waren besaamde struikrovers, door het gansche landt verspreid, die niemandt ontzagen. Men bande hen by een openbaar geschrift, en de graaf van Argyle hadt last het zelve ter uitvoering te stellen. Hy zette hen dan achter na, en nam eenige der schuldigten gevangen, die hy strafte. De Geschiedenis spreekt van hen als van een volk, dat men by wyze van een verbodt geheel moest uitrocien; daar zy byvoegt, dat men, om hen al te zacht gehandelt te hebben, hen weder moedt en nieuwe macht liet nemen, met de welke men hen voor de tweede maal enige jaren daar na, en met meer verwoedheit en stoutheit dan ooit, zag te voorschyn komen.

De graaf *Dumbar* stierf op het einde van dit jaar. Dit was een ongemeen verlies voor den koning en voor den Staat. Hy was een bekwaam staatsdienaar, van groot verstant, die weinig woorden gebruikte, maar veel uitvoerde; getrouw, gelukkig, en aan wien de koning geen zaken vertrouwdde, of hy voerde de zelve zonder gerucht te maken, en zonder ongenoegen, hoe teder of bezwaarlyk de zelve ook mogten zyn, zeer wel uit. De ridder *Robert Carre*, eerst pagie geweest, en beginnende in gunst te raken, volgde hem in zyne bedieninge van grootschatmeester: maar hy kwam met hem noch in vaardigheit, noch in bekwaamheit overeen.

1612. Mylord *Sanghar*, een Schotschman, wierdt in het begin van het jaar 1612 op het grote plein van Westminster, niettegenstaande zyne hoedanigheit, opgehangen. Zyne misdaadt bestondt daar in, dat hy een schermmeester op de straat van Londen en naby het hof hadt dood gestoken. Het volk raakte daar door in beweging, zo dat 'er een droevige opstandt voor de stadt te vreezen was. Niemandt beklagde dezen misdadiger; hy was van alle eerlyke lieden om zyn ergerlyk leven gehaat. Hy hadt het zelve te Parysin alle luiheit met een oneerlyk vrouwmensch, by welke hy een kindt hadt, dat hy tot zyn erfgenaam verklaarde, verpletten. Maar de koning, zonder op dezen uiterste wil acht te slaan, gaf zyne erfenis aan zyne nabestaanden: doch het natuurlyke kindt kreeg iets, maar van weinig belang.

De Schotsche geestelykheit ontfing in dezen tydt een brief van zyne Majesteit rakende den ban omtrent de gevluchten. De koning vertoonde aan de geestelykheit, die den zelve hadt uitgesproken, het misbruik van zulk een gedrag, dat, om standt te grypen, onderstelde, dat de persoon tegenwoordig was; dat hy in zyne verdediging wierdt gehoord, en dat hy in staat was zich te bedienen van den raad, die hem gegeven wierdt, en vooraf moest gaan, eer het waarfchouwschrift afgekondigt wierdt, als mede van dien, die in de dreigementen was begrepen, het welk zo vele trappen zyn, daar men door moet gaan, en

palen, die men niet mag overtreden, op dat de liefde, die de kerk in de bestraffingen en kalydingen altydt verbonden is te oefenen, mogt in acht genomen worden. Hy voegde daar by, dat dit de grootste reden van *Ira-Paolo* van Venetië was om de nietigheit van de pausselyke bul, die hem, na dat hy reets gebannen was, in den ban deedt, zonder hem in zyne verdediging gehoord te hebben, en hem buiten staat stellende om het te kunnen doen, te bewyzen; dat het niet dan aan eene volstrekte macht toekwam op deze wyze te werk te gaan, en dat de kerk, die zich niet moest bemoeien dan met de zaligheit van hare leden uit te werken, te werk zou gaan met dit bannen, als of zy der zelve ondergang beoogde; dat zy den Czaar van Moskovie, die het hoofd der genen, die hem mishagen, ten teken van gehoorzaamheit, zonder hen te willen horen, wat zy tot hunne verdediging kunnen bybrengen, eischt, zou navolgen. Het vertoog van den koning was niet vruchteloos. Men besloot, dat men in het toekomstende geen gevluchten zou in den ban doen, die niet tegenwoordig was, om zich te kunnen verantwoorden, en den ban te stremmen, daarenboven buiten staat zynde de strengheit daar van te ontvlicden door eene wederkomst, die zyne banning gevaarlyk maakte, en met deze kerkelyke bestraffing door zyne onderwerping zyn voordeel te doen.

Mylord *Egerton**, van het huis van *Montgomeri*, gestorven zynde, en tot zynen erfgenaam zynen neef *Alexander Seton*, onder beding, dat hy den naam van *Montgomeri* zou aannemen, aangestelt hebbende, dreef de koning, dat het zonder zyne toestemminge niet kon geschieden. Hy zeide, dat het den souverein alleen toekwam de Pairschappen uit het eene huis in het andere te doen overgaan, en beval den Raadt van Schotlandt zich tegen deze overdragen te stellen. Maar het was minder uit eene beweegreden van belang, dat hy dus sprak, dan uit yverzucht over het koninklyke gezag, dat hy zich door deze vervremding benadeelt oordeelde te zyn: want twee jaren daar na huldigde hy den ridder *Seton* in dit Pairschap, en ontfing 'er de hulde van. Aldus schepte hy vermaak in zyne grootschheit te vertonen in een persoon, in wien hy eene inhuldiging, die hy voor een aanslag op zyne souvereiniteit nam, niet hadt kunnen verdragen.

Het Parlement, den 24 October te Edenburg beroepen, bevestigde de besluiten van de kerkelyke regering van Glasgow, en scheidde niet voor dat het een onderstandt aan den koning hadt toegestaan ten gevalle van het huwelyk van de prinsesse *Elizabeth* met den keurvorst van de Palts, het welk het volgende jaar voltrokken wierdt.

De graaf van Orkney zyne geweldenaryen en verdrukkingen weder begonnen hebbende, noodzaakte hy den koning hem voor een oproerigen te verklaren, bevelende zyne stedehouders in de provincien de wapenen op te nemen, en hem te vervolgen. Deze man, een der barbaarfte, die men kan beseffen, hadt de eer van uit koninklyken bloede gesproten te zyn, maar door eene onwettige geboorte. Hy was een zoon van *Robert Stuart*, die een bastaardt van *Jacobus den V* was, die 'er verscheide heeft gehad. Deze was eerst abt van Holy-Roodhouze, of van het H. Kruis. Hy handelde met zyne abdy als met zyn eigen goedt, dat hy met het bisdom van Orkney verruilde, na dat hy de inhuldiging van de eilanden,

1612.

* of Eglant; jonger tak van Montgomeri. Alexander Seton neemt den naam en het wapen van Montgomeri aan.

1613. Vyandelikheden van den grave van Orkney.

1613.
* de Or-
kadische.

in dit graaffchap gelegen *, welke *Hepburn*, graaf van Bothwel, bezat, wiens goederen om den moordt, aan zyn Majesteits vader begaan, in beslag genomen waren, hadt bekomen. Deze *Robert* liet twee zonen na, waar van de een zonder kinderen kwam te sterven, latende zyne nalatenschap aan den jongsten, *Patrick* genaamt, die de hoedanigheid van graaf van Orkney aannam. Hy een hoveling zynde, en een groot verkwister, raakte diep in schulden, en wetende geen uitkomst dan met te roven en te stelen onder het volk, dat van hem afhankelyk was, pleegde hy eene dwingelandy, die mogelyk geen weerga heeft gehad. Hy gedroeg zich als een volstrekt meester, en niet als heer, en handelde zyne leenmannen als of het zyne slaven waren. Hy maakte straffe wetten tegen overtredingen, die hy zelf hadt uitgevonden; nam de goederen der gewaande schuldigen in beslag, en maakte zich daar meester van. Hy leide zelf de strengheit van zyne onrechtmatige wetten uit tegen de genen, die aanleiding gaven om ze te verkrachten, het zy met de schuld der overtreders te bewimpelen, het zy met hen onderrechting te geven hoe zy zich daar van zouden kunnen ontslaan. Maar niets gaf meer zyne gierigheid en onredelykheit te kennen dan het verbodt, dat hy zyne leenmannen deedt, van eenig schip, dat door storm in nootd was, en gereed stondt om te vergaan, te helpen. Gelyk de zee langs de Orkades, waar van men twee en dertig eilanden telt, maar waar van 'er alleen dertien bevolkt zyn, zeer gevaarlyk is, lopen de schepen, die door kwaad weer deze engtens te na komen, gevaar van te vergaan, indien de eilanders niet spoedig toeschieten om hen te helpen. Deze dwingelandt nu, die zich van de schipbreuken wilde bedienen, kon niet verdragen, dat het mededogen der ingezetenen hem een buit ontroofde, die het woeden der winden en der zee hem schein toe te schikken. Men kan wel denken, dat zulk een ontaard man noch Godt, noch mensch ontzag, en dat het hem niet scheelde op wat wyze hy zyne heblust voldeed.

1614.
Zyne ge-
vangenis.

Op de klagten, tegen hem in den Raadt van Schotlandt ingebracht, nam men hem gevangen, en men zette hem in het kasteel van Edenburg. Dit geschiedde in het jaar 1613; maar deze schelm in het volgende jaar verstaan hebbende, dat de kasteelen, die hy te *Birfay* en te *Kirkewaldt*, in het eilandt *Mainlandt*, het grootste van de Orkades, en de gewonelyke verblyfsplaats van de bisschoppen, hadt leggen, in handen van den burgermeester waren geraakt, wierdt verwoed, en niet-tegenstaande hy gevangen was, bedacht hy eene nieuwe munitery. Hy kon zelfs de wederkryging van deze plaatsen niet bevorderen; maar hy hadt een bastaardt, die den naam van *Robert Stuart* voerde, aan wien hy deze onderneming, na dat hy getracht hadt uit de gevangenis te geraken, en ze zelf te doen, aanbeval. Deze bastaardt was gelukkig genoeg in het begin om het kasteel van *Kirkewaldt* te vermeesteren; maar het geluk keerde hem den nek toe. De graaf van *Kathnes* kwam hem daar in belegeren, dwong deze sterkte, en nam hem, nevens vier van zyne bedienden, gevangen. Zy wierden alle vyf naar Edenburg gebragt, daar zy opgehangen wierden.

Men hadt mogelyk het leven van den gra-

ve van Orkney gespaart, indien hy door de-
zen nieuwen oproer, daar hy de aanlegger van
was, zyne schuld niet hadt verzwart. Na
dit alles oordeelde de Raadt, dat het niet meer
nodig was hem te sparen; men stelde ge-
machtigden aan om hem in rechten te ver-
volgen. Deze spraken in de maandt van Oc-
tober zyn vonnis uit, en verwezen hem om
onthalt te worden; maar de uitvoering wierdt
tot op den 6 February des jaars 1615 uitge-
stelt, wanneer het in het openbaar geschied-
de, om tot een voorbeeldt, zegt de Ichryver,
van zich niet door overdaadt te verarmen, en
naderhandt met zaken te behelpen, waar door
men op het schavot raakt, te verstreken.

Eenigen tydt daar na nam men te Glasgow
een ander soort van muitmakers gevangen. Het
was een Jesuit, genaamt *Ogleby* †, eerst kort-
teling van Grats, in Stiermarken, gekomen.
Gelyk hy deze reis om geen andere reden
hadt ondernomen dan om bullen van den paus
uit te voeren, ondervraagde men hem voor-
nammentlyk, wat hem dacht van de macht van
den paus en die van den koning; of hy ge-
loofde, dat de eerste den laaften in den ban
kon doen, zyn leven en zyne kroon verbeurd
verklaren, zyne onderdanen van hunnen eedt
ontsnaan, en tegen hem in de wapenen bren-
gen. Het waren de aartsbisschop van Glas-
cow en de provoost van de stad, nevens een-
nige anderen, die hem deze vragen deden. Hy
antwoorde niet dan met bewimpeling, zeg-
gende, dat hy niet verplicht was naauwkeu-
riger te antwoorden dan in de tegenwoordig-
heit van meesters en van uitleggers; waar op
men hem vroeg, also hy een Schotichman
was, of hy den eedt van getrouwheit en op-
perhoofdigheit aan den koning, zynen souve-
rein, wilde doen? Dit verwierp hy met grote
verachting, zeggende, dat dit een schrikkel-
ke eedt was, die niet gedaan kon worden zon-
der zich aan gekwetste Goddelyke hoogheit
schuldig te maken; en op deze weigering tradt
men tot zyn rechtsgeding.

Voor dat de gemachtigden verder gingen, ga-
ven zy hem te kennen, dat hy volgens de wet-
ten van het ryk, die wilden, dat niemandt van
zyne orde op levensstraffe in het ryk kwam,
vooral na dat men daar in de Mis hadt gedaan,
en de Schotische Roomschegezinden tot oproer
aangehitst, het leven hadt verbeurd; dat men
evenwel boven dit alles hem genade zou bewy-
zen, indien hy die verfocielyke leer, die men in
de scholen van zyn genootschap leerde, te we-
ten, dat de paus de macht heeft den koning in
den ban te doen, en dat de koning aldus onder
den ban leggende wettig door zyne eige onder-
danen kan afgezet en vermoord worden, wilde
afzweren. Dit weigerde hy ten tweede male, en
verwierp de rechters als onwettig om over zulk
eene zake, daar zy partyschap in toonden, ge-
lyk ook het Parlement, daar zy blindeling, zei-
de hy, den wil van opvolgden, zo dat hy beide
de rechtbanken verwierp. Belangende den ko-
ning, hy erkende in hem geen andere macht
dan die hy van zyne voorzaten, die zich zelf de
rechtbank der pauzen hadden onderworpen, hadt
ontfangen. Indien de koning, vervolgde hy, my
voor zynen onderdaan onder dit beding wil erkennen,
wil ik hem ook erkennen voor mynen souverein; maar
indien hy van my eene gehoorzaamheit vordert, die
ik hem niet kan geven, zonder Godt te verlooch-
nen, denk ik van alle soort van onderwerping ont-
slagen te zyn, en ik heb geen meer achting voor hem
dan voor myn ouden boedt. De voorzitter, hem
in

1614.

Zyne
straf.

1615.

Straf van
den Je-
suit *O-
gleby*.
† of *O-
gleby*.

1615. in de reden vallende, zeide, dat hy het ontzag verloor. *Weet, zeide hy tegen al de gemachtigden, dat ik u geenzins voor myne rechters erken, en dat, indien ik voor u blootsboofds verschyn, het niet is dan om my voor uwe geweldenary te bevryden, en niet om my daar door aan uwe rechtbank te onderwerpen.*

Men ging voort met hem te ondervragen, zonder op zyne wraking acht te slaan. De aartsbisschop van Glasgow vroeg hem voor de tweede maal, of hy geloofde, dat, indien de koning van den paus was in den ban gedaan, hy wettig gedood kon worden? *De kerk, antwoordde de Jesuit, heeft deze vraag nog niet beslist, maar vele uitleggers zeggen van ja. Wat my aangaat, ik zal met hen wachten, voor dat ik my daar over verklaar, zonder dat ik hen wil tegen spreken, al zou het zelfs myn leven kosten.* De rechters schrikten van deze woorden, en zagen dezen verwoeden man aan, zeggen de schryvers, als een tweden *Ravallak*. Men ging tot het stemmen over, en de ondervraging met de verklaringe in overleg genomen zynde, veroordeelde men hem om met de dood der verraders gestraft te worden, het welk ook volbragt wierdt. Men zegt, dat hy, wanneer een van zyne vrienden, die na het gewezen vonnis hem kwam bezoeken, en hem beklagde, tegen hem zeide: *Eene zaak spyt my, namentlyk, dat ik twee dagen te vroeg ben gevangen genomen; daar hy byvoegde, Dat indien hy tot den daar op volgenden vrydag vry geweest was, by alle de Protestantsche bisschoppen en leeraars van het ryk zou verdelgt hebben, zo dat 'er geen een zou overgebleven zyn, die zich in zyne straffe zou hebben kunnen verblyden.*

Men stelde eenige dagen daar na een ander Jesuit, *Maffet* genaamt, in vryheit, mits hy de verfoecielyke leer der uitleggers, die staande hielden, dat het vrystondt een kettersch koning, van den paus in den ban gedaan en afgezet, te doden, afzwoer. De regering van Schotland deedt hier door blyken, dat zy onderscheidt maakte tusschen munitieke priesters en die gematigt waren, straffende niemandt dan de eerste, na dat zy zich aan hoog-verraadt en gekwetste hoogheit hadden schuldig gemaakt, en de anderen, niettegenstaande de strengheit van de wet, die hen verbande, veel zachter handelende.

1616. De graaf of marquis van Huntley begunstigde op nieuw, wat betuigingen hy ook zes jaren te voren hadt gedaan, de Roomschegezinden. Men bragt hem weder in het kasteel van Edenburg; maar de zegelbewaarder ontloeg hem, in weérwil van de tegenkantingen der bisschoppen. De Presbyterianen waren nog misnoegder dan de Bisschoppelyken, en het was daar door op het punt geraakt van de algemene rust gestoort te zien. De zegelbewaarder gaf voor, dat het onder zyn rechtsgebiedt behoorde, en de geestelykheit zag het als eene benadeeling van den Godsdienst aan. Men schreef van weérzyden naar het hof. De koning, die geen misnoegen aan de geestelykheit en het volk wilde geven, schreef aan den Schotsehen Raadt, dat men den grave van Huntley weder in de gevangenis zou doen gaan. Dit geschiedde alleen om de fleur: want weinig dagen daar na kwam hy op des konings genade voor de tweede maal daar uit, en vertrok naar Londen, om zyne Majesteit te bedanken, alwaar hy ook vergiffenis van den aartsbisschop van Kantelberg, die hem van den ban der Schotische geestelykheit ontheft, bekwam.

In het begin maakte de aartsbisschop daar zwa- righet in. Hy vertoonde aan zyne Majesteit, dat de kerkelyke rechten niet toelieten, dat men
III Deel.

Men stelt den Jesuit Maffet op vrye voeten.

1616. Veranderlykheit van den grave van Huntley.

De aartsbisschop van Kantel-

icmandt van den ban ontheft, wanneer de zelve 1616. buiten zyn rechtsgebiedt was uitgesproken. Maar berg ontheft hem van den ban der Schotische geestelykheit in deze akte van het kerkelyke rechtsgebiedt van Engelandt, zonder echter daar eenige gevolgen uit te trekken, bewilligde; zo dat de aartsbisschop de boetvaardigheit van den berouw hebbenden grave aannemende, hem weder met de Protestantsche kerk, in welke hy beleedt te willen leven en sterven, vereenigde.

Men twyfelde niet of de Schotische geestelykheit zou, niettegenstaande de voorzorg, die men genomen hadt om den bisschop van Kathnes daar in te doen bewilligen, deze ontheffing van den aartsbisschop van Kantelberg als eene openbare verkrachting van haar recht aanzien: weshalven de aartsbisschop zelf, nevens den koning, de eerste aan den aartsbisschop van St. Andries, en zyne Majesteit aan de bisschoppen in het algemeen schreven, om het geen omtrent den grave van Huntley was geschied te billyken, of te verschonen. De eene en de andere verzekerden de Schotische geestelykheit, dat het niet was geschied om haar in haar recht te benadelen; dat zy hare onafhankelykheit van de kerk van Engelandt erkenden, en verzochten, dat zy de kwydschelding, aan dezen boetvaardige, onder beding, dat hy de zelve na zyne wederkomst door zyne eige prelaten zou doen goedkeuren, verleent, wilde bekrachtigen. De aartsbisschop eindigde zynen brief met eene vermaning van zamen onafschiedelyk tegen de dwingelandy van den Antichrist, hunnen algemenen vyandt, vereenigt te blyven. Deze brieven waren van eene goede uitwerking; de graaf van Huntley, op den 13 Augusty in de vergadering van Aberdeen komende, kreeg daar op nieuw vergiffenis, volgens de wyze van de Schotische kerk.

De koning, besloten hebbende om het ryk, 1617. aan het welke hy zyne geboorte en zyne eerste kroon verschuldigt was, te gaan bezichtigen, zondt zyne bevelen derwaarts, op dat alles tegen zyne aankomst gereed zou zyn. Onder alle was 'er een, dat de verbetering van de kapel te Edenburg raakte, en waar by zyne Majesteit beval de beelden van St. Pieter en Paulus daar in weder op te rechten. Eenigen, die tegen de beelden waren, verspreidden deze tyding door de stad onder het volk, dat daar volgens gewoonte nog meer byvoegde, en vroeg, of men de Mis wederom wilde invoeren, naardien men zo veel zorg voor de beelden droeg. Om dit gerucht te stillen moesten de bisschoppen en eenige leeraars aan den koning schryven, met verzoek, dat het zyne Majesteit niet alleen geliefde goed te vinden, dat men de beelden, die gevallen waren, liet leggen, maar ook, dat men het gesneden en het geschilderde beeldwerk der heiligen uit de kapel wegdeed, om geen aanstoot te geven aan de genen, die zich aan deze beelden ergerden. De koning betuigde door zyn antwoord, dat hy deze vryheit van het volk kwalijk nam. *Wat onverstandt!* zeide hy, *dat men geen onderscheidt weet te maken tusschen beelden, die niet anders dan tot versierfelen en ter gedachtenisse in de Protestantsche kerken dienen, en die in de Roomsche kerken, welke om aangebeden te worden ten toon worden gestelt? Wat dwaasheit! Men is niet ontzicht wanneer men een leeuw, of een ander heeft in de boeken van de kerken geschildert, of uitgebouwen ziet; maar men is geergert over de afbeeld-*

1616. berg ontheft hem van den ban der Schotische geestelykheit.

1617. De Schotten beletten, dat men de beelden in de kapel van den koning weder oprichte.

1617. afbeeldfelen der Apostelen. Dit brengt my in gedachten, zeide deze vorst, de vurigheid van den konnestabel van Castilië, wanneer by de vrede kwam bezwoeren. Hy maakte zwaarigheid in myne kapel te komen, wanneer men daar geestelyke gezangen zong, gereed zynde daar te verschyne wanneer men daar hooffse liederen in zou zingen. Alle de aanmerkingen van den koning waren te vergeeffich, en om het volk, dat zich met de geestelykheit verstonde, niet te tergen, was hy gedwongen zyn bevel van deze twee beelden weder op te rechten in te trekken.

Akte van het Schotfche Parlement omtrent de kerkelyke macht des konings.

Hy kwam in het begin van Juny in Schotlandt, en het Parlement vergaderde op den 13 van de zelve maandt. Hy deedt eene deifige aanspraak aan het zelve rakende de gerechtigheid en den Godsdienst, de twee zuilen, zeide hy, daar de regering op rust, en daar hy de meeste zorg voor droeg. Het eerste vraagstuk, dat voorviel, raakte het geestelyke gezag van den koning. De bisschoppen verzochten daar over met de Presbyteriaanische leeraars te raadplegen; maar de koning zeide, dat de laatste aan de prelaten moesten gehoorzamen, en dat de eene en de andere onder de koninklyke macht in zaken, die niet tegen Gods woordt streden, stonden; waar op men de akte beval op te maken. De zelve behelsde, dat alle de besluiten van zyne Majesteit rakende de welgesteldheit en de uiterlyke regering van de kerk volgens de gedachten van de bisschoppen en een zeker getal van leeraars voor eene vaste wet zouden doorgaan.

De Presbyteriaanische leeraars spreken deze akte tegen.

De Presbyteriaanische leeraars waren daar over ontstelt, gelyk de bisschoppen wel hadden voorzien. Zy vreesden, dat dit een beginsel was om het Presbyterianendom uit te roeien, en dat men van wetten te maken zelfs tot de lere zou overgaan. Dit betoogden zy door hunne tegenbetuiging, opgesteld en getekent in den name van hen alle door *Simson*, leeraar van Dalkeith, en door *Herwet*, mede leeraar en abt van Costagwel, of die daar de inkomsten van trok, aan zyne Majesteit overgegeven. Met wat ontzag deze tegenbetuiging ook was opgesteld, de zelve was des niettegenstaande zeer krachtig. Zy verzochten de vernietiging van deze akte, die zonder hen eens gehoord te hebben was gemaakt, tot nadeel van de *overeenkomst*, die alle kerkelyke zaken naar eene algemene vergadering wezen, waar in hunne gemachtigden, nevens de prelaten en de gemachtigden van zyne Majesteit, zitting hadden. Zy zeiden, dat het een toeleg op de hervorming was, indien men anders deedt; en om te doen zien, dat men de zaken op den ouden voet moest laten blyven, vertoonden zy voor eerst de zuiverheit van hunne gesteldheit zo in lere, als in tucht, zonder eenige bygelovigheid; ten tweede de macht, die zy door de wetten van het Parlement, met bewilliging van zyne Majesteit, hadden verkregen; ten derde de aanmerking van de vrede van hunne kerk, die eene volkome rust onder eene regering, gansch geestelyk en gansch Apostolisch, genoot, maar die ook door veranderingen buiten twyfel in verwarring en beroeringen zou raken; ten vierde de verzekerdheit, die het zyne Majesteit behaagt hadt hen tot verscheide malen te geven, en nog op nieuw voor zyn vertrek naar Engelandt, dat hy gene nieuwigheden in hunne regeringe, noch in hunne lere zou invoeren. Voor het laatste verzochten zy zyne Majesteit, dat zyne tegenwoordigheid hen niet tot smert mogt strekken, daar zy een voorwerp van openbare vreugde en blydschap voor hen in het byzonder was. Zy baden Godt, die de herten der koningen in zyne

handt heeft, dat hy het zyne om hen gunstig te zyn wilde neigen. Maar daar kwam van wat 'er wilde, zy verklaarden wel duidelyk, dat zy geen verandering in hunne kerkelyke regering zouden gedogen; dat zy veel liever het misnoegen van zyne Majesteit zouden afwachten, indien hunne standvastigheid hen zo ongelukkig maakte, dan daar van door eene strafbare en verachte lafhertigheid, met hun ampt geen zins overeenkomende, afstaan.

Deze vertogen wierden zeer kwalyk genomen, en eenige dagen daar na wierdt de geen, die ze ondertekent hadt, in het kasteel van Edenburg gevangen gezet. Des niettegenstaande moest de koning ten aanzien van de gansche gemeente zich inhouden, en hen toestaan, dat zy eene algemene vergadering beriepen, om de vyf artykelen, waar op zy de nieuwigheden, die men wilde invoeren, hadden gebragt, te onderzoeken. Het eerste raakte de wyze, hoe het Nachtmal te ontfangen, niet staande, noch zittende, maar op de knien; het tweede het heimelyk uitdeelen van het Nachtmal by zekere gelegenheden; het derde de bediening van den Doop in byzondere huizen; het vierde de plegtigheid om de kinderen het vormfel te geven, en het vyfde de waarneming van eenige feestdagen.

De vyf artykelen, die de koning van de Presbyterianen vordent.

De aartsbisschop van St. Andries hadt al zyne bekwaamheit nodig om deze artykelen de kerkvergadering, op den 25 Augusty des jaars 1618 te Perth byeengekomen, te doen aannemen. Zy bewilligde daar niet in dan na alvorens alle noodzakelyke voorzorg tegen alle misbruiken, of bygelovigheid genomen te hebben. Op het eerste artikel hadden zy aangemerkt, dat zy daar niet in bewilligden dan in de overtuiging, daar zy in waren, van de kennis van het volk, dat te verlicht was om zich voortaan door deze eerbiediglyke wyze van het Nachtmal te ontfangen te verbeelden, dat de lichamelijke gedaante van onzen Zaligmaker in het Sakrament tegenwoordig was. Op het tweede en het derde konden zy de bediening van het Nachtmal en den Doop in byzondere huizen niet goed vinden dan by gelegenheit van ziekte van den gene, die het ontfangt, en by een hoogdringenden noodt omtrent de kinderen. Zy sloten het vierde in den Catechismus en de Christelyke lere der jeugd in de kerken, en merkten aan, dat het zelve veel verscheelde om hen weder tot het vormfel van het bygelovige Pausdom te brengen; en eindelijk bragten zy het vyfde, belangende de feestdagen, op deze, die ter gedachtenisse van de verborgendheit, die 'er in de geboorte van onzen Zaligmaker opgesloten was, gelyk ook van zyn lyden en opstandinge, en de zendinge van den H. Geest geviert wierden, en dat de leeraars op deze dagen zorg zouden dragen de Godsdienstigheid alleen aan Godt te doen bewyzen, zonder daar eenige gewoonten van de Roomsche kerk, die zich aan dagen en plegtigheden van een aardfchen dienst bindt, by te voegen.

1618. Onder welke bedingen de zelve wierden ontfangen.

Deze akte, aldus opgesteld, wierdt aan alle kerken gezonden; maar alle wilden daar niet naar luisteren; een groot getal hielt zich aan de oude gewoonten, in Schotlandt federt de hervorming in gebruik geweest. De koning moest zyn gezag by dat van de algemene vergadering voegen. Maar alle zyne bevelen waren niet machtig het volk van zyne eerste gewoonte af te krygen, die het meer naar de gewoonten der Apostelen en der eerste Christen kerk oordeelde te gelyken. Wy zullen zien, dat *Karel de I* verplicht was een gebodt in het jaar 1638 te laten

ten

ten uitgaan om deze vyf artykelen te vernietigen.

1610 tot 1618. *Hijstorie van Ierlandt door Cox.* Volleplanting van Londonderry.

De regering van Ierlandt was gedurende de jaren 1610 en 1611 voornamentlyk bezig om de Engelsche volkplanting, aan welke de vyf honderd duizend morgen lands, door het Parlement te Dublin in den jare 1608 van de oproerigen in beslag genomen, uitgedeelt waren, voort te zetten. De voornaamste waren in de provinciën van Ulster, van Londonderry, en van Colran, alles ten koste van de stad Londen, die aannam deze steden en de naby gelegene plaatsen te bouwen en te bevolken; en om dit werk te vereeuwigen wilde zy, dat de stad Derri, die dezen naam te voren voerde, den zelven met dien van Londen zou vergroten, gelyk wy hebben gezegt. Beide deze steden zyn in de provincie van Ulster gelegen; de eerste in het eilandt, of byna-eilandt, van Derri, of van In-Owen, dat van den eenen kant de kust van Lough-Foyle, en van den anderen, meer Noordelyker, den mond van deze golf maakt; zo dat dit als twee affchutfels van de zee en van het Noorden van Schotlandt zyn. Die van Londen droegen voor al zorg voor Londonderry: zy gebruikten eene aanzienlyke som tot het bouwen van huizen en tot den landbouw. De koning stondt van zyne zyde aan de inwoonders van deze stad en aan die van Colran grote voorrechten toe, en beval, dat zy de zelve vryheit als die van Londen, de vyf Havens, Newcastle *, en Dublin zouden genieten: ook was het om deze volkplanting voort te zetten dat de koning de orde van de ridders Baronets aanstelde, die verplicht waren een zeker getal soldaten tot verdediging van het landt te leveren. Ten minste was 'er dit een voorwendfel van, gelyk wy hebben gezegt.

* of Nieuwkaftel.

1611. Men kondigde in het jaar 1611 een gebod af, waar by ieder genodigt wierdt de landeryen, die van beide deze steden afhingen, in erfpacht te bezitten, en men boodt hen voordeelige bedingen aan; maar de Ieren, die den eedt van opperhoofdigheit weigerden, wierden daar buiten gesloten. Het zelve gebod vernieuwde ook dat van de Jesuiten en de zendelingen, en verboodt hen in het ryk te blyven, het welk, zegt de geschiedschryver, niet wel wierdt in acht genomen.

Alten van het Parlement van Dublin. Het Parlement, dat in September zat, hielp mede door zyne schikkingen deze volkplanting voortzetten, en den koophandel bloeien, bovenal van het vlas en de hennep. Het zelve droeg ook zorg voor de kerk, zo ten aanzien van hare inkomsten, als die de zelve waarnamen; deedt verscheide hoofdkerken verbeteren en versieren; verboodt de vervremding van de kerkelyke goederen; veroordeelde de afwezendheit der leeraars in hunne standplaatsen en het verkopen van de H. bedieningen, en stelde eene straf tegen de leerlingen uit de kweekscholen van overzee, die het ryk kwamen beroeren, en tegen de genen, die hunne kinderen naar deze verderffelyke scholen zonden. Het droeg ook zorg voor de openbare veiligheid; het verbande alle rovers, nevens de graven van Tyrone, van Tyrkonel, en de andere hoofdpartyen; vernietigde al de Iersche wetten, die door geweldt en dwingelandy haar eerste beginfel hadden genomen, en stelde strenge straffen tegen de beedelaars en landlopers.

1612. *Klagen der Roomsche Ieren.* De Roomschegezinde Ieren klaagden zeer over deze akten, waar door zy zeiden dat hunne voorrechten wierden weggenomen, en de oefening van hunnen Godsdienst verhindert. Zy schreven in stoutte bewoordingen aan den koning,

III Deel.

ning, betuigende hunne onderwerping, indien men hen in hunne voorrechten herstelde, maar te gelyk ongeveinst verklarende, dat men van hen anders geen oprechte gehoorzaamheit hadt te wachten. Zy beschuldigden den Lord gemachtigde naar hun leven te staan, en zeiden, dat zyne lyfwacht hen in eene gestadige vreeze hielt. Dit was een zeer ongegronde klage, naardien deze lyfwacht alleen in honderd man bestondt, een getal, op ver na niet toereikende by dat der muitmakers: ook kwamen zy weinig dagen daar na den Lord gemachtigde opeentlyk in de kapelle aantasten.

Om van den overlast van deze oproermakers overtuigt te zyn heeft men hun eigen geschiedschryver * alleen te lezen. *Wat recht, zegt hy, heeft een byongerotte vergadering, die den naam van het Parlement van Ierlandt aanneemt, om wetten, bet zy omtrent den Staat, bet zy omtrent den Godsdienst, te maken? Men vindt in de zelve noch prelaten, noch wereldlyke heeren; en indien 'er van de laatste eenige bygewonden worden, bet is een klein getal. Het zyn Engelsche heeren en ketterse bisschoppen, of veel eer verkrachters van onze bisdommen, daar zy uit bestaat.* Vervolgens doorliep hy de akten van het Parlement, daar wy van gesproken hebben, en zeide, dat het voor de Roomschegezinden eene rechtmatige reden was om zich tegen de besluiten van het Parlement, het welk in het naastvolgende jaar stondt gehouden te worden, te stellen; gelyk zy ook waarlyk deden. Hy voegt daar by, dat zy met dit oogmerk den 18 May des jaars 1613 voor het kasteel van Dublin kwamen, op een uur, dat de Lord gemachtigde plegtelyk naar de kerk ging, om de dienaren van den Duivel te horen; dat alles gereed was gemaakt om op de kettters aan te vallen, en dat de Roomschegezinden een machtiger party dan de andere in de stad hadden. Echter, vervolgt hy, ontbrak hen moedt en geluk, en het Parlement ging zynen gang, en bande de verdedigers van de kerk en van de vryheit, dat is te zeggen de graven van Tyrone en van Tyrkonel. Zodanig is het denkbeeldt, dat de schryver van zyne geloofsgenoten geeft; woorden, die beter een onzinnig mensch dan een geschiedschryver passen. De Engelsche schryver zegt ons, dat de ondernemingen der zamengezworenen alleen door de naarstigheit van den grootgemachtigde, door zyne standvastigheit en door zyne bevelen, die hunne maatregels braken, mislukten. Daar waren in het Hogerhuis vyf en twintig zo aartsbisschoppen, als bisschoppen, alle Protestanten, en vyf en twintig gemachtigden van dit geloof, behalven honderd en een van de andere party. Daarenboven van hunnen aanhang genoegzaam onderrecht zynde, deedt hy de toegangen bezetten, liet niemandt binnen komen dan die hy op een lyst hadt gestelt, en ontwapende alle de genen, die hy in de stad verdacht hielt. Alle deze voorzorgen beletten de kuiperyen in beide de Kamers niet, en indien de Roomschegezinden niet sterk genoeg waren om de beraadslagingen te dwarsbomen, hadden zy echter machts genoeg om deze akten twee gehele jaren achter te doen houden.

Hunne moedwilligheit. * Sulle van.

1613.

De moeielykheden begonnen in het Lagerhuis over het verkiezen van een spreker. By meerderheit van stemmen wierdt de ridder *Jan Davis* verkoren: maar de Roomschegezinden daar geen genoeggen in vindende, wilden zy den ridder *Jan Everard* den voorrang geven. Men bleef aan beide kanten even hardnekkig. De Roomschegezinden

1614. Moeielykheit in het Parlement.

liii 2

gezin-

1614. gezinden van het Hogerhuis voegden zich mede daar by, waar door de Protestanten gedwongen wierden hem te verkiezen. Van den eenen en den anderen kant schreef men aan den koning, die den grootgemachtigde aan het hof ontboodt, en de voornaamsten van deze muiters gelaatte mede te brengen. Wanneer zy te Londen kwamen, verschenen zy voor den Raadt des konings, daar hy zelf tegenwoordig was. Hy deedt hen eene lange en krachtige bestraffing, en verweet hen hunnen moedwil en oproer. *Waar toe waart gy vervallen, zeide hy, nadat hy hen al de muiteryen, waar door het gezag van den vorst en dat van het Parlement was beledigt, hadt voor oogen gestelt; waar toe waart gy vervallen, indien gy in myne goedertierenheit geen schuilplaats voor myne gerechtigheid en voor de strafheit der wet vondt? Gy hebt u des niettegenstaande de zelve onwaardig gemaakt, om het betwiffen van myn gezag en de voorzichtigheit van mynen Raadt, met u tusschen den paus en uwen koning te verdeelen? Wat vrede verdeling, aan den eenen het ligchaam, en aan den anderen de ziel te geven? Indien ik geen meester van uw hert ben, hoe kunt gy my geboorzaam zyn? Wilt gy, dat ik van myn kant omtrent u insgelyks te werk gaa, en dat ik, gelyk als gy, maar half wil geboorzaamt zyn: dan zoudt gy ook maar half myne gunst hebben? Ik verwachtte van u eene dubbelde onderwerping, als koning van Engelandt en koning van Schotland, en gy wilt my de helft ontnemen van het geen gy aan de eerste dezer twee kronen, zonder eens op de andere acht te slaan, verschuldigt zyt. Ik heb ze nochtans door de geboorte, van het bloedt van eenen van uwe koningen afkomstig, verkregen; bloedt, dat u behoort dierbaarder te zyn dan eenig ander. Geeft dan ernstig acht op zo vele beweegredenen van trouw en van geboorzaamheit; keert weder tot uwen plicht; onderwerpt u aan het Parlement en aan de regering; wischt uwe oproeven door uwen yver en vaardigheit in het nakomen van de bevelen van de genen, die boven u zyn gestelt, uit, en in plaats van de straf, die gy hadt verdient, zult gy niet dan tekenen van myne goedheit en genegenheit ontfangen.*

Reden-voering van den koning aan hunne gemachtigden.

Met deze woorden gaf de koning de afgezonden van Ierlandt afscheidt, en zondt hen met den onderkoning wederom, hem bevelende het Parlement tegen den 27 July te doen vergaderen, dat tot den 11 October wierdt uitgesteld. Het bescheidt, dat hunne afgezonden van de aanspraak des konings aan hen bragten, deedt hen echter zo ten eerste tot geen volkomene geboorzaamheit aan hunnen vorst keren.

Gefchil over de voortit-ting tusschen twee Mylords.

Een nieuw geschil ontstondt 'er over de voorzitting tusschen de Lords *Slane* en *Kerri*, en hadt omtrent den zelve uitslag als dat van de twee sprekers. De grootgemachtigde, nevens den Raadt, spraken dit ten voordeele van *Kerri* uit; maar *Slane* wilde zich aan deze uitspraak, waar van hy de overziening in het Parlement verzocht, niet houden, daar hy het voor de tweede maal verloor, en echter even halsterrig bleef. Hy beriep zich op zyne Majesteit, die voor rechters de graven van *Lenox*, van *Suffolk*, van *Worcester* en van *Pembroke*, om dat hy by volmacht de bediening van graaf maarfchalk, dien het toekwam over de gechillen van den adel te oordeelen, bekleedde, aanstelde. Ieder bragt zyne tytels by. Die van *Slane* waren de oudite, als hebbende de zelve sedert de regering van *Henrik* den II reets bezeten; daar in het tegendeel die van *Kerri* alleen van den tydt van *Eduard* den III waren. Maar het geschil wierdt naar den aardt en niet naar de oudheit van het Pairfchap uitgesproken. Het bleek, dat *Slane* het zelve niet on-

middeltyk van den koning hadt ontfangen, maar 1614. van *Hugo van Lacy*, zydelingsche heer, en zelfs leenman van *Henrik* den II. *Kerri* daarentegen hadt het zyne door eene koninklyke gift, en kon zich daar van buiten de kroon bedienen; zo dat de uitspraak der gevolmachtigden voor hem was, het welk door den grootgemachtigde en door de heeren van het Parlement van Ierlandt wierdt bekrachtigt.

Dit geschil geëindigt zynde hervatte het Parlement zyne zittingen, en scheidde niet voor dat het voor de rust en de algemene zekerheit hadt gezorgt. Het begon met de algemene kwydschelding af te kondigen, die de koning aan alle de schuldigen verleende, mits zy zich aan de regering onderwierpen, nevens de kwydschelding van verscheide schulden, en de wedergeving van verscheide in beslag genomene goederen, volgens den last, van zyne Majesteit ontfangen: ook omtrent de zorg, die zy droegen voor de Engelsche volkplantingen in de provincie van *Ulster*, aan welke beide de *Huizen*, ingevolge van de mening van zyne Majesteit, alle nodige aanmoediging bezorgden, om der zelve vaststelling gemakkelyk een bloeiende te maken.

Men stelde eene bill op om de zee van rovers te zuiveren. Men vernieuwde de gene, die de graven van *Tyrone*, van *Tyrkonel*, en andere hoofdpartyen, die beroerten in het ryk veroorzaakten, en zich tegen deze nieuwe aanstelling kantten, banden. Men kwam nog tot eene andere, die allen handel en gemeenschap met de oproerigen en hunne aanhangeren, het zy by wege van huwelyken, of andere verbindtenissen, verboodt, en men herriep de vryheit, die voor dezen verleent was. Kortom, alles kwam naar de begeerte van het hof uit te vallen, en de Roomschegezinde gemachtigden stemden daar mede in, gelyk de anderen, het welk de Iersche Jaarboekschryver *, waar van wy hebben beginnen te spreken, hen niet kan vergeven. Maar, zegt hy, zy moesten den stroom volgen, en de beste party wierdt gedwongen voor de onrechtmatige, die de machtigste was, te wyken. Het Parlement, deze zaken hebbende afgedaan, scheidde, na te voren een onderstandt van zes en twintig duizend ponden Sterlings aan den koning te hebben toegestaan.

Deze akten wierden van die der vergadering der Protestantische geestelykheit, te *Dublin* beroepen, gevolgt, die in honderd en vier artykelen al het geen de leer en kerkelyke tucht betrof, met de gewoonte der Engelsche kerke overeenkomende, begreep.

Deze besluiten beletten geenzins de beweging der oproerigen. Men vernam, dat *O-Lenan*, door *O-Neal* en de andere onrustige hoofden gebruik, een aanslag op *Charlemont* hadt gemaakt. Deze sterkte was in het jaar 1602 door *Mylord Montjoy*, terwyl hy onderkoning was, en dat de zamengezwoorenen bystandt in *Vrankryk*, *Spanjen* en *Italië* zochten, gebouwt. Maar de zamenzwering wierdt ontdekt, en acht der medestanders wierden gerecht, onder de welke zich twee uit het huis van *O-Neal*, van het welke verscheide takken waren, bevonden.

De ridder *Olivier van St. Jan*, die naderhandt burggraaf van *Grandiffon* wierdt, aanvaardde de regering van Ierlandt in het jaar 1616 met den tytel van Lord gemachtigde. De Iersche schryvers maken eene zeer slechte afbeelding van hem, en schilderen hem af als den wreedsten en gierigsten landvoogdt, dien ooit Engelandt naar dit eilandt hadt gezonden. Zy handelen zelfs den koning niet beter; een van hen † vergelykt hem by *Caligula* en by *Juliaan* den Godverloochenaar.

1615. Akten van het Parlement van Ierlandt.

* Sal-levan.

Ontdekt verraadt.

1616. Afbeelding van den ridder *Olivier van St. Jan*, Lord gemachtigde van Ierlandt. † *David Roeth*, naar

1616. naar §, noemende de Engelschen honden en wilde beesten. Echter hadt deze schryver de onbeschaamdheit van zyn boek aan den prinsse van Walles op te dragen, honende niet minder den zoon door eene zo schampere opdracht dan den vader door zyn lasteren. Voorts overtuigen de Engelschen dezen schryver van kwaadaardigheid en valscheit in zyn gansche verhaal.

1617. Zy zeggen ook, dat het geen hem, nevens de genen, die hem gelyk zyn, zo deelt spreken is, dat de Lord gemachtigde, van de kuiperyen der Roomschegezinden onderrecht, de wetten om die te bedwingen nauwkeuriger dan zyn voorzaat ter uitvoering hadt doen stellen. Tot nu toe hadt men alle de monniken, daar Ierlandt van kriede, toegelaten; maar de grootgemachtigde, ziende, dat de oproeren, zo lang deze stokebranden by hunne aanhitzingen bleven, niet zouden te stillen zyn, bande hen. Men hadt nog een ander misbruik door de vingeren gezien: onder schyn van kwydschelding en gematigheit verschoonde men de halferrigheid van eenige overheden, die geweigert hadden den eedt van opperhoofdigheid te doen, waar uit zeer kwade gevolgen ontstonden; waarom hy besloot niemandt in deze bediening te laten blyven, ten zy hy dezen eedt volgens de wyze, door den koning en het Parlement voorgeschreven, deedt; waar op den 13 October een gebodt wierdt afgekondigt, waar in bevolen wierdt, dat de eersten aanstonts uit het ryk te vertrekken hadden, en dat de anderen afgezet zouden worden, indien zy aan de wet niet voldeden. Men hadt bevonden, dat de stad Waterford de oproerigste van alle was, en dat men daar al willens de nakoming der begeerten van het hof van Engelandt hadt verzuimt. Het was ook by den opperschout van deze stad, dat de Lord gemachtigde eerst begon het gebodt werkstellig te maken. Drie der zelve, de een na den anderen, hadden in de voorgaande jaren geweigert den eedt te doen: hy deedt 'er dit jaar een verkiezen †, die den eedt afleide, het welk sedert dezen tydt altoos eene gewoonte is geweest.

1618. Deze bekwame landvoogdt silde haast de beroerten, en hieldt de wederspanningen in toom; zo dat het jaar 1617 en het volgende vreedzamer waren. Het is waar, dat in het jaar 1618 twee vermaarde geschillen tusschen twee der eerste huizen van Ierlandt oprezen; maar het eene en het andere aan de regering onderworpen zynde, veroorzaakte dit geen verderen tweespalt, en de koning was scheidsman in hun geschil.

Het eerste van deze huizen was dat van *Barri*, dat zich in tweeën verdeelde, in dat van *Power*, en in dat van *Bultivant* *. Zy eifchten beide de opvolging van Mylord *Barri*, die zonder kinderen was gestorven, hoewel *Power* alleen recht daar toe hadt uit hoofde van eene dochter, met eenen van zyn huis getrouwt zynde; daarentegen daalde *Bultivant* van het mannelijke oir af. Het geschil wierdt door het trouwen van de dochter van *Power* met den burggrave van *Bultivant* bygelegd.

Het tweede huis was dat van den grave van *Ormond*, mede in twee mededingers verdeelt, waar van de eene den naam van *Ormond*, en de andere, die met eene dochter van dat huis was getrouwt, dien van *Preston-Dingwel* voerde. Het kwam op de nalatenschap van Mylord *Duf* †, die ook den tytel van graaf van *Ormond* voerde, en in het jaar 1614 gestorven was, aan. De koning, beide de partyen door een huwelyk, op dat al de nalatenschap met elkanders bewilliging, aan eenen alleen mogt blyven, gelyk hy met de

nalatenschap van *Barri* hadt gedaan, niet kunvende overeenbrengen, was gedwongen het lot daar over te doen trekken; maar wat zorg en moeite hy ook nam, het was hem onmogelyk beide de partyen genoeg te geven. De graaf van *Ormond* was de onvernoegste, en het geschil eindigde niet dan door een huwelyk, dat beide deze takken vereenigde. Daar bleef alleen eene dochter van *Prestonover*, die met den kleinzoon van den grave van *Ormond* trouwde, waar door hy al de goederen van dezen erfgenaam aan zich bragt, en zyne domeinen, reets zeer aanzienlyk, zo vermeerdert wierden, dat zy die van alle andere huizen in Ierlandt te boven gingen, en weinige haars gelyken in Engelandt hadden. Hy was de eerste van het doorluchtige huis, dat den eernaam van hertog van *Ormond*, in de plaats van dien van graaf, gelyk zyne voorzaten sedert vele eeuwen hadden gehad, voerde.

Het jaar 1610 was een schrikelyk jaar voor Vrankryk, bezoetelt met den vorstenmoordt van *Henrik* den IV, een der grootste koningen, die het ooit hadt gehad, en die zich tot zulk eene grote onderneming hadt toebereid, als ooit in de gedachten van een overwinnaar was opgekomen. Dit was, de gansche Christenheit in vyftien voornamen regeringen te verdeelen, die met elkander in eene volmaakte eenheit levende bekwaam zouden zyn geweest om het Turksche ryk uit te roeien. Hy bedacht dit heerlyk ontwerp na de vrede van *Vervins*. Een van zyne beste staatsdienaars *, die daar het meeste van wist, zegt, dat hy al in het jaar 1602 daar van de opening aan *Elizabeth*, op welker genegenheit en bekwaamheit hy meer dan op die van eenige andere van zyne bondgenoten, staat maakte, hadt gedaan. De doodt van deze grote koningin ging hem aan het hert, maar veranderde niets in zyn besluit; en hoewel hy de zelve hoedanigheid in haren opvolger niet vondt, nam hy echter zyne maatregels zo wel, dat het scheen, dat het niet kon mislukken. Het zelve geschiedde met een wonderbaar geheim, en de zaken van *Gulik* en *Kleef* verschaften hem ter rechter tydt gelegenheit om de wapenen op te nemen. Hy maakte geen zwaarheit zyn volk te doen optrekken, en bekend te maken, dat hy zich aan hun hoofdt zou stellen, verbergende de rechte inzichten dezer toerusting onder den vredelievenden schyn van zich tegen deze beroerten, die gansch Europa door het groot getal der mededingers dreigden, te stellen.

Jan Willem, hertog van *Gulik* en *Kleef*, was zonder kinderen den 25 Maart des jaars 1609 overleden. Hy liet, behalven deze heerlyke hertogdommen, nog andere aanzienlyke staten na. Vier prinsien, die met zyne vier zusters getrouwt waren, maakten niet alleen ieder hunnen eisch daar op; maar daar kwamen nog andere mededingers te voorschyn. Wy zullen ons niet ophouden met ieders recht na te gaan, maar alleen zeggen, dat de keizer hen alle wilde buiten sluiten, voorgevende, dat alle deze grote leengoederen aan een mannelijk oir behoorden †; en naardien 'er geen waren, dat zy aan het keizerlyk vervallen waren; weshalven hy daar mede *Leopold van Oostenryk*, bisschop van *Straasburg*, belcende, gevende hem te gelyk een leger, om zich daar in te handhaven. Ondertusschen dagvaardde hy partyen voor zich, en stelde zich als rechter in eene zake, die hy reets ten zynen voordeele hadt uitgewezen (a).

liii 3

Jan

(a) Anderen zeggen, dat het de keurvorst van *Saxen* was, die

1618. ten Oosten van *Cantyre*.

1610 tot 1618. *Mezery*. Het Leven van *Henrik* den IV door den bisschop van *Rho-dex*. Gedenkschryft van *Sully* en van *Rohan*. *Nani*. *Srv. enz.* * *Sully*.

Groot voornemen van *Henrik* den IV.

Nalatenschap van *Gulik* en *Kleef*, en welke de zelve voederen.

† Voornamentlyk eische hy *Gulik*.

† *Walther Clir*.

* of *Bontavant*, in het graafschap van *Cotk*.

† of *Dessu*, dat men ook het *Zwarte eilandt* noemde,

1616. Afbeelding van den ridder *Olivier van St. Jan*, Lord gemachtigde van *Ierlandt*. † *David Roub*,

1610. De keurvorst van Brandenburg en de Paltsgraaf van Nieuwburg zyn de twee voornaamste mededingers naar deze erfstelling.

Jan Sigismund, keurvorst van Brandenburg, die met de dochter van de oudste zuster van den hertog van Kleef * getrouwt was, en de Paltsgraaf van Nieuwburg, *Philips Lodewyk*, die de tweede zuster † in huwelyk hadt, schenen het meeste recht te hebben, de eerste, dewyl hy voor de oudste kwam; de tweede, om dat deze oudste zuster dood zynde, deze in hare plaats moest treden. Daarenboven waren zy beter in staat om hunnen eisch staande te houden dan de anderen, die hen het spits lieten afbyten. Beide namen zy hunne toevlucht tot *Henrik den IV*, die hen van zynen bystandt tegen den keizer verzekerde; zo dat met de toebereidselen tot deze onderneming te maken, die echter alleen het voorwendsel voor eene, die ongelyk gewigtiger was, strekte, de gansche winter verliep. Wy zullen alle de byzonderheden van deze grote onderneming niet aanhalen; de zelve worden omstandig van de Fransche schryvers verhaalt; wy zullen ons vergenoegen met alleen eenige van de voornaamste te verhalen.

Ontwerp van *Henrik den IV* verklaart.

Wat het rechte ontwerp van *Henrik den IV* (want men heeft 'er nooit kunnen achter komen) mag geweest zyn, het zelve was niemandt na-deelig dan het huis van Oostenryk, dat men kleiner wilde maken, en anderen van des zelfs overvloed voorzien. Dit was het middel om hen in een verbondt, dat alleen scheen tot welzyn van het gansche Christenryk aangelegt te zyn, te brengen. Echter moet men niet twyfelden, of *Henrik* hadt zyne byzondere inzichten om een huis, dat al te machtig was, dat den luister van het zyne verduisterde, en gansch Europa beroerde, kleiner te maken. Ieder stemde in het voorstel van elkander ten dien einde by te staan. Het wonderlykste was, dat de verschillende Godsdiensten geen beletsel aan de vereeniging van deze

verschiede staten toebrogen. De paus*, Venetië en de hertog van Savoje drongen het meeste om in dit verbondt te komen. Van den kant van Duitschlandt waren vier keurvorsten, die van de Palts, Brandenburg, Keulen en Ments, welke hun woordt hadden gegeven. De hertog van Beyeren kwam daar in, meer dan iemandt anders belang daar by hebbende door de beloften, die men hem hadt gedaan van het keizerryk voor hem te verkrygen. Van dezen kant moest men beginnen om *Rudolph* te dwingen afstandt van het Ryk te doen. Men zou hem ook verplichten vrywillig of gedwongen van zynen eisch op Bohemen, Hungarië, Zevenbergen, daar men Moldavië en Wallachië moest byvoegen, om van deze vyf staten twee der ontworpen vyftien regeringen te maken, af te staan. Hy en de Katholyke koning zouden mede verzocht of gedwongen worden Napels aan den paus, Sicilië aan de Venetianen, het Milanees aan den hertog van Savoje, het Fransche Comté, de Elzas, Tirol, en het landt van Trente aan het gemenebest van Zwitserlandt, en het geen de koning van Spanje in de Nederlanden bezat aan de Vereenigde provinciën, die dan zeventien zouden uitmaken, af te staan; zo dat onder deze vyftien regeringen elf koninkryken, het Duitsche keizerryk alleen voor een rekenende, en vier gemenebesten zouden zyn †. Men hielt ter uitvoering van dit ontwerp twee honderd vyf en zestig duizend soldaten te voet, vyftig duizend ruiters, en krygstuig, daar mede overeenkomende, met honderd en zeventien zo schepen, als galeien, zonder de fregatten, de branders, en de schepen, die de

die dit leengoedt uit hoofde van het mannyk oir eischte, en dat de keizer alleen wilde, dat het oordeel daar over en de bezitneming door een derde handt (*quadratus*) van het zelve aan hem toekwam.

naasleep voerden, te rekenen, gereed. Men weet de begroting der penningen, die de bondgenooten daar toe zouden verschaffen, niet; maar de koning hadt zich reets van het nodige voor drie jaren voorzien; een bepaalde tydt, dien men zich ter uitvoering van zulk een groot werk hadt voorgestelt. De opperopziender § *Sully* heeft zelfs by geschrifte nagelaten, dat, na dat alle de onkosten zouden betaalt zyn, voor den koning zynen meester nog veertig millioenen zouden overschieten. *Alexander* hadt noch zo veel geldt, noch zo veel volk, wanneer hy naar den ondergang van een ryk, machtiger dan het huis van Oostenryk en het Ottomannische te zamen, trachtte; maar hy vondt meer trouw onder zyn volk: ten minste hadt hy het geluk zyne overwinning te volbrengen; en indien hy door de wanguist en staatzucht van zyne veldoversten kwam te sneven, het was niet dan na dat hy zyne eersucht hadt voldaan.

Het was zo met *Henrik den IV* niet gelogen; wat voor zorg hy nam om zyn voornemen voor het huis van Oostenryk geheim te houden, hadt hy echter in zynen Raadt van State en zynen Raadt van gewisse menschen, die al te veel tot Spanje overhielden om het zelve geen kennis te geven van al wat 'er omging, niettegenstaande zyne voorzieninge: hy hadt ook in zyn eigen huis, en, om zo te spreken, in zyn eigen schoot, zyne grootste vyanden. Zyne gemalin, de koningin, eene Italiaanische vrouw, hadt een afkeer van de Fransche regering, gestadig met dezen vorst, wiens minnaryen zy niet kon verdragen, overhoop leggende, en van twee Florentyners, een man en eene vrouw van een slechte afkomst, maar uitermaten staatzuchtig, bekwaam om alles te ondernemen om zich te verheffen, en die een vorstenmoordt voor eene onverschillige zake hielden, geregeert wordende.

Wy willen niemandt beschuldigen; maar het valt bezwaarlyk geen kwaad vermoeden te krygen, wanneer men de Fransche schryvers, de aller-Roomschgezindste, en van een groten naam, hoort zeggen, dat de reis van den koning niet dan door de koppigheid van de koninginne werd uitgestelt, die, voor dat hy vertrok, gekroont begerde te zyn, dat het in het midden van deze toebereidselen was, dat hy wierdt vermoordt; dat zyne vyanden zich zeer stil hielden, den vreeslyken slag, die uitgevoerd stontt te worden, verwachtende; dat men 'er den koning van meer dan twintig kanten kennis van gaf; dat het gerucht van zyne doot in Spanje en te Milaan door een gedrukt geschrift was verspreid; dat acht dagen voor dat de zelve voorviel een bode door Luik was gekomen, zeggende, dat hy daar tyding van aan de Duitsche vorsten bragt; dat men een briefje op een altaar * vondt, waar in deze moordt wierdt voorzegt; dat het gerucht door gansch Vrankryk liep, dat de koning dit jaar op eene jammerlyke wyze zou omkomen; wanneer men hen na dezen droevigen slag hoort zeggen, dat de rechters, die den moordenaar verhoorden, niet dorsten openbaren wat hy hen hadt beloden, en niet spraken dan met de schouders op te halen; dat men aan iedereen de vryheit gaf dezen moordenaar in zyne gevangenis te bezoeken; dat men een monnik tegen hem hoorde zeggen, dat hy zich wel wachten moest eerlyke lieden te beschuldigen; dat de Jezuït *Aubigny*, aan wien hy hadt gebiecht, aan den algemenen voorspraak niet wilde zeggen wat hy 'er van wist; dat men weigerde zekere menschen gehoor te geven, aan welke de geheimen van dezen aanslag bekend wa-

1610.

Spanje, Groot-Britannië, Hungarië, Bohemen, Polen, De-ne-marcken, Zweden, Savoje, of het ryk van Lombardië. De vier gemenebesten waren de Nederlanden, Zwitserlandt, Venetië, en de kleine prinssen en steden van Italië.

§ *Sarrazin* dant.

Henrik de IV wordt verraden.

* in de stad Montargis.

† De andere ryken waren het pauselyke, Vrankryk,

1610.

waren; dat men niet goedvondt den zelven verder na te speuren, daar men de aanmerkingen van dezen schryver over het ellendige einde van die genen, die den koning van naby bestonden, en echter zyne doot niet wreekten, moet byvoegen: alle deze zaken tonen als met den vinger aan wie de oorzaak van dezen schrikkelijken moordt is geweest.

De koning door Ravaillet vermoord. * Sollicitour.

Men weet, dat het geschiedde door een man van een geringen staat, genaamt *Ravaillac*, die monnik, schoolmeester, en bevorderaar * van rechtsgedingen was geweest, en dat hy op den 14 May den koning in het midden van zes heeren van zyn hof door twee steken met een mes in zyn koets doot stak. Hy wierdt gevangen en veroordeelt om met vier paarden van een geſcheurt te worden, na dat hy te voren met gloeiende tangen in zyn borst, armen en dyen zou gepnepen zyn, het welk aldus wierdt volbragt. Dit verachte slagtoffer was het eenigste, dat tot wraak van den vermoorden koning wierdt opgeoffert.

Gevolgen van zyne doot.

Wy spreken niet van de droefheit der rechtzinnige Franschen, boven al van de Protestanten, die alles meenden verloren te hebben met het verliezen van een vorst, die den dienst, dien zy hem hadden bewezen, nooit kon vergeten, schoon hy hunne leer hadt verlaten. Deze schrikkelijke slag deedt het grote voornemen, daar wy boven het ontwerp van hebben verhaalt, in rook verdwynen; maar de zelve verbaasde te gelyk de medeplichtigen, ziende het gevaar, dat zy van wegens hunne verwoedheit niet hadden gemerkt, en zich zonder macht en zonder ervarenheit bevindende om zich tegen de andere party, indien zy hunnen vorstenmoordt ondernam te wreken, te stellen. Twee zaken hielpen hen uit den noodt, te weten de ligtgelovigheit der Protestanten, die zich door hunne gemaakte vleieren lieten misleiden, en de verdeeldheit onder de groten, daar zy naderhandt mede spotten, wanneer zy hunne begeerte volbragt zagen. De prins van Condé, die hen hadt kunnen vereenigen, was toen te Milaan, daar hy met zyne gemalinne naar toe was geweken, wanneer hy merkte, dat *Henrik de IV* op haar was verliefte geworden. De hertog van Sully hadt door zyne strafheit en hoogmoedte den haat van alle hovelingen op zich gehaalt. De hertog van Bouillon, die hem geenzins geogen, en daarenboven door de vleieren van het hof verblind was, ging aanstonts tot het zelve over. De maarſchalk van Lesdiguières deedt het zelve. De prins van Condé, uit zyne vrywillige ballingschap wedergekomen, voegde zich mede by hen, het zy door zyne beschroomdheit, of gewonelyke wankelbaarheit, het zy door zyn vooroordeel tegen den Protestantischen Godsdienst, daar hy in was opgevoed, dien hy aanzag als het meeste belang hebbende om de nieuwe regering te dwarsbomen. Het was onder de gunst van deze yverzucht en zwakheit, dat de koningin tot het regentschap kwam, dat alle zaken door *Sillery*, *Jeannin*, en *Villeroi*, die zich ten eenemaal aan hare belangen hadden overgegeven, wierden bestiert, en dat alles voor den verachten *Concini*, naderhandt zo bekend onder den naam van maarſchalk *d'Ankre*, een man van eene geringe geboorte, en nog meer te verachten om zyn kwaad gedrag en zyne cuveladen, gedwongen was te zwichten. Men ontnam den hertog van Sully het gebiedt van de *Bastille* en het ampt van opperrentmeester. Men bedroog den hertog van Bouillon en de Hervormden, wier vrees vermeerderde, wanneer zy verstonden het dubbelde verbondt, dat het hof besloten hadt met den koning van Spanje door de dubbelde huwelyken van *Lodewyk den XIII*,

opvolger van *Henrik den IV*, met de infante *Anna* van Oostenryk, en van den infant, naderhandt *Philips de IV*, met *Elizabeth* van Vrankryk.

1610.

Het gansche jaar van 1611 liep voorby met de streken van het hof om het edikt van Nantes, hoewel de koningin by de aanvaarding van de regering het tegendeel hadt betuigt, te vernietigen. Maar dit was niet alleen de toelag, dien men in dit jaar hadt, maar die van deze gansche regering, en de grootste van de volgende. Vrankryk heeft nu geleert wat voordeel het by eene styfhoofdigheit, die het gansche ryk verderft, heeft behaalt. De Hervormden hielden zich door hunne standvastigheit, door de versterkte steden, die zy nog bezaten, en door hunne algemene en provinciale vergaderingen, zo veel zy konden staande. Maar de regentin, van het zelve huis en van den zelven imborst als *Catharina van Medicis*, bedacht alle listen en lagen, hoewel zy hare bekwaamheit niet bezat. Zy beloofde alles, en was van voornemen niets te houden. Zy kocht de eenen om, maakte de anderen bevreest, en wierp een twistappel onder de hoofden en onder het volk. In het eerst vleide men de vergadering van Saumur; men stelde daar na hare verzoeken te loor, en eindelyk wierden zy, zonder iets verkregen te hebben, gedwongen te vertrekken. Eenigen lieten zich verleiden. De maarſchalk van Bouillon maakte zich by die van zyne party verdacht, *Lesdiguières* nog meer: maar *du Plessis* bleef getrouw en onverzettelyk. In dit jaar maakte hy zyn boek, genaamt: *Verborgendheit der ongerechtigheit*, waar in hy den paus den Antichriſt noemt. Het was *Paulus de V*, die toen den pausselyken stoel bekleedde. *Du Plessis* was verheugt in de telletteren van den naam van *Paulus den V*, *Gods stebouder*, een hoogmoedige tytel, dien men hem in verscheide opichriften gaf, het getal van 666, daar *Johannes* in zyne *Openbaringe* den Antichriſt mede betekent, gevonden te hebben.

1611. Ontwerp der regering van het hof van Vrankryk.

In May van het jaar 1612 hielden de hervormde leeraars hunne nationale kerkvergadering te Privas, daar de eenigheit van alle de kerken wierdt vernieuwt (a). Het hof, in zyne aanflagen volhardende, onderhieldt het misverstandt tusschen de hertogen van Rohan en van Bouillon, en maakte loontrekkers van verscheide staatsdienaren.

1612. Kerkvergadering der hervormde leeraars.

In dezen tusschentydt verklaarde men, dat het dubbelde huwelyk door de gemachtigden gesloten was, en men hieldt 'er drie dagen lang openbare vreugdefeesten over. Het was tot deze nodeloze koſten, dat men het geldt, het welk *Sully* tot een roemryker voornemen, en een oogmerk, gansch tegenstrydig met deze bruiloftskosten, hadt byeen verzamelt. Men ging noch met den prinsse van Condé, noch met den grave van Soissons te rade. De staatsdienaars lichte met hun morren en met dat van het volk, het welk vroeg, of het op deze wyze was dat men het ontwerp van *Henrik den IV* werkſtellig maakte, en dat men de staatzucht van het huis van Oostenryk, dat met grote schreden naar de oppermacht over de gansche wereldt stapte, wilde vernederen. Niemandt maakte daar meer gerucht van dan de Hervormden: ook hadt niemandt meer belang daar by, indien het waar is, als men zegt, dat hun ondergang een geheim artykel van dit verbondt was.

Het huwelyk van Lodewyk den XIII met de infante gelloten.

De hertog van Mayne vertrok naar Spanje met den tytel van buitengewoon gezant, om de huwelyksvoorwaarden tusschen den koning en de infante, en de hertog van Pastrana kwam te Parys, om die

(a) Dit was al in de vergadering van Saumur geschied.

1612. die van den infant met de prinsesse *Elizabeth* van Vrankryk te tekenen. Doch de bruiloft wierdt eerst drie jaren daar na gehouden †.

† in het jaar 1615. Doodt van den grave van Soissons. * fol. 598. † *Siri*.

Het hof zou mogelyk in deze onderhandeling niet geslaagt hebben, indien de doot van den grave van Soissons, die op den 1 November voorviel, het zelve van zulk een ontzagchelyken tegenkanter niet hadt bevryd. Wy hebben reets van het verbondt * tusschen den prins van Wales, grave *Maurits* en den hertog van Savoje gesproken. De zelve schryver †, die daar gewag van maakt, zegt ook, dat deze vorst over een huwelyk van den prinsse van Piemont met eene prinsesse van Vrankryk *, dien hy, in weêrwil van de koninginne en den marquis *d'Ancre*, aan haar wilde uithuwelyken, handelde.

* Zie hier boven fol. 598.

1613. Daar viel in het jaar 1613 niets van belang voor. *Ferrier*, leeraar te Nismes, en naderhandt door de kerkvergadering, die over zyn gedrag niet te vrede was, naar Montelimar verplaatst, zwoer zyn geloof af, en kreeg tot beloning eene bediening van Raadsheer in het gerechtshof van Nismes. De hertog van Bouillon verzoende zich met dien van Rohan, daar de Hervormden byzonder over verblyd waren: doch zy hadden daar niet veel voordeel by; deze verzoening belette geenzins den eersten zyne kuiperyen met het hof tot nadeel van den anderen voort te zetten.

1614. De koning van Engelandt schreef in het jaar 1614 aan de algemene kerkvergadering, te Tonneins gehouden. Zyn brief raakte een geschil van Godsdienst tusschen *Tillenus* en *du Moulin*, daar deze vorst zich te ontydig in mengde. Hy speelde voor Godgeleerde in een tydt, dat hy het belang van ganck Europa, daar hy descheidsman van moest zyn geweest, verzuimde. Voorts was deze kerkvergadering niet min staatkundig dan kerkelyk; zy nam kennis van al het gene de nakoming van het edikt van Nantes raakte.

Vergadering der Staten te Parys, daar de macht der pausen boven dat der koningen wordt vastgesteld. † *Tiers-Etat*.

De Staatsvergadering wierdt te Parys gehouden: de opening daar van geschiedde den 15 October. De adel en de geestelykheit spanden in de belangen van den paus tegen de onafhankelykheit van den koning zamen, en betoogden den burger-staat †, die de zelve vooritondt. Men ziet in de Geschiedenisse de aanspraak van den kardinaal *du Perron*, waar in hy de leer, die de gekroonde hoofden van den ban van den Roomtichen stoel bevrydt, eene vrucht van kettery noemt. Hy herhaalde ook vercheide malen, dat de eedt van opperhoofdigheit, dien de koning van Engelandt van zyne onderdanen eischte, niet anders was dan het geen de burger-staat voor den Allerchristelyksten koning begeerde. Hy hadt gelyk; maar hoe Roomschgezind Vrankryk tegenwoordig ook mag zyn, zyn wy nochtans overtuigt, dat het zelve de besliffing van een Protestantich koning boven die van dezen kardinaal zou stellen. Het Parlement van Parys wilde ook de party van den koning handhaven: maar, wie zou het denken? het wierdt door het hof belet. Zy deden den koning, die nog maar een kindt was, op eene wyze, die zyne eer en zyn belang verriedt, spreken. Deze jonge prins trok dit geschil voor zich en voor zyne Raden. Dit was op eene kwade wyze zyne regering, daar hy weinig dagen te voren bezit van hadt genomen, zich doende op zyn veertiende jaar mondig verklaren, beginnen. De koningin moeder, die alles aan hare staatzucht en naar hare Italiaansche geneigtheit opofferde, bragt hem zo ver, dat hy den burger-staat, die zyne redenen openbaar wilde maken, en dit voornaam artykel uit zyne Registers uitschrabben, deedt zwygen. Dit geschiedde in het jaar 1615.

1615. De koning gaf in het zelve jaar eene verklaring uit, die het edikt van Nantes bevestigde. Dit strekte om de Hervormden in slaap te wiegen, gelyk de geschiedschryvers van hunne party zeggen, daar het hof met de geestelykheit den ondergang van hadt beraamt. Op den 21 November geleidde hem de regentin, die met den koning de infante op de grenzen te gemoet was gegaan, met de nieuwe koninginne zyne gemalinne weder naar Bourdeaux.

1616. De prins van Condé, altyd even misnoegt, maakte in het jaar 1616 een verbondt met de Hervormden: doch altyd zwak en wankelmoedig zynde verliet hy hen haast, en maakte zyne verzoening in eene vergadering, die te Loudun gehouden wierdt. Hy werkte niet dan voor zich zelve. De hertog van Bouillon vondt daar echter zyne rekening by; maar de hertogen van Rohan en Sully wierden t'eenemaal vergeten. De vrede wierdt van het edikt van Blois, ter gunste van de Hervormden gemaakt, gevolgt.

Edikt van Blois.

De rust was van een korten duur. De prins kon niet verdragen, dat de marquis *d'Ancre*, met den maarfchalksitaaf van Vrankryk vercert, gedurig de voornaamste plaatsen bekleedde. Eindelyk wierdt de koningin, op den raadt van *Villeroi*, geperit haren gunsteling aan hem over te geven. Dit geval was dezen prins gelyk anderen even nadeelig voor hem en voor zyne vrienden. Kort daar na hadt de koningin berouw van hare toegevendheit, en liet hem gevangen nemen. Zy verzondt *Villeroi*, en herstelde den maarfchalk *d'Ancre*. Zyn val volgde kort op zyne herstelling. De zelve was des te verwonderlyker, om dat hy, zich tot dus verre tegen de prinsen van den bloede staande hebbende gehouden, van een man van geen verdiensten, die op eenen slag door slechte en belagchelyke midelen in des konings gunst geraakt, en zonder goedt was, uit de taal geligt wierdt. Deze tweede gunsteling was *Luines* * genaamt, een edelman, maar zeer arm, en wel zo, dat wanneer hy voor de eerste maal met *Brantes* en *Cadet*, zyne twee broeders, te Parys kwam, zy alleen, zegt men, een mantel voor hun driën hadden, daar zy zich beurt om beurt van bedienden. Al de hoop van *Luines* bestondt in twee mertekollen; vogelen te voren al zo weinig bekend als haar meester, maar in het vervolg zeer vermaard, doordien hy daar door hertog, *Pair*, konnestabel, en eindelyk eerste staatsdienaar wierdt. Hy hadt deze beesten zo wel leren spreken, dat zy al de vogelen van de koninklyke vlucht wisten na te spreken; en overmits zy klein waren, was de verwondering en het vermaak, dat men daar in vondt, des te groter. Dit was het geschenk, dat hy *Lodewyk* den XIII deedt; en alzo deze vorst de jagt beminde, wierdt hy daar zeer op verslingert. Hy droeg de zelve op zyne vingeren, versiert met bandties, daar schelleties aan waren, en met plaaties aan de pooties, waar op zyn wapen stondt.

De regentin en haar gunsteling hadden de minste bekommring niet voor een man, die niet anders dan twee vogels hadt, daar al zyn rykdom en verdiensten in bestonden; in het tegendeel waren zy verheugt een tydverdrijf voor den koning gevonden te hebben, terwyl zy naar haar wil regeerden. Zy waren bedrogen, en het geluk deedt voor *Luines* nog meer dan het voor *Goncini* hadt gedaan; hy wist zich in de gunst van den jongen koning zo wel in te dringen, dat hy zyn vertrouweling wierdt. De Geschiedenis zegt, dat *Lodewyk* de XIII een zwak vorst was, die zich zelf en anderen mistrouwde, een liefhebber van zyn gezag, zonder dat hy het ter rech-

1615. De koning bevestigde het edikt van Nantes.

1616.

Edikt van Blois.

1617. Val van den maarfchalk *d'Ancre*.

De gunst van *Luines*. * De naam van zyn huis was *Albert*, of *Alberti*.

Afbeelding van *Lodewyk* den XIII.

1617. rechter tydt wist te gebruiken. Hy was yverzuchtig, zonder die den meester speelden te durven tegenstaan, standvastig in gevaar, daar hy moedt en oordeel toe hadt, maar beschroomd en twyfelmoedig in zyne besluiten, daar hem het verstandt ontbrak, willende regeren, daar hy de bekwaamheit niet toe hadt, overmeestert van zyne gunstelingen, die hy eene volstrekte macht op zich liet gebruiken, en die hy niet zo haast hadt groot gemaakt, of zy wierden onverdragelyk. Dit was de hoedanigheid van den jongen koning. Luines was staatzuchtig, aanhalende, en recht bekwaam om ten koste van anderen ingang by de hoven te vinden. Zodanig waren de geneigheden van den meester en van den dienaar: des hadt Luines niet veel werk den koning tot den val van den maarschalk d'Ancre te doen besluiten. Deze laatste dacht het minst, dat zyn val hem van een man, dien hy niet anders bekwaam oordeelde dan om hun beider meester, by wien hy hem hadt ingeleid, vermaak aan te doen, wierdt gebrouwen.

Niets is bekender in de Geschiedenissen dan de doodt van Concini. Het was in waarheit Luines niet, die hem om het leven bragt, maar hy gaf daar last toe aan Vitri, doende een spoorslag by de bevelen van den koning Voorts wierdt deze doodt van iedereen goedgekeurt. Het Parlement maakte het rechtsgeding van de vrouwe van dezen ellendigen, die nog veel slimmer, dan de man was, zynde beschuldigt van tovery. Het zy dit waar was, of niet, zy hadt ander kwaad genoeg bedreven om de doodt te hebben verdient. Zy wierdt gevonnist om onthalt, haar ligchaam verbrand, en hare asch in de rivier geworpen te worden.

Luines wierdt toen ten volle meester van al dit groot geluk, doch genoot het zelve niet lang. Zyne doodt, in het jaar 1621 voorgevallen, bevrydde hem voor de ongenade, daar hy door de verheffing van een ander staatsdienaar, die met een verstandt, dat van beide de anderen zeer ver overtreffende, aan de regering kwam, mede gedreigt wierdt.

Het was de bisschop van Luçon, zo bekend met den name van kardinaal Richelieu, een krea-tuur van de koningin Maria van Medicis. Luines, daar van bezef krygende, hieldt hem buiten het hof, en deze prelaat vertrok naar Avignon, daar hy tegen de Hervormden, zonder dat hy daar bekwaamheit genoeg toe hadt, schreef. Ondertusschen wierdt de koningin Maria naar Blois gezonden, daar zy als eene gevangene leefde, tot dat zy daar in het jaar 1619 op eene wyze, als wy in het vervolg zullen zien, uit verloft wierdt.

De doodt van den maarschalk d'Ancre veroorzaakte geen verandering in de staatszaken dan om de verwarring te doen duren. De koning, van den dwang van zyne moeder en haren gunsteling ontslagen, geraakte onder een tweden bestierder. De Jesuit Cotton kreeg zyn afscheidt, maar Arnoux, een ander Jesuit, en al zo slim, kwam in zyn plaats. In het begin wierden de Hervormden door gunstige verklaringen zeer geveit: naderhandt wierden zy door allerlei loosheden en geweldnaryen vervolgt, gelyk de Geschiedenis van hunne ongelukken * verhaalt. Het was in deze tyds gefeldheit, dat de Protestant-sche kerk van Bearn, door de vermaarde Jobanna van Albret, moeder van Henrik den IV, geslicht, in hare vryheit en voorrechten begon aangetast te worden. De wederinlyving van dit prinsdom aan de kroon van Vrankryk, waarvan

III Deel.

Doodt van den maarschalk d'Ancre en zyne vrouwe.

De bisschop van Luçon van het hof verwyderd.

Staat der Hervormden in Vrankryk.

* De Geschiedenis van het edikt van Nantes.

het edikt dit jaar wierdt afgekondigt, hadt zynen invloedt zo wel op zaken, die den Godsdienst, als die de regering raakten, en de Roomschegezinden bleven in geen gebreke zich daar van te bedienen om de Hervormden van dit kleine landfchap in de vervolging, die zy door het gansche ryk aanrechten, mede te begrypen.

Wy moeten de doodt van den vermaarden voorzitter de Thou * niet vergeten, schryver van die heerlyke Geschiedenisse, waar in hy de hoedanigheden en de daden der personen, daar in vermeld, zo wel beschryft, en in deftigheit en fierlykheit van zyne uitdrukkingen zo veel nauwkeurigheid, getrouwigheid en oncenzydigheit waarneemt, dat de genen, die hem zelfs tegen spreken, gedwongen zyn hem te eeren. Dit licht van Vrankryk, gelyk een ander geschiedschryver † hem noemt, die zelf die van Engelandt was, de prins van de Geschiedenisse, gelyk hy hem nog noemt, stierf den 7 May des jaars 1617, doorluchtig door zyn huis, dat zynen naam van het kasteel de Thou, in Champagne, heeft, en dat niet dan dappere mannen aan Vrankryk sedert vele eeuwen heeft uitgelevert; maar veel doorluchtiger door zyne geleerdheit, vroomheit en bekwaamheit, het zy in het waarnemen van de bediening van voorzitter van het Parlement, het zy in het beschryven van zyne onvergelykelyke Geschiedenisse.

Villeroi, eerste geheimschryver van Staat, stierf ook in het zelve jaar. Alle geschiedenis-schryvers komen in zyne bekwaamheit overeen; maar eenige roemen zyne trouw niet veel, en beschuldigen hem al te Spaanischgezind te zyn geweest. De hertog van Montmorenci, tweede konnestabel van dien naam, met deze aanzienlyke bediening door Henrik den IV bekleed in het jaar 1593, stierf in het jaar 1614. Hy was de vader van de prinsesse van Condé, op welke deze koning verliefde, en zoon van dien vermaarden konnestabel Annas van Montmorenci, in den slag van St. Denys gefneuveld. Wy hebben elders verhaalt met wat eer hy in de begraafplaats der koningen wierdt bygezet. De zoon, ver van zulk eene begraafenis te begeeren, geboodt zonder pracht en eenvoudig, gelyk de algeringste mensch, ter aarde bestelt te worden: mogelyk roemruchtiger door deze Christelyke nederigheid dan zyn vader door zyne prachtige lykstatie.

De Vereenigde provinciën genoten de vrede, door de wapenschorffing van den jare 1609 verkregen; maar haar kwam over het geen gemeenlyk onder gemenebesten, waar in men staatzuchtige en woelige geesten vindt, gebeurt, en dat Rome in diergelyke gevallen meest altydt heeft ondervonden. De oorlog aan de Hollanders geen meer werk verschaffende, raakten zy door yverzucht en geschillen omtrent den Godsdienst onder elkander overhoop: de vrede van buiten diende alleen om beroerten en muiteryen van binnen aan te kweken. Arminius was gestorven *; maar hy herleefde in zyne aanhangers. De Gomaristen waren niet minder driftig, en het gemenebest tusschen beide verdeelt zynde, rezen 'er twee partyen zo wel in den Staat, als in de kerke op.

Te voren ontstondt 'er een nieuw vuur op de grenzen naar den kant van den Rhyn, dat; zo het scheen, het gemenebest met een nieuwen oorlog met het huis van Oostenryk dreigde. De vrees, die men daar voor hadt, deedt de geschillen ophouden, om zich te wapenen tegen

1617.

Doodt en lof van den voorzitter de Thou. * of Thuannus.

† Cambden.

Doodt van Villeroi.

1610. tot 1618. Bentivoglio. Nani. Siri. Du Maurier. De Gedenkschriften van den ridder Temple. * den 19 October 1609.

1610 den groten aanwasch van een zo gevaarlyken na-
 tot buur. De zaken van Kleef en van Gulik gaven
 1614- aanleiding tot deze beweging en onlusten.
 De doot van *Henrik* den IV hadt Hollandt van
 zyn grootste stut tegen Spanje berooft, en het
 zelve bespeurde in dat ryk zekere gangen, die
 het zelve niet aanstonden. De keizer wilde de-
 ze twee in geschil zynde hertogdommen benade-
 ren. De aartshertog en de Katholyke koning
 verklaarden zich kort daar na voor den hertog
 van Nieuwburg, die tot hun geloof overging*,
 en de algemene Staten konden als goede staatkundigen
 zich niet onttrekken om in de party van den keurvorst
 van Brandenburg te treden, gelyk zy ook deden: maar
 dit was het ook, dat hen in een nieuwen oorlog met
 Spanje inwikkelde.

De algemene Staten treden in de belangen van Brandenburg omtrent de zaken van Kleef.
 * in het jaar 1614.

† Graaf *Maurits* hadt zo in het jaar 1610 ingenomen; maar de Staten hadden de zelve aan de twee mededingers afgegaan.

* Brandenburg en Nieuwburg.

Zy gedroegen zich als of zy van voornemen waren den zelve te verwekken, daar het alleen geschiedde om een vyandt, die zich van deze beide hertogdommen, die al te naby dit gemeenebest gelegen waren, om geleden te kunnen worden, wilde meester maken, voor te komen. Dit was de reden, dat zy zich spoelden om Gulik in te nemen. Deze hoofdstad, dragende den naam van het hertogdom, aan de Roer, tusschen de Maas en den Rhy, scheen hen vancen te groot belang te zyn om de zelve in handen van de Spanjaarden te zien vallen. Zy overrompelden de zelve in het jaar 1614†, en leidden 'er eene sterke bezetting in. Zy betuigden deze plaats niet dan tot handhaving van de openbare rust, en tot dat de daar in belang hebbende partyen* hunne geschillen, door het verdrag van den jare 1610 bygelegd, en weder op nieuw in den jare 1613 ontfoken, met malkander zouden vereffent hebben, in bezitting te houden. Deze betuigingen voldeden de Spanjaarden niet, maar maakten hen des te verwoeder; zy konden dit niet verzwelgen. De aartshertog betuigde openlyk zyn ongenoegen, en de marquis *Spinola*, nog driftiger, wilde van dezen tydt af de wapenschorfing breken, en te vuur en te zwaardt in Hollandt en aan den Rhykant vallen. Men hielt zich te vrede de troepen langs den kant van Kleef te laten trekken. Zy zakten af naar Maasricht, daar de algemene vergaderplaats was. *Spinola*, eender grootste veldoversten van zynen tydt, hadt 'er het bevel over. Beide de partyen schenen van een gelyk voornemen te zyn. Het gemeenebest om veel eer den oorlog weder te beginnen, dan eene eenige plaats van beide de hertogdommen te zien vallen in de handen der Spanjaarden, die van hunne zyde gereed waren veel eer wat hen in Vlaanderen was overgebleven te wagen, dan te lyden, dat een gemeenebest, dat zich korteling hunne regering hadt onttrokken, zyne macht over landen, in des zelfs nabuurschap gelegen, naar zyn welgevallen zou uitstrekken. De aartshertog wilde met geen geweldt te werk gaan voor dat hy de wedergeving van Gulik aan de algemene Staten hadt doen afvragen; het zy hy voor den uitflag van den oorlog bevreesd was, het zy hy, gelyk het waarschynlyk is, zyn voornemen voor zynleger wilde verbergen. Zyn verzoek afgeslagen zynde maakte hy zich tot den optocht gereed. *Spinola*, om altydt het besluit, met den aartshertog genomen, voor den vyandt geheim te houden, trok regt op Gulik aan. De algemene Staten waren zeer verheugt hem dezen weg te zien inslaan, en waren voor deze stad niet bevreesd, naardien de zelve van alle noodwendigheden om een dapperen tegenstandt te kunnen bieden voorzien was. Daarenboven hadt graaf *Maurits* zich by

den keurvorst van Brandenburg gevoegt, en 1610- hieldt de toegangen met goede manschap bezet.

Maar zy waren wel bedrogen, wanneer zy 1614- zagen, dat *Spinola* eensklaps een anderen weg insloeg, en Wezel, na dat hy Orloi en eenige andere kleine plaatsen, in zynen weg leggende, hadt ingenomen, belegerde. Wezel, aan de rivieren de Lip en den Rhy gebouwt, was niet minder van belang voor de algemene Staten dan Gulik voor de Spanjaarden: deze stad dekte alle de steden van het gemeenebest, over den Rhy en over den Yssel gelegen. Hare verovering stelde hen voor den inval der vyanden bloot: weshalven de keurvorst en graaf *Maurits* alles, wat zy konden, in het werk stelden om haar te helpen. Maar *Spinola* hadt zich zo wel begraven, dat alle hunne pogingen te vergeeffsch waren, en de stad gedwongen was zich by verdrag over te geven.

Maurits, de stad niet kunnende ontzetten, vergoedde deze schade door het innemen van Emmerik, eene der beste steden van het land van Kleef, door dat van Rees, en verscheide andere over den Rhy, in de nabuurschap van de Vereenigde provinciën gelegen: maar het gemeenebest, niet kunnende verdragen, dat de Spanjaarden meester van Wezel waren, zondt gezanten naar Vrankryk en Engelandt, om de twee koningen tegen deze verovering, die het huis van Oostenryk zou aanmoedigen om verder te gaan, indien het in aller yl niet wierdt gestuit, aan te zetten. De afgezonden kregen weinig voldoening van beide deze vorsten, waar van de een maar een kindt was, dat door een Spaanischen Raadt wierdt geregeert, en de andere het hoofdt van zyne geloofsgechillen vol hadt, daarenboven Spaanischgezind zynde, gelyk wy hebben aangemerkt.

Zy zonden echter hunne gemachtigden om 1614- over een verdrag tusschen den keurvorst van Brandenburg en den hertog van Nieuwburg te handelen, zynde de twee partyen, die van hunne bondgenoten wierden bygesprongen, de algemene Staten van den eenen, en de koning van Spanje met den aartshertog van den anderen kant. Dit verdrag wierdt eindelyk gesloten. Beide de hertogdommen wierden onder de beide mededingers verdeelt, en daar wierdt met een vastgestelt, dat men zich van alle kanten zou ontwapenen. Maar daar ontfondt eenige zwarigheid omtrent de stad Zanten, afhankelyk van Kleef. De Hollanders maakten zich daar meester van, en stonden op de bezetting. De Spanjaarden wilden, dat zy daar uit zouden trekken (a); zo dat het weinig scheelde, of het verdrag zou gebroken zyn geweest. Men zondt naar het hof van Madrid om raadt, waar van het antwoordt was, dat men liever alles moest wagen dan daar van aftaan, om welke reden *Spinola* Wezel behieldt. De Hollanders daarentegen, by wyze van scha-verhaling, behielden Gulik. Belangende het overige, daar in wierdt volgens het verdrag gehandelt †. Het zelve bragt mede, dat onderwylen het hertogdom van Gulik en van Bergen, met de heerlykheit van Ravelstein, aan de Maas, in Hollandisch Brabant gelegen, aan den hertog van Nieuwburg zouden blyven, en dat de keurvorst van Brandenburg het hertogdom van Kleef, het graafschap Mark, en dat van Ravensberg, in West-

(a) Anderen zeggen, dat Zanten onzydig was, en dat het verdrag wierdt afgebroken door bedingen, van *Spinola* voorgelagen, en die *Maurits* niet wilde toestaan.

† Het was niet dan twee jaren daar na, en zelfs niet volkomen dan vyftig jaren daar na.

1614. Westphalen, voor zyn deel zou hebben; zo dat Wezel, onder het hertogdom van Kleef behorende, hem toekwam. Het zelve is echter niet dan langen tydt daar na aan zynen kleinzone gekomen. De Hollanders hebben het in het jaar 1629 van de Spanjaarden weder veroverd, en behouden tot aan de schrikkelijke omwenteling van het jaar 1672, wanneer het hen door de wapenen van Lodewyk den XIV wierdt afgenomen. Deze vorst was het, die het aan Frederik Willem, keurvorst van Brandenburg, kleinzoon van Jan Sigismund, als eene stad, behorende onder het hertogdom van Kleef, overleverde. Het was van ouds eene keizerlyke stad geweest; maar de keizer Rudolph gaf ze in de XIII eeuw aan Diderik den VIII, grave van Kleef. Gulik raakte ook weder onder den hertog van Nieuwburg door de Pyrenee'sche vrede van het jaar 1629.

1615 tot 1618. De Hollanders helpen Lodewyk den XIII. Deze beroerten gestilt zynde, duurde het niet lang, of het gemenebest viel weder in zyne verdeeldheden. De jaren 1615 en 1616 gingen vreedzaam genoeg voorby, en de algemene Staten, minder op het kwaad van binnen dan op dat van hunne naburen acht slaande, trachtten de beroerten in Vrankryk by te leggen, niet eens denkende om hunne eigene onderdanen te bevredigen. De gezant van deze kroon *, in den Haag zyn verblyf hebbende, bekent zelf in het kort verhaal van zyn gezantschap, dat de verklaring van den gezant der Vereenigde provinciën, door haren last in de onderhandeling van Loudun gedaan, veel tot de vrede, die in het jaar 1616 gesloten wierdt, heeft geholpen. Het gemenebest hadt zyn inzicht, en verkreeg daarentegen, dat de Fransche troepen, die in des zelfs dienst waren, daar voortaan in onderhouden zouden worden. In dit kort verhaal vindt men ook het besluit der algemene Staten genomen om zes oorlogschepen ten dienste van den koning naar Bourdeaux te zenden, gelyk ook in het jaar 1617 om hem tegen de partyen, die gestadig in het ryk opstonden, te helpen. Eindelyk ziet men daar in, op het verzoek van deze kroon, dat zy aan den hertog van Savoje, die van Spanje wierdt bedreigt, maandelyks een bystandt van vyftig duizend guldens toestonden, om daar mede vier duizend man te voet te betalen. Het was Karel Emanuel, vader van Victor Amadens, die in het volgende jaar met Christina, prinsesse van Vrankryk, trouwde, en die in het jaar 1630 de opvolger van den hertog zynen vader was. Vrankryk was met hem door den oorlog van Mantua in geschil geraakt, het welk door het verdrag van den 15 Juny des jaars 1615 weder wierdt bygelegd. Sedert vervolgde hy zyne zyde te nemen.

Deze geschillen, om daar in het voorbygaan van te spreken, waren in het jaar 1613 begonnen, zo haast als Francisus Gonzaga, hertog van Mantua, die alleen eene dochter uit het huwelyk met de zuster van den hertog van Savoje naliet, was gestorven. Het hertogdom van Mantua was een mannyk leen, afkomstig van Ferdinand, broeder van den overleden; maar de hertog van Savoje, het belang van zyne nicht waarnemende, maakte eisch op het Monterrat. Hy zeide, dat het een vrouwelyk leen was; dat het zelve aan het huis van Mantua niet dan door eene dochter van Paleologus was gekomen, en dat bygevolg de eisch van zyne nicht welgegrond was. Daar in bestondt hun geschil, waar op Vrankryk en Italië aanslonts de party van Ferdinand III Deel.

1615 tot 1618. De Hollanders helpen Lodewyk den XIII.

* Benjamin Aubert du Maurier.

Enden hertog van Savoje tegen Spanje.

Oorzaak van het geschil des hertogs van Savoje.

dinand kozen. Doch Spanje stak zich daar wat te diep in. Het hof van Vrankryk en het gemenebest van Venetië meenden verplicht te zyn het zelve te fluiten, en den hertog van Savoje by te springen. Voorts is deze uitstap niet vruchteloos; wy zullen in het vervolg zien, dat hy zelfs nodig was.

Wy zullen in het onderzoeken der zaken, die enige geschiedschryvers verhalen, niet treden. Zy beweerden, dat sedert het jaar 1614 Vrankryk met al zyne macht de verdeeldheden in het gemenebest aanstookte. Men vindt het zelfs in de Holland'sche schryvers, die zeggen, dat de oorzaak van deze handeling aan de verbindtenisse van de koningin regentinne met de eerste Spaansche staatsdienaars toegeschreven wordt. Luines, die op den marquis d'Ancre volgde, was niet minder dan hy tot het Spaansche hof genegen. Hy hadt het toen van noden om het huwelyk van zynen broeder Cadenet met de erfgename van Chaunc van Pequigny, die te Brussel by de infante Izabelle opgevoed was, te doen gelukken. Het kan zyn, dat de gezant, wiens zoon * de bekende Gedenkschriften in het licht heeft gegeven, al de geheimen van een hof, door zulke staatsdienaars geregeert, niet heeft geweten; mogelyk heeft hy ook niet goedgevonden deze geheimen te ontdekken, en dat hy, zonder iets van deze artikelen te melden, alleen spreekt van zaken, die zyn openbaren last aangingen. Hoe het zy, de griffier der Staten † liet een geschrift, waar in het gedrag van Vrankryk gehekelt wierdt, uitgaan. De koning klaagde daar over; maar men antwoordde daar niet op, en Boiffise, zyn gezant, kon geen voldoening daar op erlangen. Deze staatsdienaars wreekte zich daar over; maar het was tot zyn nadeel: want hy weigerde het geschenk, dat de Staten gemeenlyk aan gezanten, wanneer zy verrekken, geven.

Ondertusschen waren de beroerten in het gemenebest met groten yver in den jare 1617 wederom begonnen, en duurden nog al in de jaren 1618 en 1619, wanneer zy door de doodt van een hoofdparty * en door de besluiten van de kerkvergadering, verklarende de leer van Arminius niet rechtzinnig te zyn, ende predikstoelen aan alle leeraars, die van dat gevoelen waren, verbiedende, wierden uitgedoof. Deze vermaarde kerkvergadering, zo hoog van alle de hervormde kerken van het Westen geacht, wierdt te Dordrecht gehouden. Daar waren niet alleen de geleerdste kerkelyke personen van de Vereenigde provinciën, maar ook van andere Protestantische landen; zo dat zy byna voor eene algemene kerkvergadering kon doorgaan. Engelandt, gelyk wy hebben gezegt, zondt zyne Godgeleerden en zyne bisschoppen derwaarts, en de Hervormden in Vrankryk hadden besloten hunne gemachtigden daar ook te zenden; maar het hof nam daar argwaan uit; weshalven deze bezending achterbleef.

In het midden van deze beroerten kwam Spilbergen van een tweden tocht uit Oost-Indië † op den 3 July des jaars 1617 te Amsterdam. Hy hadt twee jaren uit geweest, en bragt grote rykdommen mede, nevens Jakob la Maire en Willem Schouten, twee waaghalzen, die een nieuwen doortocht, om door de Vreedzame zee * te zeilen, en vervolgens door ons Zuid-Oosten naar Oost-Indië te gaan, hadden ontdekt. Zy gaven aan deze opening den naam van de Straat van la Maire, naar een van hun beide, die zulks verzocht. Zy noemden Maurits van Nassau en Staten-landt † de landen,

1616. Vrankryk slookt de geschillen in Hollandt aan.

* Du Maurier.

† Kernelis Aarssen.

1617. 1618. Nieuwe beroerten in dat gemenebest. * Oldenbarneveldt.

† Zie zyne eerste reis fol. 587, 588.

* Mars Pacificum.

† het landt der Staten.

1617. den, die aan weerzyden van deze straat gelegen wa-
 1618. ren. Verder voortgezeilt zynde ontdekten zy
 van tydt tot tydt een groot getal eilanden, die
 zy namen gaven naar hun goedduncken, als *Barn-
 nevelds eilanden, Honden eilandt, Willem Schouten
 eilandt*, enz. Eindelyk kwamen zy aan de Mo-
 lukfche eilanden, en landden te Ambona*, dat de
 * In het
 eilands
 Ternate.
 Hollanders toebehoorde; en weder onder zeil gaan-
 de kwamen zy in het eilandt Java. Zy begaven
 zich te Bantam fcheep met *Spilbergen*, en *la Maire*
 kwam onderwegen te fterven. Maar het wordt
 tydt het vervolg van de zaken van Engelandt
 weder by de handt te vatten.

1619. Op den 12 January des jaars 1619 verbrandde
 een der grootste vertrekken van het paleis van
 Westmunfter, dat men de zaal der maaltyden
 noemde (a), door de onachtzaamheit van eenen der
 bedienden. Op den 30 van de zelve maandt hadt
 het huis van de bewindhebbers der Ooft-Indifche
 maatschappij te Deptford het zelve ongeluk.

Dit was als een voorfpiel van andere gebeurten-
 niffen van dit jaar, die het ryk in een warring
 en droefheit begonnen te brengen: van alle kan-
 ten hoorde men niet dan droevige tydingen,
 het zy de zelve het algemene welzyn raakten, het
 zy ze eenige byzondere perfonenaangingen. *Fien-
 nes*, graaf van Linkoln, kwam in dezen tydt te fter-
 ven. *Howard*, graaf van Suffolck, wierdt van
 knevelary befchuldigt. *Mylord Cobham* ftierf
 ellendig, en wierdt ter fluk by nacht begraven.
Karel Howard, graaf aan Nottingham, die zul-
 ke grote dienften aan de kroon in het ftaan van
 de *onverwinnelyke vloot* § en in andere uitvoer-
 § in het
 jaars 88.
 ingen hadt gedaan, van een doorluchtig, maar
 ongelukkig huis, was gedwongen voor de gunft
 van *Bukkingham* te wyken, en hem het ampt
 van zeevoogdt af te ftaan. De koning liet hem
 den voorrang behouden, die aan de graven van
 Nottingham, van het huis van *Monbrai*, daar
Richard de II deze waardigheit in het jaar 1377
 aan hadt gefchonken, en waar van de zeevoogdt
Howard afkomstig was, gegeven wierdt: eene
 vergoeding, die zekerlyk wel gering was ten
 aanzien van een ampt, zo groot als dit, dat
 hy aan den gunfteling afstondt. Hy ftondt daar
 niet van af door onmacht: want het was een van
 de dapperfte mannen van zynen tydt, maar uit
 liefde tot de ruft, zynde niet min zachtzinnig
 dan dapper.

Deze voorvallen raakten niet dan eenige per-
 fonen in het byzonder. Zy wierden gevolgt van
 andere van meerder belang en algemener, ge-
 lyk de beroerten van Bohemen waren, die En-
 gelandt door het belang van den keurvorft van
 de Palts, fchoonzoon van zyne Britannifche Ma-
 jefteit, raakten, en de doot van de koninginne
 van Engelandt, daar een ftartfter, die in het
 voorgaande jaar verfcheen, voorging, en daar,
 volgens het oordeel van het gemeen, een voortek-
 ken van was.

De meeste fchryvers komen in den lof, dien
 zy deze vorftinne geven, overeen. Zy pryzen
 hare Godvrucht, wysheit, imborft, kuischheit,
 eerbaarheit en zachtzinnigheit. Anderen beel-
 den haar echter gansch anders af. Zy zeggen,
 dat zy regeerzuchtig was, en over den koning
 heen zat, in de gewoonten van Spanje en Italië
 onderwezen, en zeer geneigt tot den Room-
 fchen Godsdienst. Het zy waar, of niet, hare
 doot, op den 1 Maart voorgevallen, bragt
 geen verandering in de zaken, het zy de zelve
 een loop genomen hadden, die niet kon gefluit
 worden, het zy het hert van den koning, waar

(a) Daar was nog een van den zelve naam in het paleis
 van Whitehal Zie fol. 576.

van men onmogelyk eene rechte befchryving 1619.
 kan doen, zich gewoonlyk naar dezen kant
 neigde, het zy eindelyk dat hy door zyne
 gunftelingen wierdt geleid. Zyne wankelbaar-
 heit en zyne valfche redeneringen deden hem
 meer kwaad dan al het overige. Hy gaf daar
 gedurende zyne gansche regering bewyzen van:
 doch hy fcheen des niettegenftaande nooit min
 ftatkundig, noch, als wy het mogen zeggen,
 min koning, dan in de omwenteling van Bohe-
 men. Het is van deze droevige gebeurteniffe,
 die eigentlyk aan de Gefchiedeniffe van Engelandt
 vast is, dat wy de befchryving zullen doen.

In het voorgaande jaar was de graaf van Doh-
 na, gemachtigde van de zamenverbondene Duit-
 fche vorften, te Londen gekomen, om den kon-
 ning kennis te geven van de beroerten, die in
 het gansche keizerryk begonnen te ontftaan,
 en in het byzonder in het ryk van Bohemen. De kei-
 zer *Matthias* hadt deze kroon in het jaar 1617 aan
 zynen neef, den aartshertog *Ferdinand**, zoon
 van *Karel*, die een broeder van *Maximiliaan*
 den II, vader van *Matthias*, was, afgeltaan.
 Maar die van Bohemen, bewerende, dat zy het
 recht hadden van een koning te verkiezen, wil-
 den deze overdragt niet toeftemmen. Zy wa-
 ren voor den imborft van *Ferdinand*, die zo veel
 yver voor den Roomfchen Godsdienst liet bly-
 ken, als hunne drie laatfte vorften, *Maximiliaan*
 de II, *Rudolf* en *Matthias*, zich gematigt had-
 den getoont, beducht. Dit was het begin van de
 beroerten. Een tweede kwam daar haaft by:
Ferdinand hadt wel gewenscht, dat *Matthias*
 van het Ryk hadt afgeltaan; maar dit niet willen-
 de gelukken, fpande hy zyne krachten in om
 Roomfch koning te worden, dat een trap is om
 tot den troon, na het overlyden van den gene,
 die den zelve bekleedt, te geraken. Gansch
 Duitfchlandt, yverzuchtig over zyne vryheit,
 en ongeruft over den aanwach van het huis van
 Oofftenryk, was daar over verzet, en de naburi-
 ge vorften bleven in geen gebreke van daar be-
 lang in te nemen.

De Godsdienst liep ook onder deze twee gro-
 te zaken, die gansch Europa verdeelden: maar de
 nayver van de vorften, die met droefheit deze
 verkiesbare kronen als erfelyk in het huis van
 Oofftenryk bevestigen zagen, hadt daar meer
 deel aan dan de Godsdienst. Dit is zo waar ten
 aanzien van Bohemen, dat de Staten defouverei-
 niteit daar van aan den hertog van Savoje, wiens
 moeder eene dochter van keizer *Maximiliaan*
 den II was, en bygevolg boven *Ferdinand*, die
 van een jonger tak afkomstig was, uitsloot, aan-
 boden; en het was niet dan by weigering van
 dezen hertog, dat zy om den keurvorft van de
 Palts dachten.

Wat aangaat de verkiezing van een Roomfch
 koning, vier keurvorften, waar van drie Protec-
 tanten waren, verzeckerden *Maximiliaan*, her-
 togt van Beyeren, van hunne stemmen; zo dat
 men, wanneer daar een Roomfchgezinde vorft by-
 kwam, niet kon zeggen, dat men daarom *Fer-
 dinand* uit hoofde van den Godsdienst daar van
 trachtte te beroven, maar alleen om de vryheit
 in Duitfchlandt te handhaven. Het is waarfchyn-
 lyk, dat hun toeleg gelukt zou hebben, indien
 de ftattdienaren van Spanje en van den paus
 daar niet onder waren gekomen, eerstelyk om
Maximiliaan van eene aanbieding, daar zy hem
 de zwaarigheit van voor oogen fteden, af te ra-
 den, en ten andere om de verkiezing tot oopen
 anderen tydt te doen uitftellen. Ondertuffchen
 kwam *Matthias* in het begin van het jaar 1619*
 te fterven, en *Ferdinand* ftondt op het punt van

Beroer-
 ten van
 Bohem-
 en.

* Na-
 derhandt
 keizer,
 met den
 naam
 van *Fer-
 dinand*
 de II.

Die van
 Bohem-
 en roep-
 ten ver-
 fcheide
 vorften
 tot de
 kroon.

*Ferdi-
 nand* ge-
 dreigt
 met het
 verlies
 van het
 keizer-
 ryk en
 dat van
 de kroon
 van Bohem-
 en.

* den 20
 Maart
 en

1619. Hy wordt te Wenen belegerd.

Verloft en tot keizer verkooren.

De kardinaal Clefel door de Spanjaarden mishandelt.

* of Clefel.

Opstand van Bohemen gedempt. * te Braunau en te Kloostergrab. † Slabata, Matinitz en Fabricius.

Aanspraak van den grave van la Tour aan die van Bohemen.

en het keizerryk, en het koninkryk van Bohemen te verliezen. Zyn geluk deed hem het eene en het andere behouden. Hy wierdt te Wenen door den grave van la Tour, veldoverste van die van Bohemen, belegerd. Hy wierdt door Bucquoy en Dampiere, die het Duitſche leger geboden, en hem met groten haast naar Frankfort geleiden, ontzet. Zy deden hem daar met grote toejuichinge, gelyk de zegepralende party gemeenlyk gewoon is te doen, ontfangen, en baanden alzo den weg tot zyne verkiezing, die op den 28 Auguſty, niettegenſtaande het morren der misnoegden, geſchiedde.

Het was met Bohemen zo niet geſelt, daar de kroon van kort daar na aan den keurvorſt van de Palts wierdt opgedragen. Voor dat het zo ver kwam, en terwyl de keizer Matthias nog leefde, waren 'er verſcheide omwegen door die van het landt gebruikt om hem te verzoeken de keuze, die hy van Ferdinand om zyn opvolger te zyn hadt gedaan, te herroepen. De kardinaal Clefel * was de voornaamſte ſtaatsdienaar van zyne keizerlyke Majesteit, zeer verdacht aan Ferdinand en aan de Spanjaarden, die hem geneegen waren. Zy namen in overleg, of zy hem niet wilden van kant maken, en niets wederhieldt hen dan de ban van den paus, daar zy voor bevreest waren. Zy hielden zich te vrede met hem te ligten, en naar Tirol te brengen, daar zy hem gevangen hielden. Dit gedrag zag de paus zes jaren daar na als een verraadt aan; hy beval het geen zy den kardinaal hadden afgenomen hem op ſtraf van den ban weder te geven. Zyne wegvoering geſchiedde in het jaar 1618, terwyl Bohemen, Moravië, de Elzas en Sileſië de verkiezing van Ferdinand tegen waren. Die van Bohemen ſchenen de yverigſte te zyn. Misnoegt, om dat men de opbouwning van de twee kerken, die de keizer hen hadt toegeſtaan *, trachtte te beletten, en dat men hen eene byeenkomst der Staten weigerde, vergaderden zy den 23 May te Praag. Zy traden gewapend in het kasteel, en vonden daar de Raden van zyne keizerlyke Majesteit †, die zy beſchuldigden de oorzaak van hunne vervolging te zyn. Zy dwongen hen uit de venſters te ſpringen. Na zulk eene ſtoute daadt ging men niet langer bedekt te werk; van beide kanten ſchreeuwde men verraadt. De drie Staten van het ryk klaagden, dat men hunne vryheit en gewiſſen trachtte te verdrukken; de keizer en de koning van Bohemen klaagden, dat men de gehoorzaamheit en trouw, die men hen ſchuldig was, kwetſte. Maar indien men de geſchiedſchryvers van het huis van Ooſtenryk mag geloven, deedt de graaf van la Tour, burggraaf van Karelstein, al zo veel belang hebbende door het verlies van zyne goederen, die de Raadt hem hadt afgenomen, als door den yver voor zynen Godsdienſt, eene krachtige aanspraak aan het volk.

Ik vermaan u niet, zeide hy, my te erkennen voor uw hoofd, en my den eedt te doen; maar ik bied my aan als medegenoot van het geluk, dat wy gaan zoeken in het renperk, daar wy in getreden zyn, dat ons zal brengen tot eene roemryke doot, of eene aangename vryheit. Het lot is geworpen, en het is te ver gekomen om te rug te gaan: ongelukkig voor u, Bohemers, ongelukkig voor uwe kinderen, uwe goederen en gewiſſen, indien zy toefstaat, dat Ferdinand den troon beklimt. Verwacht geen uitkomst dan van uwen moedt en eendragt. Gy moet uwe ketenen breken, of sneven door het zwaardt van den ſcherprechter. Daar is geen middelweg. Van den uitſlag van het gene gy gaat ondernemen hangt of uwe eer, of uwe ſchande af.

Strydt en overwint, gy zult den lof van een edelmoedig en dapper volk, dat zyne vryheit weet te verdedigen, verdienen: maar zo gy u verachtelyk laat verdrukken, men zal u eerloze en meeneedige noemen, en als oproerigen ſtraffen.

Zy ſtemden alle deze redenen toe, en zwoeren hunne vryheit en hunnen Godsdienſt tot den laaſten druppel bloeds te verdedigen. Het was in dezen tydt dat de kardinaal Clefel, die den keizer gematigde gedachten inprentte, geligt wierdt, op de wyze, als wy hebben gezegt.

Ter zelve tydt vloog men van beide kanten tot de wapenen. Ernest, graaf van Mansveldt, van Piemont, daar hy toen was *, wedergekeert zynde, wierdt van de Bohemers zeer wel ontfangen, aan welke hy zynen dienſt aanbodt, terwyl de graaf van Bucquoy volk verzamelde om de zaak van Ferdinand en Matthias te handhaven. Mansveldt was een natuurlyke zoon van den grave van den zelve name, zeer vermaard door zyne verrechtingen in de Nederlandſche oorlogen, daar hy in den dienſt van den koning van Spanje was. Deze hadt de party en den Godsdienſt van zynen vader verlaten, en de belangen, nevens de gemeenſchap der Proteſtanten omhelſt. Dit was, indien men de Roomſche geſchiedſchryvers geloof, de tweede Atilla: zy komen inſgelyks over zyne bekwaamheit en dapperheit overeen, en kunnen niet ontkennen, dat hy de eer van een groot veldoverſte te zyn verdient; zonder geldt, zonder ſtaten, zonder wapenen, en hebbende alleen door zyne dapperheit de macht van het ganſche huis van Ooſtenryk getart; meeft altydt overwonnen, maar van zyne nederlage met meer roem dan de overwinnaars opſtaande, en in een oogeblik gereed om weder tot den ſlag te komen; van eene wonderlyke tegenwoordigheit en overleg, en ſtout om het zelve uit te voeren; die zeer wel verſtondt in het gezicht van een zegepralend leger, dat hem de eer van het gevecht, wanneer hy voor hem het veldt ruimde, wilde betwiften, af te wyken; een vyandt van ſtil te zitten, kennende niet dan in den oorlog leven; dapper, onvermoeid, welſprekend, verſtandig, overdadig van het zyne levende, en gretig naar het goet van anderen, om het te kunnen verkwiſten. Hy leefde vol van grote hoop en heerlyke voornemens, maar ſtierf zonder ſtaten en zonder geldt in een vreemd landt *, daar zyn ligchaam nauwlyks een graf kon vinden.

Zodanig is de afbeelding, die deze ſchryvers van den grave van Mansveldt maken. Hy bragt al zyne krygsdeugden mede in het Boheemiſche leger; doch zyne ongelukken volgden hem ook. Hy wierdt aanſtonts overſte van het krygsſtuig gemaakt, en zyn gezag was byna met dat van den grave van la Tour gelyk. Hy deedt zyne ondervinding en dapperheit, wanneer hy Pilzen innam, eene der beſte ſteden van Bohemen, in het landſchap, daar zy den naam aan geeft, en 'er de hoofdſtadt van is, de achtſte van de zeventien ſteden, daar dit ryk in verdeelt wordt, blyken. Daar bleef niets meer aan de Duitſchers dan Budweis, in het landſchap van Bechin, daar de graaf van Bucquoy zyn volk byeen verzamelde. Daar mede liep het jaar 1618 ten einde.

Matthias ſtierf, gelyk wy hebben gezegt, in het jaar 1619, en het leger der Bohemers, willende de verkiezing van Ferdinand beletten, kwam te veldt, trok over den Donauw, en belegerde Wenen. De moedt van den grave van Mansveldt bleek in deze zo hagehelyke onder-

Ernest, graaf van Mansveldt, biedt den Bohemers zynen dienſt aan.

* Ten dienſte van den hertog van Savoije Beſchryving van deren veldoverſte.

* in het jaar 1616 op de grenzen der Venetianen en die van den Turk.

Hy wordt door Bucquoy geſlagen.

1619. neming; maar zyn ongeluk bleek daar ook niet minder in. Hy wierdt door den grave van Bucquoy, die tot hulp van de stad aantrok, geflagen, en nevens den grave van la Tour gedwongen de belegering op te breken. Indien men een fchryver * mag geloven, hadt men onder het krygstuig van *Mansveldt* het verdrag, gefloten tuffchen het gemenebest van Venetic, den hertog van Savoje en de Bohemers, gevonden, by het welke de twee eerstgemelde mogendheden een byftandt van twee honderd en vyftig duizend ryksdaalders aan de anderen beloofden, die zich van hunnen kant weder verbonden de Boheemfche kroon aan den hertog van Savoje te geven, en de verkiezing van den keurvorft van de Palts tot Roomfch koning gemakelyk te maken. De Spanjaarden maakten dit verdrag wereldkundig, en fchreeuwden 'er geweldig over; maar het gemenebest ontkende het zelve, en een van zyne Raadsheeren, die te gelyk een vermaard fchryver † is, fpreekt daar van als van een verdichtfel. Het was in dit tydgewricht, dat de Bohemers gemachtigden naar den keurvorft van de Palts zonden, om hem de kroon, die de keurvorft van Saxen en de hertog van Savoje hadden geweigert, aan te bieden. Een jonge prins, gelyk de keurvorft van de Palts was, die moedt en ftatzucht bezat, wierdt ligt door den glanfch van eene kroon verleid. Het fcheen daarenboven, dat hy de zelve wel mogt aanvaarden zonder iemands recht te krenken, of voor een overweldigder door te gaan: want het was eene verkiesbare kroon. De troon ftondt open door de doot van den keizer *Matthias*, die aan *Ferdinand* geen recht kon opdragen, dat hy zelf door het verkiezen van de Bohemers, en niet door zyne geboorte hadt verkregen; ten minfte fpraken die van het landt daar aldus van, en bewezen hunne voorrechten door geloofbare brieven. Zy deden nog meer: de wettigheid van de verkiezing van *Ferdinand* al gefteit zynde, dat zy geenzins toeftemden, beweerden zy, dat hy daar van vervallen was door het verkrachten van hunne vrydommen volgens de infteellingen van het ryk. Deze infteellingen bragten in uitdrukkelyke woorden mede, dat, indien de verkoren koning zynen eedt in het niet handhaven van de wetten des lands te buiten ging, hy met volkomen recht van zyne verkiezing verftoken, en dat de Staten van den eedt van getrouwheit en gehoorzaamheit, dien zy hem niet gedaan hadden dan onder beding, dat hy hunne voorrechten zou handhaven, ontfagen zouden zyn. Kortom, de Bohemers wilden zich liever aan de Turken dan aan den keizer *Ferdinand*, indien de keurvorft van de Palts de kroon weigerde aan te nemen, overgeven; zo dat deze prins minder door zyne ftatzucht dan door het belang van het keizerryk en den Godsdienst wierdt gedreven. Ver van hem dit ten kwaadfte af te nemen, gelyk men echter kort daar na deedt, behoorde men hem veel eer dank te zeggen. Men zegt ook, dat de gezant van *Ferdinand* in de vergadering, gehouden in het jaar 1620, op de zelve wyze fprak.

Ondertuffchen wilde de keurvorft deze aanbieding niet aannemen, om dat hy zulke machtige mededingers hadt, zonder te voren met zyne bondgenoten geraadpleegt te hebben. De voornaamfte waren prins *Maurits* en de hertog van *Bouillon*, zyne oomen *, nevens den koning van Engelandt, zyn fchoonvader. De twee eerften rieden hem de kroon aan te nemen. Of zy dit om hunne eigene eer en belang deden, willen-

Men raadt hem de zelve aan te nemen. * De hertog van *Bouillon* en de vader

de gaarne hunnen neef een troon zien beklimmen, daar zy veel voordeel ter uitvoeringe van hunne voornemens uit meenden te trekken, gelyk eenigen zeggen; of dat zy alleen den luitler van dezen vorft in het oog hadden, zyn zaken, daar wy niet zullen van oordeelen.

Belangende den koning van Engelandt, hy was van een tegenftrydig gevoelen. Daar zyn fchryvers, die zyne voorzichtigheit daar omtrent pryzen. Hy zeide, dat hy den troon, dien deze vorft wilde beklimmen, op den kant van een afgrondt gebouwt zag, het huis van Oostenryk gereed om hem daar met al zyne macht in te ftoten, hem daarenboven zonder ervarenheit, zonder geldt, en zonder volk, om zulk eene ontzagchelyke macht te wederftaan: weshalven hy hem riedt zulk een rampzalig gefchenk te weigeren. In het vervolg ziende, dat men naar zynen raadt niet hadt geluifert, betuigde hy, dat hy hem in eene zo verwaande onderneming noch met volk, noch met geldt zou helpen. Anderen, van een tegenftrydig gevoelen, vonden minder voorzichtigheit dan zwakheit in dit gedrag des konings. Hy begreep niet wel, zelden zy, zekere grondregelen van deugd en goede trouwe, hebbende zich laten innemen door zekere menfchen, die zyne eenvoudigheid misbruikten, engeenzins gelovende, dat het hem vry ftondt onderdanen tegen hunnen fouverein te helpen, zelfs al was hy een tyran: eene ftatkunde, waar mede de prinffen, die den keurvorft van de Palts verdrukten, verblyd waren hem vooringenomen te zien, maar daar zy zich zelf in diergelyk een geval wel voor gewacht zouden hebben; zo dat deze prins door eene kluchtige eigenzinnigheit de kroon van zynen fchoonzone, die de Staten van het landt hem waren komen opdragen, terwyl de hertog van Savoje en de Venetianen geen zwarigheid maakten, volgens het zeggen der Spanjaarden, de zelve *Ferdinand* te ontrukken, weigerde te helpen onderfchragen.

Wy weten niet, of men dit onbezonnen gedrag niet liever aan zyne bevreestheit en zyne gefteadige twyfelmoedigheit dan aan zyne voorzichtigheit moet toefchryven. Dit zyn ten minfte de gedachten van een verftandig fchryver *, en dien men by deze gelegenheit van geen partydigheit kan befchuldigen. *Gansch Duitfchlandt*, zegt hy, fprekende van deze omwenteling, *badt bet oog op den koning van Engelandt, fchoonvader van den Paltsgrave, wiens belang het was het huis van Oostenryk te vernederen, en dat van zynen fchoonzone te verbeffen. Men dacht niet, dat hy weigeren zou de wapenen op te nemen. Maar, vervolgt hy, twee zaken verbinderden ten eerfte de befluiten van dezen vorft. Even ftatzuchtig en onmachtig badt hy geen hert genoeg omten befluit te nemen, noch ftandvastigheit genoeg om het zelve uit te voeren. Hy was koning van Schotlandt geboren; by badt de kroon van Engelandt geërft; by was de eerfte, die in zyn perfoon de twee ryken van dit eilandt zamenvoegde, en twee natiën onder zyn gebiedt hadt, welker natuurlyken tegenzin en oude yverzucht men niet wel kon overwinnen. Zyn gedrag was ook niet gericht om het te boven te komen. Om hunne trotschbeit te beteugelen hadt by zich gewent aan een vadzig en ledig leven, geenzins overeenkomende met dat van een koning, die altydt oplettende en werkzaam moet zyn, voorvamenteelyk een vorft, die een volk, dat niet in rust kan leven, onder zich heeft; daar by badt by een onverwinnelyken afkeer van de Parlementen, zonder de welke by nochtans het nodige niet kon krygen, om de koninklyke achtbaarheid fttaande te houden.*

1619. van den keurvorft waren met twee zuften van *Maurits* getrouwt. De reden, dat de koning van Engelandt van andere gedachten was.

* *Nani*, Oordeel van een fchryver over het gedrag des konings.

1619. den. Maar by wilde zich liever behelpen dan in wreze leven, dat deze fouvereine vergadering op zyn gezag mogt toelaggen, of dat by verplicht zou zyn de zelve te doen fchijden, om zich daar aldus van te ontfiaan. Op de tyding van de omwenteling van Bohemen vermaande by zynen fchoonzoon de kroon niet aan te vaarden. Naderhandt wierdt by van andere gedachten, en ftrouide uit, dat by hem wilde helpen; maar dit was een wil zonder daadt, die alleen beftondt in vergeeffche gezantschappen en nodeloze onderhandelingen, die het hof van Wenen zich wonderwel verftondt, om de zaken ftepende te houden, terwyl het den prins uit Bohemen en uit de Palts zoon jagen. Aldus fpreekt deze fchryver, en zodanig was ook de uitkomst van deze zake.

* of Gabor
Beshen:
want de
Hunga-
ren zet-
ten de
voorna-
men
achter
den ge-
facht-
naam.

De keur-
vorft van
de Palts
te Praag
ge-
kroont.

Hy
wordt
door de
Venetia-
nen voor
koning
erkent.

* Siri.

1620.
De kei-
zer Fer-
dinand
doet
hem in
den ban.
† Capitu-
latie.

Wy zullen hier geen gewag maken van den byftandt, dien de Bohemers by het Turkfche hof zochten, dat aan Bethlen-Gabor*, prins van Zevenbergen, geboodt zyne benden by de hunne te voegen, noch van de ftroperyen der beide legers; hoe dat Gabor aan den eenen kant Calchau en Presburg in opper-, en Oedenburg in neder-Hungarië vermeersterde, en van den anderen, hoe dat het Boheemsche leger in Ooffenryk trok, en Wenen voor de tweede maal deedt beven: wy zullen ons alleen houden aan het geen den keurvorft van de Palts raakt. In twee Ryksvergaderingen zag hy zich van de Duitfche vorften verlaten, die tegen hem aanfpanden, en in de derde, te Neurenberg in zyne tegenwoordigheid gehouden, kon hy den minften byftandt niet erlangen. De vergadering beftoet alleen zich tot verdediging van het landt te wapenen; zo dat hy in zyn eigen landt hulp moest zoeken. Hy ligtte tien duizend man te voet en twee duizend te paardt, met welke hy naar Praag trok, daar hy zich op het laafte van het jaar deedt kronen.

Het gemenebest van Venetië was het eerste, dat hem voor koning erkende. Het gaf voor reden tegen de klagten van het huis van Ooffenryk, dat het aan het zelve niet ftondt de zaak te befliffen, en dat het aan een koning, die op den troon geplaatft was, den tytel niet kon weigeren, dien de Standen hem hadden gegeven. De koning Jacobus daarentegen betuigde, zegt men*, aan den keizer door den mond van Wotton, zynen gezant te Wenen, dat deze verheffing tegen zyn zin was gefchied, en dat hy aan zyne geheimschryvers en aan al zyne onderdanen bevel hadt gegeven zynen fchoonzoon niet anders dan keurvorft van de Palts te noemen.

Het volgende jaar begon met de verbanning van den nieuwen koning van Bohemen, die door Ferdinand in den Ryksban wierdt gedaan: eene onrechtmatige behandeling, en te gelyk onverdragelyk in zich zelve, zeggen eenige fchryvers, ftrydig tegen het verdrag † der keizers ten aanzien van de keurvorften gemaakt, en tegen de natuurlyke en burgerlyke wetten: want wie heeft ooit gezien, dat men met eene gerechtsuitvoering begint, zonder iemandt te dagvaarden, gelyk men in dit geval met den keurvorft hadt gehandelt, dien men hadt gevonnift voer dat men hem hadt gehoord? Daarenboven, wat waren zyne misdaden, zeggen zy verder, eene verkiesbare kroon te hebben aangevaard, die hem door de Staten wierdt aangeboden? Kortom, wie zyn zyne rechters? Het kwam niemandt dan den keurvorften toe kennis van het gefchil, waar in de keizer tegenparty was, te nemen: des niettegenftaande is hy het, die de uitspraak doet, zonder de keurvorften daar by te roepen.

Ferdinand, den keurvorft in den ban gedaan 1620. hebbende, belafte den zelve ter uitvoering te ftellen aan den aartshertog Albert, keurvorft van Saxon, en den hertog van Beyeren. De zelve flag was al te zwaar om koning Jacobus, fchoonvader van een prins, dien men de kroon niet kon ontnemen, zonder de prinses zyne gemalin, dochter van den koning, en de kinderen van hun bedt alle ellendig te maken, die tot zynen laft zouden komen, en wier nakomelingen hem de ongelukken zouden verwyten, indien hy hen niet trachtte te herftellen, de oogten niet te openen. Hy liet blyken als of hy eenig krygsvolk over zee wilde zenden; maar het kwam 'er niet toe; hy hieldt zich te vrede met vergeeffche dreigementen te doen. Na dat zyne gezanten welftaanshalven te Brussel en te Madrid hadden geklaagt, en terwyl hy zelf een gansch ander gedrag liet blyken, keerde hy weder tot zyne eerste zorgeloosheit, en gaf den nieuwen koning van Bohemen aan zyn noodlot over.

Een fchrikkelyke flag deedt hem voor de tweede maal ontwaken, maar echter altydt met de zelve langwyligheit en met de zelve uitkomst. Het was het verlies van den flag van Praag. De drie keizerlyke veldoverften, met de uitvoering van het vonnis, waar door de Paltsgraaf in den ban was gedaan, belast, kwamen in het veldt. De aartshertog trok zelf niet op, maar de vermaarde Spinola trok naar de neder-Palts, aan het hoofd van vyf en twintig duizend man. Te Ments ging hy over den Rhy, maakte zich meester van Creutzenach, en veinzende naar den kant van Worms te trekken, deedt hy den markgrave van Anspach, die de benden van de Vereenigde provincien, gelegert onder het gefchut van Oppenheim, van waar hy Heidelberg kon befchermen, geboodt, uit zyne legerplaats trekken. De Spaanfche veldoverfte, ziende zyne lift gelukt, veranderde eensklaps zynen weg, en kwam voor Oppenheim, dat hy stormenderhandt innam. Hy vondt daar al den voorraadt van den Paltsgrave, en het was van toen af dat de ondergang van dien vorft begon. Zyne andere ongelukken volgden dezen ramp met eene ongelooflyke fnelheit. Eenigen laken den markgrave van Anspach, dat hy den voortgang van Spinola niet hadt gefluit: hy daarentegen leide de fchuld op de gezanten van den koning van Engelandt, die zyn leger waren gevolgt, en hem de handen gebonden hielden, hem verplichtende alleen verwerender wyze te werk te gaan. Zodanig was de heerlyke ftatkunde van dezen vorft, en dus was het, dat hy door zyne eigenzinnige becommernis geruift zynen fchoonzoon van alles zag beroven. De Vereenigde provincien waren zo onverschillig niet. Prins Frederik Henrik, door zynen broeder, prins Maurits, afgezonden zynde, en zich met acht duizend man te voet en duizend paarden by den grave van Anspach gevoegt hebbende, verzocht hem, dat men de Spanjaarden flag zou leveren; maar de Engelschen waren daar altydt tegen. De fchryvers van deze natie* zeggen echter in het tegendeel, dat het de markgraaf van Anspach was, die weigerde te vechten, zonder zich door de menigvuldige aanhoudingen van den grave van Effex, die daar zeer naar verlangde, te laten bewegen. Hoe het zy, de vyandt, zich van dit misverftandt bedienende, plunderde de Palts, en verfterkte zich daar in.

Ondertuffchen verwoefte de hertog van Saxon de Laufnits, na dat hy Bartzzen hadt be-

Voort-
gang van
Spinola
in de
Palts.

* Wilfen.

De
Laufnits,
Silefie
be-

1620. beschoten. Hy trok in Silesië en in Moravië, dat hy plunderde. Ter zelve tydt trok de hertog van Beyeren met een leger van vier en twintig duizend man in opper-Oostenryk; dwong die van Lintz hem de poorten te openen; deedt de schuldigen ophangen, en gaf de stad ter plundering over.

Daar bleef niet meer dan Bohemen over, waar mede deze provinciën een verbondt hadden aangegaan. Om dat te veroveren was geen meer tydt, noch moeite nodig dan tot de andere provinciën. De graaf van Bucquoy te Budweis by den hertog van Beyeren gekomen zynde, ver trokken zy te zamen naar Pilzen, na dat zy Pizek hadden veroverd. Zy dachten den grave van Mansveldt in hun belang over te halen; maar dit niet willende gelukken, braken zy de belegering op, en trokken naar Praag. De koning van Bohemen, verselt van beide zyne algemene plaatshouders*, den prins van Anhalt en den grave van la Tour, trok van zyn kant om de stad te hulp te komen. De beide legers waren in elkanders gezicht onder de muren van de stad. De Bohemers waren beter gelegert; zy hadden hunne legerplaats op een berg nedergelagen, en hun geschut op alle toegangen geplaatst, zo dat de aanval gevaarlyk wierdt geoordeelt. Maar de keizerlyke benden, beter geoefent, daarenboven vol moedt door den voorpoedt der keizerlyke wapenen, en van haar geluk verselt, kwamen daar door alle zwarigheden te boven, zo dat de hertog van Beyeren besloten hebbende te vechten, en de koning het niet te weigeren, geschiedde de slag op den 9 November, en beslechtte het geschil van de kroon van Bohemen en van het noodlot van den ongelukkigen *Frederik*.

Beide de legers trokken op malkander aan, zonder zich in hopen te verdeelen. De prins van Anhalt geboodt de regter vleugel van de Bohemers, en de graaf van Hollach de linker. De koning *Frederik* hieldt zich een weinig aan een zyde met het overschot, om den vyandt waar te nemen, en zyn voordeel met des zelfs wanorder te doen, of de zynen te herstellen. De graaf van Bucquoy was aan de regter zyde van het Duitische leger met de keizerlyke krygsbenden, en de hertog van Beyeren aan de linker met zyne Beyerische soldaten, verselt van zynen algemene plaatshouder, den grave van Tilly. In beide de legers waren meer dan zestig duizend man, die alle met een gelyk vuur aan het bewegen waren, doende hun geschut onder het getchal der trompetten en de toejuichingen der soldaten, waar van dalen en bergen, daar het gevecht en de slag in geschiedde, en de schrik verspreid was, weergalmden, wakker spelen. De keizerlichen moesten eerst de toegangen tot den berg en de opgeworpene sterkten, met grof geschut verdedigt, dat hen zeer veel kwaad deedt, bemachtigen. Daarenboven wierden zy van de Bohemers, stout op hunne voordeelige legerplaats en de goede uitwerkselen van hun geschut, zo wel ontfangen, dat zy in wanorder geraakten, en in deze verwarring eenige vaa ndels verloren. Ter zelve tydt hoorde men roepen: *Victorie!* De schrik was zelfs zo groot onder de Duitschers, dat een oud ruiter met lossen toom naar den hertog van Beyeren reedt, om hem te zeggen, dat alles verloren was, hem radende op zyn snelste paardt het hazepadt te kiezen.

Maar dit verlies wierdt haast herstelt. Ver-

1620. *dugo*, die met uitgezocht volk volgde, opende zyne gelederen om de vluchtenden te ontfangen, en zich weder sluitende trok hy stoutmoedig tegen de overwinnaars, en viel zo geweldig op hen aan, dat hy de twee bevelhebbers, die daar het gebiedt hadden, gevangen kreeg*, en de beschanffingen en het geschut veroverde. Toen keerde hy zich tegen de Bohemers, daar hy de nederlaag en den schrik van alle kanten onder bragt, die deze laatste eerst aan de Duitschers hadden veroorzaakt, met dit onderscheidt, dat deze zich weder zamenvoegden, en het verlorene herstelden, daar de anderen in het tegendeel schandelyk de vlucht namen. Te vergeeffich trachtte de prins van Anhalt hen met stem en handt tot staan te brengen; te vergeeffich vloog hy door de batallions om van alle kanten zyne bevelen, dreigementen en verzoeken te brengen; te vergeeffich trachtte koning *Frederik* met zyne kleine party zich tegen de lafhertigheid van de zynen en de overwinning der keizerlichen te zetten: hy kon zyn ongeluk niet voorkomen, en na alles gedaan te hebben, wamen van zynen moedt in diergelyk eene gelegenheit kon verwachten, wierdt hy gedwongen het slagveldt te verlaten, en zich te bergen. Van de Bohemers bleven'er zes duizend man, en een gelyk getal wierdt gevangen, waar onder de prins van Anhalt was. Zy verloren ook tien stukken geschut, met honderd vaa ndels, zonder dat het den overwinnaar meer dan drie honderd man kostte. Des anderen daags opende de stad Praag hare poorten voor hem, en meest al de adel kwam vergiffenis van den hertog van Beyeren smeken en onderwierp zich. Hy ontfing hen alle in den name des keizers; zo dat een enkele slag den ongelukkigen *Frederik* eene kroon deedt verliezen, het welk haast van dat van zyn keurvorstendom wierdt gevolgt.

Hy verliet Praag, noch Bohemen niet voor dat hy getracht hadt deze hoofdstadt te bewegen zich te verdedigen: doch ziende, dat hy haar daar niet toe kon bewegen, vertrok hy des anderen daags met de koningin zyne gemalinne en zyne kinderen, en ging naar Breslau, in Silesië, van waar hy *Bethlen-Gabor* zyn ongeluk by getchrift bekend maakte, by wien, zeide hy, en by zyne andere bondgenoten hy verligting in zyne droefheit hoopte te vinden.

Indien hy zich met deze hoop vleide, was hy bedrogen. Hy bezat nog in Bohemen de sterkten Pilzen en Tabor: doch hy verloor de zelve in het volgende jaar. *Tilly* wist den slotvoogdt van de eerste plaats om te kopen, en *Marradas* belegerde en veroverde de tweede. In het voorgaande jaar hadt de graaf van Bucquoy zich van Moravië meester gemaakt. De keurvorst van Saxon kwam dit jaar in Silesië en in Hungarië, waar van *Gabor* den tytel van koning hadt aangenomen. Hy bragt beide onder de gehoorzaamheit van den keizer, en dwong *Gabor* het aangeboden van *Ferdinand*, in vergelding van de kroon, daar hy afstandt van deedt, aan te nemen: men maakte hem vorst van het Duitische Ryk, en men gaf hem zeven graaffchappen, zelis in Hungarië, en twee hertogdommen in Silesië; maar het verdrag, dit jaar begonnen, wierdt niet voor in January des volgenden jaars 1622 voltrokken. Het beleg van Neuheusel, door den grave van Bucquoy ondernomen, en de slag, waar in deze dappere veldoverste was ge-

1620.

* De graven van Hanau en van Slich.

* Luitnants generaal.

Slag van Praag.

De koning van Bohemen vertrekt naar Breslau.

1621. De keizerlichen veroveren het overige.

1621. sneuvelt, ging vooraf*. Hy was alleen in zyn leger gebleven, dat de zynen door eene inge-beelde vreeze lafhertig hadden verlaten; en echter alleen zynde hadt hy moeds genoeg om de vyanden uit te dagen, zonder lyfberging te willen aannemen. Hy bezweek wel haast onder de menigte, en als of het niet genoeg was geweest hem door hun schietgeweer het leven te benemen, gaven zy hem nog verscheide steken met hunne degens. Zyne doot was oorzaak, dat de belegering van Neuheusel opgebroken wierdt; maar deze goede uitslag kon Gabor niet reddden: weinig dagen daar na tekende hy het verdrag.

Wy zullen niet spreken van het droevige treur-spel, den 21 Juny te Praag door last van Ferdinand vertoont. Na dat de adel en de burgery zich aan den hertog van Beyeren hadden onderworpen †, scheen het als of alles kwydgescholden zou zyn, behalven dat de Bohemers zeiden, dat zy niet strafbaar waren, doordien de kroon verkiesbaar was, en dat zy niet dan naar hunne wetten hadden te werk gegaan. Maar niettegenstaande deze redenen rechte men een schavot op, daar de meeste groten van het ryk op wierden onthalt. Men hadt aangemerkt, dat de jongste vyftig jaren oud was, en dat 'er oude lieden van tachtig jaren onder waren, het welk het afgryzen van zulk eene verfoecielyke gerechtsuitvoering vermeerderde.

Daarenboven bleef aan Frederik niet meer over dan de Palts; maar zich daar niet zeker oordelende te zyn tegen de verwoedheit der Spaansche en keizerlyke legers, vertrok hy naar het mark van Brandenburg, en vervolgens naar Hollandt, daar hy ontfangen wierdt, zegt een geschiedschryver, niet als een vluchtend koning, maar als een overwinnaar. Het gemenebest gaf hem maandelyks tien duizend guldens tot zyn onderhoud, en handelde hem altoos als een koning. Het gaf hem ook een plaats in de vergadering der Staten op een fluwele armstoel, gelyk die van den prinsse van Oranje was. Hy was niet alleen in de Vereenigde provinciën gekomen om zich voor den overlant van zyne vyanden te dekken, maar ook om naby Engelandt te zyn, denkende altydt, dat de koning zyn schoonvader hem in zyn keurvorstendom, en mogelyk ook in zyn koninkryk zou herstellen.

Dit was iets, daar Jacobus het minst om dacht; hy hadt toen meer dan ooit het verbondt met het huis van Oostenryk en het huwelyk van zynen zone met de infante van Spanje in het hoofd.

In het begin van het jaar 1620 was de graaf van Gondomar weder in Engelandt gekomen, met een voornemen om de onderhandeling, die hy eenige jaren te voren hadt begonnen, voort te zetten. Hy hadt het eerste voorstel daar van niet gedaan dan om den koning zo ver te brengen, dat hy hem Raleigh opofferde. Hy vertrok in July des jaars 1618, na dat hy te voren van de straffe van dezen ongelukkigen ridder verzekert was. Hy kwam twee jaren daar na weder, met geen andere gedachten dan om zyne bedriegeryen nog verder te doen gelden, en om een slagtoffer van meerder belang van den koning te verkrygen, te weten het verlaten van den koning van Bohemen, zynen schoonzoon, en de koninginne zyne dochter, die de ongelukkige slagtoffers van de streken van dezen gezant en van de ligtgelovigheid van dezen Engelschen koning waren. Het was in deze tyds gelegenheit, dat deze vorst betuigde, dat hy de onderneming op Bohemen en het verkiezen van Frederik niet

III Deel.

goedkeurde. De tyding van de nederlage, gevolgt van het innemen van Praag, trok hem enige zuchten uit den hals; maar zy hielden haast op. Ondertusschen was gansch Engelandt daar van bewogen, en daar kwam een boek uit, dat den tytel voerde van: *De stemme des volks*, waar in men klaagde over het verbondt van den koning met Spanje. Hy veranderde daarom niet van gedrag, en liet den schryver* gevangen zettē.

De koning hadt eene vremde staatkunde. Terwyl hy zyne onderdanen tot eene misdaadt van gekwetste hoogheit de genegenheit, die zy een vorst, die met zyne dochter getrouwt was, betoonden, toerekende, stondt hy toe, dat de bedienden van den Spaanschen gezant met de ongelukken van dezen vorst, en den slag, die hem uit Bohemen hadt gejaagt, spotten. Dit was onverdragelyk voor het volk van Londen; het dreigde deze spotters aan stukken te hakken, waarom men eene wacht rondom het huis van den gezant moest stellen, om hem voor overlant te bevryden.

Eenigen tydt daar na begeerde de koning, dat de overheit van Londen de leerjongens, die den gezant hadden gehooft, zou laten geessien. Des anderen daags klaagde hy aan de rechters, die vergadert waren, dat zy dit straffeloos door de vingeren zagen. Hy beschuldigde zelfs den adel, en dreigde krygsvolk aan te nemen om hen te beteugelen. Het Parlement in het tegendeel veroordeelde om strengelyk en schandelyk gestraft te worden een zekeren Flonden, om dat hy kwalyk van den keurvorst van de Palts en de prinsesse zyne gemalinne gesproken hadt. De koning wilde deze gerechtsuitvoering stremmen; maar hy was daar geen meester van, en de veroordeelde moest de strengheit van zyn vonnis ondergaan. Dus zag men een koning overhoop leggen met zyne onderdanen, om dat zy het belang en de eer van de natie en van het koninklyke bloedt, dat deze vorst, door de Spanjaarden verraden, hen door eene beklagelyke lafheit en door eene kwalyk begrepene staatkunde overgaf, verdedigden. Met dit vooroordeel, waar uit hy niet ontwaakte dan na dat 'er geen helpen meer aan was, deedt hy een scherp verwyt aan Mylord Digby, dat hy in het Staten leger, wanneer het voor den koning van Bohemen streeft, was geweest. Eenigen tydt daar na verjoeg hy den kapellaan van den prinsse van Walles, om dat hy dezen ongelukkigen vorst, van kroon en keurvorstendom berooft, by een lam, en zyne vyanden by wolven, dorstende naar zyn bloedt, hadt vergeleken.

Het grootste geschil was tusschen hem en zyn Parlement. Hy opende de zitting daar van in de maandt van January dezēs jaars, zynde omtrent twee maanden na den slag van Praag. De aanspraak van den koning aan beide de Huizen was zeer byzonder. Gebrek aan geldt was de reden, om welke hy hen deedt vergaderen; maar de Paltsche zaak diende hem tot een voorwendsel. Het gansche ryk, gelyk wy hebben gezegt, verklaarde zich opentlyk voor de herstelling van Frederik, en indien de koning zyn schoonvader niet anders dan deze zaak aan het Parlement hadt voorgedragen, zou alles tot wederzyds genoege zyn afgelopen, en hy zou den nodigen onderstandt tot eene zo rechtmatige onderneming verkregen hebben. Maar tot zyn ongeluk was 'er iets anders, dat hem meer ter herte ging: dit was het huwelyk van den prinsse van Walles met de infante van Spanje. Niets was zo tegenstrydig met het belang van zynen schoonzoon, dien het huis van

LIII

Oosten-

De doot van den grave van Bucquoy.

Straf der Boheemsche heeren. † Zie by Siri den brief van den hertog aan den keizer van den 13 November 1620.

Vlucht van den koning van Bohemen naar Hollandt.

Ongevoeligheit van den koning Jacobus van alle de ongelukken van zynen schoonzoon en zyne dochter.

* Gramsford.

Het volk van Londen kiest de zyde van den Paltsgrave, en Jacobus die van Spanje.

Vergadering van het Parlement.

520.

* De raven an man o van dich.

De koning van Bohemen ver-trekt naar Breslau.

1621. De keizerlichen veroveren het overige.

1621. Oostenryk wilde verdelgen; daarenboven was niets onaangenamer aan het volk, deels uit genegenheit voor den Paltsgrave, deels uit yver voor den Protestantschen Godsdienst, waar aan het oordeelde dat dit huwelyk niet min na-deelig dan aan prins *Frederik* zelve zou zyn.

De koning was verplicht van deze twee zaken te spreken, wilde hy de beide Kamers ten zynen voordeele doen besluiten. De zwa-righeid bestondt in haar eensgezind te doen zyn, dat hy door eene wel overlegde reden-voering trachtte uit te werken. Maar nie-mandt wierdt daar van aangedaan. Hy be-tuigde zyne zucht voor den Engelschen Gods-dienst, dien hy zeide in de onderhandeling over een huwelyk van zynen zone met de in-fante van Spanje alleen in het oog te hebben; en ik wil, vervolgde hy, dat gy my niet waar-dig kent uw koning te zyn, indien dit huwelyk de hervorming binnen en buiten het ryk niet zal doen bloeien. Hy zeide niet op wat wyze dit wonderwerk zou geschieden: het zou hem ook zeer bezwaarlyk zyn geweest om goed te maken: hy meende, dat men alleen zyn woordt moest geloven. Hy wilde zelfs, dat men in deze geheimen niet verder zou indrin-gen, noch de zelve nagaan om te onderzoe-ken hoe dit mogelyk zou kunnen zyn, noch dat men zich zou wachten voor het kwaad, dat men daar in voorzag, ver van eene hoop, gelyk de zyne, op te vatten. Hy noemde niet alleen kwaadgezinden, maar ook Duive-len, de genen, die ten gevalle van het ge-meen de stoutheit hadden het gedrag van hun-nen souverein tegen te spreken. Hy liet aan het Lagerhuis de eer van onderwerpelyk en gehoorzaam te zyn, en zich binnen de palen van cerbidige verzoekschriften te houden, wan-neer het op het welzyn van de natie aankwam, verwachtende de besliffing van den vorst om zich daar naar te gedragen. Kortom, hy ver-boodt het zelve, gelyk ook het Hogerhuis, kennis te nemen van de *verborgenbeden van den Staat* en de geheimen van den souverein, daar men niet, gelyk hy zeide, van moest spreken dan in zynen Raadt: gelyk daar waren het hu-welyk van den prinsse van Walles, verbonden van vrede of oorlog met de naburige staten, en de voorrechten van de kroon. Dit waren, vervolgde hy, verbodene vruchten voor zyne onderdanen, daar zy zonder hem te beledigen de handt niet aan konden slaan.

Verder ging hy over tot de zaken van den Paltsgrave. Hy zeide, dat hy in zyne ver-kiezing tot koning van Bohemen niet hadt bewilligt; maar dat hy ook geenzins goed kon vinden de wraak van den keizer, die in de Palts was gevallen, en dat hy besloten hadt met al de macht van zyn ryk, zelfs met zyn eigen bloedt, dezen prins in zyn keurvorstend-om te herstellen. Dit was recht gesproken om van de gemeenten alles te verkrygen. Zy prezen dit besluit, en vergetende het geen verder aanslotelyk in zyne aanspraak was, boden zy den koning met veel genegenheit den onder-standt aan, dien hy van hen eischte; zelfs wierdt er niet dan deze bill, ten minste dat van eenig belang was, in deze zittingen, die den 28 Maart eindigden, gemaakt, het Par-lement tot den 18 April verlegt zynde.

* Zie het Dag-
register
van
Cambden
van den

Men merkt aan *, dat *Jakob Usher*, toen bisschop van Meath, en naderhandt aartsbis-
schop van Armagh, toen te Londen zynde, van het Parlement, den deken van Westmun-
ster voorby gaande, wierdt verzocht om de

predikatie by het openen van het Parlement te doen. Het was die *Usher*, zo vermaard door zyne voorzeggingen van de grote om-wentelingen van Engelandt en Ierlandt.

De koning scheen zeer voldaan wegens de genegenheit van het Lagerhuis; hy bedankte het zelve in de aanspraak, die hy aan het Par-lement deedt; maar het Lagerhuis was niet vernoegt over zyn gedrag, geenzins voldoenen-de aan zyne betuigingen, dat hy zyn bloedt zou storten tot de herstelling van den Palts-grave. In plaats van deze beloften met volk te ligten, en die over zee te zenden, na te komen, trachtte hy de zelve by wege van on-derhandelingen te voldoen, en liet zich nog eens door het huis van Oostenryk om den tuin leiden, terwyl het bezig was den ongeluk-
kigen *Frederik* van het overige van zyne sta-ten te beroven.

Het Parlement wierdt wanhopig de lafher-tigheid en de onverschillendheit van den ko-ning te zien, niet alleen in het midden van de ongelukken van een prins, die met zyne dochter getrouwt was, maar ook van alle de hervormde kerken in Vrankryk, welke dit hof de meeste versterkte steden hadt afge-nomen. Het is waar, dat *Jacobus*, het zy uit een beginsel van eere en Godsdienst, het zy uit staatkunde, eenige stappen deedt om eene party, die hem duizend redenen ver-plichtten te ondersteunen, te verdedigen; maar hy deedt inderdaadt niet meer voor de Pro-
testanten dan hy voor zynen zwager deedt. Hy vergenoegde zich gezanten te zenden, la-tende ondertusschen Vrankryk naar zyn wel-gevallen te werk gaan; zo dat, zegt de En-gelsche schryver †, de Hervormden over zee niet meer van Engelandt geholpen wordende, hunne zaken zeer slecht begonnen te gaan; en het was als het ongelukkige tydperk van hunnen ondergang.

Om weder tot den koning van Bohemen te komen, hy was, gelyk wy hebben gezegt, naar de algemene Staten, en zynen oom, prins *Maurits*, latende de zorg van de Palts te verdedigen aan den grave van Mansveldt, gevlucht. Deze dappere veldoverste lag met zyn leger aan den ingang van de Elzas, daar hy Hage-nau, in de laagte van deze provincie, in den kreits van den boven-Rhyn gelegen, bemach-tigde, waar door hy de Palts, die daar naar het Noorden aan grenst, dekte. In deze post vol gevaar waren de oogen van gansch Eu-ropa op hem gevestigd. Hy wierdt onder-steunt door den markgrave van Brandenburg, van den tak van Jagerndorf *, die tot by-standt van de Hervormden toefchoot, de wel-ke door de staatsdienaars van *Ferdinand* in de nieuw-veroverde provinciën met meer wreed-heit dan rechtmatigheit, zegt een Roomsch schryver †, wierden omgebracht, en van waar vele van deze ellendig vervolgde menschen by hunnen verlosser kwamen.

Hertog *Christiaan* van Brunswyk, regeerder van Halberstadt, maakte ook eene afwending aan den kant van Westphalen, daar hy met het volk, dat hem van den koning van De-nemarken was gezonden, in trok. Indien men den Franschen schryver *, die eene afbeelding van den hertog van Brunswyk, na die van den grave van Mansveldt gemaakt te hebben, schetst, mag geloven, kwam deze twee veldoversten byna een zelve noodlot over †. Zy kwamen niet alleen zamen overeen in moedt, maar ook in woestheit. Daar zyn echter andere ge-
schied-

1621.
koning
Jacobus.

Jacobus
verlaat-
ten twee
de male
zynen
schoon-
zoon.

† Cole.

Dapper-
heit van
den gra-
ve van
Mans-
veldt.

* Deze
tak ein-
digde in
het jaat
1644.

† Nani.

Hy
wordt
door her-
tog
Christ-
iaan
van
Brun-
swyk on-
dersteunt.
* Du
Maurier.
† Zy
lierven
in een en
het zelve
jaat.

Aan-
spraak
van den
koning
aan bei-
de de
Huizen.

Het La-
gerhuis
biedt den
koning
een on-
derstandt
aan om
den Palts-
grave te
herstel-
len.

1621. fchiedfchryvers, die veel voordeeliger van hen beide spreken. Hoe het zy, deze fchryver, die hen niet gunstig is, zegt, dat de eerste op de koninginne van Bohemen verliefte was, van welke hy een Engelsche handschoen hadt genomen, die hy, aan een lint vastgemaakt, afhangende als een pluim, op zyn hoedt droeg.

Maar deze drie bevelhebbers *, niet dan vliegende legers by zich hebbende, waren niet in itaat het veroveren van de Palts te beletten. Daar was toen alleen de Engelsche kolonel *Fero*, en *Olbryant*, een Duitcher, met eene middelmatige bezetting in. *Spinola*, de drie veldoversten waarnemende, wist zynen tydt zo wel in acht te nemen, dat hy *Stein* veroverde, en *Frankendal* belegerde, waar van hy de bestiering aan *Gonzales van Cordua* overgaf.

De opper-Palts, nog niet aan het huis van Beyeren overgedragen, maakte zo wel een gedeelte van de domeinen van *Frederik*, als de neder-Palts, dat men de Palts aan den Rhyn noemt, uit. Terwyl *Spinola* en *Gonzales van Cordua* de laatste vermeersterden, verwoefte de hertog van Beyeren de eerste, daar hem niets tegenstondt. De graaf van Mansveldt trachtte hem het hoofd te bieden; maar hy hadt geen volk genoeg, weshalven hy moest aftrekken.

In dezen tusschentydt hadt de gezant van Engelandt te Wenen eene wapenschorsing verzocht, die de keizer, met hem naar Brussel te wyzen, om daar over te handelen, te loofstelde. Dit was alleen om tydt te winnen, en gelegenheit aan beide de veldoversten te geven om hunne overwinningen voort te zetten. De wakkerheit en dapperheit van *Mansveldt* behieldt echter *Frankendal*, dwingende *Gonzales* de belegering op te breken; zo dat *Mansveldt* de eenigste verdediger van de Palts was, terwyl koning *Jacobus*, zegt een Roomschgezind fchryver †, te vergeeffsch klaagt, dat hy van de Duitschers en Spanjaarden bedrogen was, en het Parlement een onderstandt verzocht, die groot genoeg was om het volk te onderhouden, het welk hy voornemens was tot hulp van zynen schoonzone te zenden. Hy voegt daar by, dat hy, op het punt staande van te verkrygen het geen hy verzocht, liever dezen vorst aan het huis van Oostenryk wilde ten beste geven dan het aanzoek van de infante en zyne volstrekte macht achterlaten. Om zich te bedienen van de mildheit van het Parlement, moest hy van deze twee zaken afzien; maar hy wilde liever geen onderstandt hebben, en een Parlement, dat zich tegen deze beide besluiten stelde, vernietigen.

De zittingen van het Parlement waren den 18 April weder begonnen. Het voornaamste, dat 'er voorkwam, was het vonnis van Mylord zegelbewaarder. Het was de vermaarde *François Bacon*, dien de koning in het jaar 1617 zegelbewaarder hadt gemaakt, en in het volgende jaar baron of vryheer van *Verulam*, en in het begin van dit jaar burggraaf van *St. Alban*. Met veel snelheit kwam zyne verhoging: doch zyn val kwam niet trager. Hy wierdt door beide de Huizen in eene boete van veertig duizend ponden Sterlings verwezen, buiten het Parlement gesloten, en van zyne bedieningen en ampten afgezet, met verbodt van het hof niet nader dan op twaalf mylen te komen.

Meester *Williams*, deken van *Westmunster*, en naderhandt bisschop van *Linkoln*, vervolgt III Deel.

gens aartsbisschop van *Jork*, was zyn opvolger in de rechtbank van de kancelary, met den tytel van grootzegelbewaarder. Men sprak verscheidentlyk van dezen prelaat. Eenigen zeggen, dat hy een opgeblazen huichelaar was; maar anderen spreken gunstiger van hem. Het is zeker, dat hy blyken van zyne grootfcheit door het maken van verscheide openbare gebouwen, zo te *Westmunster*, te *Cambridge*, als te *Oxford*, gaf. Hy gaf ook blyken van zyne mildheit en van zyn mededogen met bystandt te doen aan die in *Vrankryk* om het gelove vervolgt wierden, en naar Engelandt waren gevlucht. De leeraar *du Moulin*, onder de Hervormden zo vermaard, was mede daar onder. De bisschop, zyne aankomst vernomen hebbende, zondt den leeraar *Hacket*, zynen kapellaan, om hem te bezoeken, met bevel van hem vier honderd ryksdaalders te geven, en hy ging hem zelf bezoeken, biedende hem allen nodigen bystandt aan. Verder pryft men zyne voorzichtigheit en geleerdheit. Wy zullen op zyn plaats zyne wisselvalligheden onder de volgende regering zien.

Belangende Mylord *Bacon*, zyne misdaadt was, dat hy geschenken aangenomen, en het recht verkocht hadt. Dit was ten minste zyne beschuldiging. Hy verscheen niet voor de rechters, zich verschonende door een brief, dien hy aan hen schreef, veel eer hun mededogen dan hunne rechtvaardigheit verzoekende. Hy betuigde zyne onschuld omtrent het geen men hem te last leide, en tot bewys van zyne vroomheit vertoonde hy zynen middelbaren staat, niettegenstaande al de gunsten van de koninginne *Elizabeth* en van den koning *Jacobus*, haren opvolger, ontvangen.

Hy stierf in zyne verblyfplaats (a) in den ouderdom van zes en zeventig jaen (b), na zyn leven met veel werkzaamheit in de voornaamste bedieningen van den tabbardt te hebben doorgebracht. Hy was tot de waardigheit van het ampt van zegelbewaarder verheven geweest, maar van boven neder gestort door eene omwenteling, die verwonderlyker dan zyne verheffing was. Hy hadt echter het genoeg voor zyne doot, dat hy nieuwe blyken van genegenheit * van den koning ontving.

Deze vorst beval zynen algemenen pleitbezorger openbare brieven van kwydschelding op te maken, tot herstelling van Mylord *Bacon* in zyne eer en goederen, en hy schreef zelf aan hem †, dat hy van zyne eerste gunst kon verzekert zyn. Hy leefde niet lang genoeg om hem daar van blyken te geven: want hy stierf kort daar op, en *Bacon* omtrent een jaar daar na.

Alle de fchryvers komen over de bekwaamheit, welsprekendheit en geleerdheit van dezen staatsdienaar overeen; doch geenzins over zyne zeden en deugden. Eenigen geven hem de wysheit van

LIII 2

(a) Anderen zeggen, dat hy te *Londen* stierf; en dit is ook niet onwaarschynlyk, als men aanmerkt, dat hy niet alleen voor zyne doot wederom by *Jacobus* in gunst geraakte, maar hem zelfs overleefde: maar in zyn Leven, dat afzonderlyk gedrukt is, wordt gezegt, dat hy op het landgoed van den grave van *Arundel*, daar hy zich, om zich te vermaken, onthieldt, den geest gaf.

(b) Anderen, by welke wy ons voegen, schryven hem maar een ouderdom van zes en zestig jaen toe. De reden, die ons daar toe overhaalt, is, dat hy, als de fchryvers getuigen, nog maar een jongeling van achttien jaen was, toen zyn vader *Nicolaas Bacon* in den jare 1578 (de *Hr. de Larrey* stelt boven fol. 269 het jaar 1579) kwam te sterven. *Bacon*

1621. van zynen opvolger Doctor *Williams*.

Beschuldiging tegen Mylord *Bacon*.

* Hy stierf eerst den 9 April 1626.

† Zie dozen brief in het boek, genaamt: *Cabala, sive Sermones*.

Het goed en het kwaad, dat men van hem zegt.

* de markgraaf van *Brandenburg*, de hertog van *Brunswyk*, en de graaf van *Mansveldt*.

† *Nani*.

Wat *Jacobus* bevoogt zynen schoonzone aan het huis van Oostenryk op te offeren.

Ongenaade van den zegelbewaarder *Bacon*.

Horde-nigheid

1621. *Solon*; anderen de doortraptheit van *Sinon*. Daar zyn 'er, die een al te groten filosoof van hem maken; en eenigen twyfen aan zyne oprecht-heit omtrent den Godsdienst. De meesten hou-den dit laatste echter voor een laster, en hy zelf antwoorde aan de genen, die hem zyne wysheitbe-geerte verweten, dat het onmogelyk was, dat een goed filosoof een Godverloochenaar kon zyn, en dat het aan niemandt dan aan de valsche rede-naars † toekwam de Godheit te verloochenen. Nie-mandt ontnemt hem de eer van het synste en doordringendste verstandt van zynen tydt ge-weest te zyn, en doorleerd in alle soorten van we-tenschappen. Eene menigte van heerlyke werken zyn tegenwoordig nog als zo vele gedenkteken-nen van deze waarheit in wezen, onder de wel-ke in het byzonder hoog geacht wordt het Le-ven van *Henrik den VII* (a). In alle deze ver-scheide werken vindt men eene geleerdheit, een schryfstyl en eene zindelykheit, zeer naby die van *Theophrast* komende *, naar wien hy nog meer gelykt door zyne filosofie en zachtzin-nigheit. Voorts was hy een groot natuurkun-dige, die niets verzuimde om door ondervindin-ge ontdekkingen te doen, waar aan hy veel geldt te koste leide, het welk de oorzaak is ge-weest, dat hy geen rykdommen naliet; zelfs, indien men anderen mag geloven, is hy in een armelyken staat gestorven. Verder wordt hy om zyne gematigheit geprezen, die hem altydt naar den barmhertigen kant deedt overhellen, gaan-de met langzame schreden te werk in het veroor-deelen van de genen, die hy niet in het leven kon behouden.

* Leet-ling en opvolger van *Aristoteles*.

Het La-gerhuis smaakt op de toela-ting der Rooms-gezinden.

De ko-ning is onver-zettelyk omtrent

Het Parlement vervolgde zyne zittingen, zich met twee zak en steeds bezig houdende, van wier ontchakeling de behoudenis of de ondergang der hervorming en der vryheit afhing. De eer-ste zaak was die van de Palts, en de andere die van de onderhandeling over een huwelyk van den prinsse van *Wales* met de infante van *Spanje*. Een derde kwam nog by de twee voorgaan-de, waar mede zy een onafschiedelyk verbandt hadt, bestaande in de verdraagzaamheit, die men voor de Roomschegezinden moest hebben, die de koning ontsloeg van den eedt van opper-hoofdigheit te doen, bevelende ter zelve tydt, dat men de genen, die om den eedt niet te heb-ben willen doen gevangen waren, zou ontslaan; eene verdraagzaamheit, zeiden de gemeenten, die de overtreding van de grondwetten na zich sleept, en ons aan openbare gevaren bloot stelt. Zy ver-zochten den koning de zelve in te trekken, en de oude wetten tegen de Roomschegezinden te handhaven; de verbindtenissen met het hof van *Spanje* te breken, en met ernst aan de herstelling van den *Paltsgrave* te arbeiden, niet by wegen van onderhandeling, daar die van het huis van *Oostenryk* met verachting zyne goede trouw in misbruikten, maar met den degen in de vuist, en door middel van wapenen. Om dit te verkry-gen boden zy hunne goederen en hun leven aan, hem verzekerende, dat hem niets tot zulk eene rechtmatige onderneming zou ontbreken.

Hoe meer yver het Parlement omtrent deze zake toonde, hoe meer koelheit en tegenstrevig-heit de koning deedt blyken. Het was in het sterkste van deze onderhandeling over het huwe-

lyk met de infante en de streken van den grave van *Gondomar*, die den geest van den vorst door zyne aanlokkende wyze van doen betovert hadt. Hy wachtte zich derhalven wel naar de verto-gen van het Parlement te luisteren: in het tegen-deel, zyne yverzucht en zyn wantrouwen herle-vende, beschuldigde hy het zelve, dat het een aanslag tegen de koninklyke majesteit brouwde; weshalven hy het wilde vernietigen. Hy verge-noegde zich echter met het tot de maandt van *November* te verlengen; maar twee maanden daar na vernietigde hy het, gelyk wy aanstonts zullen zien. Hy betuigde te voren zyne goede mening om den Godsdienst te handhaven, en den *Paltsgrave* te herstellen; zelfs zondt hy een nieu-wen gezant naar het hof van *Wenen* om de we-dergeving van de *Palts* te verzoeken, inslaande voor de gehoorzaamheit van zynen schoonzone aan den keizer. Zyn verzoek wierdt te loor ge-stelt, en hy zag met goede oogten aan, dat de keizer dezen ongelukkigen vorst ganfich naakt uitkleedde.

1621. het hu-welyk met de infante.

Het Parlement, dat zyne zittingen den 20 *November* hadt geopent, was vergadert, wan-neer de gezant deze droevige tyding bragt. Het wierdt daar van geraakt, en de grootfchatmees-ter, hebbende aan het Lagerhuis vertoont, dat des konings koffers leeg waren, antwoorde het zelve, dat noch geldt, noch volk aan zyne Majesteit zou ontbreken om een wettigen oorlog te voe-ren. Het verzekerde te gelyk den koning daar van door een smeekfchrift van den 3 *December*. In het zelve wierdt herhaalt, gelyk meermalen was geschied, dat de koning de onderhandeling over het huwelyk van den prinsse van *Wales* met de infante zou gelieven af te breken, en de hervorming tegen de aanslagen der Roomsche-gezinden verzekeren, het welk niet kon geschie-den, zeiden zy, dan met strengelyk naar de wet-ten te werk te gaan omtrent de genen, die den eedt van opperhoofdigheit weigerden te doen, ver van hen daar van te ontslaan, en den crige-naam met eene Protestantsche princeffe te doen trouwen. Geen smeekfchrift kon met ootmoed-iger spreek wyzen opgestelt worden. Het La-gerhuis betuigde zyne onschendbare gehoor-zaamheit aan zyne Majesteit, besloten hebbende in de gevoelens van trouwe en gehoorzaamheit te leven en te sterven: eene betuiging, des te oprech-ter, om dat zy naar geen vleicry, noch slaafcheit ge-leek: want het Lagerhuis voegde daar by, dat het niet kon nalaten voor den Godsdienst en zy-ne vryheit, waar van het de verdrukking door de lagen van *Spanje* en het *Pausdom* vreesde, zorg te dragen. De koning, te zeer met het huwelyk van de infante ingenomen om zulk een verzoek toe te staan, noemde het een oproerig schrift, en besloot het Parlement te vernietigen.

Het La-gerhuis biedt aan den Palts-graaf te herstel-len.

De gevolmachtigden, dit hornde, vergader-den op eene buitengewone wyze des avonds ten zes uren, en deden deze betuiging in het Re-gisterboek aantekenen: *Dat de gemeenten, in het Parlement vergadert, de macht hadden om de voor-rechten van de natie, hare vryheit en hare vrydom-men te handhaven; dat dit recht haar eigen en na-tuurlyk toekwam; waarom zy tegen alle andere be-velen, strydende met het welwezen van het volk, betuigden; dat het gezag van het Parlement niet nieuw, noch aangematigt, maar met het gemenebest geboren, en al zo oud als de koningen was; dat de-ze oppermachtige maatschappij altydt het recht hadt gehad, niet alleen om de wetten te handhaven, maar zelfs ook om wetten tot verdediging van den Staat en Godsdienst, en tot verbetering van de misbruiken, in het niet nakomen van de wetten ingeslopen, te*

Jacobus verwerpt hun ver-zoek, en besluit het Par-lement te vernietigen. Betui-ging van het La-gerhuis op het Register-boek aange-tekent.

ma-

1621. *maken; dat de gemachtigden van het Lagerhuis te gelyk met die van het Hogerhuis in de algemene zorg om de rust en de vryheit van hun vaderlandt te bewaren, hadden zamengespannen, en dat ieder gemachtigde toegelaten was zyn gevoelen over deze stoffe vrymoedig te mogen uiten, zonder dat men hen daar eenig kwaad over kon doen.* Zulk eene stou- te akte verbitterde den koning ten uiterste. Hy voer geweldig tegen deze betuigingen uit, en hy noemde de zelve verraadt. Ter zelve tydt vergaderde hy zynen Raadt, op wiens goedvinden hy deze akte vernietigde, en van geen kracht verklaarde te zyn, bevelende de zelve uit de Registers te scheuren, en het besluit van den Raadt in de plaats te stellen. Den 6 January daar aan volgende vernietigde hy het Parlement, en zette vericheide leden van het Lagerhuis gevangen, die hy stokebranden en verstoorders van de algemene rust noemde: eenige wierden verwezen om op het landt, en andere om naar Ierlandt te gaan.

Het was onder de gunst van deze verdeeldheden dat het huis van Oostenryk op den ondergang van den Paltsgrave en den Protestantischen Godsdienst zyne grootschheit vestigde, terwyl koning *Jacobus*, ongevoelig in slaap gewiegt, en in een soort van slaapziekte leggende, het eene en het andere zag verloren gaan. Ter zelve tydt zag hy ook zyne eige eer en die van de natie te gronde gaan; de yverzucht, die hy over zyne onderdanen hadt opgevat, verblindde zyne ooggen om de bedriegeryen en lagen der vremdelingen te zien. Dus is het dat een geschiedschryver †, die hem anders by alle voorvallen zeer genegen is, afschildert, zeggende: *Het schynt, dat hy geen de minste beweging, noch begeerte tot het algemene welzyn gevoelde. Ten eenemaal van eigenliefde ingenomen beminde hy niet dan zyn vermaak en rust; levende verder in een geslachte wantrouw omtrent alle menschen. Hy was voor zyn leven bevreest, nuyverig over zyn gezag, kunnende zyn Parlement niet zonder schrik vergaderen zien: eene beklagelyke zwakheit, maar te gelyk ongenoeslyk, en niet min nadeelig aan zyn eigen volk, aan zyne bondgenoten, en aan zich zelve. Te vergeeffsch, vervolgt hy op eene andere plaats, ver- toonde hem het gemenebest van Venetië, dat hy niets met zyne onderhandelingen by het hof van Wenen, noch by dat van Madrid, dat hem om den tuin leidde, zou winnen, en dat hy nooit den keurvorst van de Palts zou herstellen dan door een openbaren oorlog, waar toe dit gemenebest hem bystandt beloofde. Niets was bekwaam hem van zyne betovering af te krygen. Hy bedankte het gemenebest, en zeide, dat by in verwachting was, dat zyne gezanten van den koning van Spanje en van den keizer voordeelige bedingen voor zynen schoonzoon zouden verkrygen.*

Het was dan niet zonder reden, dat men in de toneelspelen in Nederlandt en in schimpdichten met hem spotte; mogelyk met al te veel vryheit, maar met de begeerte van eene natie overeenkomende, die in deze spotteryen, welke met al te veel vryheit door de vingers wierden gezien, vermaak schepte. Men vertoonde in een van deze stukken lopers, die het nieuws van een talryk leger bragten, het welk de bondgenoten van *Frederik* in de Palts byeen verzamelden, bestaande in eenige duizende haringen en vaten botter, die door de Denen en de Vereenigde provinciën waren gereed gemaakt, en van honderd duizend gezanten, die de koning van Engelandt zondt. In zekere schilderyen zag men dezen vorst met een ledige schede van een degen op de zyde; en in andere zynen degen zo vast in de schede gesloten, dat verscheide personen niet

in staat waren den zelve daar uit te trekken.

Ondertusschen viel het den Paltsgrave verdrietig een speelpop der bedriegeryen van de eenen, en der ligtgelovigheit van de anderen te zyn. Hy vertrok uit Hollandt, besloten hebbende zich aan zyn geluk en dat van den grave van *Mansveldt*, de eenigste, die het huis van Oostenryk tegenstondt, over te geven. Het was iets heerlyks dezen veldoverste met zyn klein leger van waaghalzen, die niet dan van brandschattingen leefden, den keizer in zynen loop te zien stuiten. Men zegt *, dat het keizerlyke hof, wanhopende hem te overwinnen, een proef nam van hem om te kopen; dat het zelve hem aanbodt vorst van het Ryk te maken, en *Hagenau* voor hem tot een souvereiniteit te verheffen: maar prins *Frederik* ter zelve tydt te Landau, door Lotharingen en Vrankryk trekkende, daar hy voet aan landt hadt gezet, wameer hy uit Hollandt was vertrokken, in een slecht vaartuig, zonder ander gevolg dan alleen twee personen †, zynen naam en staat verzwygende, in een gemeen kleedt en zonder aanzien aankomende, maakte hy zich te Landau bekend, daar de bezetting, die *Mansveldt* daar hadt, hem met veel vreugde ontfing, en een geleide gaf om hem naar *Germersheim*, daar *Mansveldt* gelegert was, te versellen. Door de wyze, op welke hy den prins ontfing, toonde hy, dat hy niet bekwaam was zich door de aanbiedingen van hunne vyanden te laten omzetten. Hy wilde, dat het leger, zich in slagorder gestelt hebbende, door zyne teejuichingen het voornemen, dat het hadt om in zynen dienst te overwinnen, of te sterven, zou betuigen. Hy verzondt de gemachtigden van de aartshertoginne *, die van haar en van des keizers wegen waren gekomen om over het verdrag, daar wy van gesproken hebben, te handelen. De markgraaf van *Baden-Durlach*, aan het hoofd van eene bende wakkere mannen, kwam ook by den Paltsgrave, en boodt hem zynen dienst en zyne hulp aan. Met dezen bystandt trok *Frederik* in het bisdom van *Spiers*, en hernam *Manheim* en eenige andere plaatsen, daar hy het volk van *Tilly* uit joeg. Hertog *Christiaan* van *Brunswyk* trok ook, om eene afwending te maken, in het bisdom van *Paderborn*, en vermeersterde de hoofdstadt van het zelve.

De veldoversten van den keizer, deze vereeniging der vyanden ziende, besloten ook hunne macht tusschen *Winzen* en *Heilborn*, aan den oorspronk van den *Nekker*, zamen te brengen: daarentegen scheidden die van *Frederik*, oncenig geworden zynde, van een. Dit was zyn en hun verlies. Daar scheelde echter weinig aan, of *Tilly* was van den markgrave van *Durlach* naby *Obernheim*, in de neder-Elzas, geslagen. De overwinning verklaarde zich reets voor den laatsten, wanneer een vurige kogel in het kruidhuis viel, en het zelve aan brandt stak, het welk zulk eene ontsteltenis in het leger veroorzaakte, dat het zelve op de vlucht raakte, zonder dat men het kon tegenhouden. Hertog *Christiaan*, deze nederlaag vernomen hebbende, vloog tot bystandt toe, en wilde zich by den grave van *Mansveldt* voegen; maar hy wierdt aan de andere zyde van den *Mayn* geslagen; hy behieldt zyn leven springende met zyn paardt in deze rivier, die hy overzwom. *Frederik*, nedergeslagen door alle deze ongelukken, en zich aan veldoversten, die oncenig waren, en *Frederik* trachtten om te kopen, niet te veel durvende vertrouwen; daarenboven geraden van zynen schoonvader, den koning *Jacobus*, weder naar Hollandt te keren, terwyl hy over een verdrag

1622. De Palts- graaf vertrekt naar zyn leger in Duitchlandt.

* Nani.

Mansveldt verwerpt de aanbiedingen van het huis van Oostenryk. † een baron van Bohemen, en een koopman van Straasburg.

* de aartshertog was in July des jaars 1621 gestorven.

De keurvorst herneemt *Manheim*.

Voortgangen van *Tilly*.

521. Het Lagerhuis niet aan den Paltsgraaf te herstellen.

Het Lagerhuis niet aan den Paltsgraaf te herstellen.

Jacobus verwerpt hun verzoek, en besluit het Parlement te vernietigen. Betuiging van het Lagerhuis op het Registerboek aange- teken.

† Siri. Aanmerking van een geschiedschryver op zulk een vremd gedrag.

Hoe men met *Jacobus* in Nederlandt spot.

1622. zou handelen, verliet nogmaals de Palts. Dit was om 'er nooit weder in te komen.

De koningen van Engelandt en van Denemarken rieden hem de wapenen neder te leggen, hem verzekerende, dat dit het rechte middel was om voordeelige voorwaarden, daar zy zich voor verbonden, te erlangen. Hy geloofde hen, en wraakte het geen de graaf van Mansveldt voortaan zou komen te doen. Dit was zich aan zyne vyanden overgeven, die met zyne ligtgelovigheid en die van zynen schoonvader spotten. Al de goedheit, die zy voor hem hadden, was, dat zy hem een gedeelte van zyne staten aanboden, met belofte van zynen oudsten zoon, mits hy Roomsch wierdt, in de overige na het overlyden van den hertog van Beyeren, dien men de zelve wilde geven, te herstellen. Dit voorstel wierdt met reden verworpen, en het verdrag weder naar de vergadering van Regensburg gezonden. Het keizerlyke leger bleef in geen gebreke zyne overwinningen te vervolgen; Tilly, niets vindende, dat hem tegenstondt, vermeersterde Heidelberg, daar hy onder andere dingen de vermaarde boekery, die de keurvorsten met zo veel moeite byeen hadden verzamelt, roofde. Hy zondt de zelve aan den paus, die ze in het Vatikaan plaatste, daar ze nog heden, van andere boeken afgescheiden, en door de opschriften kennelyk *, gezien wordt. Een gedeelte wierdt echter naar Munchen gebragt; maar de beste boeken wierden naar Rome gezonden.

Frankendal hadt tot nu toe kloekmoedig de belegering van *Gonzales van Cordua* uitgehouden; maar zich van den Paltsgrave en van den grave van Mansveldt verlaten ziende, wierdt het gedwongen het verdrag, dat de keizerlichen den koning van Engelandt aanboden, veel eer om met hem te spotten dan om hem te eeren, aan te nemen, onder beding, dat deze stad en de gansche neder-Palts aan de Spanjaarden overgelevert zou worden gedurende de wapenschorfing van vyftien maanden, daar de gemachtigden in waren overeengekomen, met deze voorwaarde, dat zy, indien de vrede in dezen tydt niet wierdt getroffen, de zelve plaats weder in handen van den koning van Engelandt zouden overgeven. Op deze wyze was het, dat het huis van Oostenryk met den koning, door hem met eene ydele hoop te vleien, den spot dreef, terwyl het inderdaadt zynen schoonzoon alles ontnam; en dus was het, dat hy, in plaats van het dezen roof te ontrukken, het zelve de geruiste bezitting daar van liet; zo dat men niet weet wat het meeste te pryzen is, of de stoutheit van die genen, die hem bedrogen, met geveinsdelyk voor te geven, dat zy zich aan zyn verzoek overgaven, of de zwakheit van den gene, die zich van iedereen liet doeken.

De graaf van Mansveldt, altydt ongelukkig, maar altydt onvertzaagt, wierdt gedwongen Saverne, dat hy hadt belegert, te verlaten. Hy trok in Lotharingen, dat hy verwoestte; dreigde Vrankryk insgelyks te doen, en deedt den koning tot binnen Parys beven. De hertog van Nevers, landvoogdt van Champagne, moest, om van plunderen bevryd te zyn, brandfchatting betalen. De aartshertogin zondt den hertog van Bourmonville aan *Mansveldt*, met verzoek van in den dienst van Spanje over te gaan; zo dat hy met een leger van opgeraapt volk, zonder geldt, zonder hoop van bescherming van eenig vorst, zonder goetd, zonder verblyfplaats, uit Duitschlandt gejaagt, en door de keizerlichen geslagen, echter de geessel van

Lotharingen en de schrik van Vrankryk en de Nederlanden was; van verscheiden betaalt, van allen aangezocht, en van eenigen om gebieder over hun krygsvolk te zyn gewenscht. Hy luisterde naar de eenen, noch naar de anderen, beslooten hebbende zich by de Hervormden in Vrankryk te voegen, en de provinciën, die hem daar van afscheidden, door te trekken. Dit was een stout bestaan: doch hoe gevaarlyk het ook was, trok hy echter op.

Gonzales van Cordua en de kolonel *Verdugo*, die hem van naby volgden, boden hem een veldslag in de vermaarde vlakte van Fleury aan, alwaar naderhandt nog een slag tusschen de Franschen en de Hollanders is geschied, die niet min bloedig was. *Mansveldt* sprak zyn leger op de volgende wyze aan: *Myne medegesellen, wy zyn tot nu toe als een blixem door het midden der vyandelyke provinciën gevlozen, en duizend gevaren onderworpen geweest, zonder dat wy iets anders van alle onze ondernemingen dan een ondankbare en onvruchtbare eer hebben weggedragen. Maar ziet nu zyn wy eindelyk gekomen aan den tydt van den oogst; het geluk biedt ons in deze vlakte palmen, alle van goudt, aan, indien wy maar moeds genoeg hebben om ze te vergaderen. Ik ben aan uw boosdt, maar ik wil uw veldoverste niet zyn dan om de eerste in het gevecht te wezen, en uw medgesel in gevaar. Gevende myne bevelen als boosdt zal ik de zelve als een soldaat, die zich met u bloot stelt, en die onder het zelve vaandel vecht, nakomen. Betracht van uwen kant uwen plicht, en weet, dat van den uitkomst van dezen slag eene roemryke zegepraal, of een ellendig en schandelyk leven voor altoos voor u afhangt. Zyne dapperheit kwam met zyne woorden overeen; maar het geluk was hem tegen. Hertog *Christiaan* van Brunswyk was, nevens den hertog van Weimar en den grave van Oldenburg, by hem gekomen. Deze veldoversten voldeden hunnen plicht ten koste van hun bloed. Den eersten was zyn arm gebroken, dien men moest afzetten; weshalven hy sedert altydt een zilveren arm droeg. De hertog van Weimar en de graaf van Oldenburg schoten daar vechtende het leven by in. Het was met de meeste ruiters, die niet wilden vechten, ten zy hunne achterstallen betaalt wierden, zo niet gelegen. *Het is van de vyanden, die gy voor u ziet, riep de graaf van Mansveldt, dat gy uwe betaling moet zoeken. Trekt aan, baast u om te overwinnen, en gy zult in de zegepraal, nevens de betaling van uwe achterstallen, eene onvergelykelyke vergelding en van meer belang vinden.* Deze redenen vonden geen ingang: zy hielden zich aan een zyde als laf hertige aanschouwers van den veldslag. *Mansveldt* betoonde ongelooflyke dapperheit, schoon zy hem niet ondersteunden; en schoon hertog *Christiaan*, die af hadt moeten trekken, gekwetst was, en dat die van Weimar en de graaf van Oldenburg reets gesneuveld waren, stondt hy alleen de woede der Spaanschen en der keizerlichen tegen, en hieldt een tydlang de overwinning in evenwigt. Hy week eindelyk, zonder overwonnen te zyn, met zeven duizend paarden af naar Brabant, daar hy by prins *Maurits*, dien hy de belegering van Bergen op den Zoom hielp voortzetten, kwam; maar zyne afwezendheit veroorzaakte, dat het nog overige van de Palts in handen der keizerlichen viel. Hagenau, Spiers, Germersheim, en andere plaatsen, zich verlaten ziende, maakten haar verdrag, en wierden onder de gehoorzaamheit van *Ferdinand* gebragt.*

Het jaar daar aan gaf de keizer aan den hertog van Beyeren de opper-Palts en de waardigheid van keurvorst; onwettige wegicheningen, zeiden

De Paltsgraaf niet wel geraden legt de wapenen neder.

Innemen van Heidelberg.

* Paltsche boekkas.

En van Frankendal.

Stoute optocht van Mansveldt.

Slag van Fleury.

Aanspraak van Mansveldt aan zyn leger.

De gansche Palts raakt onder de macht van den keizer.

Hy geeft aan den hertog van Beyeren de opper-Palts en de waardigheid van keurvorst; onwettige wegicheningen, zeiden

1622. Beyerens de opper-Palts en de waardigheid van keurvorst.

zeiden de Paltsgezinden; overdragt van een keurvorstendom al zo onrechtmatig, als schandelyk. De keizer vermogt het niet te doen, in weérwil van de tegenkantingen van de keurvorsten van Saxon, van Brandenburg, en van de Staten van het Duitfche Ryk in het algemeen, noch de hertog van Beyerens vermogt het zelve niet aan te nemen, berovende zo schandelyk zynen bloedverwant van zyne waardigheid en van zyne staten. Deze omwenteling zou mogelyk niet geschied zyn, indien de koning van Engelandt, in plaats van gezanten naar Wenen te zenden, eenige goede soldaten in de Palts hadt gezonden.

Hy droeg daar wel zorg voor; al zyn toeleg was hoe langs hoe meer in de gunst van het huis van Oostenryk te raken, houdende zich van het huwelyk van den prinsse van Walles met de infante verzekert, daar niets hem van kon afrekken. Hy zag echter wel haast al zyne heerlyke verwachtingen in rook verdwynen, en de hoven van Madrid en Wenen met zyne eenvoudigheid, na dat zy alles naar hun zin hadden verkregen, spotten. Maar wy moeten de zaken wat hoger ophalen, en de byzonderheden van zulk eene verwonderlyke onderhandeling beschouwen. Gansch Europa was daar over verwondert: het kon de verblindheit van den koning *Jacobus* niet begrypen. Het huis van Oostenryk kreeg daar door gelegenheit zich te verheffen, en de keurvorst van de Palts raakte de kroon van Bohemen en zyn keurvorstendom kwyd. Engelandt was wanhopende en verwoed, en zyn koning ongevoelig over het verlies van zynen schoonzone en dat van zyne eige eer te zien. Hy was met schaamte en schande overladen, wanneer hy, maar al te laat, de bedriegeryen van het hof van Spanje gewaar wierdt.

1620. De graaf van Gondomar komt weder te Londen. Het duurde tot het jaar 1618.

Wy hebben reets gezegt, dat de graaf van Gondomar in de maandt van May des jaars 1620, om zyne bedriegelyke onderhandeling, by hem in het jaar 1614* als gezant begonnen, ten einde te brengen, weder in Engelandt was gekomen; maar de jonkheit van den prins was oorzaak, dat men niet verder op het huwelyk kon aandringen: dit geschiedde niet dan in het jaar 1620. Hy wilde toen doen geloven, dat hy voornamentlyk gekomen was om eene zaak van zulk een groot belang, en zo gewenscht van den koning zynen meester, gelyk hy zeide, ten einde te brengen. Hy vondt den koning *Jacobus* en den marquis van Bukkingham, zynen gunsteling, of veel eer zynen *regeerder*, gelyk de schryvers, zo wel als het gansche ryk, hem noemden, daar al te veel toe geneigt. Maar hy vondt de zelve toegevendheit by het volk niet, en het Parlement stelde zich zo menigmaalen, als het beroepen wierdt, tegen een huwelyk, uit het welke het den ondergang van zyne vryheit en van den hervormden Godsdiensft voorzag. Naauwlyks was *Gondomar* aangekomen, of men zag eene krachtige verhandeling om aan te tonen, dat dit huwelyk onwettig was, en dat het niet dan nadeelig aan den prins en de natie kon zyn, in het licht komen. De schryver † hadt de stoutheit zynen naam daar onder te zetten, en de zelve den gunsteling, die ze aan den koning gaf, aan te bieden. Maar dit diende alleen om dezen stouten schryver te straffen, die in een hok wierdt gefineten. Wy hebben geen gewag gemaakt van eenige andere straffen, byna hier mede overeenkomende, en om de zelve reden hebben wy ook gewag begonnen te maken van het ongenoegen van het Par-

† *Allinred.* De schryver gevangen gezet.

Men verbreidt een geschrift tegen het huwelyk van den prinsse van Walles met de infante.

1620. lement, daar wy nu de byzonderheden van zullen beschouwen.

De klagten van het volk waren sedert het jaar 1618 uitgeborsten, wanneer het de artykelen te lezen kreeg, daar men zeide dat de twee koningen in waren overeengekomen. De ellendige doot van den ridder *Raleigh* hadt deze klagten vermeerderd, gelyk wy op zyn plaats hebben gezegt. Maar zy wierden nog groter in den jare 1620 en de daar aan volgende jaren. Men zeide, dat de Engelfchen nooit met Spanje in een verbondt waren getreden zonder daar grote schade by geleden te hebben. Men bragt het voorbeeldt by van den prinsse van Walles, bygenaamt de Zwarte, niet om dat hy zo van verwe was; want in het tegendeel was hy uitnemend blank, maar om de verwe van zyne wapenen, die zwart waren, op dat zyn aangezicht des te blanker zoufchynen. Men zeide, dat deze dappere prins tot zyn ongeluk en dat van Engelandt naar Spanje tot bystandt van *Petrus* den Wreden vertrok; dat hy hem op den troon herstelde*, na dat hy den slag van Navarette gewonnen hadt; dat hy met ondankbaarheid was beloont, en dat, indien hy door de Spanjaarden niet wierdt vergeven, hy het ten minste door de kwade lucht wierdt, die hem eene ziekte veroorzaakte, waar van hy nooit kon herstelt worden. Daarenboven gaf zyne afwezendheit gelegenheit aan Vrankryk om zyne overwinningen in Guicenne voort te zetten, na dat het te voren de heeren van het landt, die het zelve ondersteunden, tot oproer hadt aangezet. Alzo hadt ook het huwelyk van prins *Arthur* met *Catharina* van Arragon nergens anders toe gedient dan om hem vyf maanden daar na in het graf te slepen; en *Henrik* de VIII, zyn broeder, met deze prinsesse, weduwe zynde, trouwende, raakte in zo vele verwarringen, dat 'er weinig aan scheelde, of hy was met het gansche ryk verdelgt geweest. Kortom, het huwelyk van de koningin *Maria* met *Philips* den II stondt op het punt van eene verandering in de regering en in den Godsdiensft te veroorzaken, en Engelandt in het bloedt van zyne ingezetenen te doen zwemmen.

Uit het verhaal van den namelozen geschiedschryver van *Jacobus* en *Karel* den I † kan men zien wat het voornemen van den koning van Spanje was. Hy belafte aan zynen gezant te Londen, zo veel het hem mogelyk was de Roomsche party te ondersteunen; en op eene wyze, die een zachten ingang vondt, hunne leer den koning *Jacobus* smakelyk te maken; zyne Raden en zyne staatsdiensfters te winnen; in stilte in Engelandt, Schotlandt en Ierlandt zyne banden vast te leggen, en hem van den waren staat dezer drie ryken kennis te geven, als mede van hare geneigtheit en van haren haat, het zy ten aanzien van Vrankryk, of het gemenebest van de Vereenigde Nederlanden en dat van Venetië. Deze schryver zegt verder, dat het goudt en de kuiperyen van Spanje verscheide menschen verleidden, en vele verraders maakten. Hy zegt ook, dat de marquis van Bukkingham blindeling in het gevoelen van den koning kwam, die vanden grave van *Gondomar* ongelukkig betooft was, en dat de andere heeren de macht niet hadden van den gunsteling tegen te slaan. Deze Spaansche hoveling hadt den koning op zyn zwakste getroffen, beleeft, vrolyk, doch altydt de Spaansche grootschheit in acht nemende. Op deze wyze was het, dat hy voorbedachtelyk kwaad Latyn sprak, om aan den koning de eer te laten van het beter te spreken; maar

Aanmerkingen over dit huwelyk.

* in het jaar 1367; volgens anderen 1369. Zie het I Deel, fol. 582, 583.

Staatkunde van den koning van Spanje. † De Jaarboeken van koning *Jacobus* te Londen 1681 gedrukt.

Hoednigheden van *Gondomar*.

1620. maar terwyl de koning hem over zyn barbarisch Latyn belachte, wist hy hem wel te antwoorden, *Dat zyn Latyn konings Latyn was, en daarentegen dat van den koning Latyn van een half volleerden.*

1621. In dezen tydt kwam Philips de III te sterven. Doodt van Philips den III, die door Philips den IV, wordt opgevolgt. Hy vindt het huwelyk niet goed. Philips de IV, zeventien jaren oud, was zyn opvolger. Dede doot bedroefde koning *Jacobus*, die zich van de goede genegenheit van dezen koning omtrent het huwelyk van de infante verzekert hieldt. Maar de schryver, van wien wy hebben gesproken, brengt een brief van zynen opvolger aan den grave van Olivarez by, die gansch anders luidt. *De koning myn vader, zegt hy, heeft my voor zyne doot verklaart nooit gedachten te hebben gehad om de infante myne zuster met den prinsse van Walles te doen trouwen. De infante van baren kant heeft een onverzettelyken afkeer van dit huwelyk. Des niettegenstaande meen ik, dat de onderhandeling tusschen de gemachtigden van beide de kronen al zeer vordert, en ik vrees, dat myne gemachtigden te ver zullen gaan. Ik schryf u derhalven dezen brief om daar zorg voor te dragen, met hen kennis te geven, dat zy deze onderhandeling met zo veel bekwaamheit, als het mogelyk is, en op eene wyze, dat de koning van Engelandt het alleen aan zyn ongeluk kan toeschryven, en nooit reden vinden zich van my te beklagen, afbreken.*

De graaf van Olivarez gaf aan Philips den IV by zyn antwoord te kennen, dat hy van het zelve gevoelen was. Hy gaf hem zelfs een omstandig bericht van alle de ongevallen, die uit dit huwelyk zouden kunnen spruiten, waar van de wedergeving van de Palts een onoverwinnelyke hinderpaal zou zyn. De keizer, een goed staatkundige, kon daar niet toe komen, en de Katholyke koning kon zich om geen reden des werlds van den keizer afzonderen. Daar was echter geen minder zwarigheid om met Engelandt te breken, dat niet nalaten zou zich met Hollandt en met de andere vyanden van het huis van Oostenryk te vereenigen, om den Paltsgrave te herstellen. Om deze verbindtenissen te beletten sloeg de graaf van Olivarez een dubbeld huwelyk voor van de twee dochters van den keizer met den prinsse van Walles en den zoon van den keurvorst van de Palts; maar de zaken namen in het vervolg een anderen keer. Wy zullen op zyn plaats zien op wat wyze deze twee brieven ter kennisse van de Engelschen kwamen.

Jacobus zendt Mylord Digby naar Spanje. * Zyn eerste was in den jare 1617.

Op deze wyze hieldt het hof van Spanje den koning *Jacobus* voor zyn speelpop. Hy bleef in geen gebreke Mylord *Digby* voor de tweede maal * in gezantschap naar dat hof te zenden. Zyne geloofsbrieven waren vol betuigingen van rouwbeklag over de doot van *Philips* den III, en gelukwensching aan *Philips* den IV over zyne komste tot de kroon, met verzekering van de zelve genegenheit voor den zoon te hebben, als men voor den vader hadt gehad; daar men byvoegde, dat men den nieuwen koning in de zelve gesteldheit hoopte te vinden, en dat men van hem verwachtte, dat hy een vasten bandt van vereeniging tusschen beide de koningen en beide de ryken zou leggen. Maar deze brief wierdt van een ander verselt, waar in de koning *Jacobus* zich klaarder uitdrukte. De zelve was zo wel als de andere den 14 Maart des jaars 1621 gedagteken, en de koning begon dien met de tytels van: *Doorluchtige en zeer machtige vorst, myn zeer waarde broeder, bloedverwant en vriendt.* Vervolgens vertoonde hy, *dat de bondgenootschappen, tusschen hunne huizen niet nieuw waren, en dat hy, om den knoop nog vaster tot*

Zyn vleijende en onderwerpe-lyke brief aan Philips den IV.

beider genotgen, en voor het algemene welzyn van het Gbristendom, toe te halen, met den overleden koning een huwelyk tusschen den prinsse van Walles en de infante besloten hadt. De doot van den koning woen vader, vervolgde hy, heeft belet, dat dit verdrag, door ons beide even zeer gewenscht, niet ten einde is gebragt. Nu staat het aan U, die buiten twyfel de zelve gevoelens zo wel als zyne kroon hebt geërft, een einde van een werk, dat reets zo ver is gevordert, en daar niet meer dan de tekening aan ontbreekt, te maken. Myn zoon heeft tegenwoordig de jaren bereikt om te kunnen trouwen, en ik vind my in jaren, die my dwingen zyn huwelyk voort te zetten, ten einde ik den eenigsten erfgenaam van myne ryken mag verbonden zien aan het machtige huis van Oostenryk, en uit dezen doorluchtigen bandt prinszen zien voortkomen, die den troon, dien ik hen nolaat, verdienen te bekleeden. Na dit alles verzocht hy *Philips* zyne goedgunstigheid voor den keurvorst van de Palts en zyn huis te bewyzen, willende hy, zyne herstelling alleen aan zyne goedheit schuldig zyn: woorden, zeer weinig met de achtbaarheid van een groot koning overeenkomende, die smekende verzocht eene wedergeving, die hy de macht hadt om op eene krachtiger en roemryker wyze, indien hy gewilt hadt, te doen toestaan. De prins van Walles deedt daar nog een brief van zyne handt, omtrent op de zelve wyze geschreven als die van den koning zynen vader, by; zo dat het scheen, dat vader en zoon zich voor den troon van *Philips* kwamen verootmoedigen, in plaats van de waardigheid van hunnen troon te handhaven.

Het verwonderlykste van alles is, dat in den zelve tydt de keizer over een huwelyk van zynen zoon met de infante in onderhandeling was, en dat de gezanten van *Jacobus* zo verblind waren, dat zy dit niet konden bemerken, of de koning zo vooringenomen, dat hy dit niet wilde geloven. Ondertusschen bereikte het hof van Madrid zyn oogmerk, en bragt *Jacobus* zo ver, dat hy gunstige bevelschriften voor de Roomschegezinden, in weérwil van den tegenstandt van zyn Parlement, liet uitgaan. Hy verboodt ook op den predikstoel van de vyf artykelen van de kerkvergadering van Dordrecht gewag te maken, waar voor hy eerst zulk een groot yveraar hadt getoont te zyn. Hy wilde niet, dat men in de netelige geschillen van de algemene en byzondere Genade, noch van de voorverordinerings, verkiezing en verwerping sprak; maar dat men deze stoffen aan de verklaring der leeraars in de Godgeleerdheit in de hogescholen zou overlaten, met bevel zelfs aan de laatsten van der zelve ondoordelykheit te spreken zonder daar een al te naauwkeurig onderzoek naar te doen.

Het Parlement, te onvrede over zo vele wegen, die het nadeelig aan den Godsdienst oordeelde, nam de vryheit van dezen vorst op eene krachtige wyze te ver-tonen het nadeel, dat hy zich zelve deedt, en het gevaar, daar hy het gansche ryk door de toelating, aan de Roomschegezinden, die reets begonnen trotsch te spreken, vergunt, en door het huwelyk met de infante, dat hen nog stoutter zou maken, aan bloot gaf. Deze vertogen behaagden den koning niet, en daar was ook niets, dat hem van voornemen kon doen veranderen. Hy beschuldigde de gemeenten, dat zy een toeleg op het koninklyke gezag hadden gemaakt, en dat zy hem wetten in vrede en oorlog, als mede omtrent het huwelyk van zynen zoon wilden voorschryven. Dit was het, dat hy in een brief, vol dreigementen aan den spreker

1621.

Hy be-moet zich met de geschillen van den Godsdienst.

Hy blyft oneenig met zyn Parlement.

1621. ker van het Lagerhuis gefchreven, om de gemachtigden van zyn ongenoegen kennis te geven, en hen tot zwygen omtrent de zaken van de Palts en het huwelyk van den prinsse van Walles te brengen, indien zy zyne gramschap niet wilden gaande maken, deedt blyken. Het Lagerhuis bleef standvastig; het verantwoordde zich eerst over den aanflag, daar zyne Majesteit het zelve mede beschuldigde, erkennende, dat de vrede, of de oorlog van hem alleen afhing, en dat hy zynen zoon naar zyn welgevallen kon uittrouwen. Maar het staat ons vry, vervolgden de gemachtigden, *wwe Majesteit voor oogen te stellen de noodzakelykheit, die 'er is om den keurvorst van de Palts te herstellen, en het gevaar, waar in al wwe onderdanen van de Engelsche kerk, daar wwe Majesteit met hen belydenis van doedt, door eene verbindtenis, die niet dan tot hun nadeel kan verspreken, en door de vrydom, aan de Roomschegezinden verleent, die het hoog tydt wordt in room te houden, zullen geraken. Indien de koningen zyn gestelt om de wetten te doen nakomen, en de openbare rust te handhaven, zyn de Parlemen ten, die de gansche natie verbeelden, gestelt om hunne rechtmatige klagten over het verbreken dezer wetten en de gevaren, daar het gemenebest mede gedreigt wordt, met eerbiedt aan de koningen voor te dragen. Deze plichtpleging kan voor geen verraadt opgenomen worden, zo lang als wy, gelyk wy zullen doen, ons binnen deze onschendbare palen houden, en alle onderwerping en getrouwheit aan zyne Majesteit betonen. De voorrechten der koningen en die van het volk moeten nooit van malkander gescheiden zyn, en ver van elkanders nadeel te betrachten moeten zy de handen in een slaan.* De koning, met deze verfoening niet te vrede, vernietigde het Parlement op den 30 January des jaars 1622.

Mylord Digby, naar Spanje vertrokken, gelyk wy hebben gezegt, vervolgde in dit tweede gezantschap * de onderhandeling over het huwelyk met de infante met een goeden voortgang. Daar liep zelfs een gerucht, dat het zelve plegtelyk te Madrid voltrokken was, en dat de graaf van Olivarez by deze plegtigheit den prins van Walles hadt verbeeld, om dat de Engelsche gezant niet in de Misfe wilde gaan, en de infante deze plegtigheit niet dan voor het altaar wilde laten verreechten. Dit uitgestrooide nieuws wierdt waar bevonden; maar het gaat vast, dat Digby de zaak zo ver hadt gebragt, dat het schein, dat hy Spanje bedroog, het welk hem zocht te bedriegen. Eenigen twyfelden echter of dit huwelyk, indien Philips de III niet was gestorven, geen voortgang zou gehad hebben, en men zegt, dat Digby, van zyn eerste gezantschap wedergekeert, een brief verdoonde, waar in deze koning zyn koninklyk woordt gaf, dat hy het zou voltrekken. Het tegendeel blykt echter uit den brief, door Philips den IV kort na de doot van zynen vader aan den grave van Olivarez geschreven. Deze laatste, die zich noemde *Don Gaspar de Guzman*, was de eerste staatsdienaar van Philips den IV, gelyk *Sandoval de Roxas*, hertog van Lerma, van Philips den III was geweest; twee zwakke vorsten, en die niet zonder gunstelingen konden leven; van eene hoedanigheit en imborst, gansch tegenstrydig met dien van Philips den II, die zulke menschen niet kon velen. Zo lang als Philips de III leefde, hadt Mylord Digby met den hertog van Lerma, aan wien hy zich aangenaam hadt weten te maken, in onderhandeling geweest †. Hy hadt de zelve macht op den geest van den grave van Olivarez, met wien hy zyn ontwerp onder de regering van Philips den IV vervolgde.

III Deel.

Hy was daar in het jaar 1622 zo veel in gevordert, dat men geenzins aan een goeden uitslag twyfelde; hy verzocht den koning *Jacobus* by geschrift den prins aanstonts naar Spanje te doen vertrekken, zeggende, dat hy voor den voortgang van het huwelyk instondt. De koning sloeg daar geloof aan, en deedt hem schein gaan, maar tot zyn ongeluk gaf hy hem den grave van Buckingham mede, dat alles omver stiet, indien het waar is, dat het Spaansche hof met Mylord Digby ter goeder trouwe te werk ging.

Voor dat de prins vertrok, bleef het volk nog al klagen over deze verbindtenis met Spanje. Daar waren 'er echter ook, die de zelve verdedigden. In de maand van February kwam 'er eene verhandeling in het licht, voerende den tytel van Kancelary van Spanje, daar die kroon niet al te wel in wierdt gehandelt. In de maand van Juny kwam 'er eene andere uit, die met meer verstandt ten voordeele van dit huwelyk geschreven was. Ondertusschen ontving men te Londen twee tydingen, die het hof niet langer toelieten zich te vleien. De eerste was, dat de paus de toestemming niet wilde geven, de tweede, dat de Raadt van Philips den IV de onderhandeling, daar de graaf van Gondomar met den koning *Jacobus* in was getreden, zo kwalyk hadt genomen, dat men, ver van hem op zyne wederkomst van zyn gezantschap eenige vergelding te tonen, hem een wacht hadt toegevoegt, om van zyn persoon verzekert te zyn. *Jacobus*, nog al dit huwelyk in het hoofd hebbende, sloeg op deze tydingen geen acht, het zy hem anders wierdt geschreven, het zy zyne drift voor dit huwelyk hem deedt geloven, dat hy alle zwarigheit daar omtrent zou te boven komen. Het is waar, dat het bezwaarlyk was zich niet door de loosheden van het Spaansche hof, dat *Coloma*, stadvoogdt van Kameryk, in de plaats van den grave van Gondomar zondt, met zeer gunstige bevelen, zo het schein, om dit gewigtig verdrag ten einde te brengen, te laten misleiden.

Dit alles was echter niet dan een spel; men beschuldigde Mylord Digby, dat hy niet beter in de geheime staatkunde van Spanje hadt weten in te boren, om daar van kennis aan den koning zynen meester te geven, het eenigste middel, zeide men, om hem uit deze dwepery, daar hy in het tegendeel door zyne bedriegelyke verwachting nog meer in wierdt versterkt, te trekken. Hy behoorde echter niet onwetende geweest te zyn, dat noch de keizer *Ferdinand* de II van zins was den prins *Frederik* in zyn keurvorstendom te herstellen, gelyk hy aan den Katholyken koning hadt gezegt, noch Spanje in de wil van uit de neder-Palts, dat het in bezit hadt, te trekken.

Daarenboven wist hy, dat de koning *Jacobus*, hoewel hy niet kon besluiten de wapenen ten voordeele van zynen schoonzone op te nemen, echter het voor eene eer nam geen verdrag met Philips den IV te sluiten, dan met beding van de Palts weder te geven. Hy wist ten laatste, dat dit huwelyk geen voortgang kon hebben, zonder aan de Roomschen de vrye oeffening van hunnen Godsdienst toe te staan, dat is te zeggen, zonder den koning nog meer met zyn Parlement, dat daar nooit in zou bewilligen, overhoop te doen leggen. Alle deze onoverkomelyke zwarigheden, ten zy *Jacobus* van het eene en het andere wilde afstaan, stelden zyne eer en rust door het verlaten van den prins zynen schoonzone in de waagschaal, en maakten zyn volk wanhopig. Digby bleef in geen gebreke van met kracht in zyne onderhandeling voort te gaan,

M m m m

gaan,

Reden-voering van de gemeenten aan den koning.

Hy vernietigt het Parlement. 1622. Onderhandeling van Mylord Digby. * Zie zyne eerste bezending fol. 608.

Het hof van Spanje gaat niet ter goeder trouwe te werk.

Mylord Digby wordt

1622. gaan, zelfs zeer onvoorzichtig, om niet te zeggen strafbaar; maar hy wierdt daar toe aange- moedigt door de vergelding van den koning zynen meester, die hem dit jaar graaf van Bristol maakte.

1623. Het was na dat hy met deze waardigheid was bekleed, dat hy op de reis van den prins aandrong*. Hy vertrok op het laatste van Februa- ry des jaars 1623, en hy landde in Vrankryk, van waar hy naar Spanje zynen weg vervolgde, hebbende niemandt met zich dan den marquis van Bukkingham en een knecht. De koning zyn vader hadt hier iets mede voor, daar men den rechten grondt niet van weet. Dit was mogelyk de gewoonte van dezen koning: want hy deedt van gelyken by gelegenheit van zyn huwelyk met de prinsesse van Denemarken, te weten zich van zyne hovelingen te ontdoen, om onbekend te sloop te gaan, zonder dat men recht wist waar hy naar toe ging. Maar men kan deze verborgendheit en eigenzinnigheit ligt vergeven aan een minnaar, die verliefd is, daar in het tegendeel niets een vader kan verchonen, die zynen eenigsten zoon zonder noodzakelykheit in de waagschale stelt. De Roomsche geschiedschryvers* zelf berispen opentlyk zulk een vremd gedrag, kunnende daar geen reden, noch voorwendel voor vinden. Zy zyn gedwongen de gissingen, die men maakte, aan te nemen, welke den koning gansch niet gunstig zyn. Welk eene Geschiedenis, zeiden zy, geeft ons diergelyke voorbeelden? Een groot koning zendt zynen zoon, zynen eenigen erfgenaam, naar vremde landen, zonder gevolg en zonder reistuig, doet hem over de zee en door de landen van zyne naburen trekken, als een dolend ridder, die geen andere hulp dan zynen degen heeft. Hy dwingt hem om zich gelyk een ridder van de Ronde Tafel voor de voeten van zyne beminde te werpen, of zich als een gyselaar over te geven aan een hof, dat een vyandt van zynen Godsdienst, indien het niet van zyn persoon is. Wat staatkunde buiten dat, zich even onaangenaam en aan de Protestanten, en aan de Roomschegezinden te maken: want men kon niet twyfelden, of de koning van Vrankryk en de hertog van Beyeren waren yverzuchtig over een verhandt, dat den eersten in staat stelde eene vermeerdering van macht in het huis van Oostenryk te vrezzen, en den anderen voor de wedergeving van de Palts deedt duchten. Aan den anderen kant kon dit huwelyk niet anders dan nadeelige gedachten voor de hervorming aan de Protestanten van Engelandt omtrent den Godsdienst van den vorst baren, en daarentegen de Roomschegezinden niet dan gunstige en voordeelige voor hun geloof inboezemen: bygevolg zou dit vele moeilykeden verwekken, en het gansche ryk in verwarring brengen. Men vroeg daarenboven van wat nuttigheit eene reis, zo vol gevaar en zo ongemeen, kon zyn, het huwelyk, dat daar de oorzaak van was, zelf onderstelt zynde? Of de twee koningen zyn het over de artikelen eens, of zy zyn het niet. Indien het eerste waar is, dan is de reis nodeloos: indien het tweede, is het zeer onvoorzichtig en nadeelig voor de achtbaarheid van een vorst, die den zelven ondernomen heeft, en aldus aan de verachting en spotterny van zulk een boosaardig hof bloot stelt. Men hadt het nog meer tegen den gunsteling dan tegen den koning. Men noemde hem een man zonder verstandt, en van een ydelen waan, die de herffenschimmen van zynen meester alleen inwilligde, om dat hy hem tot reisgenoot van den prins hadt gekozen, en dat hy gaarne

zyne macht en pracht aan een vremd hof wilde doen blyken. Belangende den prins, dien verschoonde men om zyne jonkheit, zyne gehoorzaamheit aan den koning zynen vader, en zyne liefde voor de infante. Aangaande dit laatste artykel verzierde men, dat het eene verdichte minnary was, en men zeide, dat wanneer hy het afbeeldel van de prinsesse hadt gezien, hy daar zo verliefd op was geworden, dat hy niet rusten kon voor dat hy zich voor hare voeten hadt geworpen.

Zodanig waren de gissingen, die men over het gedrag van den jongen prins maakte; maar men maakte veel verchrikkelyker van de behandeling van den vader. *Vertzaagde en wantrouwendde oude man, zeide men, afgemat, en de walg van zynen gunsteling, die hem aan den haat van zyn Parlement opoffert, onder voorwendsel van hem met een roemruchtigen last te vereeren: yverzuchtig van zynen eigen zone, over wiens doot hy niet bedroeft zou zyn, om dat hy dan geen mededinger, of iemandt, die op hem zou kunnen toelagen, te vrezzen zou hebben.*

Hoe deze aanmerkingen ook mogen geweest zyn, niemandt sprak rechtmatiger van deze reize dan de zegelbewaarder*. De koning hadt 'er hem zo wel als de anderen een geheim van gemaakt; maar ziende, dat hy de reden daar eenigzins van hadt begrepen, vroeg hy hem: *Wat zegt gy van de reize van den prinsse van Wallis, die zyne liefde aan zyne prinsesse gaat openbaren, en die, wanneer hy hare wederliefde zal verkregen hebben, met haar naar dit hof niet meer als een reiziger, maar als een zoon en schoonbroeder van den koning zal wederkeren? Sire, antwoordde de zegelbewaarder, ik zal u myne gedachten over de reize van den prins zeggen. Indien de marquis van Bukkingham, dien uwe Majesteit de zorg daar van heeft aanbevolen, de eerbiedigheit, die men voor een gunsteling van Philips den IV moet hebben, ten aanzien van den grave van Olivarez in acht neemt, en indien de graaf van Olivarez van zyn kant aan den marquis van Bukkingham de eer geeft, die een gunsteling van uwe Majesteit toekomt, dan zal alles wel gaan, en ik kan niet dan een goeden uitslag van deze onderhandeling te gemoet zien. Maar indien de Engelsche staatsdienaar weigert zich voor den anderen te vernederen, of indien de trotsche Spanjaardt zyne beleeftheit met te grote bovaardy ontfangt, kunnen 'er niet dan kwade gevolgen uit hunne zamenkomst spruiten. Godt geve, dat de eene, noch de andere, noch beide deze mislagen niet begaan!*

Hy oordeelde rechtmatig, gelyk wy zullen zien: want de twee gunstelingen kregen zulk een afkeer van elkander, dat het alle de maatregelen van den grave van Bristol, die zo wel genomen waren, dat 'er niets aan scheen te ontbreken dan de zelve te tekenen, veydelde. Daar was geen minder verbittering of twist tusschen de twee Engelsche gevolmachtigden. *Bukkingham wilde een anderen weg inslaan dan Bristol; maar noch zyne bekwaamheit, noch zyne kennis bezittende, zag hy zyne gansche onderhandeling in rook verdwynen, en maakte, dat die van zynen medegenoot mede vruchteloos afliep.*

Indien de bisschop van Linkoln, zegelbewaarder, als een staatsdienaar van het afbreken van deze onderhandeling, dat hy voorzag, sprak vreesde *Abbot*, aartsbisschop van Kanteberg, den uitslag daar van; en wanneer hy het vertrek van den prins te weten gekomen was, schreef hy 'er den koning over als een leeraar van de Engelsche kerk behoort te doen.

Sire, zeide hy, ik heb tot nu toe gezwoegen; maar

graaf van Bristol.

1623.

De prins van Wallis vertrekt naar Spanje.

* Hy beschuldigt Bukkingham als oorzaak van deze reize.

† In-cognita.

* Nani.

Aanmerkingen op deze vremde reize.

1623.

* Wil-liams.

Wysantwoordt van den zegelbewaarder aangaande de reize van den prinsse van Wallis.

† Anderen zeggen, maar kwalyk, dat het de aartsbisschop van Jork was.

1623. Krachtige brief van den aartsbisschop van Kantelberg daar omtrent.

maar ik vrees, dat myne stilzwygendheit strafbaar is, en dat ik niet heb voldaan aan de bediening, daar Godt my toe beroepen, en daar uwe Majesteit my mede bekleed heeft. Geef my dan verlos, Sire, dat ik myn gemoed ontlaste, en U myne ongerustheit bekend make, latende aan uwe Majesteit, na dat ik U de gewaren, daar Gods kerk en het gansche ryk mede gedreigt worden, voor oogen heb gelegd, een besluit te nemen. Het huwelyk van de infante kan niet geschieden zonder het Pausdom weder in Engelandt in te voeren, en gy staat reets voor, Sire, het zelve toe te laten. Maar hebt gy de gevolgen van zulk eene akte, die in uw ryk de afgodische leer der Roomsche kerke, van het onreine en wrede Babel, weder zal herstellen, wel overwoogen? Hebt gy wel gedacht aan Gods wraak en de rechtmatige klagten van uwe onderdanen, yverig voor de hervormde lere, die gy door zulk eene schadelijke toelating buiten twyfel zult verwekken? Is het mogelijk, dat gy, die niet alleen de Engelsche kerk door uw koninklyk gezag hebt beschermt, maar daarenboven met zo veel roem door uwe geleerde pen verdedigt, U tegenwoordig zoudt willen verklaren de beschermer van der zelve vyanden te zyn, en toestaan, dat men eene leer onderwyze, die gy zelf als goddeloos en verfoeylyk hebt veroordeelt? Wat hebt gy gedaan? Sire (ik verzoek verschoning van uwe Majesteit voor de vryheit, met welke ik my verplicht vinds U aan te spreken) wat hebt gy gedaan met in silte den prins naar het hof van Spanje, zonder kennis daar van aan uwen Raadt te geven, maar alle voorzorgen genomen te hebben om zulk eene vreemde zaak voor uw volk geheim te houden, te doen vertrekken? Deze prins is uw zoon, het is waar, en gy hebt reden om voor zyn persoon zorg te dragen; maar by is ook de zoon van het ryk, des zelfs hoop en dierbaar pandt, en het volk meent een groter belang dan gy in zyne behoudenis te hebben. Het wendt zyn gezicht gestadig met droefheit en ongerustheit naar den kant, daar deze jonge prins naar toe vertrokken is, kunnende niet dan door zyne wederkomst gerust gestelt worden. En wat zal'er, Sire, van worden, indien by ongelukkig op deze reize komt te sneven? Hoe groot zal uw ongenoege en de wanhoop van uw volk zyn, en waar toe zal de verwoedheit niet bekwaam zyn het te brengen? Het is ten minste zeker, dat het zyn leven van zyne leidsmannen zal afeischen, en wie weet of het daar by zal blyven? Hy eindigde zynen brief met nieuwe vermaningen aan den koning om het edikt van toelating, tot dat hy het aan zyn Parlement zou hebben medegedeelt, op te schorten, het volk door iets, dat naar eene voltrekte macht gelykt, niet te verbitteren, en zyne voorrechten te handhaven, indien hy zyne kroon wilde bestendig maken, en gerust regeren.

Daar was niemandt, zelfs tot den maakgek van den koning toe, die hem den mislag, begaan met zynen zoon naar Spanje te zenden, niet verweet, en hem daar de gevolgen van krachtig deedt gevoelen. Sire, zeide deze maakgek, laat ons van hoedt veranderen. Waarom, antwoordde de koning, vraagt gy dit van my? Het is, zeide de nar, om dat gy den prins naar Spanje hebt gezonden. Wat zult gy zeggen, herhaalde de koning, wanneer gy hem gelukkig zult zien wederkeren? Dan zal ik, antwoordde de nar, mynen hoedt weder van uw hoofdt nemen, en hem aan Philips zenden.

Aankomst van den prins te Madrid.

Ondertusschen vervolgde de prins zyne reis met zo veel spoedt, dat hy, den laatsten Februaary van Londen vertrokken zynde, den 17 Maart III Deel.

te Madrid aankwam. Hy hadt van Parys in dertien dagen * zeven honderd Engelsche mylen afgelegd. Hy kwam des avonds ten acht uuren aan het huis van den grave van Bristol, daar hy onbekend bleef, tot dat hy in staat was, na een weinig uitgerust te hebben, om in het openbaar te verschynen. De marquis van Bukkingham kwam niet voor des anderen daags morgens, als of de prins meer ongeduldt, om zyne liefde beter uit te drukken, hadt willen tonen. Bukkingham, zonder gewag van de aankomst van den prins te maken, gaf de zyne aan de graven van Olivarez en Gondomar te kennen, die hem kwamen bezocken. De eerste hadt last van den koning zynen meester den Engelschen marquis by hem te brengen.

Hy wierdt in het vertrek van zyne Majesteit geleid, en gaf zyne geloofsbrieven over, wanneer hy ter zelve tydt de aankomst van den prins vernam. Alles liep met wederzydsche beleeftheden en betuigingen van vriendschap der beide koningen af. Men hadt aangemerkt, dat de graaf van Olivarez zich niet dekte, hoewel hy grande van Spanje was. Dit was mogelijk om meer eer aan den koning van Engelandt, door den marquis van Bukkingham, zynen buitengewonen gezant verbeeld, te bewyzen. Mogelyk wilde hy ook de verwaandheit van dezen staatsdienaar strelen, die aan de Spanjaarden zelf onverdragelyk scheen, schoon zy de hoogmoedigste natie van de gansche wereldt zyn. Dit bleek klaar uit de tytels van zynen lastbrief. Men noemde hem daar in graaf en marquis van Bukkingham, graaf van Koventri, burggraaf van Villers, vryheer van Whadon, groot-admiraal van Engelandt, Ierlandt, het prinsdom van Walles, en van alle kusten en eilanden, daar aan grenzende, van de stad Calais en zyne markten, van Normandië en van Guienne, kapitein generaal der zeen en vloeten van het ryk, groot-salmoeft, zegelbewaarder, en admiraal van de Vyf Havens, en het geen daar van afhangt, konnestabel van Douvres en van het kasteel van Windsor, grootbouvester en meester van de jagt aan gene zyde van de Trent, edelman van de bedkamer van zyne Majesteit, een der Raden van zynen Raadt van State, en van zynen geheimen Raadt, ridder van den Kouffebandt, enz. enz. En als of deze tytels nog niet genoeg waren om zyne staatzucht te voldoen, zondt de koning hem twee maanden na zyne aankomst den tytel van hertog, de eenigste, die toen in Engelandt was †. Des anderen daags wilde de koning den prins van Walles bezoeken. Deze laatste, daar van kennis krygende, ging hem te ontmoeten. De koetzen op een plaats, daar men in overeengekomen was, elkander ontmoetende, stapte de koning daar eerst uit, en vloog naar den prins, om hem te omhelzen. De laatste spoede zich ook naar hem toe, en zy omhielden en onderhielden malkander met zo vele tekenen van beleeftheit en genegenheit, als men van een minnaar, die zyn hof komt maken, en van een broeder van eene princeffe, die de eer van zyn zufters huis te gelyk met die van het zyne ophoudt, gevende altydt de hogerhandt aan den prins, kon verwachten. Het verdrietigste was, dat de koning noch Engelsch, noch Fransch sprak, en de prins geen Spaansch; weshalven de graaf van Bristol tolk moest zyn.

Indien men uit het gelaat van het hof moest oordeelen, scheen alles tot een goeden uitslag voor den prins geschikt. Men zou hem geen meer eer, noch vermaak by de plegtigheit van den trouw met de infante hebben kunnen aandoen. Men opende ten zynen gevalle de ge-

1623. * Anderen zeggen maar tien dagen.

Gehooring van Bukkingham, die den prins hadt verlost.

De Spanjaarden lagchten met de verwaandheit van dezen gunsteling.

† Daar was de hertog van Ormond; maar dat hertogdom legt in Ierlandt. Zamenkomst van den Katholyken koning en den prins van Walles.

Eer den prins aangeaan.

1623. vangenhuizen voor alle de gevangenen, en men deedt hem eene zegepralende intrede doen binnen Madrid. Vier Raden van Staat waren hem komen afhalen, en geleidden hem naar het vermaarde klooster van St. Hieronymus †, van waar de koningen van Spanje gewoon zyn te vertrekken wanneer zy zullen gekroont worden. Hy at alleen op eene prachtige wyze, van de bedienden des konings opgepakt. Des namiddags ontving hy het bezoek van den algemenen geloofs-onderzoeker, de gemachtigden van den Raadt van Castilië, van Arragon, van Portugal, van Italië, van oorlog, van de Indiën, van de schatkamer en van de inkomsten, de acht voornamen Raadsvergaderingen van de kroon, die haar verblyf altydt te Madrid hebben. Zy wierden gevolgt van de *Corregidores* en *Regidores* * van de stad, en de koning kwam zelf hem zeggen, dat alles tot de intrede gereed was.

Vervolgens klommen zy beide op twee Spaansche paarden. De koning gaf altydt de regter handt aan den prins. Zy reden met een groot gevolg tot aan de poorten van Madrid, daar zy van vier en twintig *Regidores*, aan welke het toekomt het verhemelte by diergelyke plechtigheden te dragen, wierden ontfangen. De hemel, die deze beide prinsfen aangeboden wierdt, was van goud laken, met verheven werk zeer fraai gestikt. De prinsfen gingen onder dezen hemel, voorgegaan van het hof en de dienaars van het gerecht, van de Spaansche groten * en het lichaam van den adel, met hunne stafdragers, kostelyk gekleed. Achter de twee prinsfen kwamen de twee gunstelingen, de marquis van Buckingham en de graaf van Olivarez, ieder onder een hemel. Die van den eersten was van een ryk stof, om dat al deze pracht ten gevalle van den prins zynen meester geschiedde. De vrouwen vermeerderden deze schone vertoning. Zy leidden uit de vensters, met een opschik, die haar bevallig maakte; alle de huizen langs den weg waren met tapyten en schilderyen behangen. Men hadt ook een toncel, daar de heeren van aanzien, het zy van het hof, of van den Raadt, op zaten, opgerecht. Van tusschenwydte tot tusschenwydte zag men benden boerddichters, viool-speelders en komedianten, die dansten en op hunne toneelen verscheide stukken, ter eere van dit feest gemaakt, vertoonden.

De prinsfen trokken door de straten onder de toejuichingen van het volk, en traden af voor de poort van het paleis. De koningin en de infante, deze intrede van ter zyde hebbende gezien, vernamen niet zo haast hunne komst, of zy gingen naar hare kamers, om hen daar in te wachten. De koningin ontfing den prins aan de deur: de koning tradt met hem binnen, en zy gingen alle drie op armstoelen zitten, de koningin geplaatst zynde in het midden, de prins aan haar regter, en de koning aan haar linker zyde. Het was *Elizabeth* van Frankryk, dochter van *Henrik* den IV, met welke de prins een half uur in het Fransch, zonder tolk van noden te hebben, sprak. De schryvers maken by deze gelegenheit geen gewag van de infante.

Van daar bragt de koning hem in het vertrek, dat voor den prins was gereed gemaakt, daar hy de regte zyde nam, om dat, zaidchy, *gy nu in uw huis zyt*. Een oogenblik daar na ging hy weg, latende den prins onder eene talryke menigte groten van Spanje en andere personen van aanzien. Na verloop van een uur kwam *Benavides*, graaf van *Benavente*, hofmeester van de koningin, van wegens deze vorstinne, gevolgt van die haar geschenk voor hem droegen. Het bestondt in een bekket van zui-

ver goudt, twee gestikte nachtrokken, twee kabinetten van kostelyk hout, met goude platen belegt; de spykers, sloten en sleutels waren van het zelve metaal, de laden van amber, vol reukwerk en keurlyke muskus. De marquis van Buckingham kreeg ook schone vereeringen van de gravinne van Olivarez. Gedurende drie dagen en drie nachten zag men vreugdevuren voor alle de huizen van Madrid, en al de vensters waren verlicht; de herauten riepen gestadig: *Lang leve de prins van Walles!*

Vervolgens zag men ringsteken, waar in de prins zyne vaardigheid deedt uitmunten in de tegenwoordigheid van de infante, die deze vertoning uit het venster van hare kamer zag. Maar hy hadt geen byzonderen ommegang met deze prinsesse, die hy naauwlyks mogt spreken, en altydt in het byzyn van het hof en de hulp van den grave van Britol, die de tolk was. De graaf van Olivarez verschoonde dit met te zeggen, dat het de gewoonte van Spanje was de infante geen byzonderen ommegang toe te laten met een prins, van wien zy wierdt aangezocht, tot dat de toelating van Rome gekomen was.

Deze toelating kwam eindelyk, van *Gregorius* den XV zes weken, na dat de prins in Madrid was gekomen, afgezonden; maar daar was eene bepaling by, die belemmering veroorzaakte. Echter belette zy niet, dat men de voorwaarden van het huwelyk op eene wyze, als wy zullen zeggen, ten einde bragt. Wy moeten te voren iets van de brieven, die de paus ter zelve tydt aan den prinsse van Walles en aan den hertog van Buckingham hadt geschreven, zeggen. Die aan den eersten was gedagtekent den 20 April, en die aan den anderen den 19 May. In het begin van den eersten brief zeide hy, dat de prins zich gelukkig kon rekenen sedert eene lange reeks van jaren van Roomschezinde koningen afkomstig te zyn, en dat hy voorgefchikt was tot een ryk, dat *Gregorius* de Grote de eer hadt gehad tot het Christelyk gelove te brengen, en de Roomsche kerke in te lyven *. Hy was verheugt, zeide hy, dat hy zelf het geluk hadt by zyne verkiezing den naam van dien paus aangenomen te hebben, in verwachting, dat hy een diergelyken goeden uitslag op het gemoedt van een prins en van zyn volk, als deze eerste Apostel van Groot-Britannië toen op de koningen en het volk van dit vermaarde eilandt hadt behaalt, te zullen erlangen. Hy kon daar niet aan twyfselen, zeide hy, ziende de genegebeit van den prinsse, die zelf in persoon een huwelyk met de infante was komen verzoeken; eene infante, yverig voor den Roomschen Godsdienst, en van een huis, dat bekend was door zyne aankleving aan den H. stoel, zo wel als door zyn bloedt en de wydtegestrektheit van zyne staten: want hoe was het te geloven, vervolgde hy, dat een prins, die naar een huwelyk tracht, dat hy niet dan met de toestemminge van den H. stoel kan verkrygen, echter daar een vyandt van zou zyn, en een gezag benadeelen, dat door de koningen van Engelandt by zo vele gelegenbeden zo krachtig was erkent, en tot wiens verdediging zy de zee waren overgetrokken, en met zo veel roem tegen de ongelovigen hadden gestreden? Zou het wel mogelijk zyn, dat een prins van zulk eene afkomst, zo geneigt tot de Roomsche kerke, zou willen verdragen, dat men voor goddelozen aanzag de genen, die de bruidt van *CHRISTUS* voor haar hoofd erkent, en aan welke *CHRISTUS* zelf de regering over alle koningen der aarde gegeven heeft? Aldus was het, dat deze paus, yverzuchtiger in zyn gezag te handhaven dan den prins te bekeeren, hem niet verzocht om in de gemeenschap der Roomsche kerke te komen, dan

† Dit klooster heeft ook den naam van St. Laurens, en van Escorial, zynde zes mylen van Madrid gelegen. * Rechters.

Zyne intrede te Madrid.

* Grandes.

Hoe hy door de koningin ontfangen wordt.

De vereeringen,

1623. die zy hem zondt.

Openbare vreugde.

Hy mag in het byzonder met de infante niet spreken.

Brief van den paus aan den prinsse van Walles.

* door hulp van den monnik *Augustinus* in het jaar 596.

1623.

dan om hem te verplichten zich met zyn gansche ryk de macht van den paus te onderwerpen. In den brief, geschreven aan den hertog van Bukkingham, vleide hy hem, dat hy den eersten rang by den koning en den prins bekleedde, en dat hy deze gunst aan niemandt dan aan zyne verdiensten en geboorte verschuldigt was. Hy zeide, dat 'er alleen een ding ontbrak om zynen naam onsterfelyk te maken, dat was om by de prinsen, zyne meesters, by welke hy zo veel aanzien hadt, de herstelling van den Roomschen Godsdienst en het gezag van den H. stoel in beide de ryken te verwerven. Dit was het, zeide hy, dat hy van zyne deugd en van de Godvrucht van eene moeder, vast klevende aan de Roomsche kerk, in haren schoot geboren, en die meerder vrcugde zou hebben een zo waarden zoon daar in te zien leven, dan zy gehad hadt hem in haren schoot te voeden, verwachtte.

Antwoordt van den prins aan den paus. Dit antwoordt was van den 20 Juny 1623 uit Madrid.

De prins zondt een antwoordt op den brief van den paus †. Hy begon met hem den naam van *zeer heilige vader* te geven. Hy bedankte hem voor de genegenheit, met welke hy hem hadt geschreven, en verzekerde hem, dat het voorbeeldt van zyne voorzaten, die tegen de ongelovigen hadden gestreden, veel indruk op zyn gemoedt hadt; dat hy naar niets met meer drift verlangde dan de verdeeldheden onder het Christendom een einde te doen nemen, en alle volkeren onder eene gemeenschap gebragt te zien. Hy vervolgde, dat hy met al zyne macht zulk een Godvruchtig werk zou trachten voort te zetten; dat zyne *Heiligheit* niet bedrogen was in zyne gedachten over zyne reize naar Spanje, en dat het huwelyk, dat hy daar met eene Roomsche prinsesse was komen verzoeken, een overtuigend bewys was van dat hy geen afkeer van dezen Godsdienst hadt; dat hy in het vervolg blyken van zyne oprechte mening zou geven, en dat hy al zyne zorg zou besteden om de eenigheit tusschen de Roomsche-Katholyken en de Protestanten te handhaven, tot dat het Godt zou behagen hen op eene volmaakter wyze in alle de artikelen van het geloof, waar van de verborgendheden van de Drieëenheit en het kruis van *CHRISTUS*, die zy beide erkennen de voornaamste te zyn, te vereenigen.

De graaf van Bristol beschuldigde naderhandt den hertog van Bukkingham dezen brief aan den prins voorgescreven te hebben; maar men kon den hertog hier door niet strafbaar maken, zonder den koning *Jacobus* zelf, die een jaar te voren een veel krachtiger brief aan den paus hadt geschreven, te veroordeelen *. Men zeide ook, dat *Bukkingham* de schryver van den eenen zo wel als van den anderen was. Niet alleen noemde koning *Jacobus Gregorius* den XV daar in *zeer heilige vader*, maar hy badt hem ook om de verhevene plaats, die hy in de kerk bekleedde, om zyne Godvrucht en het gezag, dat hy over de verscheide partyeschappen, die het Christendom verdeelen, heeft, te willen arbeiden om hen tot een en de zelve gemeenschap te brengen; daar hy byvoegde, dat zy alle belydenis doende van de zelve Drieëenheit te aanbidden, en een Zaligmaker te erkennen, de andere punten hem van zulk een groot belang niet voorkwamen om malkander te verscheuren, gelyk men zonder mededogen deedt, noch zo zwaar niet om tot geen vereeniging te komen.

Om weder tot den brief van den prins te keren, men kan niet zeggen, dat dit eene afzweering van zyn geloof was; hy gaf haast blyken van het tegendeel. Het is echter zeker, dat hy een groten voet aan de andere gezindheit, en geen minder hoop aan de Roomschegezinden gaf,

waar van de opvolger van *Gregorius* den XV niet naliet zich te bedienen, wanneer hy dezen brief beantwoordde. Laat ons eerst spreken van de toelating van *Gregorius*. Wy hebben gezegt, dat deze paus de zelve onder een beding hadt verleent, dat in het eerst eenige zwaarigheid veroorzaakte; maar de vrywaarding van den koning van Spanje nam de zelve weg. Dit beding was, dat, voor dat de prins van Walles zich van deze toelating mogt bedienen, de koning zyn vader verzekering moest geven, dat het edikt van toelating, aan de Roomschegezinden verleent, getrouwelyk in al zyne uitgestrektheit zou nagekomen worden. Nu, wat Staat of vorst zou daar voor aan den paus hebben willen instaan, om voor het gevaar van de niet nakoming bloot te zyn? De Katholyke koning verbondt zich echter daar voor, en gaf zyn woordt voor den koning *Jacobus* en voor den prins, waar door deze zwaarigheden weggenomen en de voorwaarden ten einde gebragt wierden. Daar waren openbare en geheime artikelen. De eerste waren weinig of niet verschillende van die, waar in men in den jare 1618 was overeengekomen. Zy waren alleen wat uitgebreid: waarom wy de zelve hier zullen overflaan.

1623. Toelating van dit huwelyk door den paus.

Artikelen van het huwelyk.

By de byzondere artikelen beloofde de koning *Jacobus*: I. Te vernietigen alle de wetten, tegen de Roomschegezinden gemaakt; te herroepen in zyne Raadsvergadering alle de rechtsgedingen, die men hen uit hoofde van hun gelove aandeedt, en hen te bevryden voor alle soorten van vervolging. II. Niet te dulden, dat men in het vervolg eenige nieuwe wetten tegen hen maakte; hen vryheit van gewisse in de drie ryken te geven, en hen in de oeffening van hunnen Godsdienst te handhaven. III. Niet toe te laten, aan wien het ook zou mogen zyn, iets tot nadeel van de huwelyksartikelen van de infante, onder wat voorwendfel het zou mogen zyn, te bestaan, of haar bedekt, of omentlyk te verzoeken om van geloof te veranderen, of haar daar omtrent te mocien. IV. Deze artikelen door het Parlement te doen goedkeuren, en te beletten, dat het iets daar tegen, dat nadeelig aan den Roomschen Godsdienst zou zyn, deedt. Men liet den prinsse van Walles ook twee zaken in het byzonder beloven: voor eerst, dat de kinderen, die uit dit huwelyk zouden geboren worden, van de prinsesse hare moeder in den Roomschen Godsdienst tot hun twaalfde jaar zouden worden opgevoed, en dat zy na dien tydt de keuze zouden hebben van beide de Godsdiensten: ten tweede, dat de Roomschegezinde meesters, die hen door de infante om hen te onderwyzen zouden aangeboden worden, niet van de handt zouden worden gewezen. Alle deze artikelen wierden door den koning *Jacobus* en den prinsse van Walles getekent en bezworen. De openbare wierden insgelyks van tien Pairs, zo Engelsche, als Schotische, bekrachtigt, onder de welke men *Abbot*, aartsbisshop van Kantelberg, noemt, die met zulke krachtige bewoordingen aan den koning hadt geschreven, om hem dit huwelyk af te raden. Het is iets seldzaams iemandt, die tegen alle soorten van aanvechtingen bestand is, te vinden.

Beloften door den paus van koning *Jacobus* geëischt.

En van den prinsse van Wallen.

Urbanus de VIII, die op *Gregorius* den XV † was gevolgt, zegespraalde over dit verdrag. Hy was het, die den brief van den prinsse van Wallen ontving. *Gregorius*, aan wien deze brief was gezonden, was gestorven, en *Urbanus*, die na hem den stoel bekleedde, opende den zelve. Hy gaf dezen nieuwen paus een al te ruim veldt om zich daar van niet te bedienen; zyn yver voor de kerk was zo groot, dat hy, zo haast hy ver-

† gestorven den 18 July.

1623. koren was, zich, zegt men, voor het altaar wierp, en Godt nadrukkelyk badt, dat hy hem, voor dat hy uit de kapel ging, van het leven wilde beroven, indien hy wist, dat zyne verheffing niet ten voordeele van den Roomschen Godsdienst zou gedyen: daarenboven moedigden hem zyne zachtzinnigheid, zyne vroomheit en zyn vlyt, alle deze heerlyke deugden, die de schryvers in hem pryzen, aan om de bekeering van vader en zone, om naar het vooroordeel te spreken, te bevorderen, en aan den eenen en den anderen te schryven. Hy trof den vader op zyn zwakste, en na dat hy zynen goeden imborst, zyne oplettendheit en zyn verstandt geroemt hadt, zeide hy: *Hoe gelukkig zou de kerk niet zyn, indien de uitmuntende begaaftheden, die men in zulk een groot koning vindt, wierden gebruikt om de zelve te beschermen! Maar om wat reden zou men het niet durven hopen? Het verbodt, dat uwe Majesteit wenscht met het huis van Oostenryk aan te gaan, en de goedheit, die gy betuigt voor de Engelschen, den Roomschen stoel toegedaan, zyn daar bewyzen van. Volcind dan, doorluchtige vorst, zulk een Godzalig werk, en, in navolging van den groten Konstantyn*, die zyne regering in Engelandt zo gelukkig voor het Christendom begonnen heeft, wees, gelyk hy, een verdediger van het pausselyke gezag, en een beschermer van het Roomsche geloof. Hy bleef ook in geen gebreke hem het bloedt van de koningin Maria, zyne moeder, gestort, zeide hy, om de waarheit van het Roomsche gelove te verzegelen, en de eer van den H. stoel staande te houden, voor te houden. Zyn brief aan den prins van Walles was eigentlyk een antwoordt op dien deze prins aan Gregorius den XV hadt geschreven. Hy nam daar gelegenheit uit van te zeggen, dat deze brief hem onmiddelyk na zyne verkiezing † gegeven zynde, hy daar uit een goed voorteken voor zyn pauschap hadt getrokken, verblyd zynde, dat hy onder zulke gelukkige voortekenen zyne regering zou beginnen; dat hy geenzins twyfelde aan de zegepraal der kerke, en dat een prins, die met zo veel nadruk naar een huwelyk met de infante veel waardeer dan haar leven, in zyn ryken van Engelandt, Schotlandt en Ierlandt zou herstellen. In deze verwachting, vervolgde hy, hebben wy besloten onzen zegen te geven over een huwelyk, dat aan alle Roomschegezinden veel vreugde moet verschaffen. Denkt daar wel op, doorluchtige prins, onze zeer geliefde zoon. De oogen van Godt en menschen zyn op uwe onderhandeling aan het Spaansche hof met nadruk gevestigd; gy zyt het voornaamste voorwerp van onze ongerustheit en berderlyke zorgvuldigheid. Bedrieg ons niet, maar geef ons reden met de gansche kerk ter eere van uw huwelyk te zingen: De Heere regeert, hy is met hoogheit en sterkte bekleed*.*

* Psalm XCIII.

Voor de aankomst van dezen brief was de prins van Madrid vertrokken. Op den brief van den grave van Bristol was hy vol goede hoop gekomen; maar hy vondt de zaken op zyne aankomst zo niet gestelt. De bekwaamheit en de snedigheid van den grave van Bristol hadden mogelyk het Spaansche hof verder ingewikkelt dan het van zins was na te komen. Het hadt de zelve beleeftheden niet voor den hertog van Buckingham, dien men al te trotsch vondt, en op wiens aankomst alle de oneenigheden, die door den grave van Bristol schenen bygelegd te zyn, weder op nieuw ontfoken wierden. De Godsdienst was de eerste zwarigheid, en was zelfs gestadig oorzaak van uitstel, en ten laatste van het afbreken der onderhandeling, die tot dus lang de

Zwa-
righeden
door het
hof van
Spanje

ganfche wereldt hadt opgehouden, en waar van de koning *Jacobus* de bedrogene wel heeft willen zyn. De graaf van Olivarez hadt de stoutheit tegen den hertog van Buckingham te zeggen, dat 'er niets voor den prins te hopen was, ten zy hy Roomsch wierdt. Dit voorstel trotschelyk verworpen zynde, sprak de staatsdienaer op een zachter toon, en hieldt zich aan den middelweg, waar door beide, en de Godsdienst van de infante, en die der Engelschen van het zelve gelove, beveiligt zou zyn, mits de toestemming van den paus kwam, en dat koning *Jacobus* alle de artykelen tekende. De toestemming van den paus kwam, en de artykelen wierden getekent: doch het hof van Madrid veranderde niet van gedrag; den prins wierdt niet toegelaten zich met de infante te onderhouden. De Raadt van het gewisse wierdt daar over gevraagd, en gaf tot antwoordt, dat men het vertrek van de prinsesse tot de lente moest uitstellen.

Ondertusschen kwam de bisschop van Segovia den hertog van Buckingham bezoeken, en hadt op de akte van toelating eene nieuwe uitvlucht bedacht. Hy zeide, dat de koning *Jacobus* de zelve aan zyne Roomschegezinde onderdanen, zonder oproer in zyn ryk te verwekken, niet kon toestaan: weshalven het niet rechtmatig zou zyn, dat men de infante aan diergelyke gevaren zou bloot stellen; zo dat men, voor dat men haar liet vertrekken, goede verzekering moest hebben, dat men haar niet met verfmading zou wederom zenden; dat alles te vrezen was van eene natie, die door hare wetten, en niet door den wil van den vorst geregeert wierdt. De graaf van Gondomar was van het zelve gevoelen.

Zodanig was de dubbelhertigheid van dezen laatsten, dat hy, om al de maatregels van den hertog van Buckingham te verdedigen, hem voor een vermomden Roomschegezinde by den prins van Walles, en in den Raadt van gewisse voor een yverigen Puritein deedt doorgaan. Om de waarheit te zeggen, deze Engelsche heer hadt weinig Godsdienst. De meeste schryvers † geloven zelfs, dat hy een Papiest was; zo dat het geenzins uit liefde voor de hervorming was, dat hy gestadig met den grave van Olivarez overhoop lag, waar doer de voorzegging van den zegelbewaarder wierdt bewaarheid*, namentlyk, dat de beide gunstelingen te trotsch voor malkander zouden zyn. Daarenboven het hof van Madrid de zelve bekwaamheit niet in den hertog van Buckingham als in den grave van Bristol vindende, maakte het weinig werk van al zyne ceertytels, en bespote zelfs zyne verwaandheit. Mogelyk dat ook zyne liefde voor de gravinne van Olivarez, daar de zelve geschiedschryvers van spreken, oorzaak was, dat hy niet in gunst by haren gemaal geweest was. De gravinne beantwoordde zyne liefde niet: in het tegendeel gaf zy haren gemaal daar kennis van, en door zynen raadt bedroog zy den Engelschen Mylord met hem een oneerlyk vrouwsperfoon toe te zenden, daar hy den ganschen nacht mede doorbragt, denkende, dat het met de gravinne was. Wy weten niet, of en man en vrouw veel reden hadden om op deze daadt te roemen; wy weten ook niet wat men moet oordeelen van de beleeftheden, waar mede deze vrouw den brief van den gezant *Aston*, wanneer hy uit Madrid aan den hertog van Buckingham schreef, na dat deze laatste weder in Engelandt was gekomen, vervulde.

De wedergeving van de Palts hielp niet minder dan de Godsdienst om het huwelyk, dat reets zo ver met de infante gevordert was, dat

1623.
den
prinsse
voorge-
legt.

Weer-
zin van
den gra-
ve van
Olivarez
in
den her-
tog van
Buck-
ingham.
† De Va-
der Or-
leaus.
R. Cabot.
Cabot.
five Scri-
nia Jac.
* Zie
fol. 642.

Liefde
van den
hertog
tot de
gravinne.

1623.

Stand-
vastig
besluit
van den
prinsse
ontrent
de we-
derge-
ving van
de Palts.

Het hof
begint
geen
meer
acht op
hem te
staan.

De graaf
van Oli-
varex
wilde de
onder-
hande-
ling we-
der her-
vatten.

* Zie
Hist.
anecd. de
Jaques
& de
Charles;
en Ce-
lal. fiv.
Scrip. fac.
Men
raakt op
nieuw in
geschil.

'er niets dan de trouw aan ontbrak, omver te stoten. De prins hadt besloten zonder deze wedergeving zich niet verder in te wikkelen; en het huis van Oostenryk geenzins van voornemen zynde om dit toe te staan, zocht men getadig voorwendfelen van uitsfel. Dan stelde het deze, dan weder gene bedingen voor, die alle even onmogelyk, of onredelyk waren. Kortom, de prins, dien het verveelde langer hunne speelpop te zyn, vroeg aan den grave van Olivarez, of, indien de keizer haltterrig bleef in de Palts niet te willen wedergeven, de koning van Spanje in zulk een geval zyne macht by die van zyne Britannische Majesteit wel zou willen voegen om hem daar toe te dwingen? *Dat kan niet zyn, antwoorde de graaf; want daar is een verbondt tusschen beide de koninklyke huizen van Oostenryk van nooit de wapenen tegen elkander op te nemen. En ik antwoorde de prins, wil veel liever met de infante niet trouwen, dan met haar te trouwen de herstelling van mynen schoonbroeder, myne zuster, en myne neven niet bevorderen. Ik zou wanhopig worden, indien myn huwelyk het zegel van hun ongeluk wierdt.*

Sedert dat de prins zyn gevoelen zo klaar hadt geuit maakte men zo veel werk niet meer van hem. De groten van Spanje, die met hopen in zyne kamer plagten te komen, kwamen nu niet dan zeer selden en in een zeer klein getal. Dikwils vondt hy zich alleen met den grave van Olivarez. Het was gedurende deze koeilheit dat de Spaansche gunsteling in vertrouwen aan den hertog van Bukkingham kennis van de brieven, die Philips de IV aan hem na de doodt van Philips den III hadt geschreven, gaf, om de onderhandeling over het huwelyk af te breken, als mede van het antwoordt, dat hy hem daar op geschreven hadt, gelyk wy in het begin van het verhaal van deze zake hebben gezegt. Voorts valt het zwaar de staatkunde van den grave van Olivarez in dit gedrag te begrypen, ten zy het was om het vertrouwingschap van den hertog van Bukkingham en van den prinsse ten koste van een geheim, waar van de ontdekking den koning zynen meester, noch hem zelve niet veel eer aanbragt, weder te krygen. Wat de beweegreden van zulk een eigenzinnig gedrag mag geweest zyn, de graaf van Olivarez was op een zekeren tydt vrolyk met den hertog van Bukkingham, die hem was komen bezoeken. Zich alleen bevindende zeide hy: *Geloof vast, dat het huwelyk zynen voortgang zal hebben. Ik verzeker het u; het besluit is zo wel genomen, dat de Duivel niet machtig is het te breken. Ik geloof het, antwoorde de hertog van Bukkingham koelties; een verdrag, daar men zeven jaren over gearbeid heeft, moet wel onverbrekelyk zyn. Sedert zeven jaren? herhaalde de graaf, gy zyt bedrogen; het is maar zeven maanden, dat men daar met ernst aan gearbeid heeft; en om u daar van te overtuigen, lees den brief van den koning, en het afschrift van myn antwoordt.* Ter zelve tydt haalde hy ze uit zyn kabinet. De Geschiedenis * tekent aan, dat zy gedagte kent waren den 1 en den 8 November in den jare 1622: maar daar staat niet by, of zy in handen van den hertog van Bukkingham bleven, of niet; het is echter waarschynlyk van ja, naardien men de zelve in de Engelsche Geschiedenissen overgeschreven vindt.

Hoe het zy, al de aangewende streken wierden ontdekt; maar deze ontdekking van den grave van Olivarez herstelde het goed vertrouwen tusschen hem en Bukkingham niet. Het was niet anders dan gemaakt werk en een zuiver spel. Hunne bedienden hadden geen ontzag voor mal-kander; de afkeer, dien zy van elkander had-

den, borst hoe lang hoe meer uit. De ridder *Eduard Verney* gaf een Spaansch leeraar, om dat hy een pagie van den prinsse van Walles van geloof wilde doen veranderen, rottingslagen. De hertog van Bukkingham wierdt getadig om zyne klederen en zyne Fransche levenswyze met vingeren nagewezen. Daar was niemandt dan de graaf van Bristol, daar men achtning voor hadt: doch dit strekte geenzins tot voordeel van den prins, om dat de imborst van den grave en die van den hertog gansch niet overeenkwamen, en de laatste vermaak schepte in al het doen van den anderen te berispen. Een schryver † spreekt ook van een krakeel tusschen den grave van Olivarez en den hertog van Bukkingham, dat al zeer ver ging. De eerste verweet den tweden, dat hy hem verzekert hadt, dat de prins van Godsdiensf zou veranderen, het geen de Engelsche Mylord hem staande hieldt dat hy loog.

Het was dan niet raadzaam, dat de prins aan zulk een kwalykgezind hof, daar de zaken door arglistigheid en doortraptheit in verwarring en verbittering begonnen te veranderen, langer bleef. Hy wilde echter niet stil wegsliipen, gelyk het gerucht gelopen hadt, noch zelfs niet als misnoegt, of als ten eenemaal van zyn aanzock of hoop afziende vertrekken: in het tegendeel, hy liet zyne volmacht aan den grave van Bristol om de infante in zynen name tien dagen, na dat de bekrachtiging over de artykelen van het huwelyk, die men van Rome verwachtte, zou aangekomen zyn, te trouwen. Maar ter zelve tydt gaf hy hem een geheim bevel (a) van niets zonder nieuwen last te doen. Dit was zo veel als de volmacht vernietigen, en den gezant in eene beslommering brengen, daar de hertog van Bukkingham hem gaarne ingewikkelt zag.

De prins vertrok den 12 September van Madrid, na dat hy te voren afscheidt van den koning, de koninginne en de infante, die hem tot aan het Escuriaal uitgeleidden, en daar men eene heerlyke maaltydt hadt toebereid, genomen hadt. De gelukwenschingen van eene goede reize geschiedden na dat men gegeten hadt. Hoe kwalykgezind het hof was geweest, het kon zonder leedwezen zulk een welgemaakt prins, die by zyne zachtzinnigheid en zedigheit eene destigheid deedt blyken, waar door hy de herten van iedereen naar zich trok, niet zien weggaan. De prins kreeg de vryheit van de infante te begroeten, en van haar afscheidt te nemen. De geschiedschryvers doen den eenen en de andere zeer vriendelyke en minzame woorden spreken, maar een weinig te gemaakt om niet te denken, dat men hen daar te voren van hadt onderrecht, doordien zy elkander tot nu toe niet dan zeer koelties en met veel plegtigheid hadden gezien. Zy doen Philips den IV ook met zeer veel tederheit en beleeftheit spreken. De pracht wierdt by de beleeftheden gevoegt. Een destige trein van den Spaanschen adel geleide den prins tot aan boordt van de vloot, die hem weder naar Engelandt zou brengen, en zy vertrok niet van daar voor dat zyn schip was onder zeil gegaan. Maar gelyk als hy naderhandt zelf heeft verhaalt, het was hem by zyn vertrek te veel eer bewezen, na dat men hem gedurende zyn verblyf van zes maanden om den tuin hadt geleid. Het is echter bezwaarlyk zyne gedachten over de slingsche streken, die het Spaansche hof hem wilde spelen, met de behandeling, die het zel-

(a) Anderen zeggen, dat de prins dezen last eerst zondt op het horen, dat men de infante in een klooster wilde steken.

1623.

† Wilson.

De prins
maakt
zich ge-
reced om
te ver-
trekken.

De eer,
die men
hem op
zyn ver-
trek aan-
doedt.

ve

1623.

ve op zyn vertrek hielt, overeen te brengen. Het waren niet alleen eenvoudige beleeftheden en betuigingen van vriendschap die men hem bewees, maar daar was nog iets, dat krachtiger en wezentlyker was. Men bragt hem het verdrag van het huwelyk, dat hy bezwoer te zullen volbrengen, en *Bukkingham* deedt in den name van den koning *Jacobus* * het zelve.

* Zie het tweede jaar van de regering van *Karel den I.* Blydschap over zyne aankomst.

De prins kwam den 15 October te Portsmouth, van waar hy zynen weg te landt naar Londen vervolgde. Men kan de vreugde van het volk, aan hem op zyne wederkomst bewezen, niet uitdrukken. Het betuigde de zelve door de grootste tekenen van blydschap, die men kan bedenken. Het zag dezen dag als eenen der gelukkigste van de regering van den koning *Jacobus* aan. De prins en de hertog van *Bukkingham* deden aan den koning verflag van hunne reize, en bragten hem tot hun gevoelen over, waar op besloten wierdt in het geheel van Spanje af te zien, en met alle macht den keurvorst van de Palts te helpen: een goed besluit, maar al te laat genomen. Daarenboven wierdt het zelve niet beter dan alle de andere werkfellig gemaakt. Doch het was krachtig genoeg om het aanzoek van het hof van Madrid, dat tot een nieuw verdrag scheen te neigen, te verwerpen. Dit was een nieuw geheim, daar niet beter door te zien is dan door alle de andere streken, die het verhaal veeltyds verward maken. Wy zullen de voornaamste omstandigheden daar van met zo veel naauwkeurigheid verhalen, als het mogelyk zal zyn.

De graaf van Bristol volgt de onderhandeling.

Naauwlyks was de prins te rug gekomen, of hy ontving brieven van den grave van Bristol, waar in hy te kennen gaf, dat hy het huwelyk voltrokken rekende, indien men hem toeliet zich van zyne volmacht te bedienen. Hy schreef, dat de paus de artykelen, daar men in was overeengekomen, eenvoudig hadt bekrachtigt; dat Spanje beloofde twee millioenen aan de infante tot huwelyksgoed te geven, met aanbieding van zyne bemiddeling omtrent de zake van de Palts: weshalven hy sterk aandrang om verlof van ingevolge van de volmacht, door den prins aan hem gelaten, te werk te mogen gaan, en eene herroeping van het aan hem gelaten geheime bevel, dat hem de handen bondt.

Bedingen van de wedergeving van de Palts verworpen.

Het hof van Engelandt was geenzins van de gedachten als dat van Spanje; en om niet weder bedrogen te worden wilde het van de wedergeving van de Palts verzekert zyn, eer dat men verder van het voltrekken van het huwelyk met de infante sprak, van welk besluit men aan den grave van Bristol kennis gaf, die ten tweede maal, doch te vergeeffsch, schreef, met verzoek, dat men andere besluiten wilde nemen. Het hof hadt gelyk. Het geen de keizer ter wedergeving van de Palts aanbodt was zeer tegenstrydig met den Godsdienst en de eer van dezen prins. *Ferdinand* wilde den vader niet herstellen, maar wel den zone, mits hy tot den Roomschen Godsdienst overging, en dat hy tot na de dood van den hertog van Beyeren, op dat hy in de geruste bezitting daar van gedurende des zelfs leven niet zou gestoort worden, zou wachten. Op dezen voet besloot men geen verdrag aan te gaan. Men herriep den grave van Bristol, dien men van bedriegelyken handel beschuldigde. Daar zyn echter schryvers, die geloven, dat hy en het hof van Spanje ter goeder trouwe te werk gingen, en dat het hof toen recht begeerig was om het huwelyk zynen voortgang te doen hebben. Inderdaadt, de bekrachtiging van Rome gekomen zynde, deedt de stad Madrid hare blydschap

Het hof van Spanje wenfcht het huwelyk te voltrekken.

door vreugdevuren, verlichtingen, en het losbranden van het geschut blyken. De koning gaf de infante een eigen hof, en zy leerde Engelsch. De graaf van Bristol maakte toebereidelen tot de plegtigheid van den trouw, en niemandt twyfelde aan des zelfs voltrekking; maar door, wy weten niet wat kluchtige omwenteling dacht het hof van Engelandt, dat tot nu toe daar zeer naar hadt gehaakt, niet anders dan om het verdrag te breken, terwyl het andere, beklagende zyne ingetogenheit, de voltrekking van het zelve wenfchte te zien.

1623.

Het was niet uit ligtvaardigheid, dat Engelandt op deze wyze te werk ging. Behalven het misnoegen, dat de prins hadt opgevat, daar de gansche natie deel in nam, bleef men twyfelen aan de wedergeving van de Palts: weshalven men in deze onzekerheit niet meer van het huwelyk wilde horen spreken. Men klaagde over den grave van Bristol, die te schielyk was te werk gegaan, even als of hy zich met het hof van Spanje hadt verstaan. Het is zeker, dat *Philips* de IV en zyne staatsdienaren hem genezen waren; en uit de beweging, die zy maakten, wanneer men hoorde, dat hy herroepen wierdt, kan men oordeelen, dat de Engelschen niet zonder reden klaagden. De graaf van *Olivarez*, hem bezoekende, zeide tegen hem, dat de koning zyn meester, onderrecht van de kwaadaardigheid en macht van zyne vyanden in Engelandt, hem aanbodt voor hem by zyne Britanniſche Majesteit te spreken, en dat hy voor zyne onschuld en trouw by hem wilde instaan; daar hy byvoegde, dat geen vergelding in Spanje overeenkomende met zyne verdiensten was, en geen tytels, of bedieningen, of hy wilde hem daar aan helpen. Maar indien de genegenheit van het hof van Spanje hem verdacht maakte, zyn antwoordt verontschuldigt hem. Hy zag met spyt, dat dit hof zo wel van de geheimen van het Engelsche hof onderrecht was. Hy bedankte den Katholyken koning voor zyne aanbieding, en zeide, dat hy een vorst bediende, van wiens gerechtigheit en mildheit hy onmiddelyk zyne verontschuldiging en vergelding verwachtte. Voorts vervolgde hy: *Al was ik verzekert van de zegenpraal myner vyanden, wil ik veel liever myn hoofdt verliezen om myne onschuld te Londen te doen blyken, dan hier als grande van Spanje ten koste van myne eer en trouw blyven.* Twee dagen daar na gaf hy nogmaals aan dezen eersten staatsdienaer, die hem wilde verplichten eene grote som gelds aan te nemen, daar benevens hem verzekerende, dat de koning van Engelandt daar niets van zou weten, een krachtig antwoordt. *Ik ken iemandt, antwoordde hy, die hem dit zou openbaren, en die persoon ben ik zelf. Oordeel daar uit of ik uwe aanbieding kan aannemen.* Hy kon niet beter zyne onschuld dan door dit edelmoedige en geenzins baatzuchtige gedrag doen zien. Men liet echter niet na hem na zyne wederkomst te beschuldigen *. De hertog van *Bukkingham* was zyn aanklager en zyn party. Hy was de weder-aanklager van den hertog van *Bukkingham*: beide de koningen *Jacobus* en *Karel* en hunne Parlementen mengden zich in dit geschil, en het gansche koninkryk nam daar deel in; maar het was om beide, als twee bedekte Roomschegezinden, die mogelyk den Godsdienst en den Staat zouden hebben omgekeert, indien de nayver tusschen hen geen verdeeldheit hadt veroorzaakt, te veroordeelen. Alles verklaarde zich in het begin voor *Bukkingham*: de koning

De graaf van Bristol by het Engelsche hof verdacht.

* in de jaren 1624 en 1625. Hy en de hertog van *Bukkingham* beschuldigen mal-kandet.

1623. † Zie het tweede jaar van de regering van Karel den I.

koning was zelf in zyn belang; maar in het vervolg † was het Parlement hem niet gunstig, en scheen daarentegen van de onschuld en de goede trouwe van den grave van Brittol overtuigt te zyn.

Doodt van den grave van Berks-hire.

Wy moeten gewag maken van de doorluchtige gestorvenen in den tydt van vyf jaren, dien wy hebben doorgelopen. De graaf van Berks-hire stierf den 16 February des jaars 1622, die van Excester den 7 February des jaars 1623, en die van Bath den 1 July van het zelve jaar. De doodt van den eersten was jammerlyk. In het Hogerhuis gaande, dat toenmaals zat, kreeg hy in het ingaan verschild met Mylord Scrops, en om geen ontzag genoeg gedragen te hebben voor de Pairs en voor den koning zelve, die daar plaats hadt komen nemen, zondt men hem gevangen weg. Deze Mylord, zeer oplopende, en die geen belediging kon verdragen, was over deze strafbewyzyng zo geraakt, dat hy zich zelve, om zyne schande niet te overleven, het leven benam. Zyn naam was *François Norris*, zoon van den ridder *Willem Norris*, maarschalk van Barwik, de oudste van de zes dappere broeders, die in zo vele gelegenheden ten tyde van *Elizabeth* zo uitblonken, en die alle afkomstig waren dien van *Norris*, die zyn leven, om de onschuldige *Anna Boulein* niet te bekladden, ten beste gaf. *François* wierdt graaf van Berkshire door *Jacobus* den 28 January des jaars 1620 gemaakt; maar niet dan eene dochter nalatende ging dat graaffchap uit het huis van *Norris* in den jare 1625 in dat van *Howard* over.

Doodt van den grave van Excester;

Thomas Cecil, graaf van Excester, was de oudste zoon van den vermaarden Mylord *Burleigh*, grootschatbewaarder, de bekwaamste zo wel als de meest geliefde staatsdienaar van *Elizabeth*. Koning *Jacobus* maakte den zoon graaf van Excester den 4 May des jaars 1605, en deze oudste tak van *Cecil* bezit heden nog dit Pairschap.

En dien van Bath.

De graaf van Bath, genaamt *Willem Bourchier*, was van het oude huis, dat ook den naam van *Fitz-Warin* voerde, afkomstig van *Jan Bourchier*, zyn grootvader, dien *Henrik* de VIII het graaffchap Bath den 10 July des jaars 1536 hadt gegeven.

Doodt en lof van Cambden.

De verstandige en oordeelkundige *Willem Cambden* stierf den 9 * November des jaars 1623, oud twee en zeventig jaren en een half †, daar hy den meesten tydt van hadt besteed met heerlyke boeken te lezen en twee onvergelykelyke werken te schryven. Het eene was de Beschryving van Groot-Britannië, en het andere de Geschiedenis van de koningin *Elizabeth*, beide in het Latyn zeer fraai, deestig en geleerd, met zeer veel getrouwheit, naauwkeurigheid en oordeel door hem geschreven, zo dat men de zelve niet genoeg kan pryzen. Hy was van zyn vaders kant van geen doorluchtig huis; zyn vader was een schilder, uit de provincie van Stafford *; maar van zyn moeders zyde was zyne geboorte aanzienlyker: zyne moeder was afkomstig uit het huis van *Curwens*, dat zynen oorspronk van de oude graven van Northumberland heeft. De koningin *Elizabeth* maakte hem eerst wapendrager en vervolgens wapenkoning, met den tytel van *Clarence* *. Hoe zeer hy in de wapenkunde, die meer in Engelandt dan in andere landen geacht wordt, ervaren was, kan men zien uit zyne twee verhandelingen, die hy ons daar van heeft nagelaten, de eene over den oorspronk, de oudheit en bediening van graaf maarschalk van Engelandt, en de andere over den oorspronk en de waardigheid van het zelve ampt.

* Van Lichtsield.

De geschillen rezen echter op nieuw in het Parlement, te Edenburg op het laatste van July in den jare 1621 gehouden. Het was voornamentlyk vergadert om de zaak van de Palts. De koning, hebbende zyne Schotsche onderdanen deze omwenteling in het begin van den jare 1620 bekend gemaakt, verzocht van hen onderstandt om den prins zynen schoonzoon te helpen. Hy vondt de gemoederen daar toe genegen; maar Parlements-gewyze, en niet by vrywillige giften, waar mede hy hadt gewenscht dat het volk zich zelve zou belast hebben. Zulk een afkeer hadt deze vorst zo wel voor de Schotsche, als Engelsche Parlemen ten. Hy was echter verplicht de vergadering, den 23 July van den jare

* Dat is detwede van de drie wapenkoningen van Engelandt.

De verzameling van geleerde brieven, die men hem zondt, of die hy aan anderen schreef, is nog een bewys van zyn aanzien en grondige geleerdheit. Al de geleerden van Europa vroegen hem als een godspraak raadt; maar daar was niemandt, dien hy meer achtte, en van wien hy meer geacht wierdt, dan de vermaarde voorzitter *de Thou* *, wiens doodt hy in zyn dagboek aantekende † met woorden, die zyne droefheit en achting te kennen gaven. De Engelsche zanggodinnen waren niet alleen aan *Cambden* voor de verscheide werken van zynen geest verplicht; maar hy wilde haar ook zyne mildheit doen blyken. Kort voor zyne doodt maakte hy nog eene grondvesting * van honderd en veertig ponden Sterlings voor den hoogleeraar in de geschiedenissen in de hogeschole te Oxford, wel dubbeld zelf een onsterfelyken naam waardig, door zyne eigene werken verkregen, en door die hy bezorgde dat anderen door het onderhoud van leermeesters, die hen daar toe konden opvoeren, voor zich bekwamen †.

Gedurende deze laatste jaren der regering van *Jacobus* genoot Schotlandt meer rust dan het in langen tydt hadt gehad. De vlucht van den grave van Argile deedt niemandt meer kwaad dan hem zelve. De koning hadt hem toegestaan de wateren van het Spaa tot zyne gezondheid te gaan gebruiken; maar dit was alleen een voorwendel. Van daar vertrok hy naar Spanje, daar hy zich op nieuw tot de gemeenschap der Roomsche kerke begaf. Zyne ongeftadigheid maakte, dat men hem vermaadde; men liet hem in zyne vrywillige ballingschap kwynen, zonder hem te herroepen. Dit verdroot hem; en hebbende zyne te rug roeping en zyne vergiffenis tien jaren daar na verzocht, verkreeg hy hy de zelve, en kwam weder in Engelandt.

Wy hebben van de vyf artykelen, die van de kerkvergadering van Perth * met veel moeite wierden aangenomen, gesproken; zy namen de zelve niet aan dan met bepalingen en verklaringen. De kerkvergadering te Dordrecht wierdt, gelyk wy boven hebben gezegt, gehouden om over de lere van *Arminius* te beraadslagen. Men bragt de zelve tot vyf voorname hoofdpunten, die men veroordeelde. Deze overeenkomst in het getal der artykelen, gevoegt by de kuiperyen van dezen tydt, veroorzaakten een misverstandt, waar door op nieuw beroeringen in Schotlandt wierden verwekt. Men verspreidde, dat de Hollandsche kerkvergadering zich tegen deze vyf artykelen, die de koning de vergadering te Perth hadt opgedrongen, hadt verklaart. Dit wierdt van het volk geloof, en de misnoegden hitsten de ligtgelovigheid der yveraars, of weetnieten op. Men wierdt ten laatste den misflag gewaar, en deze bewegingen vervielen tot vergeeffche klagten.

De geschillen rezen echter op nieuw in het Parlement, te Edenburg op het laatste van July in den jare 1621 gehouden. Het was voornamentlyk vergadert om de zaak van de Palts. De koning, hebbende zyne Schotsche onderdanen deze omwenteling in het begin van den jare 1620 bekend gemaakt, verzocht van hen onderstandt om den prins zynen schoonzoon te helpen. Hy vondt de gemoederen daar toe genegen; maar Parlements-gewyze, en niet by vrywillige giften, waar mede hy hadt gewenscht dat het volk zich zelve zou belast hebben. Zulk een afkeer hadt deze vorst zo wel voor de Schotsche, als Engelsche Parlemen ten. Hy was echter verplicht de vergadering, den 23 July van den jare

1623.

* of *Thuanus*. † Zie *Cambden* *Reg. Jac. Ann. Appar.*

* *Fondation*. † Zyn leven staat voor de nieuwe druk van zyn *Britannia*, te Londen uitgekomen in den jare 1722. 1619. tot 1624. *Spotswood*.

* in het jaar 1618. Misverstandt over de vyf artykelen van de kerkvergaderingen van Perth en van Dordrecht.

1620. 1621. Parlement te Edenburg gehouden.

1621.
Zy be-
krachti-
gen de
vyf arty-
kelen
van de
kerkver-
gadering
van
Perth.

1621 te Edenburg gehouden, toe te staan, waar in hy verkreeg het geen hy begeerde. Dit waren de zwaarste zaken niet, die deze vergadering hadt te beslissen. Het kraakeel over de vyf artikelen bleef duren, en de koning hadt wel gewilt, dat het Parlement de kerkvergadering van Perth bekrachtigde. Het zelve onderzocht derhalven deze akte, maar vondt vele tegenstrevingen: meest alle de leeraars verbonden zich tegen dit voorchrift, en weigerden het te bekrachtigen; zo dat men de genen, die daar het meest tegen ingenomen waren, uit de stad deedt vertrekken, en twee gevangen zette. Kortom, het Parlement gemachtigden aangeselt hebbende om deze artikelen te onderzoeken, beval het op hun verslag en volgens hun berecht, dat het besluit der kerkvergadering werksellig gemaakt, en de artikelen met de zelve bepaling nagevolgt zouden worden. De yveraars voor de Presbyteriaansche tucht morden tegen het Parlement, gelyk zy tegen de kerkvergadering hadden gedaan. Een schrikkelijken storm van donder en weerlicht, ter zelve tydt opgekomen, namen zy voor een teken van Gods gramschap over de bekrachtiging van deze vyf artikelen. Dus is het, dat de onbezonne yver, in bygelovigheid verandert, de eenvoudige en de gemeenste uitwerkselen der Nature voor wonderwerken, ten zynen voordeele geschied, doecht doorgaan.

1622.

De koning was ondertusschen zeer vernoegt wanneer hy hadt vernomen het geen in het Parlement was voorgevallen. Hy dacht, dat deze slag de Presbyterianen, die hy Puriteinen noemde, gansch neder hadt geslagen. Hy schreef aan de bisschoppen en aan de heeren van den Raadt, dat zy hen onder bedwang zouden houden. Hy vergeleek hen by de Roomschegezinden, noemende hen even grote vyanden van den koning en van zyne koninklyke achtbaarheid; waarom hy de prelaten vermaande de aanhangers der Presbyterianen tot den Engelschen kerkdienst over te brengen, te gelyk den Raadt bevelende, de genen, die zich daar niet naar wilden gedragen, buiten hunne openbare bedieningen te stellen.

Toela-
ting door
het hof
aan de
Room-
schge-
zinden.

Deze strafheit stilde de beroerten van het volk niet; het geen het zelve nog meer vergramde was, dat het hof ter zelve tydt, als het zo veel strafheit omtrent de Presbyterianen toonde, edikten van toelating aan de Roomschegezinden vergunde. De genen, die den koning wilden voorpreken, zeiden, dat hy niet anders hadt kunnen doen, indien hy zyne eer en zyn belang niet hadt willen te kort doen; dat hy verplicht was de niet overeenkomende met de Engelse kerk te met de zelve vereenigen, om alle partyenschappen weg te nemen, en omzichtig met Spanje en Vrankryk, door eenige zachtheit aan de Roomschegezinden te bewyzen, indien hy van het eerste de wedergeving van de Palts, en van het andere de nakoming van het edikt van Nantes ten gevalle van de Protestanten wilde verkrygen, te werk moest gaan. Hy verklaarde zich op deze wyze in het Parlement, toen te Westmunster zittende, en betuigde, dat het geenzins uit genegenheit voor het Pausdom geschiedde, dat hy hen deze toelating hadt vergunt: echter geschiedde het in den zelve tydt, dat hy briefwisseling met den paus en met den Katholyken koning onderhieldt; zo dat men geen oordeel over een vorst, wiens gedrag zo ongeregeld was, en als tusschen de twee partyen bleef hangen, kan vellen.

1623.

Men morde niet min in Schotlandt dan in

Engelandt, wanneer men daar de vromde reis van den erfgenaam der drie ryken, die als een gelukzoeker naar Spanje was vertrokken, hadt vernomen. De koning was van zyn kant niet min trotsch tegen de Schotten dan tegen de Engelschen, om hen over zulk eene tedere zake, waar over zy in het minst niet bevoegt waren te oordeelen, te doen zwygen. De wederkeering van den prins deedt de klagen der beide ryken, die al het gezag van den koning mogelyk niet zou belet hebben tot een oproer uit te barsten, ophouden.

Daar ontstonden nieuwe beroerten over de vyf artikelen, voornamentlyk dat het ontfangen van het Nachtmal op de knien raakte. Eene aanzienlyke party, door den hoofdschout van Edenburg * ondersteunt, weigerde zich daar naar te voegen, en de Raadt kon dit geweld niet stillen dan met den hoofdschout te bevelen zyne bediening neder te leggen, en de meest schuldigen uit de stad te jagen.

Lodewyk, hertog van Richemond en van Lenox, stierf den 16 February des jaars 1625, byzonder van het hof en van het volk beklagt. Hy was een zoon van den hertog van Lenox, die in het jaar 1582 gebannen wierdt, en den 26 May des jaars 1683 te Parys gestorven was. De koning, daar van kennis krygende, zondt een edelman naar Vrankryk, die zynen zoon, dertien jaren oud, naar Engelandt overbragt, dien hy met alle de waardigheden van den vader bekleedde. Hy nam drie verscheide vrouwen, maar liet gene kinderen na; weshalven zyn broeder zyn opvolger was.

Op de doot van den hertog van Lenox volgde die van *Jacobus*, marquis van Hamilton. Hy was een zoon van *Jan*, grave van Aran *, en te gelyk marquis van Hamilton, kleinzoon van *Jakob Hamilton*, die van den koning van Vrankryk † hertog van Chatelleraut wierdt gemaakt, en die zo vele gevallen gedurende de minderjarigheid van *Maria* heeft gehad. Zyn kleinzoon hadt geen minder genegenheit voor *Jacobus* den VI. Hy hadt daar blyken van gegeven in het laatste Parlement, daar hy zyn perfoon met den tytel van gemachtigde ‡ verbeeldde, en veel hielp om de vyf artikelen te doen bekrachtigen. Hy liet twee zonen na, *Jakob* en *Willem*, van welke wy dikwils onder de volgende regering zullen spreken. Men geloofde, dat de vader vergeven was; al de tekenen van het vergift vertoonden zich in zyn aangezicht: maar men noemde de aanleggers van zulk eene verfoeclyke daadt niet. De koning, zyne doot vernomen hebbende, toonde daar zeer van aangedaan te zyn, en uitte deze woorden als eene voorzegging van zyne eigene doot: *Naardien de takken* (hy sprak van den marquis van Hamilton en van *Lenox*, de twee naaste erfgenamen van de kroon van de zydelingsche linie) *op deze wyze zyn afgesneden, is het onmogelyk, dat de stam lang in wezen kan blyven.* Hy betekende daar zich zelf mede, willende te kennen geven, dat hy niet lang zou leven, gelyk het gebeurde.

Ierlandt was in dezen tydt minder beroert dan Schotlandt. Deridder *Olivier van St. Jan*, Lord tot gemachtigde, volvoerde de bevelen van den koning, en handhaafde het gezag van de regering zo wel, dat de Ieren, altydt tot opstandt genegen, het niet dorsten wagen. Het was echter uit geen beginfel van onderwerping. De vergadering van de voortplanting van het gelo-
vc,

1623.

De
Schotten
morren
over de
reize van
den prins
naar
Spanje.

1624.

* *Willem*
Kigg.

1625.

Doodt
van den
hertog
van Le-
nox.

Doodt
van den
hertog
van Ha-
milton.
* *Jan*
was de
tweede
zoon van
den hertog
van Chatel-
leraut;
maar hy
wierdt
de oudste
door het
afster-
ven
van zy-
nen
broeder
Jakob.
† *Henrik*
den II.
‡ opper-
gevol-
macht-
tigde.

1619.

tot
1624.
Cox.
Staat van
Ierlandt.

1619. ve, die in dezen tydt te Rome wierdt opgerecht, trok ook over zee, en verspreidde zich door de zendelingen in dit ryk zo wel als in Engelandt; maar men nam zo wel acht op hun gedrag, dat zy niet konden doen dan wat morren, in verwachting zynde, dat zy door al hunne klagten hunnen streng landvoogdt zouden doen te huis roepen, dat hen eindelyk gelukte; maar hun staat wierdt daar door niet beter; zyn opvolger vorderde geen minder gehoorzaamheit van hen, zo dat, in weêrwil van de lust, die zy hadden van zich te bewegen, zy zich stil moesten houden. Op deze wyze was het dat de zes laatste jaren van eene regering, tot welkers einde wy ons spoeden, voorby liepen.

1620. Gedurende het jaar 1619 zag men geen de minste beweging. Het volgende was niet aanmerkelyk dan door de inwyding van den vermaarden *Usber* tot bisschop van Meath.

De koning, te onvrede op het Lagerhuis van Ierlandt, zondt in het jaar 1621 vier ridders*, voorzien met eene volmacht, onder het groot zegel van Engelandt, om de misbruiken, omtrent 's lands inkomsten begaan, te straffen, en om het koninklyk gezag in het wereldlyke en in het geestelyke vast te stellen. Het was tot deze gevolmachtigden dat de misnoegden hunne toevlucht namen, en hunne klagten tegen den landvoogdt inbragten. De Geschiedenis getuigt van hem, dat zyn gedrag onberispelyk was, en dat hy van de Ieren niet wierdt gehaat dan om dat hy een goed Engelschman en Protestant was. Op het bericht van hunne beschuldigingen schreef hy aan het hof om zich te verantwoorden, waar op de koning hem schreef, dat hy nergens voor hadt te vrezen. Daarenboven zeide hy tegen de genen, die hem rieden hem weder te huis te roepen, dat het zyne gewoonte niet was iemandt kwalyk te handelen, van wien hy wel wierdt gedient, noch iemandt te veroordeelen, ten zy hy zyne verantwoording hadt gehoort. Zyne toegevendheit, of zyne zwakheit wierdt echter door zyne Raden overwonnen, en hy herriep den ridder *St. Jan*, dien hy op zyne aankomst burggraaf van Grandison, grootfchatmeester van Ierlandt, vryheer van Trogoe in Engelandt, en geheime Raadt in beide de ryken maakte.

Deridder van *St. Jan* komt weder te rug uit Ierlandt.

De koning doet hem veel eer aan.

1622. Ondertusschen vernamen de gemachtigden naar de klagten der misnoegden. Zy ondervonden, dat de drift hen deedt spreken, en dat zy minder over den landvoogdt dan over de wyze van de regering klaagden, waar van zy wel gewilt hadden dat de wetten verandert wierden. Al wat zy verkregen was, dat men in zekere gevallen eenige ontloeg van den eedt van opperhoofdigheit te doen. Voor het overige verplichtte men hen zich gehoorzaam te gedragen.

De gemachtigden maakten ook een opstel van den ontfangst en de uitgave der regering sedert de komste van den koning tot de kroon, en bevonden, dat 'er zeventien duizend ponden Sterlings in Harpstukken, of Iersche gelt, waar van de schellingen aan de eene zyde met een harp getekent, en alleen negen Engelsche stuivers† waardig zyn, overschoten. Maar de Iersche Jaarboeken zeggen, dat de gevolmachtigden hunne rekening niet wel hadden gemaakt, en dat het hof niet goedvondt het ontwerp van hun opstel te volgen.

Cary, burggraaf van Falklandt, volgde op den ridder *St. Jan*. Hy ontfing het zwaardt op den 8 September in de kerk van Dublin. Deze plegtigheit gaf gelegenheit aan den bis-

III Deel.

schop van Meath*, die verkoren was om op dezen dag te prediken, deze woorden van den Apostel tot een onderwerp van zyne leerreden te nemen †: *Zy draagt het zwaardt niet te ver-geeffeb*; waar uit hy gelegenheit nam van de Iersche Roomschegezinden tot hunnen plicht te vermanen, om de toelating van den koning, die hen wel van den eedt van opperhoofdigheit hadt willen ontslaan, maar die ook geenzins wilde toelaten, dat zy de Protestanten zouden smaden, of hunne kerken vermeerderen, niet te misbruiken. Hy zeide dit om de stoutheit van eenige monniken, die zich onderwonden hadden de abdy van Molingar weder op te timmeren, en van een priester, die in de kerk van West-Meath, door het volk ondersteunt zynde, de Mis was komen doen, en den leeraar gedwongen hadt hem de kerk in te ruimen.

Men zag haast, dat de Ieren door zachtheit niet te beteugelen waren, en dat men gedwongen was naar de strengheit der wetten te werk te gaan: onder voorgeven, dat eenige bevryd waren van den eedt te doen, wilden alle de Roomschegezinden, die onder de stads regering waren, daar onder begrepen zyn. Men bestrafte hen krachtig, en *Usber* beval hen de gehoorzaamheit in eene tweede leerreden, die hy ten dien einde deedt.

Weinig dagen daar na wierdt 'er een gebodt afgekondigt, waar in aan de Roomsche kerke-lyken, zo wel geestelyke, als wereldlyke, bevolen wierdt in veertig dagen uit het ryk te vertrekken, en geen ommegang met hen te hebben. Men kon geen ander middel vinden om de algemene rust te herstellen, gelyk sedert hun vertrek ook alles in rust bleef.

Op den 21 Maart des jaars 1624 wierdt *Usber* van het bisdom van Meath naar het aartsbisdom van Armach verplaatst. In het zelve was het, dat hy het droevige treurspel van Ierlandt, daar hy ooggetuige van was, en dat hy overleefde, hadt voorzegt.

Vrankryk was niet min vol kuiperyen dan Ierlandt en Schotlandt. Men vondt steeds drie partyen in het zelve. Die van de koninginne, naar Blois verzonden, die van den gunsteling, waar door de koning voor de wederkomst van de koninginne moeder bevreesd was, en die der Protestanten, welke door het hof en de geestelykheit onophoudelyk wierden verdrukt. Alle deze beroerten waren goed voor het huis van Oostenryk, dat zich daar ook van bediende. Behalven dat waren 'er twee staatsdienaren in den Raadt*, die ten eenemaal Spaanschgezind waren. De gunsteling bezat geen moedt genoeg om zulk eene grote onderneming eene gedaante te doen krygen, om den ondergang van een huis, dat in Spanje, Italië en Duitschlandt den meester speelde, en gansch Europa deedt beven, te brouwen. Het was voor hem genoeg de Hervormden uit te roeien: daar speelden al zyne gedachten op. Zyn opvolger, de vermaarde kardinaal *Richelieu*, veel stouter en onvergelykelyk bekwamer, was ook gelukkiger. Indien hy beide deze partyen niet ten eenemaal te onderbragt, maakte hy de zelve echter zo klein, dat zy het naderhandt nooit te boven hebben kunnen komen. Men zag verscheide omwentelingen voorafgaan. Vrankryk, door zyne eigene verdeeldheden belemmert, beweegde zich niet om de zaken van Bohemen, of de Palts, daar zy het huis van Oostenryk over lieten zegepralen. Het zou het zelve met het Valtelin zyn geweest, dat den ingang van de

1622. *Usber*.

Rom. XIII, 4.

Zachtheit niet bekwam om de Ieren te beteugelen.

1623.

1624. *Usber* naar het aartsbisdom van Armach verplaatst.

1619. tot

1624. *Bensivoglin.*

Nami.

Siri.

Du Manriar.

De Gedenschriften van Rohan.

* *Sillori* en *Puisieux*.

Staat van Vrankryk.

1619. Alpen voor de genen, die aan de overzyde van het gebergte wonen, opent, of fluit. Spanje zou zich daar meester van gemaakt hebben, indien het gemenebest van Venetië, nog meer belang in dezen inval dan Vrankryk hebbende, deze kroon ten laatste niet verplicht hadt zich te verklaren. Toen begon het toneel te veranderen. De kardinaal *Richelieu* kreeg het roer van de regering in handen, en nademaal hy niet goed Spaanschgezind was deedt hy met vreugde al wat hy kon om het te vernederen. Maar hy was daarom niet gunstiger aan de Hervormden, die hy onder het juk bragt, en welke hy al hunne versterkte steden afnam. Het verbondt met Engelandt oordeelde hy nodig tot het eene en het andere voornemen: hy bediende zich derhalven van het misnoegen van den koning *Jacobus* na de wederkomst van zynen zoon, den prins van Wallis, die met zo veel verachting aan het hof van Spanje was gehandelt, en bragt beide deze prinsen in het belang van Vrankryk door een huwelyk van eene der zusters van *Lodewyk* den XIII met den erfgenaam van *Jacobus*. Dit is in het algemeen het geen in Vrankryk voorviel sedert het jaar 1619 tot aan het begin van het jaar 1625, daar wy nu een beknopt verhaal van zullen doen.

1620. Het verdroot de koninginne moeder naar Blois verzonden te zyn; des stelde zy al hare streken in het werk om uit deze ballingschap ontslagen te worden, en het hof gebruikte de zyne daar tegen om het te beletten. De kuiperyen van de koninginne moeder waren of beter aangelegt, of gelukkiger. De hertog van *Espéron* hadt de eer haar te verlossen, en haar naar *Angoulême* te brengen; maar deze grote onderneming was van een klein gevolg, en de loosheit hadt haast de overhandt op de trotschheit en het voornemen van den hertog. *Luines* nam zyne toevlucht tot den bisschop van *Luçon*, die den Godgeleerde, gelyk wy hebben gezegt, te *Avignon* speelde, verwachtende, dat men hem weder in Vrankryk riep. Hy hadt eene volkome macht op den geest van de koninginne, zyne weldoester, en *Luines* bediende zich van zyn aanzien om deze vorstin te misleiden, die de bisschop aan haar lot overgaf. Hy overreedde haar, dat zy zich uit de handen van den hertog van *Espéron* zou vry maken, *Angoulême* verlaten, en naar het kasteel van *Angers* en *Pont de Cé*, aan de *Loire*, dat men haar tot een verzekerd verblyf voorstelde, met de vryheit om weder aan het hof te komen, te gaan. Dit was hare grootste zucht, waarom zy het geen haar aangeboden wierdt aannam: maar het was haar ondergang.

Alles hadt zich voor haar verklaart, de Protestanten zo wel als de Roomschegezinden, gelyk mede de hertog van *Rohan*, niettegenstaande zyn verwantchap met *Luines**, over wien hy misnoegt was: maar zy hadt haar ongelukkig noodlot en het verraadt van haren vertrouweling tegen. Hy belette haar den Raadt van de hertogen van *Maine* en van *Rohan*, die haar naar *Guienne* wilden brengen, te volgen, en deedt haar besluiten te *Angers* te blyven, tot dat de krygsbenden van den koning, die de hare hadden geslagen, zouden aangekomen zyn. Toen gaf zy zich aan de bescheidenheit van het hof over, en verkreeg nauwlyks eene kwydschelding voor die van haren aanhang.

1621. *Luines* voedde gestadig het misverstandt van den koning tegen zyne onderdanen en tegen zyne eigene moeder. Men zegt, dat hy haar

by *Catharina van Medicis*, haar bloedverwant, 1621. vergeleek, en deedt den koning een befeft van een diegelyken aanslag hebben, waar mede de moeder van *Karel* den IX wierdt beschuldigt, namentlyk, dat zy op het leven van dezen vorst hadt toegelegd. Hy verschoonde geenzins de Protestanten, noch alle de genen, die hem verdacht waren. Hy sprak met den koning nergens anders van dan van eene volstreckte macht, terwyl hy zelf het koninklyk gezag te kort deedt. Hy hieldt hem met ydele afwendingen bezig, en liet niet toe, dat hy kennis van de regering nam. Gelyk hy de ganfche wereldt bedroog, was de ganfche wereldt zyn vyandt: doch hy was gelukkig genoeg om boven te dryven. Door loze streken bekwam hy het zwaardt van konnestabel, en lachte met *Lesdiguières*, aan wien de koning het zelve, in vergelding van den afstandt van zyn geloof, hadt beloofd: doch hy zag daar van af ten gevalle van den gunsteling, om des zelfs haat niet op zynen hals te halen. Deze genoot die waardigheit niet lang: want hy stierf op het laatste van het jaar 1621. Al zyne grootschheit daalde met hem ten grave, en het geen het wonderlykste was, nauwlyks vondt men by dezen onverzadelyken man, die Vrankryk hadt uitgeput, zo veel geldt, als 'er nodig was om hem ter aarde te beftellen. *Lesdiguières* voelde toen zyne zucht tot de bediening van konnestabel herleven, welke hy ook zes maanden daar na verkreeg*.

De haat tegen de Protestanten wierdt den koning met kracht ingeblazen, en niets ging het hof meer ter herte dan hun ondergang. Men ontnam *la Force* de regering van *Bearn*, en men zondt *Espéron* derwaarts, die zich meester van *Orthez* maakte, en kort daar na van *Pau*. Men zag toen den oorlog van alle kanten, in *Guienne*, in *Berri*, omtrent de *Loire*, en in *Normandië*, ontfoken; men gebruikte krygslisten, en men maakte zich meester van het bewindt van *Saumur*. Men bragt *du Plessis* zo ver, dat hy onder de ydele beloften, dat hy herstelt zou worden, daar afstandt van deedt. De koning trok zelf tegen zyne onderdanen te veldt; alle de stadvoogden der versterkte plaatsen leverden hem de zelve over. *Soubize* wilde de belegering van *St. Jan d'Angeli* verduren; maar de moedt ontviel den soldaten en den burgers, waar door de stadt zich op een slecht verdrag overgaf.

Die van *Montauban* verdedigden zich beter; het koninklyke leger wierdt gedwongen het beleg op te breken, daar de hertog van *Maine* in sneuvelde. Een soldaat der koningsgezinden gaf den belegerden kennis van het vertrek van het leger door het spelen van den *LXVIII Psalm* † op zyn fluit den avondt voor dat het wegtrok.

De vergadering der Hervormden, in dit jaar gehouden, maakte een besluit over de verdeling van de kerken in alle de provinciën. Deze verdeling wierdt naar de Duitfche wyze gemaakt, waar van zy ook den naam ontleende. Het was niet, dat deze gewoonten te voren niet waren in acht genomen, maar het getal was tot nu toe onzeker geweest; men bepaalde de zelve op acht*, waar van ieder haren algemenen bestierder hadt, en haar deel in de noodzakelyke onkosten tot handhaving van de gemene zake moest opbrengen.

De oorlog bleef in het volgende jaar in *Poitou*, *Guienne* en *Languedok* duren. Van al-

Gedrag van den kardinaal *Richelieu*.

De koninginne moeder vlucht uit Blois.

Zy wordt door den bisschop van *Luçon* verreden. * *Luines* was met de dochter van den hertog van *Montauban* getrouwt.

Gedrag van *Luines*.

Hy wordt konnestabel gemaakt.

Zyne doodt.

* in July 1621. Geweldt tegen de Hervormden gepleegt.

De sterke steden overgegeven.

Belegering van *Montauban*.

† *Gods zal opstaan, zyne vyanden zullen versloot worden.* enz.

Verdeling der kerken.

* *Bentivoglio* zegt drie; maar hy is daar van niet wel ontderecht.

1622. alle kanten wierden de Protestanten verdrukt. Het was in dit jaar, dat de graaf van Mansveldt in Lotharingen trok, en gansch Champagne deedt beven. De Protestanten maakten met hem en met den hertog *Christiaan* van Brunswyk een verdrag; maar het zy uit gebrek van geldt, het zy door misverstandt tusschen beide de veldoversten, het zelve hadt geen voortgang. Een Franck schryver *, zegt, dat deze kroon haar ware belang te laat begon te merken; zy zag den mislag, dien zy begaan hadt, met den keurvorst van de Palts te onrechter tydt aan den haat van het huis van Oostenryk opgeoffert te hebben; dat zy toen den grave van Mansveldt hem wel wilde tegen zenden, ten welken einde zy hem in dienst van de Vereenigde provinciën deedt gaan, en dat zy hem niet alleen geldt, maar ook een bystandt van vier duizend man bezorgde. Maar andere geschiedschryvers zeggen, dat hy by prins *Maurits* voor Bergen op den Zoom kort na den slag van Fleury kwam †, zonder van geldt, of volk van Vrankryk te spreken.

† Zie fol. 638.

Edikt aan de Hervormden toegeflaan.

* Ten tyde van de wapenschorffing der algemene Staten met Spanje. Zie fol. 593. Hy stierf in den jare 1623. † Zie de zere redenvoering in het laatste Deel van zyne *Onderhandelingen*. De bisschop van Luçon kardinaal gemaakt. 1623. Doodt van den hertog van Bouillon; en van *du Pleffis Mornay*.

Eenigen tydt daar na wierdt de vrede met de Hervormden gemaakt, en de koning verleende hen een edikt, waar by al het voorgaande vergeten bleef. Het wierdt den 19 October des jaars 1622 afgekondigt. Het was in dit jaar, dat het geschrift van *Jeanin*, waar van wy op eene andere plaats gesproken hebben *, te voorfchyn kwam. Hoe Roomschegezind deze staatsdienaar was, nochtans nam hy de party der Hervormden, doordien hy geloofde, dat de eer van den koning, de openbare trouw en de rust van het ryk in de handhaving van deze edikten bestonden. Maar niets was krachtiger dan het geen hy omtrent de steden van zekerheit zeide. *Het was rechtmatig, zeide hy †, de zelve te vergunnen, om tegen onze trouwloosheit en meenedigheit een volk te verzekeren, waar tegen wy zo dikwils ons gegeven woordt hebben gebroken.*

In dezen tydt ontfing de bisschop van Luçon de tyding, dat hy tot kardinaal was verheven, waar over hy, zegt men, eene blydschap toonde, die met de waardigheit van zulk een groot man niet overeenkwam. Voorts spocide zich ieder om hem met vleierende pluimstrykeryen geluk te wenschen, de Protestanten zo wel als de Roomschegezinden, daar zich ieder daar na over beklaagde. Op zyne verheffing volgde de verbreking van het edikt, en de oorlog begon op nieuw tegen de Protestanten. De doodt van *Du Pleffis* en die van den hertog van Bouillon verhaastten hunnen ondergang. Deze laatste beval ten hoogste aan zyne kinderen den koning getrouw te zyn, zonder echter hun geloof te benadeelen, waar in hy hen vermaande te leven en te sterven. Zyne dochters waren hem gehoorzaam; maar zyne twee zonen heeft men tot het Roomsche geloof zien overgaan. *Du Pleffis* stierf kort na den hertog van Bouillon, en voor dat men het gebodt in de maandt van November tegen de Hervormden afkondigde, als of Godt hem hadt willen bewaren voor de droefheit, die over de kerk beschooren was, welke hy zo lang door zyne schriften, door zynen yver en door zynen moedt hadt verdedigt. Zyne standvastigheit bleek onder *Henrik* den IV: hy hadt by de Roomschen zulk een haat tegen hem verwekt, dat zy op zyn leven toeleiden. Zy waren te onvrede, dat hy de afzwering van den koning hadt uit-

getelt, en hem twee maal belet aan den paus te schryven *. Hy toonde geen minder standvastigheit onder *Lodewyk* den XIII.

Tillenus, oorspronkelyk van Silesië, was toen in Franschen dienst †, en om de bescherming van deze kroon ten voordeele van de Arminianen te erlangen maakte hy geen zwarigheid de Hervormden schandelyk te lasteren, sprekende tot lof van de Jesuiten en van den beganen moordt. Hy verhef de macht des konings boven het gewisse en boven de vryheit van het volk. Het was ook in deze tydsgelegenheit, dat men de Protestanten beschuldigde een aanslag gemaakt te hebben om de Roomsche kerk uit te roeien. Daar uit nam *Tillenus* gelegenheit van den koning te pryzen, dat hy hen verhindert hadt hunne gemachtigden naar de kerkvergadering van Dordrecht te zenden.

Ondertusschen ging men voort met hen te verdrukken: men bedwong Rochelle, dat men de verzekerde schuilplaats der Calvinisten noemde, door eene opgeworpene sterkte, *Lodewyk* genaamt. Men begon de Mis in het begin van den jare 1624 in de stad te doen, en alles bereidde zich tot het vermaarde beleg, dat zy sedert zo standvastig en te gelyk zo ongelukkig heeft doorgestaan. Hier was eigentlyk het tydperk der verheffing van den kardinaal *Richelieu*, die door *Vieville* in het bewindt der zaken raakte, daar deze zelf door de ongenade van *Puisieux* en van *Sillery* in geraakt was.

Men tradt tot de onderhandeling van een huwelyk tusschen de derde dochter van *Henrik* den IV met den prinsse van Walles, na dat men hem eenige jaren te voren de tweede hadt geweigert, die men aan den prinsse van Piemont gaf. De doodt van koning *Jacobus*, in het begin van den jare 1625 voorgevallen, bragt geen beletfel aan dit huwelyk, zo nadeelig aan de Hervormden van de drie ryken van Groot-Britannië, gelyk ook aan die van Vrankryk: doch het was aan *Karel* zelf nog nadeeliger wegens het belang, dat de koningin zyne gemalin in deze schrikkelyke omwenteling, gelyk wy onder de regering van dezen vorst zullen zien, en die hem zelfs op het schavot bragt, hadt genomen.

Men moet zich niet verwonderen, dat de Franschen, de uitroeying der Protestanten in het hoofdt hebbende, den keurvorst van de Palts aan de wraak van het huis van Oostenryk overgaven. Zy zouden het zelve hebben gedaan met de Grifons en met die van het Valtelin, indien het bewindt der regering niet was verandert geworden. Deze kleine landstreek is niet dan eene laagte aan het Alpiësche gebergte, even als eene brede gracht, die de bergen der Grifons en die van Italië van een scheidt, en te gelyk als een galdery en weg, door de Natuur tusschen de bergen gemaakt, om van het Milanees naar het graafschap van Tirol te gaan. De *Adda* loopt door dit dal, van waar zy zich in het meer van Como ontlact, op wiens oever de landvoogdt van het Milanees eene sterkte hadt opgeworpen, die niet anders dan een schans was. Het Valtelin strekt zich uit van de zyde van het Oosten naar Tirol; van het Zuiden grenst het aan de bergen van het Bergamoishe, en ten Westen aan het Milanees. Het zelve wordt in het Noorden door de Alpen, daar de Grifons wonen, gedeekt. Zy bemachtigden deze valei in het jaar 1512 gedurende de oorlogen van Italië.

Sfortia, die hen hadt geholpen, handhaafde hen daar in, en *François* de I bevestigde hen in het zelve na den slag van Marignan, door het verdrag van het jaar 1516; zo dat die van het

1623. * *Mezeray*.

Tillenus scheldt op de Hervormden. † Hy was toen leeraar van Sedan.

* in zyne verhandeling tegen *Millettiers*.

1624. Oprechting van de sterkte *Lodewyk*.

Onderhandeling over het huwelyk van den prinsse van Walles met *Henriette* van Vrankryk.

Beschryving van het Valtelin.

1624. Valtelin aan de Grifons onderworpen wierden. Maar zy stonden in den jare 1620 op, en riepen tot hunnen bystandt den aartshertog van Tirol en den hertog van Feria, landvoogdt van Milaan.

Dit was het landt, dat de Spanjaarden besloten te veroveren, onder voorgeven van de oproerigen by te staan, en dat de Venetianen niet konden besluiten hen over te laten, uit hoofde van het belang, dat zy hadden van zich in een zo nodigen scheidsmuur tegen hunne vyanden, zo wel als tegen hunne machtige naburen *, te handhaven: weshalven de gezanten van dit gemenebest aan alle hoven liepen om nayver te verwekken.

* in de jaren 1620, 1621, 1622 en 1623.

De Spanjaarden maken zich daar meester van.

koninklyk huis in nieuw-Castilie.

Spanje, Savoje en het gemenebest van Venetië maken een verbondt tegen hen.

Doodt en lof van Fra-Paolo.

Wy hebben gezien wat de handen van Engelandt en Vrankryk gebonden hielt. Het laatste verklaarde zich niet dan na dat Spanje zich in het jaar 1620 van het Valtelin hadt meester gemaakt. Wy hebben reets gesproken van het eerste verdrag, dat door bemiddeling van *Bassompierre* den 25 April des jaars 1621 gesloten, en van de Spanjaarden te loor gestelt wierdt. Daar wierdt een ander te Arangues † den 5 May des jaars 1622 getroffen, dat noch de Grifons, noch hunne bondgenoten behaagde. Kortom, den 7 February des jaars 1623 wierdt 'er een verbondt tusschen den Allerchristelyksten koning, de gemachtigden van het gemenebest van Venetië, en den hertog van Savoje ter wederkryging van het Valtelin gesloten.

In dezen tydt kwam de vermaarde *Fra-Paolo*, Augustyners, die zyn vaderlandt zo krachtig tegen den paus hadt verdedigt, te sterven. Zyne verhandeling over dit vermaarde geschil, en zyne geleerde Geschiedenis van de kerkvergadering van Trente deden hem voor een ketter en voor een goddelozen van de aanhangers van den stoel van Rome doorgaan. Maar het gemenebest van Venetië en de onpartydige geschiedschryvers spreken van hem als van een braaf en Godvruchtig man, en een getrouw burger, van zulk een groot en hoogdravend verstant, als men ooit hadt gezien. Wy hebben gedacht deze afweiding aan de gedachtenisse van dezen geestelyke, die meer gerucht met zyne pen in zyn vaderlandt maakte, dan alle de veldoversten van dezen tydt met hunne wapenen te landt en ter zee hadden gedaan, verschuldigt te zyn.

Steden van het Valtelin aan de Franschen gegeven.

Het verbondt van den 7 February des jaars 1623 wierdt van een ander den 11 July in den jare 1624, om daar de uitvoering van te verhaafden, gevolgt. Den 2 December daar aan volgende trokken de Franschen in het Valtelin, en den 8 van de zelve maandt wierdt 'er een verdrag tusschen de veldhoeren van het leger, geholpen van de gezanten van Venetië en die van Savoje, en den veldoverste van den paus, aan wien Spanje eenige der steden van dit landt hadt in bewaring gegeven, gesloten. By het zelve kwamen zy in handen der Franschen, waar door de Grifons hunne meesters in macht zagen toemen. De Spanjaarden hielden nog al de andere steden in. In het vervolg zullen wy zien hoe de Franschen de machtigste wierden, en hoe ten laatste de Grifons een opstandt verwekten, en hen dwongen * hen gerufft in hunne dalen en bergen te laten leven.

* in het jaar 1637.

1619 tot 1624.

Bentivoglio.

Nani.

Siri.

Aixema.

Du Maur.

enz.

Het twaalfjarige bestandt, tusschen de Vereenigde provinciën en den Katholyken koning in het jaar 1609 gesloten, eindigde in den jare 1621, en men bereidde zich van weërzyden om den oorlog weder te beginnen. Dit was, gelyk wy haast zullen zien, geenzins de gedachten van den aartshertog, die de vrede wenschte. Het was nog minder de gedachten van *Philips* den III, die in den jare 1621 kwam te sterven, noch

van *Philips* den IV, die zyn opvolger was. Belangende de Vereenigde provinciën, de gevoelens waren daar in verdeelt; maar de meesten waren van oordeel, dat een oorlog veel beter dan eene wapenschorffing was, die hen de handen bondt, en ondertusschen hunne geestelicheit onzeker hielt. Het gemenebest sloop ook niet in eene onvoorzichtige zorgeloosheit; het gaf acht op het gedrag van zynen trotschen vyandt, wiens juk het hadt afgeworpen, besloten hebbende liever nog eenmaal alles te wagen dan zich weder tot slaverny te begeven. Het hielt zyne krygsbenden en steden in goeden staat van tegenweer; het bleef in geen gebreke van zyne naburen, wanneer zy van het huis van Oostenryk wierden angetast, zonder het bestandt te breken, te hulp te komen, gelyk het deedt met den keurvorst van Brandenburg tegen den hertog van Nieuwburg, die door den keizer wierdt ondersteunt, en zich van Gulik hadt verzekert: ook zondt het naderhandt in het jaar 1617 een bystandt van drie duizend paarden en duizend voetknechten tegen den hertog *Ferdinand*, die kort daar op keizer wierdt, en toen de *Uscochen* handhaafde. Dit waren als zo vele gebannenen en rovers, die tusschen de rotten en de klippen langs de zee en de kusten van Istrië en Dalmatië woonden, van waar zy gestadige stroperyen deden. Zulk volk was het, voor het welke de aartshertog de party opvatte, en daar hy een schuilplaats voor in zyne landen, na dat het de landen van de Venetianen hadt geplunderd, toestondt. Dit was het, dat deze laatste verplichtte schi-verhaling te gebruiken, en by de algemene Staten bystandt te verzoeken, dien zy hen toestonden. De edele Venetiaan †, die ons de Geschiedenis van dezen tydt met een misschien al te opgepronkten styl heeft medege-deelt, zegt ons, dat de Spanjaarden van spyt meenden te barsten, ziende het verbondt tusschen deze twee machtige gemenebesten opgerecht, die met malkander vereenigt zynde de Adriatische zee met den Oceaan vereenigden, en zich van de eene en van de andere zee tegen hunne algemene vyanden verzekerden.

1619. Schets van den staat der Vereenigde provinciën.

† Nani.

Verbondt van dit gemenebest met dat van Venetië.

Maar hun verbondt wierdt eigentlyk niet dan in het jaar 1619 gemaakt. Het was niet meer de oorlog met de *Uscochen*, die de Venetianen bekommerd maakte; zy hadden wel andere ongerustheden, en daar scheelde weinig aan, of zy waren door eene zamenzwering, waar van de landvoogdt van Milaan en de onderkoning van Napels aanleiders waren, te gronde gegaan. Zy vreesden voor hunne vryheit en die van Italië; zy dachten in deze tydsgelegenheit niet beter te kunnen doen dan zich by een gemenebest aan te geven, dat hunne zaken zo vele jaren tegen dezen machtigen koning, die op de hare toeleide, hadt gehandhaaft. Dit is het, dat deze schryver, dien wy reets hebben bygebragt, verhaalt. Hy zegt, dat dit verbondt niet aanging voor dat het rypelyk in den Raadt was overwogen, en na dat het van een Raadsheer van zyn huis weder-sproken wierdt, dat zyn verhaal ons minder verdacht maakt. De redenen van den Raadsheer, die daar tegen was, behelsden: *dat door zo een verbondenisse het gemenebest zich in een altoosdurenden oorlog met het huis van Oostenryk zou inwikkelen, naardien het door een ander gemenebest, dat geen vrede hadt te verwachten, daar in geslept zou worden, dat twee grote zwaarigheden, die niet te vermijden waren, zich daar tegen stelden. Dit was aan den eenen kant de staatzucht van Spanje, het welk zich weder meester van de Vereenigde provinciën, die het waren ontsnapt, wilde maken, en*

Reden-voering van een Raadsheer van Venetië tegen dit verbondt.

daar-

1619. daarentegen van den kant der Vereenigde provinciën eene begeerte tot de vryheit, die zy besloten hadden met goed en bloed te handhaven. Daar was dan niet dan een hardnekkige oorlog te verwachten; een oorlog, die geen palen dan de vier deelen van de wereldt, en mogelijk geen einde zou hebben, al was het meeste geldt en volk van Spanje, het goudt en het zilver van de Indien, en het bloedt en de rykdom van gansch Europa daar by opgezet. Na zulk een schrikkellyk denkbeeld van een oorlog, daar het gemenebest zich zou inwikkelen, gegeven te hebben, vertoonde hy, Dat het sijn zittende den uitslag gemakkellyk kan afwachten; dat het alleen het venperk voor deze twee vyanden hadt open te laten, zonder dat het lust kreeg daar mede in te treden; dat het niets van de Spanjaarden hadt te vrezen, zo lang zy werck zonden vinden om met eene natio, die voor bare Godsdiens en voor hare vryheit vocht, en daarenboven nog van Frankryk en hare andere bondgenoten geholpen wierdt. Laat ons dan, ziede hy, ons volk, noch ons goldt niet naar Hollandt zenden; laten wy ons niet te veel verhaasten om met onze machten zee en landen, zeer ver van ons afgelegen, te verdedigen; bewaren wy het gene wy door eene wyze langzaamheit, die altydt met zo veel schrandtheit het gemenebest verselt, hebben verkregen, en zonder op ons het misnoegen van anderen te balen laten wy op ons gemak onze zaken overleggen, en door eene volmaakte eendragt op de gerechtigheit, voorzichtigheit en de geseldheit des tyds, waar naar wy ons gedrag moeten richten, denken.

Reden-voering van den gene, die het te-gendeel gevoelde.

Veniero was niet van zyne gedachten. Wanneer zullen wy, ziede hy, Heeren, eene macht te-gengaan, die onverzadelyk is, welkers bebluyst met geen twee werelden is te voldoen, en die geen vry volk in de wereldt kunnende verdragen, alle staten, die van haar, noch van hare dwingelandy niet afhangen, door openbaar geweldt, of door kunstgrepen aantast? Dit is de reden, waarom zy zo veel gerucht van ons verbondt met de Grisons, Zwitserlandt en Savoje heeft gemaakt: dit is ook de reden van de bittere klagten, die zy tegen ons by paus Pius den V heeft gedaan, ter oorzake van den bystandt, dien de Vereenigde provinciën ons over twee jaren tegen den hertog van Oostenryk zonden. De Godsdiens strekte tot een voorwendsel van de klagten der Spanjaarden: maar wie weet niet, dat de Godsdiens altydt voor een masker om de staatzuchtige voornemens te verbergen versrekt? Het is de kettery niet, die zy in de Hollanders haten; maar het is de liefde tot hunne vryheit en onafhankelykheit. Zy maken zo veel gerucht over ons verbondt met dat gemenebest niet dan om dat zy voor de goede uitwerkselen van het zelve bevreest zyn. Indien wy de vryheit van Italië, waar aan de wapenschorffingen altydt nadeelig zyn geweest, niet hebben kunnen bebouden, laat ons ten minste den zelve mislag ten aanzien van Hollandt niet begaan; de scheidsmuur, die voor ons nog in zyn geheel tegen het huis van Oostenryk blyft. De wapenschorffing van dit gemenebest met Spanje staat te eindigen; laat ons niet toestaan, dat de zelve worde vernieuwt, om ons niet bloot te stellen voor eene staatzucht, die ons den eenen voor, den anderen na traecht op te slokken. De Hollanders zyn te zwak om zulk een machtigen vyandt, tegen welken zy geen staat, noch op Engelandt, noch op Frankryk, om de zwakheit of kwade wil van beide de koningen, kunnen maken, tegen te staan. Laat ons veel eer vrezen, dat dit gemenebest t'eeniger tydt zal gedwongen worden de wapenschorffing aan te nemen, of dat het, indien het de zelve verwerpt, zal bezwyken, in weerswil van zynen moedt, in zulk een ongelyken slydt. Wie twyfelt, of wy zullen dan ook op ons beurt aangetast worden?

Nam. dit neno- met van netie.

Reden-voering an een taads- eer van /enetie egen dit verbondt.

1619. wy zullen het ons beklagen, indien dit gebeurt, maar te laat, dat wy een volk hebben laten verloren gaan, dat, indien wy het geholpen hadden, onze vryheit en het zyne zou hebben kunnen bebouden. Dat men my niet zegge, dat wy vrede met Spanje hebben: heeft deze vrede de inbreken en de verrasschingen van zyne landvoogden in onze landen en steden belet? Is men niet komen plunderen en ons belegeren tot in onze zeeën? Heeft men ook de Turken niet verzocht om ons te overrompelen? Wy hebben zeer wyzelyk gedaan ons met Zwitserlandt en met Savoje te verbinden: deze twee bondgenoten dekken ons nu van de landzyde: maar daar is niet dan Hollandt, dat in staat is ons ter zee te beveiligen, en de Spaansche vloeten in den Oceaan zo veel werk te verschaffen, dat haer de lust en macht benomen zal zyn om in de Adriatische zee te komen. Daarenboven zal Spanje geen recht hebben van klagtig over ons te vallen, als of wy een verdrag met zyne oproerige onderdanen hadden aangegaan, naardien het zelf met hen, na hen voor een vry en onafhankelyk volk erkent te hebben, in onderhandeling is getreden. Wy staan toe, dat de volbrenging van dit verdrag ons tot onkosten zal brengen, waar door onze inkomsten zullen worden uitgeput: maar was het niet om ze wel te besteden, dat onze voorzaten de zelve met zo veel zorg hebben byeengebragt? Zy hebben de eer gebad zorg gedragen te hebben voor het gene het gemenebest mogt van noden hebben, en zy hebben ons de macht gelaten het zelve ten nutbaarste in een tyds-gewricht van zo veel belang uit te geven. Men moet niet, door al te spaarzaam ontrent de inkomsten te zyn, den Staat in gevaar brengen. Het is nu het handhaven der onderdanen, en niet in de schatten, dat de ware rykdom van het gemenebest bestaat.

Voorwaarden van het verdrag tusschen de Vereenigde Nederlanden en het gemenebest van Venetië.

Deze raadt haalde het over; en het gemenebest aan zynen gezant Suriano in den Haag daar van kennis gegeven hebbende, beval hem het verbondt met de algemene Staten te sluiten, het welk volbragt wierdt. Het verdrag bragt mede eene wederzydsche belofte van malkander by te springen, indien zy aangetast wierden. Deze bystandt bestondt van den kant der Venetianen in vyftig duizend guldens maandelyks, en van den kant der Staten in eene gelyke somme, zonder verplichting van die som wederom te geven; maar indien het kwam te gebeuren, dat beide de gemenebesten te gelyk in een oorlog wierden ingewikkelt, zou deze onderstandt zo lang ophouden, als de oorlog aan de eene of de andere zyde zou duren. Suriano schreefaan het gemenebest wat hy hadt gesloten, en het zelve benoemde Tirifano om naar den Haag, met den tytel van buitengewoon gezant, te gaan, om het verdrag te bezworen. De Staten zonden van hunnen kant Francois Aarssen in de zelve hoedanigheit en met eene gelyke macht om in hunnen name het verdrag te Venetië te beëedigen.

1620. Dit geschiedde niet voor in het jaar 1620; en dit verbondt der twee gemenebesten veroorzaakte meer nayver aan hunne naburen, en gaf Spanje groter ongenoegen dan het van nuttigheit aan de Venetianen en de Hollanders is geweest.

De laatste deden hunne benden dit jaar tot bystandt van den keurvorst van de Palts trekken, gelyk wy in het verhaal der oorlogen van Bohemen en de Palts hebben gezegt. Het ontbrak niet aan den goeden wille van het gemenebest, noch aan de dapperheit der soldaten, dat de prins Frederik in zyn keurvorstendom, en mogelyk op den troon van Bohemen niet herstelt wierdt. De zwakheit en de nalatigheit van den koning zynen schoonvader

De Vereenigde provinciën helpen den keurvorst van de Palts.

1620. vader deden hem het voordeel missen, dat de Vereenigde provinciën besloten hadden voor hem te verkrygen. De zelve, ziende, dat de koning, die daar meer belang in hadt dan zy, zich daar niet aan kreunde, wilden het alleen niet wagen om de staten van den geplunderden vorst weder te krygen, en hielden zich te vrede met de vyanden op den oever van den Rhyne te stuiten.

1621. Hoe meer het einde van het bestandt naderde, hoe meer het gemenebest voorbereidelen tot den oorlog maakte, en door zyn gedrag toonde, dat het niet van voornemen was den zelve te verlengen. Op het einde van Maart zondt het zelve vier gezanten naar Vrankryk, om den bystandt te verzoeken, dien het door zyne goede verstandhouding en hun gemeen belang in een oorlog, die niet verderfelyk voor de eenen kon zyn, zonder in het vervolg den anderen nadeelig te wezen, reden hadt te hopen. De geschiedschryver van dit hof * zegt, dat de gezanten begonnen met zich wegens de doodt van *Oldenbarneveldt* te verantwoorden, waar uit men ziet, dat Vrankryk deze zaak ter herte nam, het zy het zelve door de beschuldiging van den getergden *Tillemus*, een Arminiaan, daar toe wierdt aangeport, het zy het uit eene zuivere staatkunde geschiedde, of wel om de verdeeldheden in zyne naburige staten, onder een voorgeven van de ongelukkige burgers aldaar te helpen, aan te kweken. Het was met het zelve oogmerk, dat het aan de gezanten de vryheit van *de Groot*, die toen gevangen zat †, verzocht. Men weet niet, of dit artykel geen verhindering aan het verdrag zou toegebracht hebben, indien hy door de bekwaamheit van zyne vrouwe niet gelukkig was ontvlucht *.

Hoe het zy, het verbondt wierdt vernieuwt, en de koning verplicht, indien het gemenebest het bestandt met Spanje en den aartshertog niet kwam te vernieuwen, het zelve den zelve bystandt te geven, als het van de koningen zyne voorzaten hadt genoten. Middelerwyl zonden de aartshertogen, geneigt tot vrede, den kancelier van Brabant met een brief aan de Staten om hen de zelve voor te slaan. Hy kwam daar den 18 Maart, en wierdt als een gezant met de eer, die men aan zyne hoedanigheid verschuldigt was, ontfangen en gehuisvest, wordende ten koste van het gemenebest in zyne verteeringen vry gehouden. Maar dit was ook al wat hy wegdroeg. De Staten, te onvrede over de bewoording van den brief, dien hy hen overleverde, weigerden in eenige onderhandeling te treden, en zonden den zelve met hun antwoordt wederom. Zy konden niet verdragen, dat men hen vermaande, gelyk in dezen brief geschiedde, dat zy zich weder onder een hoofd, hunnen ouden en wettigen souverein, zouden begeven: zy zagen deze spreekwyze aan als een toelag op hunne vryheit en een inbreuk in de verklaring, by de welke de Katholyke koning hen by het bestandt van den jare 1609 voor een vry volk hadt erkent. Zy klaagden daar geweldig over in hun antwoordt van den 23 Maart, aan den kancelier van Brabant overhandigt, noemende dit voorstel onrechtmatig en onredelyk, vermits het zelve het woordt, dat men hadt gegeven, schendde, en hen weder onder een juk wilde brengen, het welk zy hadden afgeworpen, en betuigden, dat zy noch goedt, noch bloedt zouden te dierbaar achten om de vryheit, die zy hadden verkregen, en

die hen zo dierbaar was, te handhaven. Voorts 1621. verzekert men, dat niet alleen de prins van Oranje † naar den oorlog verlangde, maar dat ook gansch Hollandt de handen daar naar jeukten, en boven al de stadt Amsterdam, die in den koophandel op Oost-Indië begon te krygen, en niet begeerde, dat hare handen door een nieuw bestandt gebonden zouden worden.

Aan den anderen kant, *Philips* de III gestorven, en *Philips* de IV hem opgevolgt zynde, was de staatsregering verandert, en deze nieuwe regering hadt de zelve geneigtheit niet voor de wapenschorsing als de voorgaande, die daar het werktuig van was geweest. Echter Spanje uitgeput zynde vondt noch in het goudt van de Indiën, noch in zyne wervingen in Italië een bron, bekwaam om het verval der trotsche legers van deze natie, die zo veel gerucht onder hunne vermaarde veldoversten *Jan van Oostenryk* en de hertogen van *Alva* en van *Parma* hadden gemaakt, te beletten; zo dat het scheen, dat het de wapenschorsing meer dan in het jaar 1609 van noden hadt. Maar de staatzucht van den grave van *Olivarez* deedt het voorstel daar van in den Raadt, na de doodt van *Philips* den III voorgedragen, verwerpen. Deze regeerzuchtige gunsteling van den koning, zeventien jaren oud, en zonder ondervinding, latende de gansche regering op zyne staatsdienaren aankomen, hadt meer opgeblazenheit dan bekwaamheit, zo dat hy, minder met zyne macht dan met de trotscheheit van zyne natie en zyn eigen hoogmoedt te rade gaande, alle onderhandelingen, die men begonnen hadt om het bestandt te vernieuwen, afbrak, en den Raadt van Madrid tot den oorlog deedt besluiten. Hy gaf voor reden, dat men zich moest bedienen van de beste tyds gelegenheit, die Spanje ooit hadt gehad; dat Vrankryk met de oorlogen over den Godsdienst genoeg te doen hadt, en Engelandt in de verwachting van een huwelyk met de infante wierdt opgehouden; dat het bygevolg alleen van het huis van Oostenryk afhing over Italië, Hollandt en Zeelandt te zegepralen. Zyn raadt wierdt gevolgt, en men zag aanstonts de wapenschorsing verdwynen, den veldtocht openen, en de legers optrekken.

Spinola kreeg bevel de Palts gedurende eene wapenschorsing, op het verzoek van den koning van Engelandt toegestaan, te verlaten, en naar de grenzen van de Vereenigde provinciën te trekken. Zyn optocht gaf haar veel bekommernis. De prins van Oranje, te *Emmerik*, van waar hy de bewegingen der vyanden kon waarnemen, post gevat hebbende, geloofde, dat hy hem slag wilde leveren, waarom hy duizend man van de bezetting van *Gulik* tot zich trok, om zyn leger te versterken. Hy was op de loosheit van *Spinola* niet verdacht; zyn gedrag om een slag te willen wagen was geveinst, en zyn toelag was alleen, dat *Maurits* de stads bezetting zou verminderen, om dat *Spinola* voorgenomen hadt de zelve te belegeren. Inderdaadt, de bezetting was daar niet zo haast uitgetrokken, of hy vertoonde zich voor de hoofdstadt van dit hertogdom, waar van de krygsbenden van het gemenebest zich tot twee malen toe hadden meester gemaakt: de eerste maal op den 29 Augusty des jaars 1610, en de tweede maal vier jaren daar na *. De graaf van den Berg hadt ze reets met zes duizend man te voet en duizend ruiters ingesloten, en *Spinola* in July by hem gekomen zynde wierdt de belegering aanstonts aangevangen. Men werkte met zo veel naarstigheid aan de begravingen, dat de zelve in korten tydt in zulk

† *Mansveldt* hadt deze hoedanigheid na de doodt van zynen oudsten broeder, voorgevallen in den jare 1618, aangenomen.

Staatzucht van den grave van *Olivarez*.

Einde van de wapenschorsing tusschen Hollandt en Spanje.

Belegering van *Gulik* door *Spinola*.

* in het jaar 1614.

Gezanten van het gemenebest naar het Franse hof.

* *Siri*.

† op het slot *Louvestein*.

* Zy was genaamt *Maria van Reigersbergen*. Zy verburg hem in een kofstet, en liet hem wegvoeren terwyl zy zelf gevangen bleef, haar mans nachtrok aan het lyf en zyn mu op haar hoofd hebben de.

1621. eene behoorlyke gesteldheit waren gebragt, dat het voor den prinsse van Oranje onmogelyk was noch een aanval op de zelve te doen, noch eenig volk in de stadt te werpen, zo dat de zelve na een tegenstandt van een maandt gedwongen wierdt zich over te geven.

1622. *Spinola*, een van de stoutste en dapperste veldoversten van zynen tydt, en die den zelve roem te landt, als zyn medelandgenoot *Doria* * ter zee hadt behaalt, dacht Bergen op den Zoom te vermeerteren, gelyk hy Gulik hadt gedaan. Deze stadt legt aan den mondt van de Schelde, ter plaatse daar deze stroom tot voorby Antwerpen loopt, en zich in verscheide armen verdeelt, die de grenzen van Hollandt, Zeelandt en Brabant uitmaken; zo dat der zelve behoudenis van het uiterste gewigt voor het gemenebest was. Prins *Maurits*, die daar van overtuigt was, droeg daar eene byzondere zorg voor. Deze stadt, die haren naam aan de kleine rivier de Zoom verschuldigt is, daar de inwoonders zich van hebben bedient om de gracht te graven, die de wateren naar de Schelde brengt, was zeer onordentelyk en naauw bebouwt; maar hare buitenwerken, die uitgestrekt zyn, waren zeer sterk. De kunst en de natuur schynen daar met elkander te stryden om daar eene van de sterkste plaatsen van Europa van te maken. Verscheide schanssen omringden de zelve van alle kanten, en vertoonden zich in het water als zo vele eilanden. Van daar heeft men lopende grachten, het zy om het landt onder water te zetten, het zy om eene opening voor de schepen te maken, om alle noodwendigheden, het zy krygs- of mondbehoefden, voor de inwoonders aan te voeren; zo dat *Spinola* om deze stadt te vermeerteren gehouden was verscheide plaatsen te gelyk te belegeren. Deze zwarigheden deden hem niet afschrikken: hy nam zyne maatregels met zyne omschansingen te maken zo wel, dat hy zyn hoofdkwartier nam op eene verhevene plaats, die te gelyk door de moerassen ontoegankelyk was †. Naar den benedenkant deedt hy eene afnyding van het eene endt van zyn leger tot aan het andere, voorzien met borstweringen en andere werken, van plaats tot plaats maken. Hy stelde zyne batteryen daar het landt het toeliet, en bediende zich van het ondergelopen landt om de aannadering tot zyne legerplaats bezwaarlyk te maken. Alde kunst, noch bekwaamheit was machting *Maurits* te beletten de stadt niet te ontzetten.

Het was voor de Spanjaarden onmogelyk alle de toegangen te sluiten. De zee, de stromen en de grachten lieten op verscheide plaatsen een doortocht over, en wanneer zy dachten op eenige plaatsen daar in voorzien te hebben, vonden zy, dat het water hen in hunne eigene afnydingen grotelyk benadeelde. Echter geloofst men, dat deze onvermoeide veldoverste alles zou te boven gekomen zyn, en dat de stadt, die reets tot het uiterste was gebragt, zich zou hebben moeten overgeven, indien de graaf van Mansveldt, na den bloedigen slag van Fleury niet met zeven duizend ruiters by den prinsse van Oranje was gekomen. De prins besloot met dezen bystandt de belegering op te slaan. Hy hieldt zich of hy de linien wilde aantasten, en legerde zich te Geertruidenberg; maar in een oogenblik deedt hy zes duizend man scheep gaan, die ter bestemder plaatse aankwamen, en in de stadt getaakten. Toen zag de stadt zich buiten gevaar, en *Spinola* vondt zich zelf tusschen het leger van de stadt en dat van den prins, die met het overige volk in zyne

III Deel.

legerplaats was blyven leggen, bezet. Hy moest zich naar de tyds gelegenheit voegen, en het beleg opbreken *; zo dat deze Spaansche veldoverste niet gelukkiger was dan de hertog van Parma in den jare 1588 was geweest, en deze voornamste stadt, die toen voor de verrassching van den eenen bevryd was geweest, wierdt nu van den aanval van den anderen gered. De vreugde over dit ontzet was algemeen. Men zag de blydschap door alle de Vereenigde provinciën; men beval aan Godt deswegen dankzeggingen te doen door het gansche landt, en men maakte zulk eene menigte vregdevuren, dat het schein of het gansche landt in vuur en vlam stondt.

Hier mede eindigde ook de veldtocht van den groten *Maurits*. Daar viel niets aanmerkelyks voor gedurende het jaar 1623. De veldtocht van den jare 1624 begon met de belegering van Breda, dat niet voor den 5 July des jaars 1625 ingenomen wierdt. Deze overgaaf wierdt van de doot van den prins voorgegaan; maar wy zullen het verhaal van het eene en het andere tot de regering van *Karel* uitslelen.

Maurits Breda niet dan door eene afwendinge kunnende ontzetten, ondernam in den jare 1624 het kasteel van Antwerpen te vermeerteren. Het was een stout bestaan, maar zo wel overlegt, dat de prins, die niet te los van eene zaak oordeelde, ziede, van deze onderneming sprekende, dat de Hemel alleen den goeden uitslag kon verhinderen (a), gelyk de zelve het ook belette. *Maurits* hadt tot de uitvoering een donkeren nacht verkozen, onder welkers gunst hy de wallen naderde, zonder dat men hem gewaar wierdt. Reets was hy de zeer diepe brede gracht over schipbruggen en schuiten over geraakt; reets waren de stormladders aan den muur gehecht, wanneer de ladders braken. De schildwacht hoorde het gerucht daar van, en maakte allarm aan het wachthuis, waar door *Maurits*, zyn voornemen ontdekt ziende, gedwongen was weder af te trekken.

Kort te voren was 'er eene onderhandeling geweest tusschen dezen prins en den aartshertog, bestiert door eene vrouw, *Cerclos* genaamt. De kardinaal de *la Cueva* gebruikte daar ook toe den vermaarden schilder *Rubens*; maar deze kuiperyen konden de gedaante der zaken, ten eenemaal ten oorlog geschikt, niet veranderen, waar toe men zo wel van eenen kant als van den anderen toebereidselen maakte om den zelve dapper voort te zetten. Het gemenebest maakte dit jaar een nieuw verbondt met Vrankryk, dat thans zyn ware belang onder het bewindt van den kardinaal *Richelieu*, meer dan te voren was geschied, in acht nam. Het vernieuwde ook zyne verbonden met Denemarken, Brandenburg en de Engelsche kroon.

In het zelve jaar vertrok de graaf van Mansveldt naar het hof van *Lodewyk* den XIII en dat van *Jacobus* den I, om hen tegen het huis van Oostenryk aan te zetten. Hy verzocht alleen van den koning van Groot-Britanniën tien duizend man te voet en drie duizend ruiters ten zynen laste, zich sterk makende met dezen bystandt den Paltsgraaf te herstellen, en de Vereenigde provinciën te helpen. Hy verzocht Vrankryk in het verbondt tegen Spanje te treden, en verzekerde het

Oooo

zelve,

(a) Daar zyn 'er, die deze woorden op eene vroeger onderneming door eene vloot, van den Briel in December des jaars 1623 vertrokken, en door storm verstoort wordende, te huis brengen.

1622.

* den 2 October.

1623.

1624.

1624.

Aanflag op Antwerpen mislukte.

Verbondt van het gemenebest met Vrankryk.

De naver van het Franche en het Engliche hof belet dat zy zich van den dienst van Mansveldt bedien.

21.
tani-
de-
hoe-
gheit
de
odt
n zy-
oud-
broec-
f,
orge-
llen ia
n jare
rs,
nge-
men.

Staat-
ucht
van den
ave
van Oli-
varcz.

Einde
van de
wapen-
chorf-
ling tus-
schen
Hollandt
en Span-
je.

Belege-
ring van
Gulik
door *Spinola*.

* in
het jaar
1614.

1624. zelve, dat het zynvoordeel in de vernedering van zynen mededinger zou vinden. *Jacobus* beloofde hem alles, en kwam niets na, en *Lodewyk de XIII* hieldt hem met schone woorden en met eenig geldt, geenzins voldoende aan het oogmerk van *Mansveldt*, op. Men zegt, dat *Jacobus* toen zynen gunsteling, en zelfs zynen eigen zoon, die dezen Duitschen veldoverste veel beleeftheit bewees, mistrouwde, weshalven hy hem zyn leger niet dorst toevertrouwen. *Lodewyk* van de andere zyde hadt een nayver opgevat, om dat *Mansveldt* zich eerst naar het hof van Engelandt, op wiens name hy te werk ging, hadt gekeert, en hy wilde de tweede in rang niet zyn. Zie daar hoe door de zwakheit van eenen dezer vorsten, en het ongenoegen of de staatzucht van den anderen, deze dappere veldoverste aan den keurvorst van de Palts en het gemeenebest van Hollandt van geen nut was.

Het jaar 1624 begon in Engelandt met het zitting van het Parlement, dat op den 19 February geopent wierdt. De koning, door den prins van Wales en den hertog van Bukkingham opgerooit, was toen ook tegen het huis van Oostenryk, daar hy te voren een aanhanger van was geweest, ingenomen, en dacht niet anders dan om het den oorlog aan te doen. *Bukkingham*, een vyandt der Spanjaarden in het algemeen, en van den grave van Olivarez in het byzonder, hadt een huwelyk van den prinsse van Wales met eene prinsesse van Vrankryk voorgeslagen. Deze onderhandeling, daar wy de byzonderheden van zullen zien, brak alle gemeenschap met Spanje af. Echter maakte *Jacobus* van dit nieuwe huwelyk, dat hy in het oog hadt, in zyne aanspraak aan de twee Huizen, die vergadert waren, geen gewag. Hy maakte hen alleen bekend hoe hy met Spanje stondt, en wilde, dat *Bukkingham* hen van alle zyne onderhandelingen met het zelve kennis gaf, stellende in hunne handen de schuldt, of den lof, dien deze staatsdienaar in het bewindt van deze zaken verdiende. Voorts verklaarde hy, dat hy hen niet hadt zamengeropen dan om hen zaken van de grootste aangelegenheit van de regering, het zy ten aanzien van het algemene welzyn van de natie, het zy ten aanzien van zich zelve en het koninklyke huis, mede te delen. Hier uit nam hy gelegenheit hen te vertonen, dat hy gene gedachten hadt om naar eene volstrekte macht te trachten, naardien hy, om zo te spreken, zich in de armen van zyn volk, door de gemachtigden van het Lagerhuis verbeeld, kwam werpen, en betuigde, dat hy zonder hunnen raad niets wilde besluiten. Hy verwachtte, zeide hy, *hun besluit wegens den oorlog met Spanje, en op wat wyze hy in het herstellen van den keurvorst van de Palts zou te werk gaan, om zich daar naar te voegen*. Hy vermaande hen het zelve in overweginge te nemen met den zelve ernst en de zelve genegenheit, als hy het oordeel daar van aan hen overgaf, zonder van hem eenig kwaad vermoeden omtrent den Godsdienst te hebben. *Ik merk my zelven aan*, zeide hy, *als uw man: zo lang als 'er yverzucht in het huwelyk is, kan het niet anders dan vele moeielykheden veroorzaken. Laat ons dan van den eenen kant zo wel als van den anderen alle wantrouwen verbannen. Ik houde my zelve verzekert van uwen goeden wille: waarom zoudt gy aan den mynen twyfelden? Ik zweer u, Heeren, dat by myne toelating, aan de Roomschegezinden vergunt, myne gedachten nooit zyn geweest om onze wetten, zo wys en zo nuttig tot handhaving van*

den Godsdienst ingestelt, te verbreken. Ik wil op nieuw herhalen de betuiging, die ik u zo menigmaal heb gedaan, van niet alleen myne zorg, maar ook myn eigen leven voor het welzyn van een Godsdienst, daar ik altoos zulk een groten yver voor heb getoont, op te offeren: zelfs ben ik gereed, indien het nodig is, deze wetten te vermeerderen, over welke nakoming gy yverzuchtig zyt, en daar nieuwe verzekerdheit tegen alle aanslagen van onze vyanden by te voegen. Eindelyk, niets gaat my meer ter herte dan een goeden bandt tusschen my en myn volk te leggen, en ik verlang met drift myn Parlement met my in de overleggingen van de belangen, die ons beide raken, te zien zamenloopen.

De aanspraak des konings, veel verschillende van de taal, die hy in het laatste Parlement hadt gevoert, wierdt drie dagen daar na gevolgt van de redenvoering van den spreker van het Lagerhuis*. Hy verzekerde zyne Majesteit van de goede overeenstemming der gemachtigden in de gevoelens, die de Engelse natie zo aangenaam waren, als het hunnen vorst behaagt hadt de zelve met zyn eigen mondt tegen Spanje en voor den Godsdienst, twee mededingers, tusschen welke nooit een ware vrede kon zyn, en waar van het eene een altoosdurende vyandt van den anderen was, uit te drukken. Hy verzocht zyne Majesteit in deze gedachten te volharden, en hy verzekerde hem, dat eene zo aangename vereeniging tusschen den vorst en zyne onderdanen niet min de macht van den eersten dan het geluk van de andere zou veroorzaken.

Vervolgens gaf de hertog van Bukkingham een verhaal van al wat aan het hof van Madrid gedurende de reize van den prins, dien hy de eer hadt gehad te versellen, was omgegaan. Boven al roemde hy zeer het geluk, dat hy hadt gehad van hem weder te brengen, en hem uit de strikken, die de graaf van Bristol voor hem hadt bereid, gered te hebben. Op deze wyze was het, dat hy, den afkeer van deze onderhandeling op de schouders van den anderen leggende, al den roem van de zelve afgebroken te hebben wegdroeg. Beide de Huizen, zyn verhaal hebbende overwogen, kwamen overeen, dat hy den koning, den prins en den Staat nuttig hadt gediend, en spraken hem vry van den laster der Spanjaarden. Het volk van Londen raakte in het zelve gevoelen met het Parlement, en men hoorde van alle kanten roepen: *Mylord Bukkingham heeft Engelandt behouden*. Zodanig was de ligtgelovigheit van het volk, bedrogen door het onware verhaal, dat men het zelve hadt gedaan: van de eene buitenfporigheit tot de andere overgaande, veranderde het al de lasteringen en vervloeking, die het op het vertrek van den hertog hadt getoont, in loftuitingen en zegepraal op zyne wederkomst. Wy zullen het haast tot zyne oude gedachten zien wederkeren, en zynen lofredenaar zynen beschuldiger worden †.

De koning liet weinig minder ongestadigheit blyken. Hy hadt zynen gunsteling met den prins niet gezonden dan met gedachten, dat hy het huwelyk met de infante zou verhaasten: in het tegendeel was hy de oorzaak, dat het afgebroken wierdt. Echter roemde hy dezen staatsdienaar in het Parlement byna gelyk *Tiberius* ceertyds *Sejanus* in den Raadt van Rome prees. Hy bedankte de beide Huizen voor hunnen zamenloop met hem by deze gelegenheit. Hy verzekerde hen, dat hy een gezant

Antwoordt der gemeenten.

* De ridder *Thomas Crew*.

Het Parlement neemt genoegen in het doen van *Bukkingham* in Spanje.

† Zie het tweede jaar der regering van *Karel den I*. *Jacobus* besluit tot den oorlog met Spanje tot herstelling van den keurvorst van de Palts.

Faber. R. Coker. Wilson. Nani. Siri. Aitzema. De Geschiedenis van Rahan. Zitting van het Parlement.

Aanspraak van den koning aan zyn Parlement.

1624. zant naar Spanje zou zenden om hem zyn besluit over het huwelyk, dat hy voor afgebroken hieldt, en over de wederkryging van de Palts, die hy door de wapenen zou vervolgen, bekend te maken. *Na dat ik deze zaak zal begonnen hebben, zeide hy, zal ik de zorg om ze te volcinden aan mynen opvolger overlaten, verbougt zynde de zelve voor myne doot in het verfabiet te zien, gelyk Mozes een welgewallen badt van een hogen berg het landt Kanaan te beschouwen, daar hy zelf niet mogt in komen.* Hy vertoonde vervolgens aan het Parlement, dat hy, om een oorlog van zo veel aangelegenheit te beginnen, een buitengewonen bystandt nodig hadt. De ridder *Eduard Sackville*, naderhandt graaf van Dorset, vertoonde dit nog krachtiger aan het Lagerhuis. Hy zeide, dat men met een machtigen vyandt te doen hadt, tegen welken men ten minste een leger van dertig duizend man moest zenden, indien men een goeden uitslag wilde verwachten. Dat tot zulke grote onkosten veel geldt wierdt vereischt en een spoedige byeenzameling van het zelve. Hy zeide verder, dat hy hen deze zwarigheden niet voor oogen stelde dan om dat hy van hunnen goeden wille overtuigt was, en dat zy hunne besluiten met zo veel vaardigheid zouden uitvoeren, als zy hadden getoont in de zelve te nemen.

Het Lagerhuis biedt hem den nodigen bystandt aan.

Het Lagerhuis deedt het ook; het verklaarde aan den koning, dat het eenstemmelyk hadt besloten zyne Majesteit den bystandt te bezorgen, dien hy van noden hadt, niet alleen om den Paltsgraaf en zyne doorluchtige gemalin, hunne zeer waarde prinses, in hare eerste waardigheden te herstellen, maar ook om Ierlandt tegen alle aanvallen van buiten en oproeren van binnen te verzekeren; de Vereenigde Staten te helpen, en eindelyk den vyandt van alle kanten werk te geven. Ten dien einde stontt het drie onderstanden en drie vyftiende delen toe, belovende, dat men tot der zelve inzameling zou treden zo haast als zyne Majesteit het afbreken van het huwelyk en zyn besluit omtrent de wederkryging van de Palts in Spanje zou bekend gemaakt hebben.

Hy verandert van gedachten.

Maar de koning, altyd tot zyne vredelievendheit overslaande, was niet lang zonder berouw te hebben, dat hy zich in zulk een langdurigen oorlog ging inwikkelen. Hy wanhoopte niet, zeide hy kort daar na tegen het Parlement, dat hy met den keizer een verdrag zou maken, en betuigde verder, dat, indien *Ferdinand* hem geen duidelyk en gunstig antwoordt gaf, niets bekwaam zou zyn hem te beletten het beslotene omtrent de herstelling van een huis, dat hem zo na bestontt, in het werk te stellen.

Gewaande zamenzwering door den Spaanschen gezant bezaacht.

Ondertusschen het gerucht van den oorlog met Spanje te Londen verspreid zynde, zag men door de gansche stad vreugdevuren en andere blyken van vrolykheit tot bewys van den afkeer, die tusschen de beide natiën was. De Spaansche gezant gaf de schuld aan *Buckingham*, dat de onderhandeling met den grave van Bristol afgebroken was: hy trachtte het Parlement door een omstandig verhaal van dit gedrag op te stoken. Hy meende derhalven, dat hy, indien hy dezen staatsdienaar by den koning kon klein maken, een prins, die tot nu toe Spanje gunstig hadt geschenen, gemakkelyk in des zelfs belang weder zou overhalen. Deze gezanten waren *Don Jan de Mendoza*, marquis van Inojosa, en *Don Carlos Coloma*. Men kon de onbeschaamtheit en lastering niet verder brengen, dan zy deden om hunnen aanslag wel te doen gelukken, III Deel.

Zy bedachten eene zamenzwering tegen den koning, daar zy niet alleen den gunsteling mede beschuldigden, maar ook zelfs den prins van Walles. Zy schaamden zich niet den vader met den zone overhoop te werpen, indien het hun voornemen maar kon dienen. Zy stroomden uit, dat de hertog van Buckingham met den jongen prins by het Parlement trachtte uit te werken, dat men de onderhandeling over het huwelyk, dat in Spanje wierdt vervolgt, en de wedergeving van de Palts zou afbreken; dat het voornemen der zamengezworenen was den koning daar in te doen bewilligen, en by weigering hem naar een van zyne landhuizen te verbannen, en vervolgens den prins voor koning te verklaren.

Een schryver * zegt, dat de marquis van Inojosa met *Coloma* in de gehoorkamer komende, de eerste in de zak van zyne Majesteit een papier stak, waar op alle de omstandigheden van deze gewaande zamenzwering geschreven waren, terwyl de andere bezig was met den hertog van Buckingham en den prinsse te spreken, waar door zy daar geen acht op sloegen. Dit schelmstuk was aan niemandt nadeelig dan aan de genen, die het voortbragten, die alle met beschaamde kaken in verwarring raakten, en de Roomschegezinden, die mede hun deel daar in hadden, moesten al de schuldt boeten.

* R. Cois, die nog verscheidene andere omstandigheden van deze gewaande zamenzwering verhaalt.

Zo haast als de koning, het zy door den marquis van Inojosa en door het papier, in zyn zak gestoken, het zy door de Jesuiten van het gevolg der Spaansche gezanten, gelyk eenigen zeggen, daar van kennis kreeg, sloeg hy geloof aan deze zamenzwering, en stontt daar zeer over verzet. *Ach! Mylord*, zeide hy tegen den hertog van Buckingham, die des morgens by hem kwam, *wat heb ik u gedaan, dat gy naar myn kroon en leven staat?* Deze woorden veroorzaakten grote ontsteltenis in den gunsteling, die hy echter niet liet blyken; maar omarmende de knien van den koning, deedt hy duizend eeden van zyne onschuld. Ter zelve tydt onderzocht hy wie by den koning was geweest. Men noemde hem vader *Macestria* †, een Spaansch Jesuit. Hy twyfelde niet of deze was zyn beschuldiger; hy bestrafte geweldig de genen, die hem hadden binnen gelaten, en hy zwoer den ondergang van deze gevaarlyke zendelingen van het Roomsche en het Spaansche hof. Ondertusschen verzocht hy recht van den koning en van het Parlement. Men deedt eenig onderzoek, waar door zyne onschuld aan den dag kwam, en de koning zich met zynen gunsteling weder verzoende. Hy gebodt aan den ridder *Walther Aston* voldoening van den Spaanschen koning over de stoutheit van zyne gezanten, die eenen van zyne staatsdienaren en zynen eigen zone zulk een schandelyken aanslag hadden durven te last leggen, te cischen. De marquis van Inojosa, over wien men meer klaagde dan over *Coloma*, wierdt te huis geroepen. Dit was al de voldoening, die men van het hof van Madrid, dat zelfs door de beleeftheden en de eer, die het aan den gezant op zyne wederkomst bewees, betuigde, dat het zyn gedrag goedkeurde, kon erlangen.

Buckingham verantwoordt zich.

† of Macestria.

Het Spaansche hof stelt de voldoening van den koning *Jacobus* gevordert, te looz.

De schryver *, dien wy meermalen hebben bygebragt, verhaalt deze zaak eenigzins anders. Hy zegt, dat de streken der Spaansche gezanten door *Mylord Williams*, zegelbewaarder, die het van eene Engelsche vrouw hadt, op welke de geheimfchryver van het gezantschap verliest was, uitlekten: gelyk *Cicero* de zamenzwering van *Catiline* door *Fulcia* wierdt bekend gemaakt. Hy

* R. Cois,

1624. voegt daar by, dat de omftandigheden hem van een priester, uit wiens mond hy zo vele bewyzen kreeg, als 'er nodig waren om den hertog en den prins vry te spreken, waren geopenbaart; dat hy daar een opstel van maakte, en het zelve aan hen overgaf; dat zy het aan den koning ter handt stelden, waar door hem de aanlegger bekend wierdt, zo dat hy hen uit de overtuiging, die hy daar over toonde, vry sprak, en zich met hen verzoende.

Weder-
komt
van den
grave
van
Bristol,
beschul-
digt van
wanbe-
dryf.

In dezen tydt kwam de graaf van Bristol weder uit Spanje. De hertog van Buckingham, misnoegt over een aanslag, die hem haast ongelukkig hadt gemaakt, en gelovende mogelyk, dat Bristol mede daar deel aan hadt gehad, of vrezende ten minste, dat de kwade indrukken, die hy van hem in zyne afwezenheit aan het Parlement hadt gegeven, met zyne aankomst mogten omver gelmeten worden, overreedde den koning hem naar den Tour te zenden. Hy kwam daar niet uit, volgens de schryvers, die van zyne gevangenis gewag maken, voor dat hy zyne onderwerping hadt gedaan, verwachtende een beter tyds gelegenheit om zich met roem over zynen vyandt te wreken. Een onbehoorlyk gedrag, en weinig tot lof van den koning strekkende, zegt een Engelsch schryver *, zo verachtelyk met een staatsdienaar, die hem zo vele jaren in de tederste zaken van zyne regering hadt gedient, op eene blote beschuldiging, en zonder hem in zyne verdediging te hebben gehoord, gehandelt te hebben. Deze schryver zegt echter niet, dat de graaf van Bristol op zyne wederkomst gevangen wierdt, maar dat hem alleen wierdt gelast zich van het hof en het Parlement, waar voor hy zyne klagen wilde brengen, zo lang de koning hem geen gehoor gaf, afwezende te houden; waar op hy vervolgt, dat hy eenige dagen daar na verlof kreeg om tot waarneming van zyne byzondere zaken te Londen te komen, en zyne beschuldiging tegen *Buckingham*, gelyk de laatste tegen hem hadt gedaan, in te brengen.

* R. Cole.

Maar de doot van den koning tusschen beide komende wierdt dit geschil eerst onder de regering van zynen opvolger beflist, en dat daar op de graaf van Bristol naar den Tour wierdt gezonden †. Ondertusschen vervolgde *Buckingham* zyne wraak tegen een aanhang, die den Godsdienst en de regering door zynen val het onderste boven hadt willen keren. Hy droeg zeer sterk by den koning aan op het verbannen der Jesuiten, en het uitvoeren der wetten tegen de Roomschegezinden, die weigerden te gehoorzamen. Die van het Hoger- en Lagerhuis verzochten het zelve, en de eene en de andere deden op nieuw daar toe aanzock by den koning, om zyne toestemming aan eene bill te geven, die hen verplichtte den eedt van opperhoofdigheit te doen.

† in het
jaar
1626.

De ge-
meenten
vervol-
gen de
uitvoer-
ing der
wetten
tegen de
Rooms-
gezinden.

De ko-
ning
komt het
beloofde
daar om-
trent
niet na.

Het verzoekschrift der beide Huizen, aan zyne Majesteit voorgedragen, was niet alleen bepaalt aan het verzoek van de uitvoeringe der wetten tegen de vyanden van den Staat en den Godsdienst, het diende ook om den vorst te fincken, dat hy hen zou beloven, dat hy voortaan geen vryheit, wanneer men eenmaal over een huwelyk van den prinsse van Wallis, met welke kroon het zou mogen zyn, kwam te handelen, aan de Roomschegezinden zou toestaan. Het antwoordt van den koning viel naar genoeg uit. Hy verzekerde hen, dat hy het gebodt tegen de Jesuiten, de priesters en de Roomschegezinden, die den eedt van opper-

hoofdigheit niet wilden doen, zou laten afkondigen. Hy bedankte hen voor de zorge, die zy namen voor den Godsdienst, en betuigde op nieuw zynen yver om den zelve te handhaven, en zyn huis in de zelve gedachten op te brengen; maar zyne grote beloften, zegt de Engelsche schryver, kwamen op niet uit: hy bleef haast in gebreke te voldoen aan de voornaamste beloften, die hy aan het Parlement hadt gedaan: ook kwam hy zyne beloften omtrent het bannen der yverigste Roomschegezinden zeer slecht na; zo dat een groot getal Roomschegezinde Mylords en ridders in de provinciën bleven, die den Roomschen Godsdienst daar trachtten te doen bloeien. Om van zyn Parlement niet gekweld te worden om hen te bannen, stelde hy het zelve uit tot den 2 November van het zelve jaar, en naderhandt tot den 7 April des jaars 1625. Zyne doot, op den 27 Maart voorgevallen, ontbondt het voor dat het vergadert was.

In dezen tydt kwam 'er eene tyding uit Oost-Indië, waar door men dacht dat 'er geschil tusschen Engelandt en Hollandt zou ontstaan. Daar was in het jaar 1619 een verdrag van koophandel tusschen beide de natiën gemaakt *, waar by ieder in het bezit bleef van het gene hy hadt, en de scheepvaart op de kusten van de eilanden in Oost-Indië vry gegeven wierdt. Maar het valt zwaar de begeerlykheit te bepalen. Onder de landen, die de eene en de andere in deze ver afgelegene gewesten bezaten, waren de Molukische eilanden geen van de minste. Wy hebben op meer dan eene plaats gezegt, dat *Magellanus* de zelve hadt ontdekt; dat de Spanjaarden zich in het bezit daar van hadden geselt; dat zy door de Portugezen daar uit wierden gejaagt, en dat eindelijk de Hollanders, zich met de eilanders vereenigende, zich van de beste plaatsen hadden meester gemaakt, die zy tegenwoordig nog bezaten. De Engelschen hadden daar ook hunne comptoiren. Men ziet uit het verdrag van den jare 1619, dat zy het derde der uitlevering van Amboina †, en de Hollanders twee derde delen hadden. Maar de laatsten wilden van alles meester zyn; zy deden een onrechtmatiger en nog wreder zaak, ten minste indien men de berechten, welke dit jaar te Londen kwamen, geloof mag geven.

Onlusten
tusschen
de En-
gelschen
en Hol-
landers
in Am-
boina.
* Ait-
zema.

† een der
Moluk-
sche ei-
landen.

De zelve behielden (a), dat in het jaar 1622 de Hollandische maatschappy, te Amboina opgerecht, de Engelschen, die daar ook hunne goederen en comptoiren hadden, eene verdichte zamenzwering te last hadt gelegd, om eene oorzaak te vinden om hen te vermoorden; dat zy met dit inzicht hen beschuldigden, dat zy zich met die van het landt hadden verbonden om zich van het kasteel meester te maken, en dat zy zonder eenige andere wyze van rechtspleging, gelyk men tusschen twee natiën, die een verbondt zamen hebben opgerecht, moest doen, en tegen het verdrag van den jare 1619, in de woon- en pakhuizen der Engelschen waren gevallen; dat zy hunne koopmanschappen, ter beloop van meer dan vyf millioenen, hadden gerooft, eenige Engelschen de keel afgesneden, andere nog veel wreder door zware pynigingen om het leven gebragt, en de overige, die zy niet in het leven hadden gelaten dan om hen tot

(a) De Hollanders geven deze zaak geheel anders op, en het is onzeker welke van de twee natiën schuld heeft gehad. Zie het verhaal der Hollanders, zo wel als dat der Engelschen, het welk hier maar kortlyk wordt ter neder geselt, by *Aitzema Zaken van Staat en Oorlog I Del*, fol. 361 enz.

1624. tot slaven te dienen, hadden verstroot.
 Hoe vredelievend de koning ook was, wierdt hy van dit droevig verhaal ontroert, en besloot daar wraak van te nemen. Hy zondt een gezant aan de algemene Staten om voldoening van hen te eischen, hen vermanende, indien zy zich daar mede niet spoeden, dat hy schaverhaling zou gebruiken. Hy hielt zich met deze dreigementen te vrede, latende, zeide hy, de zorg om de zelve werktellig te maken aan zynen opvolger. Hy sprak als of hy eenig gevoel van zyne doodt, die waarlyk niet ver af was, hadt gekregen. Voor dat wy daar van spraken, moeten wy de onderhandeling over het huwelyk van den prinsse van Walles met *Hourette* van Vrankryk verhalen. Het verdrag daar van was zo ver gevordert in den korten tydt, dien de koning, na dat hy met Spanje hadt gebroken, daar aan hadt laten arbeiden, dat 'er niets aan ontbrak dan de trouw, wanneer hy kwam te sterven.

Aan-
 zoek by
 de prin-
 cesse van
 Vrank-
 ryk voor
 den
 prinsse
 van
 Walles.
 * Le Tel-
 hier.

† Lam-
 nie.

* Jakob
 Eloy.

Door
 Spanje
 gedwars-
 boomt.

* Hy was
 de broe-
 der van
 Philips
 den IV,
 en stierf
 in den
 jare
 1632.

† Zie
 een der-
 gelyk
 voorstel
 in den
 jare
 1608,
 fol. 591.
 Over
 het hu-
 welyk

Buckingham, die de zelve macht op den zone als op den vader verkregen hadt, moedigde zynen jongen meester, zo haast hy van Spanje was wedergekeert, tot het aanzoek van de prinsesse van Vrankryk aan. Hy deedt daar zels op den 18 January de opening van aan den Franschen gezant te Londen*, met wien hy afsprak, dat Mylord *Riche*, wanneer hy naar Parys ging, daar de opening van zou doen; doch zonder te laten blyken, dat hy daar last toe hadt, maar als of het uit zyne eigene beweging geschiedde, tot dat men verzekert was, dat dit voorstel aan het hof van Vrankryk niet onaangenaam zou zyn. *Riche* vertrok in het begin van Maart; hy sprak den 10 van die maand met *Villaux-Cleres* †, geheimschryver van Staat, en des anderen daags hadt hy gehoor by den koning. Hy droeg de reden van zyne reize voor, en verbondt zich de zelve van den prins en den koning zynen vader, zo haast als hy zou weten, dat zyne onderhandeling den Allerchristelyksten koning niet onaangenaam was, te doen goedkeuren. Het antwoord, dat hy kreeg, was zeer gunstig; hy schreef het naar Engelandt over, en dit hof vaardigde in het laatste van April den grave van Carlile* met den tytel van buitengewoon gezant af, om meer luister aan dit verdrag by te zetten, en de voltrekking daar van te verhaasten.

Het Spaansche hof deedt wat het kon om dit te dwarsbomen. Om deze reden was het, dat het een geschil tusschen vader en zone hadt berokent, gelyk wy verhaalt hebben. De list in Engelandt niet gelukt zynde, deedt het wat het kon om Vrankryk daar van af te trekken. Het sloeg een huwelyk voor tusschen den infant *Don Carlos** en de prinsesse, die van den prinsse van Walles wierdt aangezocht. Het zelve boodt aan den toekomenden bruidegom de souvereiniteit van de Nederlanden na de doodt van den aarts-hertog te geven †. De Raadt van den Allerchristelyksten koning was van oordeel, dat Spanje niet oprecht te werk ging, en vondt niet goed een voordeelige en verzekerde verbindtenis voor een onzekere en verdachte te verlaten, naardien het van het toekomende, en van den wil der Spanjaarden, aan welke men zich niet dorst vertrouwen, afhing.

Dus traden de Engelsche en Fransche gemach-
 tigten den 8 Juny in onderhandeling. De kar-
 dinaal *Richelieu*, de zegelbewaarder, de marquis
Vieville en *Villaux-Cleres* wierden van *Lodewyk*

den XIII benoemt, de graaf van Carlile en My-
 lord *Riche* van den koning van Engelandt en den
 prinsse van Walles. Ten eerste rees 'er eenig ge-
 schil omtrent de plegtigheid, naardien de kar-
 dinaal *Richelieu* den voorrang aan de Engelsche ge-
 zanten, dien hy aan die van den Katholyken ko-
 ning, noch aan die van den keizer niet gaf, niet
 wilde toestaan. De Engelsche gezanten antwoor-
 den, dat zy in het minste niet verplicht waren
 zich te richten naar eene toegevendheit, die de
 Roomschgezinde hoven wel wilden hebben voor
 het purper en dat zy daar over aan den koning hun-
 nen meester zouden schryven. Men kwam echter
 overeen, dat men met den kardinaal in de kamer van
 de koningin in onderhandeling zou treden, en
 wanneer men in de kamer van den kardinaal zou
 vergaderen, dat hy, onder voorwendfel van eene
 gemaakte ziekte, te bedt zou leggen, waar door
 het geschil van den rang en de plaats wierdt
 weggenomen.

Men tradt ten eerste tot de artykelen aangaan-
 de den Godsdienst. De Engelsche gezanten be-
 willigden achtervolgens den aan hen gegeven
 last in de vrye oeffening van den Roomschen
 Godsdienst voor de koningin en haar gevolg;
 maar de Fransche gemachtigden waren niet te
 vrede met deze aanbieding, en zeiden ronduit,
 dat het hof van Engelandt aan de verbindtenis
 van den Allerchristelyksten koning niet moest
 denken, indien het minder aan dit hof dan aan
 het Spaansche wilde inwilligen; dat het aan het
 laatste elf artykelen ten voordeele van den Room-
 schen Godsdienst, niet alleen voor de infante en
 haar huis, maar ook voor alle de Roomschgezin-
 de Engelschen hadt toegestaan; dat noch zyne
 Majesteit, noch de Godvrucht van den koning
 van Vrankryk toelieten, dat hy naar minder
 aanbiedingen zou luisteren, en dat men begin-
 nen moest met hem diegelyke toe te staan. In-
 dien men het verhaal van den aartsbisschop van
 Ambrun*, die in dezen tydt naar Engelandt
 vertrok, mag geloven, verkreeg hy van den ko-
 ning en van den hertog van Buckingham het
 geen hy begeerde. De koning gaf hem zyn
 woordt, dat hy Roomschgezind zou worden, zo
 haast hy de zaken op den voet zou gebragt heb-
 ben, dat hy het met zekerheit kon doen. On-
 dertusschen beloofde hy, dat de priesters, die
 in zyne ryken zouden komen, het zy zy van den
 paus, of van zyne Allerchristelykste Majesteit
 kwamen, geen moeilykheit zou worden aange-
 daan: doch uitgenomende Jesuiten, de aanleggers
 van het buschkruid-verraadt, dat hy niet kon
 vergeten. Verder zouden alle de kerkelyken van
 het Roomsche geloof in volle vryheit zyn. De-
 ze prelaat zegt verder, dat hy aan meer dan
 achttien duizend Roomschgezinden het vormfel
 in het openbaar in het gezicht van al de wereldt
 aan het huis van den Franschen gezant hadt ge-
 geven; dat eenige yverige Protestanten daar
 groot gerucht over maakten; maar dat de ko-
 ning met te zeggen, dat hy het hadt toegestaan,
 hen den mond stopte; eindelyk, dat de hertog
 van Buckingham hem hadt beloofd, dat hy den ko-
 ning zynen meester zou volgen, en dat hy ken-
 nis van alle de kuiperyen hadt.

Het hof van Vrankryk, van den koning van
 Engelandt verzekert zynde, liet het Parlement
 wat praten, en vervolgde de onderhandeling
 over het verdrag: echter wilde het, voor dat het
 gesloten wierdt, grondige kennis nemen van al
 den argwaan omtrent het gedrag van een vorst,
 die zo wankelbaar was, en zich met zo veel drift
 voor het huis van Oostenryk genegen hadt ge-
 roont.

1624.
 word
 door ge-
 mach-
 tigten
 van bei-
 de de
 koningen
 gehan-
 delt.

Zwarig-
 heit over
 den
 Gods-
 dienst.

* Willem
 Hays,
 gestor-
 ven in
 den jare
 1648.
 Ver-
 bandt
 van den
 koning
 Jacobus.

1624 toont. Ten dien einde zondt het *D'Effiat* met den tytel van gezant naar Londen; maar het was eigentlyk als een eerlyke verspieder, die nergens anders om kwam dan om de ware gedachten van den koning te doorgronden.

Bezen- ding van *Berulle* naar Ro- me om de toe- lating te erlangen.
Ondertusschen vertrok vader *Berulle*, toen overste van de priesters van het Oratorie, die naderhandt kardinaal wierdt, den laatsten July van Vrankryk met zyne lastbrieven voor den paus *Urbanus* om zyne toelating. De schriften, die hy last hadt den paus mede te delen, behelsden de artikelen van het gene aan de Roomschegezinden in Engelandt door den koning *Jacobus* en den prinsse van Walles was toegestaan. Zy waren ook vol hoop van de zyde van den koning van Vrankryk. Hy twyfelde niet, zeide hy, of hy zou de drie ryken van Groot-Britannië door het voorbeeldt en op het verzoek van de prinsesse zyne zuster, bekwaam om den prins haren ge- maal te bekeeren, en die zorg zou dragen, dat hare kinderen, wier opvoeding haar volgen de gemaakte artikelen aanbevolen zou worden, in den Roomschen Godsdienst zouden opgetrokken worden, in het geheel Roomschegezind zien worden.

Het hof hielt zich van de toelating van den paus zo verzekert, dat het, voor dat de zelve aankwam, op den 30 October aan de gezanten van Engelandt voor de eerste maal toestondt *Henriette* van Vrankryk als prinsesse van Walles en hunne aanstaande meestersesse te begroeten. Echter was 'er een klein belet- sel veroorzaakt door eene zwaarigheid, die den paus wederhieldt de verzochte toelating toe te staan; namentlyk, hy schreef de Protestanten toe, dat zy voor een geloofsartikel hielden, dat dit huwelyk uit oorzaak van kettery zou kunnen vernietigt worden; zo dat, volgens hun geloof, het kon gebeuren, dat de Engelschen een huwelyk, door den H. stoel toegestaan, zouden kunnen onwettig verklaren: een hoon, zeide de paus, even schandelyk aan den pausselyken stoel, als aan de eere van den Allerchristelyksten koning. Deze zwaarigheid wierdt door vader *Berulle* weg- genomen. Hy overtuigde den paus, dat de Pro- testanten van Vrankryk nooit iets diergelyks hadden laten blyken, en dat hy niet geloofde, dat de Engelschen andere gevoelens hadden dan die met de hunne overeenkwamen. Maar, ver- volgde hy, *indien het al anders mogt zyn, zy hebben te veel achting voor den Allerchristelyksten koning om te vrezen, dat de Engelschen hem zo verachtelyk zouden handelen.*

Vastge- selde ar- tykelen.
In de maandt van November stelde men eenige geheime artikelen op, en den 18 van de zelve maandt tekende koning *Jacobus* een ge- schrift, dat aan de Fransche gemachtigden wierdt overgelevert, by het welke hy zich ver- bondt, dat hy de Roomschegezinden nog gun- stiger zou zyn dan hy den koning van Spanje hadt beloofd.

Deze zwaarigheid weggenomen zynde, kwam 'er eene andere op. *Lodewyk* de XIII wilde, dat *Jacobus* van den tytel van koning van Vrank- ryk, dien hy mede voerde, zou afstaan; dat, indien hy dit niet uitdrukkellyk en ronduit wil- de doen, hy het ten minste by zekeren om- weg deedt, voegende by de hoedanigheid van Allerchristelykste koning, die hy aan den ko- ning gaf, wanneer hy aan hem schreef, die van koning van Vrankryk en van Navarre. De- ze zaak verschaftte meer werk dan de eerste, en wierdt het laatste, wanneer men op het

punt stondt van het verdrag af te breken, af- 1624. gedaan.

Het was echter om dit artykel niet, maar over twee andere, waar in de graaf van Carlile en de kardinaal *Richelieu* niet konden overeenkomen, namentlyk, de vryheit der Roomschegezinden in Engelandt, en de weder- kryging van de Palts. De staatzucht van beide deze staatsdienaren was mogelyk meer oorzaak van dezen twist dan de zwaarigheid der artyke- len. De kardinaal noemde den grave van Car- lile een Puritein en een heerschezuchtig man, die niet om te zetten was, onredelyk en laat- dunkend. De Engelsche staatsdienaer wierp de- ze laatste lasterwoorden op den kardinaal, en klaagde over zyn al te hoogmoedig en geveinst gedrag. Hun geschil eindigde op het bevel, dat 'er van het Engelsche hof kwam. Mylord *Richo*, eens op een avondt in de Louvre ko- mende, verzekerde den koning, dat zyne Bri- tannische Majesteit al de artikelen, die men van hem hadt gevordert, hadt ondertekent; zo dat 'er nu niets meer aan de voltrekking van het huwelyk, noch aan den oorlog met het huis van Oostenryk ter wederkryging van de Palts ontbrak.

De zwaarigheden omtrent het laatste stuk kwamen eer op van de zyde van *Lodewyk* den XIII dan van die van *Jacobus*. Deze laatste behieldt altydt iets van zyn vooroordeel, of bekoring voor Spanje †, het welk hem belet- te in een openbaren oorlog met deze kroon te treden, zo dat hy, wanneer Vrankryk voor- sloeg het krygsvolk onder het bevel van *Mans- veldt* naar Vlaanderen te doen trekken, daar niet toe wilde verstaan; waarom deze veldover- ste gedwongen was hem daar toe op eene slink- sche wyze te krygen. Hy hadt van *Jacobus* vyf duizend ponden * ontfangen, en de En- gelsche benden stonden ingescheept te worden: doch de veldoverste hadt een duidelyk bevel van den koning de zelve niet dan in Duitsch- landt, tot wederkryging van de Palts, te ge- bruiken, nevens een verbodt van iets in de Nederlanden op straffe van ongenade te onder- nemen. *Mansveldt* kon den koning zo ver niet krygen, dat hy dezen last introk: doch hy stel- de deze list in het werk om hem te verschal- ken. Hy moest Vlaanderen doortrekken, en hy twyfelde geenzins of de Spanjaarden zou- den het niet toelaten; weshalven hy *Jacobus* deedt begrypen, dat hy eene order van noden hadt, waar by hem gelast wierdt zich eene opening of doortocht met den degen in de vuist te maken, die hem gezonden wierdt, echter wederom met dit beding, dat hy Spanje zou ontzien, en geen vyandelykheden in de landen, onder des zelfs gehoorzaamheit staande, plegen, zo dat *Mans- veldt* daar het gebruik niet van kon maken, dat hy zich hadt voorgesteld, volgens de maat- regels, die hy met Vrankryk hadt beraamt, het welk begeerde, dat hy prins *Maurits* zou bystaan om de belegering van Breda te doen opbreken. *Jacobus* hadt andere gedachten: de ridder *Walther Aston*, zyn gezant te Madrid, wierdt gelast *Philips* den IV te verzekeren, dat het Engelsche leger hem niet zou benadeelen, en dat hy, ver van het zelve tot dienst van de algemene Staten te gebruiken, van voornemen was het tegen hen te gebruiken, om zich over den moordt van Amboina te wreken. Ten min- ste is het aldus, dat het van een geschiedschry- ver †, die het wel behoorde te weten, wordt verhaalt, waar uit men kan zien, dat 'er geen

De kar- dinaal *Richelieu* en de graaf van Carlile komen niet overeen.

Jacobus altydt Spaans- gezind. † Eenigen zeggen, dat de zegelbe- waarder *Williams* belette met Spanje te breken. en *Bak- kingham* als een goed on- derdaan en be- kwaam staatkun- dige dwart- boonde. * *Livres*.

1624. valte staat op het gedrag van dezen vorst was te maken.

Vrankryk, dat hem in den grondt kende, wilde niet bedrogen zyn. Het zelve begeerde, dat hy zich van zyne aan Spanje gegevene beloften zou ontfaan; dat het anders niet zou toefaan, dat zyn volk te Calais (a) zou ontfcheept worden, noch het zelve door Artois laten trekken. Het wilde zich geen vyandt van den koning van Spanje maken ten gevalle van dien van Engelandt, die gereed was zynen veldheer tegenbevel te geven, en Vrankryk alleen bloot te laten aan al het misnoegen van het huis van Oostenryk. Het is aan de veranderlykheit van den koning *Jacobus* en aan het wantrouwen van den Raadt van *Lodewyk* den XIII, volgens den fchryver, die ons dit verhaalt, dat men het wegfmelten van het leger van *Mansveldt*, het mislukken van zyne onderneming, en het verdwynen van zyne hoop van byftandt voor Breda en de wederkryging van de Palts moct toefchryven. Een ander fchryver * brengt daar mede den nayver van Vrankryk by, om dat *Mansveldt* den laft van den koning van Engelandt, wiens veldoverfte hy zich noemde, hadt ontfangen, *Lodewyk* willende de tweede in rang in dezen oorlog niet zyn, gelyk wy hebben gezegt. Maar deze uitftap heeft ons belet het vervolg van de onderhandeling over het huwelyk te zien, dat wy weder moeten opvatten.

Versmelten van het leger van Mansveldt.

* Nani.

1625. *Villaux-Clercs*, van wegens den Allerchristelykften koning naar Engelandt vertrokken zynde, keerde den 15 February des jaars 1625 met de artykelen, door zyne Britannische Majesteit getekent, wederom. *Lodewyk* de XIII nam daar gevallen in; maar de paus maakte nog al zwaarigheit. Om zyne toefstemming te crangen moest de Allerchristelykfte koning zich verbinden, dat hy zou maken, dat de koning *Jacobus* en de prins van Walles de beloofde artykelen zouden nakomen, waar van de paus verzekert wilde zyn. Naardien de zelve byna met die, aan de infante aangeboden, overeenkwamen, zullen wy het reets gezegde niet herhalen, en alleen van de voornaamfte fpreken, om aan te tonen, dat aan Vrankryk meer dan aan Spanje wierdt toegestaan. De zelve beheldden:

Voorwaarden van het huwelyk, door de beide koningen goedghekeurt.

I. Dat de toekomstige bruidegom en bruidt makender eene onderlinge trouw beloofden naar de wetten der Apostolifcheen Roomsche-Katholyke kerke, dat het huwelyk naar de in deze kerk gewone wyze zou voltrokken worden; dat de prins of zyn gemachtigde ter zelve tydt vrouw *Henrietta Maria* van Vrankryk voor zyne gemalinne en eene dochter van de Roomsche-Katholyke kerk erkennen, en betuigen zou, dat hy haar tot gemalin onder de gehoorzaamheit en den zegen van den pausfelyken stoel aannam.

II. Dat de priesters en andere kerkelyke personen, die deze prinses zouden volgen, door haren grootaalmoezenier, die altydt een bisschop zou zyn, dien de paus zou benoemen, zouden befiert worden; dat zy het wereldlyke gerecht niet zouden onderworpen zyn, en niet dan voor dezen bisschop, of in zyne afwezendheit voor zynen algemenen plaats houder * te recht zouden gestelt worden.

* Vikaris.

III. Dat de kinderen, uit dit huwelyk voortkomende, onder het opzicht van de moeder, tot dat zy dertien jaren zouden hebben bereikt, zouden staan,

(a) Wy zullen in de volgende regering zien, dat dit een voorwendfel aan *Karel* den I verfchafte om Vrankryk den oorlog aan te doen.

en dat hunne opvoeding niet zou toevertrouwt worden dan aan de genen, die de moeder daar toe zou verkiezen, en die belydenis van den Katholyken Apostolifchen Godsdienst doen.

IV. Dat alle bedienden, knechten, dienstmaagden, en in het algemeen alle, die van het gevolg van deze princeffe zouden zyn, van het zelve geloof zouden moeten wezen; dat zy met alle verzekerdheit in de ryken van zyne Britannische Majesteit hun geloof zouden mogen oeffenen, en geen nazook door tegenftrydige wetten onderhevig zyn, zullende de zelve alle ten hunnen opzichte van gener waarde zyn.

Dit waren de openbare artykelen. Behalven deze waren 'er nog eenige geheime, waar voor het eigentlyk is dat *Lodewyk* de XIII by den paus borg ftontd. De zelve beheldden: I. De koning van Groot-Britannië en de prins van Walles namen aan de Roomschegezinden in hunne ryken meer vryheit te geven dan de zelve tot nu toe hadden genoten, of dat zy zich verbeeld hadden door het huwelyk met de infante te zullen genieten: alle de wetten, gemaakt, of nog te maken tegen de Roomschegezinden, in de landen, onder hunne gehoorzaamheit behorende, te vernietigen, en te beletten, dat de zelve tegen hen bedektelyk, of voor de vuift niet ter uitvoeringe wierden gebragt.

Geheime artykelen.

II. Zy ontfloegen de bedienden van de princeffe om eenigen eedt aanden koning, of aan den prins van Walles te doen. III. Zy ontfloegen ook alle Roomschegezinden van den eedt van opperhoofdigheit. By een ander artykel beloofde *Lodewyk* de XIII, dat de koning *Jacobus* en de prins zyn zoon alles zouden trachten na te komen, dat paus *Urbanus* de VIII nodig hadt geoordeelt voor het welzyn van de Katholyke Apostolifche Roomsche kerke. Zy verbonden zich ook de zelve in de ryken van Groot-Britannië te doen aanwaffchen, en de wetten, die de kinderen beletten van hunne ouders te erven, indien zy van de Engelsche tot de Roomsche kerke overgingen, te herroepen.

Deze artykelen wierden door een byzondere plegtigen eedt, dien de paus van *Lodewyk* den XIII in den name van den koning *Jacobus* en den prins van Walles vorderde, bekrachtigt.

Deze verbindteniffen kwamen zeer vremd voor van de zyde van een Protestantifch koning, die by verscheide gelegenheden zyne aanklevendheit aan den Engelschen Godsdienst hadt getoont, en het is niet zonder reden, dat een fchryver, van deze stof fprekende, zegt, dat het verborgenheden van des menschen hert zyn, wiens diepte niet kan gepeilt worden. Deze verbindtenis met den paus is gansch tegenftrydig met den brief, dien *Jacobus* drie jaren voor zyne komft tot den troon van Engelandt aan eenen van zyne edellieden fchreef *. *Ik zal niet toefaan, zegt hy daar* * *Nani* in, dat een ander geloof dan het Protestantifche bleef in dit ryk zal beleden of toegelaten worden, wanneer Godt my eenmaal op des zelfs troon zal plaatsen. Hoe kan men dit gezegde met de artykelen, die wy zo aanftonts hebben gezien, overeenbrengen? *Dadelyke artykelen*, zegt de fchryver, van wien wy boven gewag maken, zo wel voor het ryk in het algemeen, als voor den prins van Walles in het byzonder: artykelen, die bet bloedt van een oneindig getal van menschen zullen kosten, en zelfs dat van dezen ongelukkigen prins, met den name van *Karel* den I tot den troon gekomen.

1625. Men zegt niet wat voldoening de Allerchristelykste koning omtrent den tytel van koning van Vrankryk, dien hy begeerde, dat de koning van Engelandt zou afstaan, erlangde. Het is waarschynlyk, dat hy zich te vrede hieldt met den brief, dien *Jacobus* hem den 9 February schreef, waar in hy duidelyk verklaarde, dat *Vrankryk een erslyk ryk van Lodewyk den XIII was, die het van Henrik den Groten, zynen vader, en aan wien het toebehoorde, en uit het recht van de geboorte en der overwinning hadt verkregen.* Hy kon geen krachtiger erkentenis ten gevalle van den Allerchristelyksten koning, noch opentlyker afstand van zynen kant doen van eene kroon, die de koningen van Engelandt zyne voorzaten altydt sedert *Henrik den V* staande gehouden hebben dat hen toekwam.

Aan- spraak van *Jacobus* aan de heeren van zynen Raadt over dit huwelyk. De Geschiedenis tekent aan, dat het met den aardt van dezen Engelschen koning zodanig gestelt was: hy gaf zich ten volle over aan de genen, met welke hy zich wilde verbinden, en scheen daar meer een leenman dan een vriend van te zyn. Getuige daar van is de aanspraak, die hy aan de heeren van zynen Raadt deedt. *De Allerchristelykste koning, zeide hy tegen hen, heeft my geschreven om my van zyne genegenheit te verzekeren. Ik wil van myn kant daar in ook oprecht te werk gaan, en ik vinde my aan dezen vorst zo verplicht, dat ik besloten heb het bloed van myne onderdanen, en zelfs myn eigen, indien het nodig is, in zynen dienst op te offeren. Ik maak geen onderscheid, of de genen, die de wapenen tegen hem opvatten, Roomschezind, of Protestantsch zyn: van wat geloof zyne vyanden mogen zyn, zy zullen ook de myne wezen.* Hy wilde van den oorlog spreken, dien Vrankryk toen tegen de Hervormden voerde, en van den voorspoed van den hertog van Soubize, die zich met vyf schepen en drie honderd man meester van Blavet in Bretagne, van de eilanden van Rhe en van Oleron, in Poitou, hadt gemaakt, en zyne vloot vergroot hebbende Bourdeaux dreigde, en over de zee scheen te zegepralen. Niet alleen weigerde koning *Jacobus* den bystandt, dien hy van hem verzocht, maar hy gaf in het tegendeel aan den kardinaal *Richelieu* de schepen, die hy van wegens den Allerchristelyksten koning van hem verzocht, om dezen hertog tegen te gaan, en in hem, en in zynen broeder, den hertog van Rohan, al de Hervormden van het ryk uit te roeien. *Jacobus* was bereid nog meer voor Vrankryk en voor de zucht, die hy hadt om den prins van Wallis schoonbroeder van den Allerchristelyksten koning te zien, te wagen. Hy hadt dit genoeg niet, maar zag alleen detoebe reidselen tot dit huwelyk, het welk eerst na zyne doot voltrokken wierdt.

Hy stierf den 27 Maart aan de derdendaagsche koorts, of van vergift, gelyk eenigen zeggen, en hy zelf geloofde. De geschiedensschryvers, die deze zaak verhalen, spreken van de omstandigheden, die het meest bekend waren, zonder daar iets voor of tegen vast te stellen. Zy zeggen, dat de gravin van Bukkingham, moeder van den hertog, den tydt waarnam, dat de artzen niet tegenwoordig waren; dat zy hem geneesmiddelen ingaf, en een pleister op de plaats, daar hy de meeste pyn gevoelde, namentlyk in de zyde *, leide; dat het eene en het andere, als zy zeggen, een toebereidfel van den geneesheer *Remington*, uit de provincie van Essex, was, die den naam hadt van onvergelykelyke middelen

Brief van *Jacobus* aan *Lodewyk* den XIII.

Aan- spraak van *Jacobus* aan de heeren van zynen Raadt over dit huwelyk.

Hy helpt *Lodewyk* den XIII tegen de Hervormden.

Zyne doot verdacht van door vergift veroorzaakt te zyn.

*Andere- ren zeg- gen op de borst en op

voor de koorts te hebben; maar men geloofde, dat zy zich van een kwakzalver, genaamt *Lamb* *, die voor arts en stoffcheider † ipeelde, heeft bedient; voor het overige een grote deugniet, een Ier van geboorte, die van een melle- makers jonge eensklaps een groot heer door de ontrouw, die hy aan zynen medgesel bewees, was geworden. Zy waren zamen op de Oost- Indiſche vloot voor matrozen scheep gegaan. Daar komende, en langs den oever wandelende, vonden zy een groot stuk amber de gris, dat op de zee dreef, het welk zy opnamen, zonder iets aan hunnen meester daar van te zeggen. *Lamb* nam aan het zelve in Hollandt te verkopen, met belofte van aan zynen kameraadt de helft van het geldt, dat daar van zou komen, te geven, dat hy echter niet deedt, maar het in het geheel voor zich behieldt. Het was groot genoeg van waarde om met eene grote toerusting in Engelandt weder te komen. Gelyk men niet wist van waar een man, van niet opgekomen, zulk een rykdom hadt gekregen, waren eenigen ligtgelovig genoeg om te denken, dat deze man den steen der wyzen † hadt gevonden. Het geen hen daar nog meer in bevestigde was, dat hy zich tot de stoffcheikunde begaf; maar zyn geheim eindigde met zyn geldt: wanneer hy zich door overdaad en wellustigheid hadt arm gemaakt, moest hy, om dit te herstellen, op andere middelen bedacht zyn. Men zegt, dat hy de zelve by den hertog van Bukkingham en zyne moeder vondt, en dat hy het was, die de vergiftige pleister, op de zyde van des konings ligchaam gelegd, aan de gravinne hadt gegeven. Het zekerste volgens dezen schryver is, dat de koning zynen gunsteling verdacht hieldt: want de artzen hem de pois voelende, vonden de zelve zeer zwak, het welk zy aan het afnemen van de koorts toelichreven. *Gy bedriegt u*, zeide hy, *Bukkingham kan daar met meer zekerheit dan gy van spreken.* De graaf van Bristol zette deze woorden mede onder de beschuldigingen, die hy in het vervolg den gunsteling te last leide. Men zegt, dat door de vreeze, die deze laatste hadt, dat *Lamb* dit verfocielyk schelmstuk mogt ontdekken, hy hem door eene list van kant maakte, dat lang verborgen bleef; zo dat hy deze beweging onder het volk zou hebben moeten maken, waar in men zegt dat deze ongelukkige wierdt gedood. Men vindt echter schryvers, die, den hertog van Bukkingham gunstiger zynende, de beschuldiging van den koning vergeven te hebben eene lastering noemen. Mogelyk wierdt zy ook voor geen waarheit opgenomen dan door een vooroordeel van haat, dien het volk en het Parlement tegen hem hadt. Hoe het zy, het is zeker, dat de pleister niet zo haast op des konings zyde was gelegd, of hy voelde eene onuitsprekelyke pyn, en beval, dat men de zelve aansonts daar weder af zou nemen, het welk niet wel doenlyk was, doordien de stof, daar de zelve van gemaakt was, zo vast aan het vleesch zat, dat het onmogelyk was die zonder het vel mede te nemen daar af te trekken, waar door de zieke groot gevaar zou hebben gelopen. Men zegt niet, of de pleister afgetrokken wierdt, maar men vondt, dat de koning zeer in krachten afnam. Hy deedt den prins, die naar bedt was gegaan, roepen. Wat haast hy ook maakte, hy kwam te laat. De koning kende hem echter, en spande alle zyne krachten in om tegen hem te spreken; maar de macht ontbrak hem, en hy stierf in het oogenblik, dat hy zynen mond open deedt om hem zyne mening te zeggen. Zodanig ging het toe, volgens het

1625. de pois, en dat *Bukkingham* hem de zelve daar zelf op leide. *Hy wierdt in het begin van het jaar 1628 door het gemene volk vermoord, dat hem zeide een vergiftiger en toveraar te zyn. † *Chymist.*

† *Lapis philosophorum.*

Laatste woorden van den koning aan den prins van Wallis

ver-

BRITANNICA

DISTRICT OF ...

1777

BRITANNICA

THE HISTORY OF GREAT BRITAIN

THE HISTORY OF GREAT BRITAIN

BRITANNICA

BRITANNICÆ INSULÆ.

BRITANNIA

O
C
E
A
N
U
S

BRITANNICAE OCEANUS

IN SUIJDER

Hy
den
tege
Her
von
den.

Hy
den
tege
Her
von
den.

Zy
dooc
verd
van
verg
vero
zaak
zyn.

*An
ren z
gen
de be
en of

1625. verhaal van eenige schryvers. Andere zeggen, dat hy den prins beval, dat hy zyne aanstaande gemalin zou lief hebben, maar geenzins het geloof, dat zy beleeft, en dat hy de wederkryging van de Palts zou bevorderen.

Zyn on-
dendom.

Droevige doot van een koning, die stierf, of die ten minste geloofde te sterven door het schelmstuk van een man, met wien het scheen dat hy zyn ryk wilde delen, of veel eer dien hy toeliet daar geheel meester van te zyn. Hy was negen en vyftig jaren oud, waar van hy twee en twintig jaren op den troon van Engelandt hadt gezeten. Men rekende ten naaste by van den zelve tydt af den eersten dag van zyne geboorte en dien van zyne regering in Schotland.

Zyne
goede
en kwa-
de hoe-
danighe-
den.

Wy hebben de vertceide afbeeldelen, die zyne vleiers en zyne vyanden van hem maken, gezien, die mogelyk meer goed en kwaad van hem hebben gesproken dan 'er inderdaadt in hem was, hebbende op den troon noch de deugden van een groot, noch de gebreken van een kwaad koning gebragt. Indien hy zich door zynen moedt en door zyne dapperheit niet vermaard heeft gemaakt, maakte hy zich ook niet hatelyk door zyne wreedheit. Hy was zachtzinnig van aardt; maar de volftandigheit ontbrak hem. Hy hadt een afkeer van veel werk, en was echter ongelukkig, of onvoorzichtig genoeg om zich te gedragen op eene wyze, die met zyne rust en ware belangen streedt. Ter ontydt met het verbondt van Spanje ingenomen waagde hy daar zyne eigene eer, de liefde van zyn volk, en het geluk van zynen schoonzone en van zyne dochter aan, gereed zelfs om ook zynen Godsdienst daar aan op te offeren. Hy verdedigde den zelve als een Godgeleerde door zyne boeken; maar hy hieldt den zelve als een koning door zyn voorbeeldt niet staande, en zyne onderhandelingen, dan met Spanje, dan met Vrankryk, ten opzichte van een huwelyk voor den prinsse van Walles, maakten, dat het Parlement hem nooit geloofde. Hy maakte het zelve nog misnoegder door een gedrag, daar het uit oordeelde, dat hy op hunne vryheit, en om eene volftrekte macht te bekomen, toeleide.

Zyne regering in Schotland was met goed en kwaad vermengt. De tydt der regering gedurende zyne minderjarigheit liep niet al te vreedzaam door. De Godsdienst en de staatkunde kwamen mede in de geschillen, die de huisgezinnen verdeelden, en den Staat beroerden, waar door men dikwils bloedt zag storten. Het was om deze wanorder te verbeteren, dat hy de regering voor de jaren, by de wetten vaststelt, aanvaardde. Hy deedt aanstonts eene bekwaamheit en voorzichtigheit boven zyne jaren blyken, nevens eene standvastigheit en eene goedheit, die al de wereldt behaagden; maar men beschuldigde hem in het vervolg, dat hy zynen haat en zyne wreedheit verborgen, en den grave van Morton, nevens de graven van

Gowri, op valsche beschuldigingen hadt doen 1625. sterven.

Zyne geveinstheit blonk nooit meer uit dan wanneer hy de kroon van Engelandt bekwam. Hy scheen te voren de Presbyterianen gunstig te zyn, en deze genegenheit, die men geloofde dat hy waarlyk voor hen hadt, schreef men toe aan de lessen van zynen leermeester *Buchanan* en zyne andere bestieders; maar men vondt zich bedrogen: want Engelandt heeft nooit een koning, meer tot de bisschoppelyke kerk geneigt, gehad dan hy is geweest. Dit was de eenigste verandering niet, die men in dezen vorst, sedert dat hy de beide ryken van Groot-Britannië hadt vereenigt, gewaar wierdt. Hy hadt tot dien tydt toe gematigt geregeert: nu wilde hy met eene al te volftrekte macht heerschen. Dit was zyn ongeluk, en dat zyne regering zo verschildende met die van *Elizabeth* maakte.

Wanneer hy deze kloekmoedige koningin kwam op te volgen, vondt hy een bloeiend ryk, gevreesd, of ontzien van zyne naburen, welgecoeffende krygsbenden, machtige vloeten, en zyne inkomsten in een goeden staat. Deze vreedlievende koning nu behoorde zyne schatten en den rykdom van zyn volk te hebben doen aanwassen: maar men zag het tegendeel. Na zyne doot liet hy zyne schatkisten uitgeput, zyne domeinen bezwaart, en zyne onderdanen door partylchappen en door den Godsdienst verdeelt.

Hy hadt alleen een zoon en eene dochter. Hy zag de eene een verblyfplaats en onderhoudt by het gemeenebest van Hollandt en by prins *Maurits* zoeken, en den anderen liet hy in handen, of onder het bestier van een gunsteling, van wien hy klaagde dat hy vergeven was. Beklagelyke staat der vorsten, die niet zonder gunstelingen kunnen leven, en die vroeg of laat, het zy door euveldden, of den kwaden raad van hunne gunstelingen, omkomen! Het is mogelyk aan dit dodelyk vermoegen dat men de mislagen van den koning *Jacobus* moet toeschryven, verdienende mischien meer beklagt dan gelaakt te worden. Zachtzinnig en weldoende van imborst zynde zou hy zich altydt naar de zyde der gerechtigkeit en het algemeene welzyn keeren hebben, indien hy zich niet door verderfelyke staatsdienaren, die zyn hert bedurven, na dat zy de gemakkelijchheit van zynen geest misbruikt hadden, hadt laten verleiden, wel mededogen waardig, indien het waar is, gelyk hy het daar voor hieldt, dat een van hen op zyn leven hadt toegelegd. Maar zyn ongelukkig noodlot ging nog verder. Deze staatsdienaar was den zone niet min nadeelig dan hy den vader was geweest, en wy zullen in het vervolg zien, dat hy dezen nieuwen koning in zaken inwikkelde, waar van de uitkomst de jammerlyke doot van den eenen en van den anderen na zich sleepte.

Zyne
kinderen
en ongelukken.

EINDE VAN HET DERDE DEEL.